ResearchNed

Monitor Beleidsmaatregelen 2016-2017

Studiekeuze, studiegedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2016

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Onderzoek in opdracht van OCW

Anja van den Broek
Froukje Wartenbergh
Joyce Bendig-Jacobs
Robert Tholen
Suna Duysak
Jessica Nooij

ResearchNed

mei 2017

© 2017 ResearchNed Nijmegen in opdracht van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting **5**

1 Inleiding **14**

1.1 Beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs 14
1.2 Strategische Agenda Hoger Onderwijs 15
1.3 Collegegeldsystematiek tweede studies 15
1.4 Wet studievoorschot hoger onderwijs 16
1.5 Wet Kwaliteit in verscheidenheid 18
1.6 Bindend studieadvies 20
1.7 Prestatieafspraken 21
1.8 Vraagstelling 22
1.9 Bronnen en doelgroepen 24
1.10 Leeswijzer 25

2 Doorstroom en onderwijsdeelname **27**

2.1 Inleiding en vraagstelling 27
2.2 Data en definities 27
2.3 Doorstroom van havo, mbo en vwo naar hoger onderwijs 31
2.4 Nieuwe instroom in de bachelor 35
2.5 Samenstelling van de nieuwe instroom in de bachelor 37
2.6 Woonsituatie, sociale achtergrond en functiebeperking 45
2.7 Samenvatting 49

3 Masterdeelname **53**

3.1 Inleiding en vraagstelling 53
3.2 Data en definities 53
3.3 Instroom in de master 53
3.4 Doorstroom van bachelor naar master 57
3.5 Samenvatting 61

4 Studiekeuze **63**

4.1 Inleiding en vraagstelling 63
4.2 Data en definities 63
4.3 Aanmelding 67
4.4 Keuze en binding 68
4.5 Studiekeuzebronnen 69
4.6 Studiekeuzemotieven 70
4.7 Studiekeuzecheck 71
4.8 Aansluiting met de vooropleiding 74
4.9 Samenvatting 75

5 Studieuitval **77**

5.1 Inleiding en vraagstelling 77
5.2 Data en definities 77
5.3 Omvang van uitval en switch 81
5.4 Uitval/switch naar vooropleiding 83
5.5 Uitval/switch naar achtergrondkenmerken 86
5.6 Redenen van studieuitval 89
5.7 Studiekeuzeproces en -uitval 90
5.8 Relatie tussen studiekeuze en uitval 92
5.9 Samenvatting 93

6 Een tweede studie 95
6.1 Inleiding en vraagstelling 95
6.2 Data en definities 96
6.3 Een tweede studie 97
6.4 Schakelstudenten 100
6.5 Typering studenten tweede studie 101
6.6 Instellingscollegegeld 101
6.7 Samenvatting 104

7 Studievoortgang, studiegedrag, kwaliteit en excellentie 106
7.1 Inleiding en vraagstelling 106
7.2 Data en definities 106
7.3 Studieachterstand 109
7.4 Rendementen 110
7.5 Studievoortgang 110
7.6 Inzet en motivatie 114
7.7 Tijdbesteding 115
7.8 Betaald werk 118
7.9 Kwaliteit van de opleiding 121
7.10 Nevenactiviteiten 123
7.11 Profileringsfonds 127
7.12 Samenvatting 128

8 Studiefinanciering 133
8.1 Inleiding en vraagstelling 133
8.2 Data en definities 133
8.3 Gebruik studiefinanciering 139
8.4 Studievoorschot 140
8.5 Aanvullende beurs 141
8.6 Leengedrag 142
8.7 Leenbedragen per maand 148
8.8 Collegegeldkrediet 153
8.9 Lenen en werken 155
8.10 Motieven om wel of niet te lenen 156
8.11 De financiële situatie van studenten 160
8.12 Keuzemotieven van minderjarige mbo'ers en het studentenreisproduct 162
8.13 Samenvatting 163

9 Motieven en intenties voor doorstroom naar het hoger onderwijs in het algemeen en naar numerusfixusopleidingen in het bijzonder 167
9.1 Inleiding en vraagstelling 167
9.2 Data en definities 168
9.3 Leenaversie en kennis over studiefinanciering 169
9.4 De kans om door te stromen van mbo naar hbo 170
9.5 Motieven om door te stromen naar het hoger onderwijs 175
9.6 Motieven om niet door te stromen naar het hoger onderwijs 178
9.7 De keuze voor een numerusfixusopleiding 181
9.8 Motieven om al dan niet door te stromen naar een numerusfixusopleiding 182
9.9 Niet studeren.. en dan? 184
9.10 Functiebeperking: kennis en informatie over voorzieningen 185
9.11 Samenvatting 192

Overzicht van tabellen en figuren 196

Managementsamenvatting

Opzet en uitvoering van de monitor

Deze vijfde Monitor Beleidsmaatregelen bevat de resultaten over het eerste volledige studiejaar na de invoering van het studievoorschot in het hoger onderwijs. In de monitor worden ontwikkelingen gevolgd in het hoger onderwijs. Aan de hand van een groot aantal indicatoren is gemeten of er veranderingen plaatsvinden in het hoger onderwijs in de onderwijsdeelname, het keuzegedrag, het studiegedrag, het leengedrag en de financiële positie van studenten. Deze monitor bevat ook de resultaten van een verdiepend survey naar motieven om wel of niet door te stromen naar het hoger onderwijs van havo- vwo- en mbo-eindexamenkandidaten en de rol die hun sociale achtergrond en het hebben van een functiebeperking hierin speelt. Ook is gevraagd naar hun intentie om een opleiding te gaan doen met een numerus fixus. Het komend studiejaar immers wordt voor het eerst de selectie en plaatsing van studenten in numerusfixusopleidingen gereguleerd via een systeem van decentrale selectie en is de gewogen loting volledig afgeschaft.

De algemene doelstelling van de Monitor Beleidsmaatregelen is het in kaart brengen van mogelijke gevolgen van beleidsmaatregelen die van kracht zijn sinds 2010 of nog worden ingevoerd. Er wordt niet gepretendeerd dat het hier gaat om causale relaties. Veranderingen in keuzepatronen hebben niet alleen te maken met veranderingen in het onderwijs als zodanig, maar zijn ook een gevolg van maatschappelijke en economische ontwikkelingen. Het feit dat er weer sprake is van een gunstig economisch klimaat en een aantrekkende arbeidsmarkt zal, met name voor studenten die een beroepsopleiding hebben afgerond, een rol spelen bij keuzes die zij maken en de wijze waarop zij hun toekomst inrichten. Voor een deel zijn de beleidsmaatregelen van dermate recente datum of nog in een experimenteel stadium dat het niet reëel is al veranderingen te verwachten; voor een deel kunnen de maatregelen leiden tot anticiperend gedrag van studenten of instellingen, kunnen gevolgen tijdelijk van aard zijn of soms pas over een aantal jaren zichtbaar zijn. Deze publicatie geeft de lezer inzicht in de dynamiek van het hoger onderwijs en kan beschouwd worden als een diagnostisch instrument dat langjarige ontwikkelingen in kaart brengt, maar geeft geen uitsluitende verklaringen voor veranderingen die zichtbaar zijn.

De beleidsontwikkelingen die zich sinds 2010 hebben voorgedaan, hebben onder andere betrekking op de invoering van de Wet studievoorschot, de Wet versterking besturing, de Wet kwaliteit in verscheidenheid en de toegenomen aandacht voor kwaliteit. Zo zullen de middelen die vrijkomen met de invoering van het studievoorschot worden geherinvesteerd in verhoging van de kwaliteit van het onderwijs. Instellingen worden uitgedaagd om de kwaliteit van het onderwijs en die van docenten te verbeteren. De beleidsmaatregelen staan allemaal in het teken van het verhogen van de kwaliteit, het bevorderen van studiesucces en het versterken van de bijdragen van het hoger onderwijs aan de Nederlandse economie. Van studenten wordt een grotere verantwoordelijkheid verwacht voor hun eigen studiesucces. Een adequate studiekeuzeoriëntatie en een goede en weloverwogen studiekeuze zijn een eerste garantie voor studiesucces. De oriëntatie op de toekomstige studie vangt reeds aan in het toeleverend onderwijs: middelbaar beroepsonderwijs, havo of vwo.

De monitoring van de invoering van het studievoorschot is een van de belangrijkste onderdelen van de monitor. De vorige editie van deze monitor maakte de eerste ontwikkelingen na de invoering van het studievoorschot zichtbaar; deze vijfde monitor geeft verder inzicht in de stabiliteit van de eerste reactie op de invoering van het leenstelsel.

Deze samenvatting bevat alleen hoofdconclusies (voor details wordt verwezen naar desbetreffende hoofdstukken) langs vijf belangrijke thema's:

(1) onderwijsdeelname en toegankelijkheid van het hoger onderwijs en barrières in de doorstroom naar het hoger onderwijs;

(2) gebruik van studiefinanciering, leengedrag en de financiële situatie van studenten;
(3) studiekeuzeoriëntatie en keuzegedrag van nieuwe studenten;
(4) omvang en oorzaken van studieuitval;
(5) studievoortgang en studiegedrag.

De resultaten zijn ontleend aan het 1Cijfer Hoger Onderwijs (1cHO, 2006-2007 t/m 2016-2017), studiefinancieringsbestanden (DUO, 2006-2007 t/m 2015-2016, met daarin ook de gegevens uit de periode september t/m december 2016, na invoering van het studievoorschot), de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (2010-2011 t/m 2015-2016), de Nationale Studentenenquête (2010-2011 tot en met 2015-2016), de Startmonitor Hoger Onderwijs (2009-2010 t/m 2016-2017), de VSNU en de Vereniging Hogescholen (rendementen) en websites van instellingen. In het najaar van 2016 is een survey uitgevoerd naar de motieven en belemmeringen van eindexamenkandidaten in mbo, havo en vwo bij de doorstroom naar het hoger onderwijs. Deze vijfde Monitor Beleidsmaatregelen is vervaardigd in het najaar van 2016 en het voorjaar van 2017 door onderzoekers van ResearchNed uit Nijmegen.

Onderwijsdeelname en de toegankelijkheid

De doorstroom, uitgezonderd de doorstroom vanuit het mbo, heeft zich na invoering van het studievoorschot hersteld. In de vorige editie van de Monitor Beleidsmaatregelen werd geconstateerd dat de directe doorstroom van mbo, havo en vwo naar het hoger onderwijs was gedaald na een sterke toename in de twee jaren ervoor. Dit was het boeggolfeffect (het versneld instromen in het hoger onderwijs, anticiperend op de afschaffing van de basisbeurs) dat bij de totstandkoming van de Wet Studievoorschot werd verwacht. Vorig jaar werd gesteld: 'de consequenties van de invoering van het studievoorschot voor de doorstroom kunnen volgend jaar preciezer worden vastgesteld als definitief duidelijk is hoeveel scholieren en mbo-gediplomeerden een tussenjaar hebben genomen'. Vergelijken we de directe doorstroom van diplomacohort 2015-2016 met dat van 2011-2012 (voor de aankondiging van de invoering en de feitelijke invoering van het studievoorschot), dan kan geconcludeerd worden dat de directe doorstroom vanuit het vwo iets beter is dan voor de boeggolf (1 ppnt. toename), vanuit havo nog iets achterblijft (2ppnt. lager) en vanuit het mbo duidelijk achterblijft (5 ppnt. lager). Er zijn geen verliezen bij studenten met een migratieachtergrond. Integendeel, de directe doorstroom vanuit mbo naar hbo is het laatste jaar bij deze groep groter dan bij de autochtone mbo-gediplomeerden. Ook gaan maatregelen niet ten koste van de keuze voor een bètastudie. Het bètarendement blijft ruimschoots intact: steeds meer scholieren met een bètaprofiel vinden hun weg naar een bètastudie.

Het aandeel studenten met een functiebeperking herstelt zich en benadert het niveau van voor de invoering van het studievoorschot. De intentie van jongeren die belemmerd worden door een functiebeperking om door te stromen naar het hoger onderwijs verschilt niet noemenswaardig van die van studenten zonder functiebeperking, zo komt naar voren uit aanvullend enquêteonderzoek. Uit ditzelfde onderzoek blijkt wel dat jongeren met een functiebeperking die niet de intentie te hebben om te gaan studeren of twijfelen over doorstuderen vaak slecht op de hoogte zijn van voorzieningen voor studenten met een functiebeperking. Over de gehele linie kan geconcludeerd worden dat de voorlichting aan en begeleiding van jongeren met een functiebeperking in de overgang van mbo, havo en vwo naar het hoger onderwijs, verbeterd kan worden.

De indirecte doorstroom stijgt; directe en indirecte samen laten in het eerste jaar na invoering van het studievoorschot nog een achterstand zien, met name bij de studenten met een mbo-achtergrond. Het deel van diplomacohort 2014-2015 dat na een tussenjaar in het hoger onderwijs start (en dus instroomde in 2016-2017), is, zoals werd verwacht, toegenomen met bijna vier procentpunten in vergelijking met het cohort van een jaar eerder. Dit is volgens verwachting. Van het diplomacohort 2013-2014 was de instroom na één tussenjaar (instroomjaar 2015-2016) historisch laag. Dit is voor diplomacohort 2014-2015 dus weer aangetrokken.

De doorstroom vanuit het mbo is nader onderzocht in een verdiepend survey. Daaruit komt naar voren dat bij mbo-studenten in hun laatste jaar de weerstand tegen het afsluiten van een studielening de belangrijkste verklarende factor is in het niet doorstromen naar het hoger onderwijs. Meer dan de helft van de mbo-studenten heeft weerstand tegen het afsluiten van een studielening (ter vergelijking: bij vwo-scholieren is dit 27%). Zij geven ook vaker aan te willen werken (61%). Dit kan ook een gevolg zijn van de aantrekkende arbeidsmarkt. Naast leenaversie speelt bij de mbo-hbo doorstroom een ander groepsgebonden kenmerk een rol, namelijk het opleidingsniveau van de ouders: de doorstroomintentie bij hoger opgeleide ouders is 54 procent en bij laagopgeleide ouders 45 procent. Mbo-studenten uit de zogeheten 'eerstegeneratiegezinnen' (geen van beide ouders hebben een opleiding in het hoger onderwijs afgerond) laten zich ook meer dan hun medestudenten weerhouden door financiële argumenten (opzien tegen kosten, leenaversie en het willen werken).

In het voorjaar van 2017 vinden de selectieprocedures plaats bij opleidingen met een numerus fixus. Voor het eerst worden studenten niet meer toegelaten door middel van een systeem van gewogen loting. Ruin 42.000 studenten hebben zich aangemeld voor een van deze opleidingen. In een verdiepend survey is gekeken naar het type student dat de intentie heeft om zich aan te melden voor een numerusfixus-opleiding. De belangstelling voor een numerusfixusopleiding is het hoogst bij vwo-scholieren (54%) en het laagst bij mbo-studenten (45%) en is lager bij jongeren met laagopgeleide ouders dan bij jongeren met hoger opgeleide ouders. Studenten kiezen vooral voor een numerusfixusopleiding omdat zij denken een goede kans te maken bij de selectie. Ook speelt het feit dat men denkt dat deze opleidingen meer gemotiveerde studenten aantrekken. Vier op de tien studiekiezers heeft niet bewust gekozen voor een numerusfixusopleiding, het feit dat geselecteerd wordt berust voor hen op toeval. Mannen zijn zelfverzekerder over hun kansen; vrouwen bereiden zich naar eigen zeggen beter voor. Jongeren die belemmerd worden door een functiebeperking hebben vaker twijfels over het succesvol kunnen doorlopen van de selectieprocedure en zien op tegen de inspanningen die een selectieprocedure hen kost.

De nieuwe instroom in de bachelor stijgt met ruim zeven procent (bijna 7% in het hbo en 9% in het wo). Deze stijging volgt na een forse daling van de instroom een jaar eerder. In deze monitor is, in tegenstelling tot analyses die de VH en VSNU hebben gedaan, alleen gekeken naar bachelorstudenten die voor het eerst instromen in het hoger onderwijs. Switchers tussen hbo en wo en de februari-instroom zijn buiten beschouwing gelaten. De groei van het aantal studenten dat een deeltijdopleiding volgt of ouder is dan 30 jaar zet door in 2016. De groep leven-lang-leren stijgt met tien procent in vergelijking met 2015-2016. De instroom in associate degrees stijgt het laatste jaar flink, met name de instroom vanuit het mbo. De groei van nieuwe bachelors in het wo wordt voor een deel verklaard door een toename van buitenlandse studenten.

De kenmerken van studenten die nieuw instromen in het hoger onderwijs verschillen weinig van voorgaande jaren. De man-vrouw verhouding blijft stabiel. In het wo verandert de verhouding naar vooropleiding vanwege een grotere toestroom vanuit het buitenland. Het aandeel vwo-studenten dat kiest voor het hbo neemt licht af. Het hbo kenmerkt zich (in vergelijking met het wo) door een groter aandeel eerstegeneratiestudenten. Vorig jaar werd een daling geconstateerd van het aandeel eerstegeneratie-studenten. Dit jaar zien we geen herstel. Integendeel: het aandeel eerstegeneratiestudenten daalt licht bij studenten met een havo- en vwo-achtergrond; bij mbo-studenten in het hbo blijft het stabiel. Overigens (zo blijkt uit CBS-gegevens) zien we ook in de bevolking sinds 2006 een significante daling van het aandeel laagopgeleide (potentiële) ouderparen (waarvan de vrouw 40-60 jaar is), van 61 procent (2006) naar 53 procent (2016). Het opleidingsniveau van de ouders is bepalender dan het inkomensniveau: de omvang van studenten met ouders met een lager dan modaal inkomen en de groep studenten met een aanvullende beurs blijven redelijk stabiel. Er wordt geen significante daling geconstateerd van het aandeel eerstejaars dat op kamers gaan wonen na invoering van het studievoorschot, noch bij de start, noch aan het eind van het eerste jaar.

De instroom naar achtergrondkenmerken laat op onderdelen een herstel zien, maar is nog niet overal op het niveau van voor de boeggolf. De instroom van studenten met een *migratieachtergrond* veranderde niet na invoering van het studievoorschot. Dit jaar neemt deze iets toe. Ook is gekeken naar studenten met een *functiebeperking*. In het hbo is voor deze doelgroep de boeggolf zichtbaar. Op basis van twee bronnen wordt dit jaar een licht herstel geconstateerd. Als gevolg van de verscherpte toelatingseisen nam de *instroom in de pabo* het vorig jaar enorm af: dit jaar neemt het aantal studenten met een havo- en mbo-achtergrond in de pabo weer toe. Er is een lichte stijging van (vooral) vrouwen in *bètatechnische* studies. Na afschaffing van het automatisch toelatingsrecht tot het wo voor studenten met een hbo-propedeuse zien we geen grote fluctuaties in de omvang van de groep hbo-studenten (met havo of mbo) die zonder bachelordiploma (dus vanuit de hbo-propedeuse) na één jaar doorstroomt naar het wo. De laatste twee jaren is sprake van een kleine afname.

De instroom in de master stabiliseert in 2016, zowel in het hbo als in het wo. De verhouding naar vooropleiding in de wo-masterinstroom verandert: het deel van de instroom vanuit het vwo neemt langzaam af ten faveure van het aandeel buitenlandse studenten (in 2016-2017 28% van de wo-masterinstroom). Studenten met een migratieachtergrond vormen een stabiel deel van de instroom: zo'n vijftien procent van de totale masterinstroom over de jaren heen. De instroom in meerjarige wo-masters stabiliseert zich na een stijging in eerdere jaren; in meerjarige hbo-masters stijgt de instroom, mede veroorzaakt door een toename van het aanbod (de redenen waarom studenten niet kiezen voor een meerjarige master hebben te maken met het aanbod, hun interesse of hun behoefte om de arbeidsmarkt te betreden). Daarnaast constateren we een afname van instroom in de eerstegraads lerarenopleidingen (wo) en onderwijsmasters (hbo). Ruim drie procent van alle wo-bachelors volgt een researchmaster; van de hbo-bachelors is dit minder dan een procent.

De directe doorstroom van bachelor naar master is afgenomen. Vanuit de wo-bachelor van 73 naar 68 procent; vanuit de hbo-bachelor van 30 naar 27 procent. Dat kan verschillende oorzaken hebben. Sinds de invoering van de harde knip in 2012-2013 moest de bachelor zijn afgerond voordat met de master kon worden gestart en was het niet meer vanzelfsprekend dat studenten een direct verwante master kozen. Daarnaast wordt steeds vaker bij de toelating tot master een selectie toegepast. Dit kan tot gevolg hebben dat studenten bewuster kiezen (en zich langer en beter oriënteren) of dat er juist sprake is van zelfselectie. Ook kan het zijn dat zij vaker kiezen voor een master in het buitenland. Nader onderzoek is hiervoor noodzakelijk.

De totale doorstroom naar de master vanuit de wo-bachelor was (direct en indirect samen) 2014-2015 84 procent; een jaar eerder was dit 87 procent. Dit percentage zal nog verder stijgen omdat van de bachelor-diplomacohorten ook de komende jaren nog studenten (indirect) zullen blijven doorstromen. De masterdoorstroom van studenten met een migratieachtergrond ligt in 2015-2016 (diplomacohort 2014-2015) iets lager (83%) dan voor studenten met een Nederlandse achtergrond (88%). Dit verschil was ook in eerdere jaren aanwezig. Het merendeel van de hbo-bachelorstudenten stroomt niet door naar een master. Het bètarendement in de doorstroom van bachelor naar master is hoog (wo 90% en hbo 80%). Verder kiest men veelal nog steeds een master in een verwante of aanpalende sector.

De directe doorstroom van hbo-bachelor naar wo-master is laag, omdat deze groep doorgaans een schakelprogramma moet volgen. Door de jaren heen zien we dat tussen de elf en de vijftien procent een master gaat doen. Omdat er soms twee of meer jaar zitten tussen het behalen van het bachelordiploma en de start met de master is het percentage van het diplomacohort hbo-bachelor 2014-2015 dat instroomt in de master (na 1 jaar) nog niet goed te duiden. Vierdejaars hbo-bachelorstudenten noemen als voornaamste reden om niet te kiezen voor een master dat hun bachelordiploma hen voldoende kwalificeert voor de arbeidsmarkt of dat zij een master te duur vinden.

Drie procent van de studenten (23.063 studenten in 2016) volgt een tweede studie; er is sinds 2014-2015 sprake van een lichte toename van ongeveer 500 studenten per jaar. In 2016 volgen iets minder dan 2.000 studenten beide studies gelijktijdig. De rest deed dit volgtijdelijk. Driekwart van de studenten die een tweede studie doet, is afkomstig uit het hbo. Jaarlijks zijn er 6.000 studenten ingeschreven die met een hbo-bachelordiploma (volgtijdelijk) een tweede bachelor in het wo volgen; het gaat hier gemiddeld om 4.300 unieke studenten. Voor een deel bestaat deze groep uit schakelstudenten. Of het schakelstudenten zijn, kan pas met zekerheid worden vastgesteld als zij zonder het behalen van hun wo-bachelordiploma doorstromen naar een wo-master. Naar schatting betreft het twee derde van degenen die met een hbo-bachelor op zak een wo-bachelor gaan doen. Zij betalen geen instellingscollegegeld maar, afhankelijk van de omvang van het schakelprogramma, maar een vergoeding ter hoogte van maximaal 1,5 keer het wettelijk collegegeld bij een studiebelasting tot 60 EC (per studiejaar 2017-2018 maximaal 1 keer). Studenten die een tweede bachelor in zorg of onderwijs volgen en in deze sectoren nog geen diploma hebben behaald, vallen binnen de regeling voor het wettelijk collegegeld. Dit aantal is tussen 2009 en 2016 gestegen met 36 procent van 4.900 naar 6.660 studenten; het betreft hier voornamelijk hbo'ers (95%). Sinds vorig jaar is dit stabiel gebleven. Overige studenten betalen instellingstarief (uitgezonderd schakel-studenten). Het instellingscollegegeld is in de hbo-bachelor (€ 7.138) hoger dan in de hbo-master (€ 6.697). Voor alle hogescholen samen is het instellingstarief gemiddeld iets meer dan € 7.100. In totaal 26 van de 37 hogescholen hanteren een uniform tarief voor het instellingscollegegeld. Binnen universiteiten is er meer variatie; het gemiddeld instellingscollegegeld is 10.732 (€ 8.681 in de bachelor en € 11.779 in de master).

Studiefinanciering, leengedrag en de financiële situatie van studenten

In het studiejaar 2015-2016 vallen 130.000 studenten onder het studievoorschot, negentien procent van alle studenten; in het eerste trimester van 2016-2017 zijn dat er 244.982, 34 procent van alle studerenden. Van alle hbo-studenten valt 30 procent (31% van de bachelors) onder het studievoorschot; in het wo is dit 41 procent (54% van de bachelors en 20% van de masters). Twee van de drie studenten (66%) die onder het studievoorschot vallen, maken gebruik van de faciliteit om te lenen in 2015-2016 (76% in het wo en 56% in het hbo). Zij lenen gemiddeld 462 euro per maand, 90 euro meer dan studenten met een basisbeurs. In het studiejaar, 2015-2016 het eerste jaar waarin het studievoorschot is ingevoerd was het gemiddeld jaarbedrag van alle lenende studenten met studievoorschot 5.500 euro. Ter vergelijking: het jaarbedrag dat van de lenende studenten met een basisbeurs bedroeg ongeveer 4.500 euro; dat van studenten die hun basisbeursrechten hebben verbruikt, was 6.500 euro. Voor alle studerenden (dus inclusief de niet-lenende studenten) komt dit neer op een gemiddeld jaarlijks leenbedrag van ruim 3.600 (studievoorschot), 2.150 euro (studenten met een basisbeurs) en ruim 5.000 euro (studenten die hun basisbeursrecht hebben verbruikt).

In 2015-2016 leende 46 procent van alle ingeschreven studenten: dit is een stijging in vergelijking met een jaar eerder, toen leende 38 procent. In het hbo had in 2015-2016 42 procent van de studenten een studielening; in het wo 53 procent. Van alle studenten met een basisbeurs had het afgelopen jaar 48 procent een studielening; van studenten die hun recht op een basisbeurs hebben verbruikt leende 77 procent. In 2015-2016 wordt in het hbo minder vaak geleend (42%) dan in het wo (53%). Ongeveer twee derde van de studenten leent structureel, meer dan negen maanden per jaar. Studenten lenen steeds bewuster. Steeds vaker bepaalt men zelf welk bedrag er geleend wordt. Leende in 2006-2007 nog 42 procent van de studenten meer dan 90 procent van het maximale bedrag, in 2015-2016 is dit gedaald naar 31 procent. Mannen hebben iets vaker een studielening dan vrouwen. In het hbo lenen meer studenten met hoogopgeleide ouders dan met lager opgeleide ouders; in het wo is er geen verschil. We zien dit ook terug in het feit dat er iets minder studenten met een aanvullende beurs ook een lening hebben dan studenten zonder aanvullende beurs. Van alle studenten heeft achttien procent collegegeldkrediet. Van de studiefinancieringsgerechtigden hebben studenten met een basisbeurs het minst vaak collegegeldkrediet. Zij lenen in 2015-2016 een bedrag van gemiddeld 130 euro per maand.

Steeds vaker combineren studenten een betaalde baan met een studielening. Er zijn steeds meer studenten die lenen en werken combineren of uitsluitend lenen. De belangrijkste reden waarom studenten niet lenen is het ontvangen van voldoende ouderbijdrage (dit wordt vaker genoemd door studenten met hoogopgeleide ouders) of het feit dat men voldoende inkomsten heeft uit een betaalde baan (dit wordt vaker genoemd door studenten met lager opgeleide ouders). Daarnaast speelt bij meer dan de helft van de niet-lenende studenten bovendien ook dat men principiële bezwaren heeft tegen lenen of dat lenen wordt afgeraden door de ouders. Overigens zien we de principiële bezwaren minder vaak bij studenten die vallen onder het studievoorschot. Studenten die wél lenen doen dit vooral vanwege de zekerheid over hun toekomstige inkomen en de gunstige leenvoorwaarden. Ook een ontoereikende ouderbijdrage of de keuze om niet of minder te werken, spelen een rol. De motieven om niet of wel te lenen veranderen niet noemenswaardig ten opzichte van het jaar ervoor. We zien kleine verschuivingen, bijvoorbeeld dat advies van de ouders om te gaan lenen een iets grotere rol is gaan spelen en dat de overtuiging dat lenen een goed middel is om de studie te bekostigen en de gunstige leenvoorwaarden iets in belang toenemen. Overigens zijn het vaker de hoogopgeleide ouders die hun kinderen het advies geven om te gaan lenen.

Studenten die vallen onder het studievoorschot zijn veel beter op de hoogte van hun studieschuld dan studenten die vallen onder het oude stelsel. Als studenten gevraagd wordt wat hun verwachte studieschuld is, dan denkt een kwart de studie af te sluiten zonder schuld; 33 procent verwacht aan het eind van de studie een schuld te hebben van meer dan 20.000 euro. De hoogste verwachte studieschuld zien we bij studenten die onder het oude stelsel vallen en geen recht meer hebben op een basisbeurs. Dat is logisch omdat deze groep studievertraging heeft opgelopen. De laagste studieschuld verwachten studenten met een basisbeurs. Sinds 2012 is het aandeel studenten met serieuze financieel problemen gedaald; met de invoering van het studievoorschot zien we geen verandering. In 2015-2016 ervaart dertien procent van de studenten financiële problemen. De meeste problemen worden ervaren door studenten met laagopgeleide ouders die niet hebben gewerkt en wel hebben geleend.

In een survey onder eindexamenkandidaten is gevraagd naar een oordeel over hun kennis over verschillende aspecten van studiefinanciering. Twee van de drie geeft aan (zeer) veel kennis te hebben over het studentenreisproduct. Over de kennis ten aanzien van leningen, aanvullende beurs en aflossingsmogelijkheden is men minder zeker: tussen 20 en 30 procent zegt hierover (zeer) veel kennis te hebben. Bij jongeren uit eerstegeneratiegezinnen is de kennis over de aanvullende beurs beter dan bij jongeren met hoger opgeleide ouders. Het hebben van veel kennis leidt niet tot een grotere instroomkans.

Vooral de inhoud van de opleiding, de sfeer, een specifieke beroepswens, goede baankansen en de kans om de opleiding daadwerkelijk te mogen volgen zijn voor de meeste studenten bepalend in de keuze voor een specifieke opleiding in het mbo. Dit blijkt uit een survey dat uitgevoerd is om na te gaan wat de rol is van reiskosten in de keuze voor een mbo-opleiding voor en na invoering van het studentenreisproduct voor minderjarige mbo'ers. Wel zien we dat studenten die nog in het keuzeproces zitten een groter aantal aspecten belangrijk achten voor de keuze dan studenten die deze keuze al hebben gemaakt. Onder meer reiskosten en reistijd spelen een rol in de keuze voor een opleiding, voor zowel studenten met als zonder recht op een studentenreisproduct. Studenten met reisrecht geven aan zich minder belemmerd te voelen in hun opleidingskeuze door mogelijke reiskosten dan studenten zónder reisrecht. Ook geven studenten met recht op een studentenreisproduct vaker aan gebruik te (willen) maken van het openbaar vervoer om te reizen naar hun opleiding dan studenten die hier geen recht op hadden.

Studiekeuzeoriëntatie en studiekeuze

Er is de laatste jaren veel geïnvesteerd in het studiekeuzeproces, dit leidde tot positieve resultaten: een bewustere keuze voor de studie en een goede binding met de opleiding, dit jaar stabiliseert het beeld. Ruim 70 procent van de eerstejaarsstudenten in 2016-2017 heeft naar eigen zeggen een weloverwogen studiekeuze gemaakt. Hierin is niets veranderd in vergelijking met een jaar eerder. De verschillen tussen studentgroepen blijven over de jaren heen stabiel. Studenten met een migratieachtergrond, mannelijke studenten en studenten met een havo-vooropleiding maken nog steeds het minst vaak een weloverwogen keuze voor hun studie. Van alle eerstejaars ervaart 84 een goede binding met de opleiding. Van de wo-studenten ervaren dit jaar iets minder studenten een goede binding dan vorig jaar. Studenten met een mbo-achtergrond geven het vaakst aan een goede binding te ervaren. Bijna alle studenten melden zich uiterlijk op 1 mei aan voor een opleiding in het hoger onderwijs.

De studiekeuzeoriëntatie laat een vergelijkbaar beeld zien met vorig jaar. Net als vorig jaar bezoeken studenten met name algemene introductiedagen. Studenten geven aan het meest tevreden te zijn over de studiekeuzeinformatie die ze ontvangen van de hogeronderwijsinstellingen zelf. Ook studiekeuzemotieven zijn hetzelfde gebleven als vorig jaar. Het belangrijkste motief is opnieuw de inhoudelijke interesse, gevolgd door het aansluiten van de studie bij de eigen capaciteiten. Voor mannelijke studenten is de baankans als motief nog steeds belangrijker dan voor vrouwelijke studenten, maar de verschillen worden kleiner. Ook vrouwen laten vaker dan voorheen de baankans meewegen in hun keuze.

In het wo is de vragenlijst de belangrijkste studiekeuzeactiviteit die door de instellingen wordt aangeboden in het kader van de studiekeuzecheck; in het hbo wordt vaker ook een persoonlijk gesprek gevoerd. Dit laatste komt veel minder vaak voor in het wo. In het hbo wordt veel meer een combinatie van studiekeuzeactiviteiten toegepast. Bijna de helft van de studenten is van mening dat de activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck hebben bijgedragen tot een goede studiekeuze. Dit percentage is in het hbo iets hoger dan in het wo. Een vragenlijst als studiekeuzeactiviteit wordt overigens door studenten het minst goed beoordeeld, al wordt de effectiviteit ervan in 2015 wel iets vaker als positief ervaren dan in 2014. Proefstuderen en een persoonlijk gesprek dragen volgens studenten wel positief bij aan een goede studiekeuze. Studenten die een advies ontvangen, krijgen doorgaans een positief advies. Zij ervaren vaker een betere binding met de studie dan studenten die geen advies of een negatief advies kregen. De aansluiting tussen de vooropleiding en het hoger onderwijs wordt door steeds meer studenten als goed ervaren. De beste aansluiting ervaren wo-studenten met een vwo-diploma, de slechtste aansluiting ervaren hbo-studenten met een vooropleiding in het mbo. Toch zien we ook voor deze laatste groep een voorzichtige stijgende lijn.

Omvang en de oorzaken van studieuitval

De uitval/switch in het eerste jaar hoger onderwijs is sinds studiejaar 2013-2014 aan het dalen; in het laatste jaar (2015-2016) is de uitval/switch licht gedaald van 32,5 naar 31,6 procent. De uitval/switch in het hbo daalt van 36 naar 35 procent; in het wo blijft het stabiel op 24 procent. De daling in het hbo komt voor rekening van de instroom vanuit mbo (afname van 1,3 ppnt.) en vanuit vwo (afname van 2 ppnt., na een lichte daling het jaar ervoor). De uitval/switch is gedefinieerd als ‘alle nieuwe eerstejaarsstudenten die zich in het tweede jaar niet meer herinschrijven voor dezelfde opleiding aan dezelfde instelling’.

Er zijn kleine verschillen als we kijken naar de kenmerken van studenten. De uitval/switch van mannelijke studenten is, evenals in voorgaande jaren, behoorlijk groter dan van vrouwen (een verschil van 10 ppnt.). In het wo is de uitval/switch onder bètastudenten groter dan onder de overige studenten; in het hbo is het verschil klein. Er is nauwelijks verschil in de uitvalcijfers tussen studenten met hoger en lager opgeleide ouders. Wel is in het hbo de uitval/switch onder studenten met een aanvullende beurs hoger dan onder studenten zonder aanvullende beurs.

BSA (bindend studieadvies) als reden voor studieuitval of switch komt steeds minder voor. In het wo steeg het percentage uitval/switch als gevolg van een BSA in 2014-2015 sterk (wellicht veroorzaakt doordat veel studenten onvoldoende gemotiveerd aan hun studie zijn begonnen in het laatste jaar van het oude studiefinancieringsstelsel); dit jaar is er sprake van een sterke daling van de invloed van het BSA op uitval/switch in het wo. Verder zijn de belangrijkste redenen een verkeerde studiekeuze (dit neemt toe in impact), het niet uitkomen van (studie)verwachtingen en (voor hbo-studenten met een mbo-achtergrond) een te zware studielast en gebrek aan motivatie.

Studenten die gebruikmaken van studiekeuzeactiviteiten vallen minder vaak uit. Het raadplegen van bronnen tijdens de studiekeuzeoriëntatie doet ertoe. Belangrijk voor het voorkomen van studieuitval of switch is het bezoeken van de onderwijsinstellingen georganiseerd door het vo of mbo. Het bezoeken van intensieve voorlichtingsdagen verkleint de kans op uitval. Keuzemotieven vertonen een relatie met de kans op uitval of switch. Studenten die een opleiding kiezen uit interesse hebben een lagere kans om binnen een jaar te stoppen met hun opleiding, met name in het wo. Kiest men vooral voor een hoog salaris, dan is de kans op uitval of switch groter. Voor hbo-studenten die ervan overtuigd waren dat de studie goed past bij hun capaciteiten is deze kans kleiner.

Studievoortgang en studiegedrag

De studievoortgang van eerstejaars hbo-studenten neemt toe, die van eerstejaars wo-studenten blijft gelijk. De gemiddelde studievoortgang van alle studenten ligt op 90 procent ten opzichte van nominaal studeren, onveranderd ten opzichte van een jaar eerder. Een uitsplitsing naar herkomst laat zien dat autochtone hbo-studenten gemiddeld een betere studievoortgang hebben dan hbo-studenten met een migratieachtergrond; in 2016 is het verschil ongeveer vijf procentpunten. In het wo blijft de studievoortgang ten opzichte van 2014-2015 stabiel.

Het percentage studenten met een studieachterstand is in het wo groter dan in het hbo en is de afgelopen jaren relatief stabiel gebleven. Ouderejaars liggen doorgaans minder op schema dan eerstejaars en worden hier ook minder vaak op aangesproken door de opleiding. De bachelorrendementen in het hbo zijn ten opzichte van een jaar eerder stabiel gebleven en in het wo gestegen. Bachelorrendementen in het hbo zijn het hoogst voor studenten met een vwo-achtergrond en het laagst voor havisten en studenten die doorstroomden vanuit het mbo. De motivatie en inzet van studenten neemt dit jaar iets toe. Studenten met een functiebeperking geven net als in voorgaande jaren aan zich minder intensief in te (kunnen) zetten dan studenten zonder beperking. Hun studievoortgang blijft achter bij die van studenten zonder functiebeperking. Er is geen verschil naar type beperking. Het aandeel ambitieuze studenten (die zich bovengemiddeld inzetten, een bovengemiddelde motivatie hebben en daarnaast per week 35 uur of meer aan hun studie besteden) stijgt.

De tijdbesteding aan studie stijgt. Hbo-studenten besteden meer tijd aan hun studie dan wo-studenten. Het accent van de tijdbesteding aan de studie ligt in het hbo bij de contacturen, in het wo domineert de tijd die aan zelfstudie wordt besteed. Het aantal uur contactonderwijs dat eerstejaarsstudenten volgen is licht gestegen. Die stijging doet zich met name voor bij de hbo-eerstejaars; in het wo is de waar te nemen stijging niet significant. Eerstejaars bètastudenten volgen gemiddeld meer contactonderwijs dan de eerstejaars aan niet-bètaopleidingen in het wo (verschil van zo'n 6 uur per week meer). In het kader van de prestatieafspraken was een minimum van twaalf uur geprogrammeerde contacttijd voor eerstejaars bachelorstudenten afgesproken. Dit minimum wordt volgens de meerderheid van de eerstejaars ook daadwerkelijk gevolgd.

Invoering van het studievoorschot heeft tot dusver niet geleid tot een toename van het aandeel werkende studenten of een verandering in de gemiddelde tijdbesteding aan werk. Hbo-studenten werken gemiddeld iets vaker en gemiddeld ook meer per week. Er is een kleine verandering in de redenen om te gaan werken: het kunnen dragen van de kosten voor levensonderhoud wordt dit jaar minder vaak genoemd. Mogelijk hangt dit samen met de keuze om vaker thuis te blijven wonen, zoals zichtbaar werd in hoofdstuk 2.

De belangrijkste redenen om te werken zijn het kunnen doen van extra uitgaven en het opdoen van werkervaring. Eén op de vijf studenten geeft dit jaar aan dat zij werken om de studie te kunnen betalen.

Nevenactiviteiten komen tot dusver niet in het gedrang door invoering van het studievoorschot. Ten aanzien van bestuurswerk doen zich geen significante veranderingen voor: wo-studenten vervullen vaker een bestuursfunctie dan hbo-studenten. Het mogelijk oplopen van studievertraging door bestuursactiviteiten, en het als gevolg hiervan ook mogelijk langer moeten lenen om de studie te bekostigen, lijkt studenten niet af te schrikken om bestuurswerk te verrichten. Ongeveer één op de twintig studenten kent het profileringsfonds. Eén op de drie van hen maakt gebruik van het fonds, veelal voor bestuurswerk of overmachtsituaties. Ook het aandeel studenten met buitenlandervaring en de deelname aan honoursprogramma's en andere excellentietrajecten blijft stabiel.

Studenten zijn vaker tevreden over hun opleiding. De meerderheid van de studenten geeft aan (zeer) positief te zijn over hun opleiding. Die stijgende tevredenheid is met name te zien een toenemende tevredenheid over de docenten. De tevredenheid van studenten ten aanzien van de inhoud van hun opleiding, de studiebegeleiding en de mate waarin ze worden uitgedaagd binnen hun studie is stabiel gebleven.

1 Inleiding

1.1 Beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs

In de brief van juli 2015 heeft de minister van OCW de Tweede Kamer geïnformeerd over de inhoud en de wijze van uitvoering van de monitoring van de Wet studievoorschot hoger onderwijs. Hiermee wordt onder andere uitvoering aan de volgende moties en toezeggingen:

- de door het lid Klaver c.s. ingediende motie (Kamerstuk 34 035, nr. 35) voor tussentijdse monitoring met actieve betrokkenheid van onderwijsinstellingen en studentenbonden;
- de door het lid Van Meenen c.s. ingediende motie (Kamerstuk 34 035, nr. 46) om studenten een rol te geven in het vaststellen van de opzet en wijze van uitvoering van de monitoring;
- de door het lid Slob c.s. ingediende motie (Kamerstuk 33 410, nr. 20) om het parlement te informeren over de gevolgen van de studiefinancieringsmaatregelen;
- de toezegging op een vraag van het lid Bruijn over het betrekken van de Eerste Kamer in het monitorproces, in het bijzonder met betrekking tot de extracurriculaire activiteiten en de uitval;
- de toezegging op een vraag van het lid Ganzevoort over monitoring van kwalitatieve aspecten en het informeren van de Eerste Kamer over mijn reactie op de hierboven genoemde moties van de Tweede Kamer en;
- de toezegging op een vraag van het lid Sent over het naast lage inkomens ook meenemen van middeninkomens in de monitoring.

In het parlementaire debat is aan de orde geweest dat aandacht moet worden besteed aan het studiegedrag en de wijze waarop studenten hun studie financieren. Deze monitor bevat een combinatie van kwantitatieve ontwikkelingen (gebaseerd op administraties) en van kwalitatieve aspecten zoals gedragingen en motieven (gebaseerd op steekproefonderzoeken) en gaat in zowel op de situatie in het hoger onderwijs in het algemeen als op de omstandigheden van specifieke doelgroepen (studenten met ouders uit lagere en middeninkomensgroepen, eerste generatie studenten en bij studenten met een functiebeperking). In de monitor worden langjarige trends weergegeven. Op deze wijze is het mogelijk om incidentele en structurele gevolgen van beleidsmaatregelen van elkaar te onderscheiden.

Vanaf 2011 worden de gevolgen van verschillende beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs in de Monitor beleidsmaatregelen gevolgd. Drie eerdere rapportages in dit kader zijn in 2013, 2014 en 2016 gepubliceerd. Voorliggende rapportage is de vierde op rij. In de monitor worden ontwikkelingen ten aanzien van de kwaliteit en toegankelijkheid van het hoger onderwijs beschreven waarbij de beleidsmaatregelen als uitgangspunt zijn genomen. Er worden geen strikt causale verbanden vastgesteld. Dit omdat regelingen overlappen in het effect dat ze beogen, waardoor niet met zekerheid te bepalen is welke regeling nu verantwoordelijk is voor welk deel van het effect. Deze monitor richt zich in de kern op de volgende maatregelen (in de paragrafen 1.3 tot en met 1.7 worden deze maatregelen toegelicht).

- invoering van de Wet studievoorschot;
- collegegeldsystematiek tweede studies uit de Wet versterking besturing inclusief uitzonderingen;
- Wet kwaliteit in verscheidenheid;
- bindend studieadvies;
- prestatieafspraken met hogeronderwijsinstellingen.

1 Brief van de Minister van OCW. Vergaderjaar 2014-2015. Kamerstuk 24724 nr. 139; gepubliceerd op 7 juli 2015.

1.2 Strategische Agenda Hoger Onderwijs

In de Strategische Agenda Hoger Onderwijs 2015 - 2025[2] is vastgelegd wat de toekomstige ambities voor het hoger onderwijs in Nederland zijn. Dit gebeurt aan de hand van drie centrale thema's: onderwijs van wereldformaat; toegankelijkheid, talentontwikkeling en diversiteit, en verbinding met de samenleving. Met budget dat vrijkomt door de invoering van het studievoorschot investeert de overheid de komende jaren in verbetering van de kwaliteit van het hoger onderwijs. Via *maatwerk* moet het hoger onderwijs meer aansluiten bij de toegenomen diversiteit, ambities en talenten van studenten. Dit wordt bijvoorbeeld gefaciliteerd door het kleinschaliger en intensiever maken van het onderwijs, het creëren van meer kansen voor studenten om een periode in het buitenland te studeren of daar onderzoek te doen en het aanbieden van meer online onderwijs en gratis onderwijsmateriaal.

Om het hoger onderwijs toegankelijk te maken voor iedereen is meer differentiatie nodig, zowel in onderwijsaanbod als didactische onderwijsconcepten. Zo komt er extra budget voor talentprogramma's, een betere samenwerking tussen scholen in de regio en meer aandacht voor aansluiting op de arbeidsmarkt. Ook wordt deeltijdonderwijs makkelijker (o.a. met het levenlanglerenkrediet voor werkenden). Voor een betere aansluiting op de arbeidsmarkt wordt gezorgd door meer aandacht voor ondernemerschapsonderwijs, meer ruimte voor universiteiten en hogescholen om hun opleidingsaanbod uit te breiden en een goede voorlichting voor studenten over arbeidsmarktperspectief. Verder wil de overheid een actiever alumnibeleid, meer stages in het wetenschappelijk onderwijs en een betere weerspiegeling van de maatschappij binnen universiteiten en hogescholen (meer docenten met een niet-westerse achtergrond en meer vrouwen in hogere posities).

De Onderwijsraad heeft op verzoek van de minister advies uitgebracht over de Strategische agenda. De raad deelt de ambities van de minister om het hoger onderwijs te verbeteren en meer toekomstbestendig te maken[3]. Het centraal stellen van kwaliteit, doorstroming en aansluiting binnen het onderwijs vindt steun bij de raad, evenals het voornemen om in de overheidssturing op het hoger onderwijs meer uit te gaan van vertrouwen en minder van controle. Wel plaatst de raad enige kanttekeningen bij de agenda en doet enkele aanbevelingen. Zo pleit de raad voor een bredere aanpak bij de besteding van middelen en meer aandacht voor spanningen tussen maatwerk en massaliteit, tussen individualisering en uniforme opleidingsstandaarden, tussen regionale inbedding en mondiale concurrentie, en tussen vorming en kennisoverdracht.

1.3 Collegegeldsystematiek tweede studies

De bekostiging van tweede graden is per 1 januari 2011 komen te vervallen met de invoering van de Wet versterking besturing. Deze wet beperkt voor studenten die na 1 september 1991 aan een studie in het hoger onderwijs zijn begonnen de aanspraak op het wettelijk collegegeld tot één bachelor- en één masteropleiding[4]. Voor studenten die een tweede studie in de sectoren onderwijs en gezondheidszorg volgen en daar nog geen diploma in behaald hebben (sectoren waarvoor de overheid speciale zorg draagt en waar bovendien arbeidsmarkttekorten in de toekomst te verwachten zijn) is bij de invoering van de wet daarop direct een uitzondering gemaakt: hiervoor geldt ook het wettelijk collegegeld. Studenten die een tweede studie buiten deze twee sectoren volgen, dienen volgens deze wet daarvoor instellingscollegegeld in plaats van wettelijk collegegeld te betalen. Het instellingscollegegeld heeft minimaal de hoogte van het wettelijk collegegeld en kent geen maximum. Instellingen mogen de hoogte zelf bepalen.

2 De waarde(n) van weten. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025 (juli 2015). Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie Hoger Onderwijs & Studiefinanciering.
3 https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2015/advies-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025/item7299
4 Stb. 2010, nr. 119.

Met een subsidieregeling is ervoor gezorgd dat de maatregel gefaseerd kon worden ingevoerd[5]. Concreet hield dit in dat voor de studenten die in de eerste drie studiejaren waarin de nieuwe maatregel van kracht werd (2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013) een tweede studie volgden en aan bepaalde voorwaarden voldeden[6], het instellingscollegegeld in hoogte gelijkgesteld werd aan het wettelijk collegegeld. Om instellingen te compenseren voor het extra geld dat ze anders vanuit het zelf te bepalen instellingscollegegeld konden ontvangen, werd aan de instellingen een subsidie verstrekt. Deze overgangsregeling gold tot 1 januari 2014. Per 1 september 2014 is de subsidieregeling structureel in de wet verankerd zodat excellente studenten en extra gemotiveerde studenten financieel tegemoet worden gekomen[7]. Dit wetsartikel bepaalt dat studenten die voor het afronden van hun eerste studie een tweede (of derde of volgende) studie beginnen wettelijk collegegeld betalen. De voorwaarden die daarop in de subsidieregeling van toepassing waren[6], zijn komen te vervallen. Als voorwaarde geldt wel dat de tweede (en derde of volgende) studie onafgebroken gevolgd moet worden. Onderstaand schema geeft een overzicht van de regels:

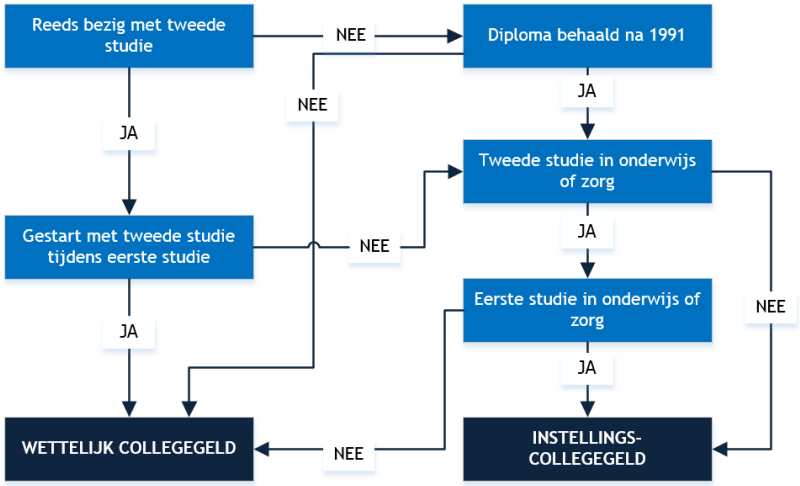

Figuur 1.1: Stroomschema collegegeld tweede studies

1.4 Wet studievoorschot hoger onderwijs

Op 20 januari 2015 is de Wet studievoorschot hoger onderwijs door het parlement aanvaard. Deze bevat een groot aantal maatregelen met als doel om de kwaliteit van het hoger onderwijs te verhogen en de toegankelijkheid ervan te behouden. Door wijzigingen in de studiefinanciering wordt een belangrijk deel van het budget voor levensonderhoud aan studenten (basisbeurs) verschoven naar investeringen in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Onderstaande maatregelen zijn reeds ingevoerd c.q. worden ingevoerd in (de loop van) 2017[8].

- Voor studenten in het hoger onderwijs is de basisbeurs afgeschaft. Nieuwe bachelor- of masterstudenten kunnen het bedrag lenen bij DUO[9] (in 2017 maximaal € 862,50 per maand, daarnaast kunnen studenten lenen voor het collegegeld: een collegegeldkrediet van maximaal € 165,33 per maand; bij instellingscollegegeld maximaal € 826,67 per maand[10]). Het verschil tussen uitwonend en thuiswonend is opgeheven: alle studenten krijgen dezelfde leenmogelijkheden. De maximale aanvullende beurs is met ongeveer € 110 verhoogd naar maximaal € 380 per maand. Met de afschaffing van de basisbeurs in het hoger onderwijs is ook de bijverdiengrens komen te vervallen.

5 Stcrt. 2010, nr. 20735.
6 Studenten moesten 1) onafgebroken voor de tweede opleiding ingeschreven zijn geweest met ingang van de maand voorafgaand aan het behalen van de eerste graad, en 2) de tweede graad ten minste zes maanden ná de eerste graad behalen.
7 Stb. 2014, nr. 96.
8 https://duo.nl/particulier/student-hbo-of-universiteit/studeren/collegegeld-betalen.jsp.
9 https://duo.nl/particulier/student-hbo-of-universiteit/studiefinanciering/bedragen.jsp
10 https://www.duo.nl/particulier/student-hbo-of-universiteit/studiefinanciering/weten-hoe-het-werkt.jsp

- De lening mag in 35 jaar worden terugbetaald (was 15 jaar). Sneller aflossen is mogelijk. Het aflossingspercentage bedraagt vier procent (was 12%) van het inkomen boven het wettelijk minimumloon (was 84% van het wettelijk minimumloon). Een eventuele restschuld na 35 jaar (was 15 jaar) wordt kwijtgescholden. Voor huidige studenten blijven de regels van het huidige studiefinancieringsstelsel van kracht. De nieuwe terugbetaalregels gelden vanaf september 2015 voor alle studenten die onder het studievoorschot vallen. Op 1 januari 2016 is het eerst mogelijke moment waarop studenten die onder het studievoorschot vallen in de terugbetalingsfase kunnen komen. Dan is er eerst de aanloopfase van twee jaar; pas na die twee jaar start op z'n vroegst de 'verplichte' aflosfase.
- Een voltijdstudent die voldoet aan de nationaliteitsvoorwaarden kan studiefinanciering aanvragen tot en met het studiejaar waarin de student de leeftijd van 30 jaar bereikt. Een student heeft recht op een lening gedurende de nominale studieduur plus drie jaar (doorgaans maximaal 7 jaar) en een studentenreisproduct gedurende de nominale studieduur plus een jaar. Dit is onveranderd gebleven.
- Studenten die door medische omstandigheden of functiebeperking studievertraging oplopen, houden recht op een jaar extra studiefinanciering (studentenreisproduct, aanvullende beurs en lening). Als de opleiding binnen tien jaar met succes wordt afgerond (diploma) kunnen zij in aanmerking komen voor een kwijtschelding van maximaal € 1.200.
- Studenten die in het studiejaar 2015/2016 tot en met het studiejaar 2018/2019 voor het eerst in het hoger onderwijs gaan studeren (de eerste 4 cohorten), krijgen een voucher van € 2.000 die ze kunnen inzetten voor bij- en nascholing voor vijf tot tien jaar na het behalen van het diploma.
- Vanaf 1 januari 2016 geldt een vereenvoudigde procedure bij inkomensdaling (van belang voor de berekening van de aanvullende beurs en voor de berekening van de minimumbedragen voor de terugbetaling van studieleningen): enige voorwaarde is dat het inkomen met ten minste vijftien procent is gedaald.
- De toeslag voor studenten met kinderen en een partner zonder of met weinig inkomen (partner-toeslag) is vervallen met ingang van januari 2016 . Dit wordt via de sociale zekerheid ondervangen.
- Achteraf studiefinanciering aanvragen of verhogen en met terugwerkende kracht laten uitbetalen is nu mogelijk. De maatregel gaat in per januari 2016, verder dan die datum kan niet worden teruggegaan.
- Vanaf 1 januari 2017 kunnen mbo'ers die jonger zijn dan 18 een studentenreisproduct krijgen.
- Een nieuw onderdeel van het studiefinancieringsstelsel is het levenlanglerenkrediet. Het gaat hier om een lening voor het betalen van het collegegeld (hoger onderwijs) of het lesgeld (mbo). Voor het mbo gaat deze maatregel in vanaf 1 augustus 2017, voor hbo en universiteit vanaf 1 september 2017. Deze leenmogelijkheid is bedoeld voor mensen in de leeftijd van 30 tot 55 voor bij-, na- of omscholing. Voor deeltijdopleidingen geldt de ondergrens van 30 jaar niet. De regering hoopt met deze maatregel de groep werkende mensen te motiveren om zich te blijven scholen. De leenvoorziening is in grote lijnen hetzelfde als het studievoorschot, met als belangrijkste verschil dat de terugbetalingstermijn vijftien jaar is[11]. Een leven-lang-leren is voor het kabinet de komende jaren een speerpunt vanwege de grote behoefte aan bij-, om- en opscholing van de beroepsbevolking door de globalisering, robotisering en technologische ontwikkelingen[12].
- Vanaf september 2017 kunnen ook studenten (hbo of universiteit) die jónger zijn dan 18 studiefinanciering krijgen vanaf het moment dat ze staan ingeschreven. Nu is dit nog vanaf het eerste kwartaal na inschrijving.
- Studenten met aanspraak op reguliere studiefinanciering hebben voor de betreffende studie niet langer recht op aftrek van scholingsuitgaven in de inkomstenbelasting sinds de invoering van het studievoorschot in 2015/2016. Dit geldt voor zowel ho- als mbo-studenten. Alleen personen met aanspraak op levenlanglerenkrediet behouden recht op fiscale aftrek van scholingsuitgaven.

11 Wijziging van onder meer de Wet studiefinanciering 2000. Memorie van toelichting. Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2014–2015, 34 035, nr. 4.
12 Kamerbrief over voortgang Leven Lang Leren (Voortgangsrapportage Leven Lang Leren 2015) d.d. 26 oktober 2015.

1.5 Wet Kwaliteit in verscheidenheid

In 2013 is de Wet kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs van kracht geworden. Speerpunten hierin zijn het verbeteren van de studiekeuze en de aansluiting tussen de onderwijssectoren en (daarmee) het tegengaan van studieuitval, het verbeteren van de doorstroom en daarnaast het bevorderen van excellentie in het hoger onderwijs en van de differentiatie in het onderwijsaanbod. Hiermee wil het kabinet bereiken dat hogescholen en universiteiten hun opleidingsaanbod beter afstemmen op de veranderende behoeften en wensen van studenten en de arbeidsmarkt en dat hogescholen en universiteiten zich specialiseren[13]. De volgende maatregelen zijn inmiddels ingevoerd:

- *Betere herkenbaarheid opleidingen*. Hogescholen en universiteiten moeten beter herkenbare namen voor hun opleidingen gebruiken. Er wordt voor gezorgd dat vergelijkbare opleidingen dezelfde soort naam krijgen.
- *Driejarig hbo voor vwo'ers*. Hbo-opleidingen mogen driejarige opleidingen voor vwo'ers inrichten. Zo wordt het hbo voor hen aantrekkelijker.
- *Bredere bachelorstudies*. Universiteiten en hogescholen kunnen bestaande opleidingen samenvoegen om zo een brede bachelor te maken. Binnen die brede bachelor kunnen studenten hun eigen route of accent kiezen. Hierdoor hoeven studenten minder snel van studie te wisselen. Opleidingen mogen binnen 5 jaar terug naar de oude, smallere opleidingen als zij dat willen.
- *Associate degree definitief invoeren*. Het associatedegreeprogramma is een kortere hbo-studie die sterk gericht is op de arbeidsmarkt. De overheid voert dit programma definitief in. Doel is om doorstuderen aantrekkelijker te maken. Vooral mbo-4 studenten en mensen met een aantal jaren werkervaring vergroten met de Associate degree hun kansen op de arbeidsmarkt.
- *Aanpassing titels hbo*. Afgestudeerde hbo'ers mogen de titel Bachelor of Master voeren. Aan deze titels mogen zij 'of Laws', 'of Business Administration' of 'of Nursing' toevoegen. De toevoeging hangt af van hun opleiding. Vanaf 1 januari 2014 mogen afgestudeerde hbo'ers ook de toevoeging 'of Arts' en 'of Science' voeren. Zo zijn de titels beter herkenbaar op de (internationale) arbeidsmarkt.
- *Hoger collegegeld excellente opleidingen*. De wet maakt het mogelijk dat opleidingen die door de NVAO excellent zijn bevonden, een hoger collegegeld mogen vragen (maximaal 5 keer het wettelijk collegegeld). Dit mag niet zomaar; de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) moet hier toestemming voor geven. De minister zal dit niet eerder doen dan wanneer er duidelijkheid is over het studievoorschot.
- *Vervroeging aanmelddatum naar 1 mei*. Aspirant-studenten die zich uiterlijk op 1 mei aanmelden, hebben recht op studiekeuzeadvies en hebben toelatingsrecht. Aspirant-studenten die zich na 1 mei aanmelden hebben geen recht op een studiekeuzeadvies en verliezen ook hun toelatingsrecht. Zij zijn 'toelaatbaar': de instelling bepaalt onder welke voorwaarden zij toegelaten of geweigerd worden.
- *Nadere vooropleidingseisen voor mbo'ers*. Mbo'ers hebben niet langer toelatingsrecht tot een croho-onderdeel (sector) dat niet aansluit bij het mbo-domein dat zij hebben gevolgd. Hogescholen hebben vanaf studiejaar 2015-2016 de bevoegdheid om extra toelatingseisen te stellen aan sommige mbo-opleidingen (uitgewerkt in de Regeling aanmelding en toelating hoger onderwijs).
- *Aanvullende eisen*. Aanvullende eisen mogen worden gesteld bovenop de vooropleidingseis en de nadere vooropleidingseisen, namelijk bij opleidingen waarvoor op grond van het beroepsprofiel of de organisatie en inrichting van het onderwijs specifieke eisen mogen worden gesteld, opleidingen met kleinschalig, residentieel onderwijs en opleidingen met een numerus fixus. Aanvullende eisen bestonden al voor bijvoorbeeld University Colleges en kunstopleidingen. Deze ruimte is uitgebreid: individuele opleidingen mogen dit nu ook doen zonder dat dit landelijk afgestemd moet zijn.

13 https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/inhoud/aanbod-opleidingen-hoger-onderwijs.

- *Doorstroom hbo-propedeuse*. Studenten met een hbo-propedeuse en zonder vwo-diploma krijgen geen toelatingsrecht meer tot een universitaire opleiding. Universiteiten mogen vanaf studiejaar 2013-2014 toelatingseisen stellen. Het gaat er niet om de doorstroom te beperken, maar om nadere eisen te kunnen stellen en daarmee de uitval/switch in het wo te verminderen.
- *Toelatingseisen pabo*. Met ingang van 2015 zijn er aanvullende toelatingseisen voor de pabo die betrekking hebben op basisschoolvakken. Indien een student niet voldoet aan deze eisen dient hij of zij een aanvullende toets te maken.
- *Beperking hoogte collegegeld voor schakelprogramma's*. Voor studenten die een schakelprogramma of premaster volgen (met name voor hbo-bachelors die doorstromen naar een wo-master of wo-bachelors die doorstromen naar een niet-verwante master) geldt een andere regeling. Deze studenten betalen geen collegegeld, maar een vergoeding. Deze is met ingang van september 2014 gemaximeerd[14]. Dat betekent dat voor een schakelprogramma van 30 EC maximaal een proportioneel deel van eenmaal het wettelijk collegegeld gevraagd mag worden; voor programma's van meer dan 30 EC en minder dan 60 EC mag de instelling voor dat deel van het programma een vergoeding vragen van maximaal een proportioneel deel van twee maal het wettelijk collegegeld. Dat houdt in dat voor een schakeltraject van maximaal 60 EC hooguit een vergoeding van anderhalf maal het wettelijk collegegeld gevraagd kan worden. Boven de 60 EC kan de instelling zelf een tarief vaststellen voor het resterende gedeelte. Met ingang van studiejaar 2017/2018 wordt het tarief voor schakeltrajecten verder gemaximeerd. Een instelling kan dan ten hoogste eenmaal het wettelijk collegegeld vragen voor een schakeltraject, ook als het schakeltraject meer dan 60 EC bedraagt. Bij een schakeltraject van minder dan 60 EC betaalt de studie een proportioneel deel van het wettelijk collegegeld.
- *Afschaffing loting*. De mogelijkheid voor centrale loting wordt afgeschaft. Onlangs is bepaald dat vanaf studiejaar 2017-2018 geen centrale loting meer wordt toegepast. Opleidingen mogen dan zelf studenten selecteren voor een betere match tussen student en de opleiding. In het kader van de Wet kwaliteit in verscheidenheid wordt vanaf schooljaar 2017-2018 geen gebruik meer gemaakt van gewogen loting bij numerusfixusopleidingen. In plaats daarvan wordt een procedure van decentrale selectie ingezet: opleidingen mogen dan zelf studenten selecteren om een betere match tussen student en opleidingen te bewerkstelligen. Studenten mogen in een jaar aan maximaal twee selectieprocedures voor een numerusfixusopleiding meedoen. Uitzondering op deze regel zijn studies waar doorgaans veel meer aanmeldingen zijn dan plaatsen: Geneeskunde, Tandheelkunde, Fysiotherapie en Mondzorgkunde. Voor één van deze opleidingen mag een student aan maximaal één selectieprocedure per jaar meedoen. Wel mag hij/zij daarnaast meedoen aan een selectieprocedure van een andere opleiding (bijv. één keer Geneeskunde en één keer Fysiotherapie; twee keer Geneeskunde mag niet). In totaal krijgt een student maximaal drie keer de kans om aan een selectieprocedure mee te doen. De inhoud van de selectieprocedures wordt door de instellingen en/of opleidingen zelf bepaald. Wel moet de selectie plaatsvinden op grond van minimaal twee soorten inhoudelijke criteria (bijvoorbeeld één cognitief en één non-cognitief). Studenten moeten zich uiterlijk 15 januari aanmelden voor een studie met decentrale selectie. Als er minder aanmeldingen dan plaatsen zijn, vindt er geen selectie plaats. Als er wel selectie plaatsvindt, moet de gehele selectieprocedure uiterlijk 15 april afgerond zijn: op basis van de selectieprocedure wordt er een ranglijst gemaakt van studenten en vanaf 15 april is het voor studenten via Studielink inzichtelijk of ze de procedure succesvol hebben doorlopen. Vervolgens hebben studenten tot 29 april om hun plaatsing te accepteren, waarna hij vervalt. Decentrale selectie beoogt er voor te zorgen dat de meest geschikte studenten zullen worden toegelaten.[15] Echter, aangezien in de Monitor Beleidsmaatregelen 2015 naar voren kwam dat er bepaalde groepen (i.e., studenten met functiebeperking en eerste-generatiestudenten) zijn die eventueel een belemmering kunnen ondervinden in de toegankelijkheid naar het hoger onderwijs, is het van belang aandacht te houden voor deze groepen zodat ze gelijke kansen behouden in de selectieprocedures. Dit wordt met name benadrukt doordat eerstegeneratiestudenten nu al minder lijken deel te nemen aan opleidingen met selectie.

14 WHW-artikel 7.57i. Ondersteuning ter bevordering van goede doorstroming van hoger beroepsonderwijs naar een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs.
15 Tweede Kamer, vergaderjaar 2013–2014, 31 288, nr. 399

- *Selectieve toelating tot masters*. Voor doorstroommasters is vanaf 2014 selectie mogelijk, waarbij wel voor alle bachelor-afgestudeerden een mogelijkheid moet bestaan om een masteropleiding te volgen. Studenten moeten hierdoor een meer bewuste keuze maken voor een master. Naar verwachting beginnen in 2015 de eerste universiteiten met selectie in een beperkt aantal masters.

De Wet Kwaliteit in verscheidenheid is erop gericht de juiste student op de juiste plaats te krijgen. Met name de vervroeging van de aanmelddatum en de daarmee samenhangende rechten voor student en instelling hebben inmiddels tot aanzienlijke extra inspanningen geleid bij de hogescholen en universiteiten. Er is een grote diversiteit van arrangementen die instellingen aanbieden of opleggen aan aspirant-studenten. Deze diversiteit bestaat niet alleen tussen instellingen, maar ook binnen instellingen tussen opleidingen. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om assessments, individuele gesprekken, groepsgesprekken, extra voorlichting, proeflessen en/of matchingsdagen. De activiteiten vinden zowel op afstand plaats (online, schriftelijk) als op de instellingslocatie en zijn zowel verplicht als facultatief.

Alle instellingen bieden vanaf 2014 de studenten een studiekeuzeadvies. Deze adviezen kunnen gebaseerd zijn op een (online) vragenlijst, een gesprek of een combinatie daarvan. Ook kan proefstuderen inclusief een toets over het geleerde leiden tot een advies. Deze activiteiten worden de studiekeuzecheck genoemd.

De inhoud van de adviezen verschilt eveneens; veel instellingen doen een uitspraak over de 'match' tussen student en opleiding (goed/twijfel/ geen match), maar andere beperken zich tot een uitspraak over alleen de oriëntatie op de studiekeuze (voldoende/onvoldoende). Een negatief advies (geen match, onvoldoende georiënteerd) kan leiden tot een advies voor vervolgactie – al dan niet binnen het instellingsarrangement aan keuzeactiviteiten – of doorverwijzing, maar ook dit is niet altijd het geval. Voor studenten die zich uiterlijk 1 mei aanmelden is het advies niet bindend; ook bij een negatief advies kunnen zij zich voor de opleiding inschrijven.

Studenten die zich na 1 mei aanmelden zijn toelaatbaar, maar hebben geen recht op inschrijving. Hun toegang tot de opleiding hangt in de meeste gevallen af van het studiekeuzeadvies, dat in dat geval wel bindend kan zijn. In december 2015 is in de Tweede Kamer een motie aangenomen[16] om zo snel mogelijk een onderzoek te starten naar de effectiviteit van de verschillende vormen van studiekeuzecheck en matchingsprocedures. Dit omdat de 'studenten een groot belang hebben bij een stevig matchingsprogramma, zodat zij een realistische en weloverwogen keuze voor een passende studie kunnen maken' en 'dat de uitvoering van studiekeuzechecks tussen instellingen sterk verschilt, maar uit voorlopige resultaten blijkt dat de aanpak van de Universiteit Utrecht zijn vruchten lijkt af te werpen'.

Met het Besluit experiment promotieonderwijs hoopt de regering meer *talent aan te trekken* door ruimte te bieden voor een verder gedifferentieerd promotiestelsel[17]. In dit experiment ontvangen promotiestudenten een beurs uit het profileringsfonds en volgen als derde cyclus van de academische opleiding een promotieonderwijstraject. Nagegaan wordt of een promotieonderwijstraject, waarin het recht van de promotiestudent op onderwijs ook centraal staat en waardoor zijn kansen op de arbeidsmarkt naar verwachting worden vergroot, kan bijdragen aan het opleiden van voldoende promovendi voor de toekomst.

1.6 Bindend studieadvies

Een bindend studieadvies (BSA) is een beslissing van de universiteit of hogeschool over de voortgang van de opleiding. De student krijgt een studieadvies aan het einde van het eerste studiejaar. Wanneer dit advies negatief is, moeten studenten stoppen met de opleiding. Het studieadvies is negatief als er te weinig studiepunten zijn behaald (gemiddeld ligt de grens van minimaal te behalen studiepunten rond de 45 EC).

16 Nr. 517 gewijzigde motie van het lid Rog ter vervanging van die gedrukt onder nr. 50. Voorgesteld 17 december 2015.
17 Staatsblad 2016, 3. Inwerkingtreding van het besluit is 9 januari 2016, einddatum 1 sept. 2024.

De regels en het minimaal te behalen aantal studiepunten staan omschreven in de onderwijs- en examenregeling (OER) van elke opleiding. Of een instelling een BSA hanteert, mag de instelling zelf bepalen. Als het wordt ingevoerd, dient de instelling zich wel aan enkele regels te houden die in de wet zijn vastgelegd[18]:

- bieden van voldoende mogelijkheden om een goede studievoortgang te waarborgen;
- na het eerste semester van slechte studievoortgang een waarschuwing afgeven;
- rekening houden met persoonlijke omstandigheden zoals bijvoorbeeld een handicap of familieomstandigheden;
- studenten in de gelegenheid stellen gehoord te worden.

In studiejaar 2013-2014 is een experiment gestart ter uitbreiding van het bindend studieadvies, eindigend op 31 augustus 2019. Het experiment houdt een pakket van maatregelen in dat instellingen in staat stelt het huidige BSA uit te breiden en heeft als doel een ambitieuze studiecultuur te creëren en het studierendement te verbeteren. Instellingen die deelnemen aan dit experiment dienden aan te geven voor welke opleidingen de nieuwe regels ingaan, waarbij unieke opleidingen niet zijn toegestaan en maximaal tien procent van alle studenten in het Nederlandse hoger onderwijs deelneemt aan het experiment. Het pakket behelst de volgende maatregelen:

- studenten mogen in het gehele eerste jaar afgewezen worden voor een opleiding wanneer de student geen enkel tentamen heeft afgelegd;
- studieadvies na het propedeutisch examen: instellingen mogen een BSA invoeren in het tweede jaar en mogen de geldigheidsduur van de tentamens inperken.

Drie universiteiten en twee hogescholen nemen deel aan dit experiment. Het University College Amsterdam (UvA/VU), Universiteit Leiden (met uitzondering van de unieke opleidingen) en de Gerrit Rietveld Academie zijn in het studiejaar 2013-2014 gestart met het experiment. In het studiejaar 2014-2015 heeft de Hogeschool van Amsterdam zich daarbij gevoegd met één opleiding. In totaal vallen zo'n 15.000 studenten onder de werking van dit experiment (2,3% van de totale studentenpopulatie in Nederland). De instellingen dienen zich ook tijdens het experiment te houden aan de hierboven beschreven verzachtende omstandigheden. Hoe men het BSA in het tweede jaar exact inricht, mag de instelling zelf bepalen binnen de randvoorwaarden die in de regeling zijn vastgelegd.

In juni 2015 heeft een meerderheid van de Tweede Kamer een motie aangenomen waarin wordt verzocht na afloop van het experiment in 2018 het BSA in latere jaren niet wettelijk mogelijk te maken.

1.7 Prestatieafspraken

In 2012 zijn met alle bekostigde instellingen in het hoger onderwijs prestatieafspraken gemaakt. Deze vloeien voort uit de hoofdlijnenakkoorden met de koepelorganisaties. De afspraken hebben betrekking op verbetering van de onderwijskwaliteit en het studiesucces, verdergaande differentiatie van het onderwijs, voortgaande profilering en zwaartepuntvorming in het onderzoek en meer aandacht voor kennisvalorisatie. Op het onderdeel onderwijskwaliteit en studiesucces hebben alle instellingen ambities geformuleerd op de volgende indicatoren:

- kwaliteit/excellentie: studentenoordeel over de opleiding in het algemeen (oordeel uit de Nationale Studentenenquête), NVAO-oordelen (Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie) of deelname van studenten aan excellentietrajecten;
- studiesucces: uitval, switch en bachelorrendement (alle drie uit het 1cHO);
- opleidingsniveau van docenten (hbo: aandeel master/PhD, wo: aandeel met BKO);
- onderwijsintensiteit (aandeel opleidingen met minder dan 12 contacturen);
- indirecte kosten (hbo: ratio OP/OOP en wo: overhead cf. 'Berenschotmethodiek').

18 WHW, Artikel 7.8b. Studieadvies propedeutische fase.

De eindbeoordeling heeft in het najaar van 2016 plaatsgevonden[19]. De Reviewcommissie Hoger Onderwijs en Onderzoek heeft op basis daarvan een laatste stelselrapportage opgeleverd[20]. De prestatieafspraken zijn geëvalueerd door de Evaluatiecommissie prestatiebekostiging hoger onderwijs; ook de reviewcommissie heeft een zelfevaluatie en advies over de toekomst opgeleverd[21]. Evaluaties zullen worden benut voor de vormgeving van de kwaliteitsafspraken waaraan de middelen van het studievoorschot worden gekoppeld (zoals aangekondigd in het studievoorschotakkoord en de Strategische Agenda).

1.8 Vraagstelling

In dit onderzoek is een groot aantal onderzoeksvragen geformuleerd die in de verschillende hoofdstukken worden beantwoord. De analyses zijn uitgevoerd op meerdere bronnen. In onderstaand overzicht zijn alle vragen opgenomen inclusief de verwijzing naar de hoofdstukken:

Hoofdstuk 2: Doorstroom en onderwijsdeelname

2_1 In hoeverre blijft de omvang en samenstelling van de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs stabiel na invoering van de maatregelen?
2_2 Verandert de groep studenten dat één tussenjaar neemt alvorens in te stromen in het hoger onderwijs?
2_3 Verandert de instroom in de bachelor?
2_4 Verandert de instroom in de sectoren?
2_5 Verandert de instroom in associate degrees?
2_6 Verandert de instroom naar opleidingsvorm, leeftijdsopbouw, vooropleiding en sociaaleconomische status?
2_7 Verandert de instroom van het aantal buitenlandse studenten?
2_8 Vermijden studenten ‘moeilijke’ studies?

Hoofdstuk 3: Masterdeelname

3_1 Hoe ontwikkelt zich de masterdeelname?
3_2 Verandert de instroom in meerjarige masters?
3_3 Hoe ontwikkelt zich de doorstroom van bachelor naar master?

Hoofdstuk 4: Studiekeuze

4_1 Verandert het aantal opleidingen waarvoor studenten zich (voor)aanmelden en wat is de reden van het doen van meer (voor)aanmeldingen?
4_2 Verandert het aandeel studenten dat bewust een studie kiest en een goede match ervaart met de opleiding?
4_3 Verandert de studiekeuzeoriëntatie van studenten?
4_4 Veranderen de studiekeuzemotieven van studenten?
4_5 Kiezen studenten vaker een studie met een betere baankans?
4_6 Hoe kijken studenten terug op hun activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck, konden zij zich vinden in het advies en heeft dit bijgedragen aan een goede studiekeuze?
4_7 In hoeverre is de aansluiting tussen de vooropleiding en het hoger onderwijs volgens studenten verbeterd?

[19] https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2016/11/17/kamerbrief-over-eindbeoordeling-prestatieafspraken-hoger-onderwijs/kamerbrief-over-eindbeoordeling-prestatieafspraken-hoger-onderwijs.pdf
[20] http://www.rcho.nl/stelselrapportages/stelselrapportage-2016
[21] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/03/21/kamerbrief-over-evaluatie-prestatieafspraken-hoger-onderwijs

Hoofdstuk 5: Studieuitval

5_1 In hoeverre verandert de switch en uitval in het eerste jaar ho?
5_2 In hoeverre verandert het aandeel switchers en uitvallers onder hbo-studenten met een mbo-achtergrond?
5_3 In hoeverre verandert het aandeel switchers in bètastudies dat na switchen opnieuw voor een bètastudie kiest?
5_4 In hoeverre verandert het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een BSA?
5_5 In hoeverre verandert het aandeel switchers en uitvallers dat aangeeft dat een verkeerde studiekeuze de reden is?
5_6 In hoeverre zijn er verschillen in het studiekeuzeproces tussen studenten die uitvallen en die niet uitvallen?

Hoofdstuk 6: Een tweede studie

6_1 Verandert het aandeel studenten dat kiest voor een tweede studie (gelijktijdig c.q. volgtijdelijk)?
6_2 Welk type student volgt een tweede studie?
6_3 Hoe hoog zijn de instellingscollegegelden voor de tweede studie en in welke mate is er sprake van uniforme dan wel gedifferentieerde tarieven?

Hoofdstuk 7: Studievoortgang, studiegedrag, kwaliteit en excellentie

7_1 Verandert het aandeel eerstejaarsstudenten dat op schema ligt?
7_2 Hoe ontwikkelt zich het percentage studenten dat aangesproken wordt op studieachterstand in het eerste jaar?
7_3 Hoe is de ontwikkeling van bachelorrendementen?
7_4 Verbetert de studievoortgang van studenten?
7_5 Verbetert de inzet van studenten?
7_6 Verbetert de motivatie van studenten?
7_7 Verbetert de tijdbesteding van studenten aan hun studie?
7_8 Hoe ontwikkelt zich de onderwijsintensiteit (aantal contacturen) in het eerste jaar?
7_9 Welk deel van de eerstejaarsstudenten heeft minder dan twaalf contacturen?
7_10 Verandert het aandeel werkende studenten?
7_11 Verandert het aantal gewerkte uren?
7_12 Is werken naast de studie van invloed op de resultaten?
7_13 Waarom werken eerstejaarsstudenten naast de studie?
7_14 Verbetert de kwaliteit van de opleiding naar de mening van de studenten (algemeen, inhoud, docenten, begeleiding)?
7_15 Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met bestuurlijke ervaring?
7_16 Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met studie-ervaring in het buitenland?
7_17 Verandert het aandeel ambitieuze studenten?
7_18 Verandert de deelname aan excellentietrajecten (het aantal studenten in honoursprogramma's)?
7_19 In hoeverre worden programma's aangeboden in een buitenlandse taal?
7_20 In hoeverre zijn studenten op de hoogte van het profileringsfonds en hoeveel studenten maken er gebruik van?

Hoofdstuk 8: Studiefinanciering

8_1 Wat is de omvang van de groep studenten die valt onder het studievoorschot?
8_2 Verandert het aandeel studenten met een aanvullende beurs?
8_3 In hoeverre verandert de omvang en de samenstelling van de groep leners?
8_4 Verandert de manier van lenen en veranderen de bedragen die studenten lenen?
8_5 Wat zijn de belangrijkste motieven om wel of niet te lenen?
8_6 Verandert de financiële situatie van studenten?

8_7 Wat is de rol van reiskosten in de keuze voor een mbo-opleiding voor en na invoering van het studentenreisproduct voor minderjarige mbo'ers?

Hoofdstuk 9: Motieven van mbo-gediplomeerden om niet door te stromen naar het hbo

9_1 Zijn aspirant-studenten goed op de hoogte van de mogelijkheden van het studievoorschot (studielening, ov-kaart, aanvullende beurs, mogelijkheid verlenging prestatiebeurs bij vertraging als gevolg van een functiebeperking, aflossingsmogelijkheden, kwijtscheldingsregeling e.d.)?
9_2 Hoeveel aspirant-studenten overwegen om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs?
9_3 Welke motieven geven aspirant-studenten aan om wel of niet door te stromen naar het hoger onderwijs en verschillen deze motieven naar achtergrondkenmerken?
9_4 Hoeveel aspirant-studenten overwegen om een numerusfixusopleiding te volgen?
9_5 Welke motieven geven aspirant-studenten aan om wel of niet te kiezen voor een numerusfixusopleiding en verschillen deze motieven naar achtergrondkenmerken?
9_6 Welke bezigheden hebben gediplomeerde scholieren en mbo-studenten die niet doorstromen naar het hoger onderwijs na het behalen van hun diploma?
9_7 In welke mate hebben aspirant-studenten kennis over voorzieningen voor studenten met een functiebeperking en in hoeverre heeft men contact opgenomen over de mogelijkheden die de instelling kan bieden voor studeren met een functiebeperking?

1.9 Bronnen en doelgroepen

In dit onderzoek is, indien mogelijk, gebruikgemaakt van registers dan wel aansluiting gezocht bij bestaande onderzoeken. In deze paragraaf worden deze bronnen kort beschreven. In de afzonderlijke hoofdstukken wordt steeds nader ingegaan op definities en selecties die voor de analyses zijn gemaakt.

Het *1Cijfer Hoger Onderwijs* (1cHO) is een (geanonimiseerd) register van inschrijvingen in het hoger onderwijs dat benut kan worden voor het genereren van beleidsinformatie. De ho-instellingen verstrekken informatie over inschrijvingen van studenten aan het CRIHO (Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs), beheerd door de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). DUO registreert deze gegevens en vult deze aan met informatie afkomstig uit het GBA. De gegevens worden tevens benut voor het verstrekken van beleidsinformatie, door middel van het 1cHO. Het 1cHO is een extract uit het Centraal Register Inschrijving Hoger Onderwijs (CRIHO), dat alle ho-inschrijvingen bevat. In deze bestanden staan alle inschrijvingen en examens van studenten in het bekostigd hoger onderwijs (hogescholen en universiteiten).

Het 1cHO is verrijkt met *studiefinancieringsrecords* van de studenten. Deze zijn beschikbaar gesteld door DUO Groningen en bevatten per record per jaar en per maand de bedragen voor basisbeurs, aanvullende beurs en lening alsook woonsituatie en ov-gebruik. Deze gegevens zijn geconsolideerd en geaggregeerd en vervolgens toegevoegd aan de inschrijfgegevens uit het 1cHO. De onderzoeksvragen die betrekking hebben op het leengedrag van de studenten zijn met behulp hiervan beantwoord. De bestanden van de jaren 2006-2015 zijn gebruikt.

De *Studentenmonitor Hoger Onderwijs* (zie ook www.studentenmonitor.nl) is in 2000 door het ministerie van OCW geïntroduceerd met het doel om door een bundeling van de tot op dat moment relevante studentonderzoeken, meer systematisch en periodiek de ontwikkelingen op de sociaaleconomische dimensie van studeren in het hoger onderwijs in kaart te brengen en te volgen, met behulp van kengetallen en bevraging van doelgroepen.

Het monitorsysteem heeft vooral een signaleringsfunctie bij de ontwikkeling van beleid en genereert informatie op de momenten dat dit volgens de beleidscyclus nodig is. In de Studentenmonitor staan sinds 2000 studievoortgang, motivatie, studiekeuze, studiegedrag, tevredenheid, tijdbesteding, inkomsten en uitgaven centraal. Dit alles vooral gerelateerd aan de sociaaleconomische status van studenten.

De *Startmonitor Hoger Onderwijs* is een initiatief van ResearchNed. Het is een landelijk onderzoek dat nieuwe studenten in het hoger onderwijs volgt vanaf hun entree in hbo of wo tot aan het einde van het eerste studiejaar. De Startmonitor onderzoekt de verschillen tussen aanmeldingen en inschrijvingen, brengt het gebruik van voorlichtingsmateriaal en het studiekeuzeproces in kaart, inventariseert hoe studenten 'landen' in hun opleiding en vraagt studenten of hun eerste jaar naar tevredenheid verloopt. Aan het eind van het jaar kunnen deze gegevens gerelateerd worden aan de keuze die studenten maken; of zij met hun opleiding zijn gestopt of de initieel gekozen studie continueren.

Om de kwaliteit van het onderwijs en de tevredenheid van studenten in kaart te brengen, is gebruikgemaakt van gegevens uit de *Nationale Studentenenquête* (NSE). De Nationale Studenten Enquête (NSE) is een grootschalig landelijk onderzoek waarin jaarlijks alle studenten in het hoger onderwijs worden uitgenodigd om hun mening te geven over hun opleiding. Alle geaccrediteerde opleidingen aan hogescholen en universiteiten in Nederland kunnen participeren aan dit onderzoek. Deze objectieve informatie over opleidingen en instellingen draagt bij aan de kwaliteit en transparantie van het hoger onderwijs. De oordelen worden gebruikt als informatiebron voor studiekiezers en door instellingen om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Eén op de drie studenten in Nederland doet mee aan dit onderzoek.

Om onder andere de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te bestuderen, wordt in de analyses steeds een onderscheid gemaakt naar *doelgroepen*. De resultaten zijn altijd berekend voor het hele hoger onderwijs en zijn doorgaans uitgesplitst voor hbo en wo. Voor zover er de beschikking is over achtergrondkenmerken is bij alle resultaten gekeken of er verschillen zijn tussen doelgroepen. Hierbij is onder andere onderscheid gemaakt naar:

- opleidingssector (croho-onderdeel);
- eerstejaars en ouderejaars;
- bachelor en master;
- mannen en vrouwen;
- studenten die belemmerd worden door een functiebeperking;
- allochtone studenten;
- eerstegeneratiestudenten (geen van beide ouders heeft een opleiding in het hoger onderwijs afgerond);
- vooropleiding (mbo, havo, vwo);
- bètastudenten (indeling in cluster 1/2 vs. overige opleidingen op basis van de definities van het Platform Bèta Techniek).

1.10 Leeswijzer

De hiervoor genoemde vragen worden thematisch beantwoord in de hoofdstukken die volgen.

Hoofdstuk 2 gaat in op de doorstroom en onderwijsdeelname in de bachelor. Doorstroom vanuit het toeleverend onderwijs (havo, vwo en mbo). Bij de instroom is de totale instroom in het hoger onderwijs het vertrekpunt van de analyses en is gekeken naar ontwikkelingen in deelname op basis van studentkenmerken als geslacht, functiebeperking en eerstegeneratiestudenten. Ook is aandacht is geschonken aan de bètawinst of het bètaverlies in de doorstroom en onderwijsdeelname.

In *hoofdstuk 3* staat de doorstroom van bachelor naar master centraal en wordt aandacht besteed aan de instroom in verschillende typen masters en aan motieven van studenten die ten grondslag liggen aan keuzes die zij maken.

Hoofdstuk 4 behandelt het studiekeuzeproces. Dit gebeurt op basis van de Studentenmonitor en de Startmonitor Hoger Onderwijs. De start in het hoger onderwijs wordt nader belicht met speciale aandacht voor de mate waarin studenten hebben nagedacht over hun studiekeuze, studiekeuzemotieven, het gebruik van studiekeuzeinformatie en de ervaren match tussen student en studie. Ook ervaringen met studiekeuzecheck komen hierin aan de orde.

De studieuitval en studieswitch komen aan de orde in *hoofdstuk 5*. Het gaat hier om studenten die aan het eind van het eerste jaar besluiten niet verder te gaan aan de opleiding én instelling die zij initieel hebben gekozen. Naast de omvang van deze uitval/switch wordt aandacht besteed aan de relatie tussen uitval/switch en studiekeuzeoriëntatie en de redenen van studieuitval.

In *hoofdstuk 6* wordt een analyse gedaan van het aantal studenten dat kiest voor een *tweede bachelor* of een *tweede master* en gaan we in op de hoogte en de verantwoording van het instellingscollegegeld.

Hoofdstuk 7 besteedt aandacht aan op de studievoortgang, het studiegedrag, rendementen, de kwaliteit van opleidingen en excellentie. Dit hoofdstuk is grotendeels gebaseerd op de Studentenmonitor.

In *hoofdstuk 8* staan studiefinancieringskenmerken centraal met bijzondere aandacht voor het leengedrag van studenten. Hierbij wordt met name aandacht besteed aan het gebruik van studiefinanciering in het eerste jaar waarin het studievoorschot is ingevoerd. Er wordt onder andere ingegaan op de hoogte van de bedragen, de financiële situatie van studenten, de relatie tussen lenen en werken en de leenmotieven.

Tot slot wordt in *hoofdstuk 9* verslag gedaan van een verdiepend survey naar de intentie van havo- en vwo-eindexamenkandidaten en mbo-4 studenten om door te stromen naar het hoger onderwijs. Er is speciaal aandacht geschonken aan achtergrondkenmerken, de kennis over studiefinanciering en leenaversie. Daarnaast zijn verdiepende analyses gedaan naar de doorstroomintentie van jongeren met een functiebeperking. Hierbij is onder andere gekeken naar informatie en voorlichting over voorzieningen.

In alle hoofdstukken is zoveel als mogelijk de focus gelegd op de ontwikkeling in de tijd. Alle hoofdstukken sluiten af met een samenvatting waarin de onderzoeksvragen worden beantwoord. Aan het begin van het rapport is eveneens een integraal conclusiehoofdstuk opgenomen.

2 Doorstroom en onderwijsdeelname

2.1 Inleiding en vraagstelling

Met de invoering van de hiervoor genoemde beleidsmaatregelen zijn of worden er stappen ondernomen ter verbetering van de kwaliteit en toegankelijkheid van het hoger onderwijs. De invoering van verscherpte doorstroommogelijkheden en verbetering van studiekeuzeoriëntatie kunnen consequenties hebben voor het moment waarop studenten de stap naar het hoger onderwijs zetten en de keuzes die zij hierin maken. Daarnaast kan ook de invoering van het studievoorschot mogelijk (tijdelijk) invloed hebben of hebben gehad op keuzes die (potentiële) studenten maken of hebben gemaakt. In dit hoofdstuk kijken we allereerst naar de doorstroom van mbo-, havo- en vwo-gediplomeerden naar het hoger onderwijs en gaan we na of het aandeel gediplomeerden dat kiest voor het hoger onderwijs verandert. Hierna besteden we aandacht aan de totale eerstejaarsinstroom in de bachelor en de veranderingen die zich voordoen in de samenstelling van de totale instroompopulatie. Ook komt de instroom in de associate degrees (ad's) aan de orde. Deze analyses zijn verricht op basis van het 1cHO 2016, doorstroombestanden van DUO, de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (2011-2015) en de Startmonitor Hoger Onderwijs 2009-2016. Bij de presentatie is ervoor gekozen om de instroomgegevens te presenteren vanaf studiejaar 2006 en de doorstroomgegevens vanaf eindexamenjaar 2006-2007 (instroom jaar 2007-2008 in het geval van directe doorstroom). De volgende vragen worden in dit hoofdstuk beantwoord:

2_1 In hoeverre blijft de omvang en samenstelling van de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs stabiel na invoering van de maatregelen?
2_2 Verandert de groep studenten dat één tussenjaar neemt alvorens in te stromen in het hoger onderwijs?
2_3 Verandert de instroom in de bachelor?
2_4 Verandert de instroom in de sectoren?
2_5 Verandert de instroom in associate degrees?
2_6 Verandert de instroom naar opleidingsvorm, leeftijdsopbouw, vooropleiding en sociaaleconomische status?
2_7 Verandert de instroom van het aantal buitenlandse studenten?
2_8 Vermijden studenten 'moeilijke' studies?

2.2 Data en definities

Voor de analyse van de doorstroom van havo en vwo naar het hoger onderwijs is gebruikgemaakt van doorstroombestanden die zijn geleverd door DUO. De basis hiervan vormen alle gediplomeerden in het reguliere voortgezet onderwijs vanaf 2007. Het eindexamenjaar 2007 staat voor het schooljaar 2007-2008; het instroomjaar 2007 staat voor het studiejaar 2007-2008. Bijvoorbeeld: scholieren die in mei 2008 eindexamen deden (eindexamenjaar 2007-2008) en in augustus 2008 zijn ingestroomd in het hoger onderwijs (studiejaar 2008-2009) zijn gekarakteriseerd als 'directe doorstroom'. Studenten die één of meer tussenjaren namen, noemen we 'indirecte' doorstroom. Tezamen met degenen die niet doorstromen, vormt dit de totale populatie gediplomeerden in een bepaald eindexamenjaar. Voor het mbo zijn alleen de gediplomeerden in mbo-4 voltijd bol meegenomen. Dit kan de kleine verschillen verklaren met de uitkomsten die de onderwijsinspectie heeft gerapporteerd in de staat van het Onderwijs (2017).

De analyse van de bachelorinstroom en de instroom in associate degrees is grotendeels gedaan op basis van het 1cHO. Voor de definities van de instroomcohorten is aangesloten bij de definities die gehanteerd zijn bij de prestatieafspraken. Dit houdt in dat de februari-instroom van alle jaren buiten beschouwing is gelaten[22]. De volgende cohortdefinities zijn gebruikt:

- ten aanzien van het soort inschrijving in het hoger onderwijs zijn alleen de hoofdinschrijvingen meegenomen (in het hbo de code 1; in het wo de code 1 of A);
- type hoger onderwijs is bachelor;
- het eerste jaar in het hoger onderwijs is gelijk aan het inschrijvingsjaar: dit houdt in dat de februari-instroom buiten beschouwing is gelaten;
- de hoogste vooropleiding van de student is gelijk aan de hoogste vooropleiding vóór het ho: dat betekent dat de student nog geen enkel diploma in het hoger onderwijs heeft behaald en dus een echte eerstejaars ho is;
- associate degrees zijn achterwege gelaten (de ontwikkeling van de aantallen associate degrees is in aparte figuren weergegeven).

Voor de instroom in associate degrees is een selectie gemaakt van de opleidingscodes groter dan 80000 en lager dan 81000 met een hoofdinschrijving die voldoen aan de voorwaarde eerstejaars hoger onderwijs ('=1'). Hiermee wordt alle eerstejaars instroom in een associate degree meegenomen van degenen die voor het eerst in het hoger onderwijs instromen. In de figuren is steeds aangegeven of de figuur betrekking heeft op voltijdstudenten of op alle studenten.

Voor de indeling in bètastudies en overige studies is gebruikgemaakt van de indeling die het Platform Bèta Techniek hanteert. Het Platform Bèta Techniek heeft de opleidingen per instelling in het hoger onderwijs ingedeeld in vijf clusters, waarvan de eerste twee clusters (*) gelden als bètastudies, te weten:

- bèta natuur & techniek (*);
- studies met een bètagehalte >50% (*);
- lerarenopleiding bèta;
- studies met een bètagehalte <50%;
- overig hoger onderwijs.

Deze indeling is door de onderzoekers up-to-date gebracht voor het studiejaar 2016-2017. De bèta-indeling is per instelling per opleiding uitgevoerd. Indien de koppeling op dit niveau niet voorhanden was, is op opleidingsniveau gekoppeld. De typering van bèta en niet-bèta voor het toeleverend onderwijs is gedaan op basis van de profielen (havo-vwo) en de domeincodes (mbo). De volgende codes zijn als bèta aangemerkt:

- alle profielen en combinatieprofielen in havo en vwo met ng of nt;
- mbo hoofdgroep afbouw, hout en onderhoud;
- mbo hoofdgroep ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek;
- mbo hoofdgroep bouw en infra;
- mbo hoofdgroep media en vormgeving;
- mbo hoofdgroep mobiliteit en voertuigen;
- mbo hoofdgroep techniek en procesindustrie;
- mbo hoofdgroep transport, scheepvaart en logistiek.

Voor de vaststelling van buitenlandse studenten is gebruikgemaakt van de definities van VSNU/CBS. De buitenlandse studenten zijn studenten met een vooropleiding in de categorie 'overig' of in de categorie 'onbekend' en een niet-Nederlandse nationaliteit.

22 Cijfers die door de VH en VSNU worden berekend zijn (VSNU) inclusief de februari-instroom en gaan (VSNU en VH) uit van studenten die voor het eerst in het hbo c.q. wo instromen. Bij de in dit hoofdstuk gepresenteerde cijfers wordt elke student in het hoger onderwijs slechts één keer meegeteld, namelijk bij de hoofdinschrijving in het hoger onderwijs en is voor elk jaar de februari-instroom buiten beschouwing gelaten.

Er is in de DUO-bestanden geen informatie beschikbaar over de sociaaleconomische status van studenten. Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen over dit thema is gebruikgemaakt van de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (2015-2016) en de Startmonitor Hoger Onderwijs (2009-2016). Het betreft aldus een schatting van de sociale herkomst van studenten op basis van steekproefgegevens. Op basis van de Studentenmonitor Hoger Onderwijs is ook bepaald welke studenten een functiebeperking hebben. Daarbij is het voor het beleid vooral belangrijk te kijken naar studenten die ook daadwerkelijk in het onderwijs belemmeringen ondervinden als gevolg van hun beperking. In plaats van de studentgroep te nemen met een functiebeperking is daarom een selectie gemaakt van studenten met veel tot zeer veel *belemmeringen* tijdens hun studie als gevolg van deze functiebeperking.

2.3 Doorstroom van havo, mbo en vwo naar hoger onderwijs

Figuur 2.1 toont de omvang van de diplomacohorten waarop de analyses zijn gebaseerd en de directe instroom in het ho (incl. ad). In totaal bestaat de potentiële groep die in 2015-2016 examen deed en instroomgerechtigd is in het hoger onderwijs in 2015-2016 uit 134.081 gediplomeerden. Het aantal gediplomeerden in 2015-2016 in mbo-4 voltijd bol is ten opzichte van het voorgaande jaar stabiel gebleven (een lichte daling van 0,8%). Dit geldt ook voor het aandeel vwo-gediplomeerden dat licht is gedaald met 1,6%. De grootste verandering treedt op in het aantal havo-gediplomeerden in 2015-2016; het aantal havisten dat direct doorstroomt naar het hoger onderwijs is ten opzichte van het jaar ervoor gestegen met ongeveer 2.687 (een stijging van 6%). De stippellijnen laten steeds zien welk deel van het diplomacohort direct is doorgestroomd naar het hoger onderwijs.

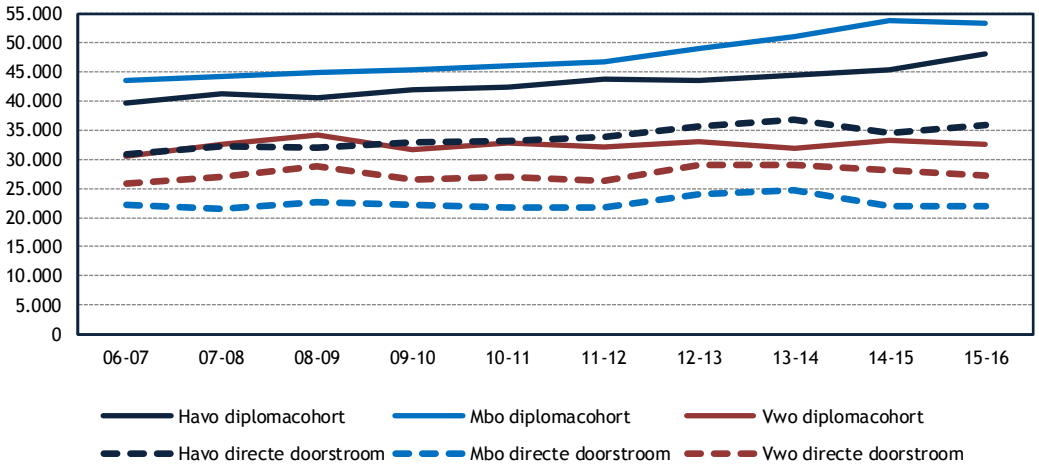

Figuur 2.1: Omvang diplomacohorten en directe doorstroom havo/vwo/mbo (aantallen) vanaf eindexamenjaar 2006-2007 (bron: DUO stroomdata)

De directe toestroom van deze groepen naar het hoger onderwijs (zie figuur 2.2) uitgedrukt in het aandeel ten opzichte van het diplomacohort is in 2016 nagenoeg stabiel gebleven ten opzichte van de directe instroom in 2015 (lichte daling van 64% naar 63%). Dit is vergelijkbaar met de bevinden van de onderwijsinspectie in de laatste publicatie van De Staat van het Onderwijs (2017)[23]. Bij alle vooropleidingen zien we tevens dat het instroomaandeel stabiel blijft. De sterke daling in de instroom van het diplomacohort 2014-2015 (instroom in 2015-2016) die is geconstateerd na een grote stijging in het jaar daarvoor (het laatste jaar waarin het oude studiefinancieringsstelsel nog van kracht was en uit veel analyses bleek dat het percentage studenten dat een tussenjaar nam sterk was afgenomen), lijkt in 2016-2017 (diplomacohort 2015-2016) te zijn genormaliseerd. De directe doorstroom vanuit het vwo is voor diplomacohort 2015-2016 (instroom in 2016-2017) nagenoeg op het niveau van dat van diplomacohort 2011-2012 (instroom in 2012-2013). De directe doorstroom vanuit het havo blijft met twee procentpunten nog iets onder het niveau van diplomacohort 2011-2012. De achterstand in het mbo is het grootst: de directe doorstroom is vijf procentpunten lager in vergelijking met diplomacohort 2011-2012 (van 46% naar 41% voor diplomacohort 2015-2016).

23 De inspectie komt in het laatste jaar op een percentage van 35,7 procent omdat in die analyses ook de bbl en bol deeltijd zijn meegenomen. In de hier gerapporteerde analyses zijn alleen de voltijd bol niveau 4 meegenomen.

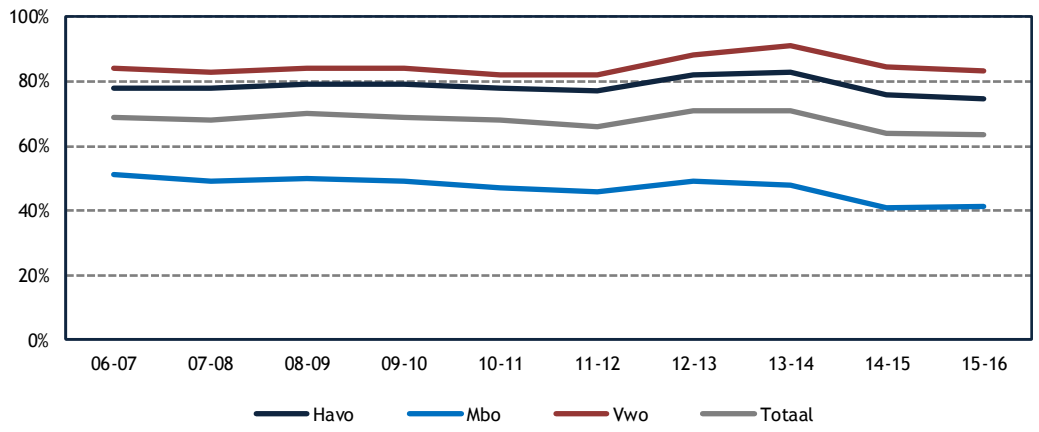

Figuur 2.2: Directe doorstroom vanuit havo/vwo/mbo naar het ho t.o.v. alle gediplomeerden (bron: DUO stroomdata)

In figuur 2.3 is onderscheid gemaakt tussen vwo-gediplomeerden die doorstromen naar het hbo en naar het wo. De doorstroom naar het hbo is licht gedaald van tien procent naar negen procent. Het beleid om vwo-studenten te interesseren voor (verkorte) hbo-opleidingen levert tot op heden geen extra instroom op. De doorstroom van vwo-gediplomeerden uit het schooljaar 2015-2016 naar het wo in 2016-2017 is gelijk gebleven ten opzichte het jaar ervoor.

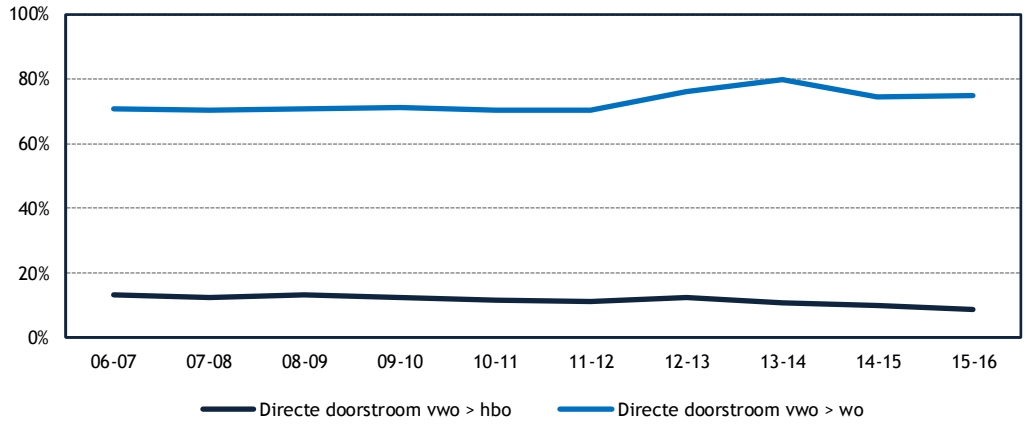

Figuur 2.3: Gediplomeerden vwo (%) die direct zijn doorgestroomd naar hbo of wo t.o.v. alle gediplomeerden (bron: DUO stroomdata)

Sinds 2012 daalt de indirecte instroom naar het hoger onderwijs (incl. ad) vanuit alle onderwijsniveaus (zie figuur 2.4). Het betreft hier alle indirecte instroom, dus niet alleen de instroom na één jaar. Omdat de totale doorstroom cumulatief is (ook van de oudere cohorten stormen elk jaar weer studenten door) ligt het percentage in het laatste jaar het laagst omdat het daar alleen nog maar de indirecte doorstroom na één jaar betreft. Voor gediplomeerden uit het cohort 2014-2015 is het aandeel dat indirect instroomt, gestegen. Deze stijging is ook conform de verwachting na de invoering van het studievoorschot. De sterkste stijging in het aandeel indirecte doorstromers vond plaats onder vwo-gediplomeerden. In vergelijking met het voorgaande jaar stijgt de indirecte doorstroom met ongeveer vijf procentpunten (van 6% naar 11%). Voor havo is er ook sprake van een stijging maar minder sterk (2,5 ppnt.). De stijging van de indirecte doorstroom vanuit mbo is gering (minder dan 0,5 ppnt.). Alles overziende blijft de doorstroom vanuit het mbo achter ten opzichte van de periode voor de invoering van het studievoorschot. Omdat het hier alle indirecte doorstroom betreft per cohort, kunnen percentages per cohort in de loop van de tijd nog stijgen. In hoofdstuk 9 van deze monitor wordt verslag gedaan van een onderzoek naar motieven van studenten om al dan niet door te stromen naar het hoger onderwijs.

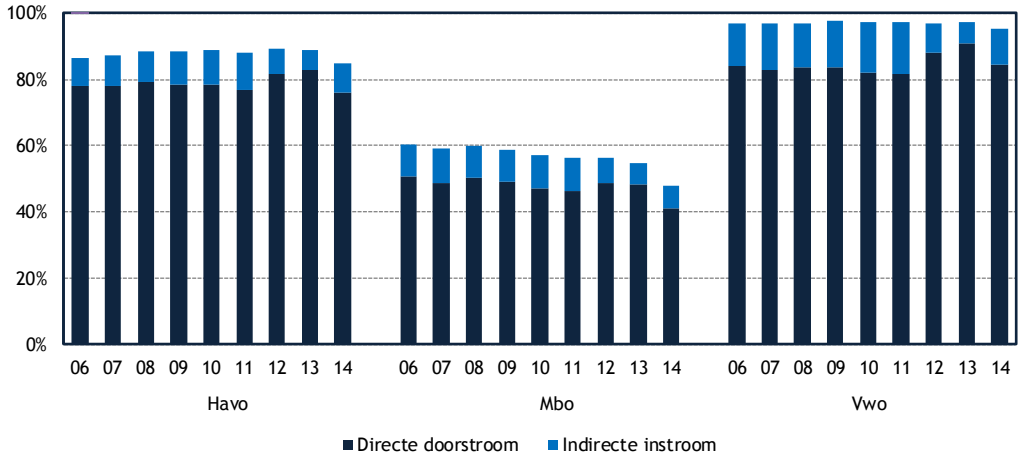

Figuur 2.4: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die direct en indirect zijn ingestroomd in het hoger onderwijs t.o.v. alle gediplomeerden (bron: DUO stroomdata)

Om een goede vergelijking te maken met het laatste cohort wordt in figuur 2.5 de trend weergegeven van het aandeel studenten dat na *één tussenjaar* is doorgestroomd naar het hoger onderwijs. Tussen 2006-2007 (instroom sept. 2007) en 2011-2012 (instroom sept. 2012) was er sprake van een toename (3 ppnt.) van studenten die instroomden na één tussenjaar. Hierna is de doorstroom na één jaar gedaald van tien procent (diplomacohort 2011-2012) naar zeven procent (diplomacohort 2012-2013) naar vijf procent (diplomacohort 2013-2014). De verschuiving van de verhouding tussen indirecte en directe instroom wordt ook wel een boeggolfeffect genoemd, waarmee gedoeld wordt op het anticiperend effect van de beoogde invoering van het studievoorschot. Het aandeel studenten dat na één tussenjaar doorstroomt naar het hoger onderwijs is (gemiddeld) tussen 2013-2014 en 2014-2015 gestegen met *vier procentpunten*. Het aandeel studenten dat een tussenjaar neemt uit diplomacohort 2014-2015 loopt nog iets achter ten opzichte van het aandeel studenten dat voor de invoering van het studievoorschot een tussenjaar heeft genomen (voor diplomacohort 2011-2012 betrof dit 10%, voor 2014-2015 9%). De grootste achterstand in indirecte doorstroom zien we in het vwo; het grootste herstel is waar te nemen in het mbo; daar is de indirecte doorstroom van diplomacohort 2014-2015 weer op het niveau van de indirecte doorstroom van diplomacohort 2011-2012.

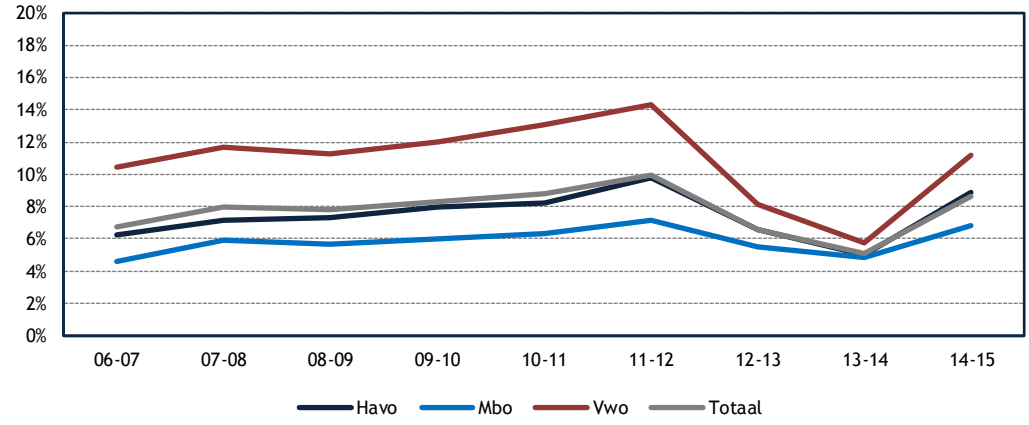

Figuur 2.5: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die na één jaar zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs eindexamenjaar t.o.v. alle gediplomeerden (bron: DUO stroomdata)

Figuur 2.6 laat zien dat vrouwen iets minder vaak rechtstreeks doorstromen dan mannen (in havo een verschil van 3 ppnt., in vwo- 5 ppnt. en mbo-4 5 ppnt.).

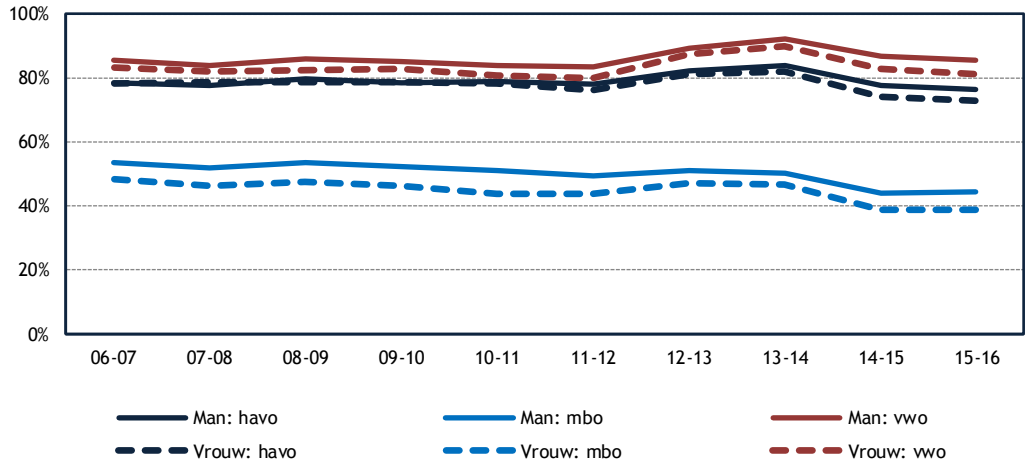

Figuur 2.6: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die direct zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs naar geslacht t.o.v. gediplomeerden (bron: DUO stroomdata)

Figuur 2.7 toont de *directe doorstroom* van gediplomeerden met een migratieachtergrond en gediplomeerden van autochtone herkomst[24]. In de doorstroom van vwo of havo naar ho is er geen verschil tussen autochtone gediplomeerden en gediplomeerden met een migratieachtergrond. Dit verschil was in de doorstroom van havo naar hbo in het verleden wel aanwezig (toen stroomden iets meer studenten een migratieachtergrond dan autochtone studenten direct door). Uit het mbo stromen meer gediplomeerden met een migratieachtergrond dan autochtone gediplomeerden direct door naar het hoger onderwijs (een verschil van 8 ppnt.). De daling sinds 2012-2013 van de directe doorstroom van gediplomeerden met een migratieachtergrond in het mbo is groter (10 ppnt.) dan die van autochtone gediplomeerden (7 ppnt.).

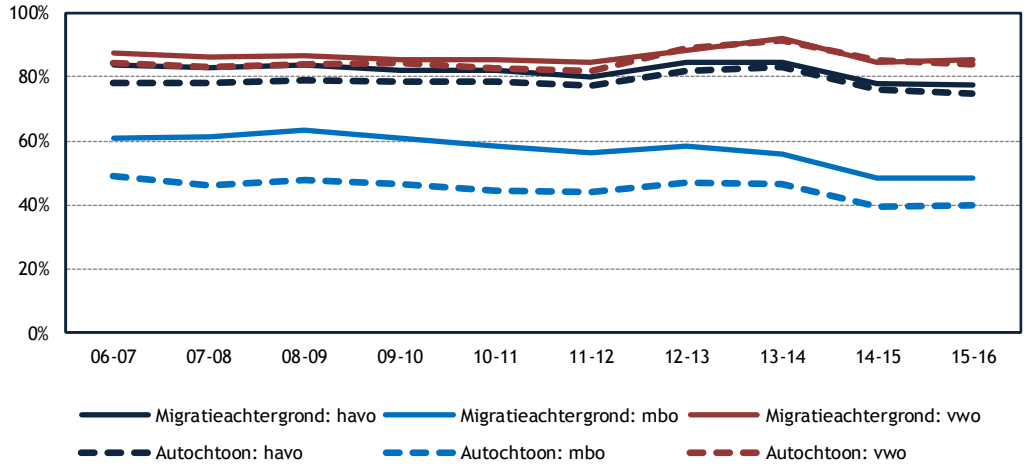

Figuur 2.7: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die direct zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs naar migratieachtergrond t.o.v. gediplomeerden (bron: DUO stroomdata)

In hoeverre gediplomeerden met een bètaprofiel ook een bètastudie kiezen, is weergegeven in figuur 2.8. Hierin is duidelijk zichtbaar dat het bètarendement bij mannelijke studiekiezers veel groter is dan bij vrouwen. Daarnaast is er een toename van het bètawinst waar te nemen. Deze bètawinst is het grootst voor vrouwen met een vwo-diploma. Sinds 2006 is het bètarendement toegenomen van 41 procent naar 52 procent.

24 Gediplomeerden met een westerse migratieachtergrond zijn achterwege gelaten in deze figuur.

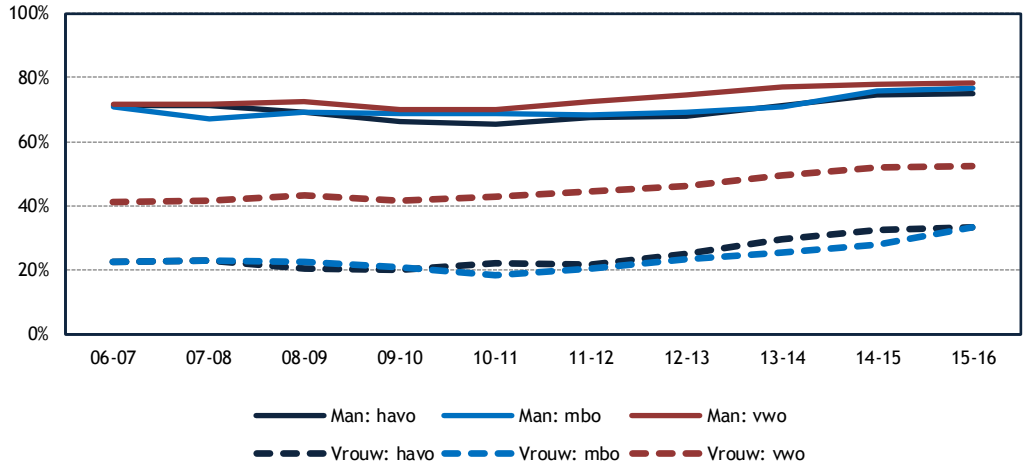

Figuur 2.8: Bètarendement: gediplomeerden met bètaprofiel die kiezen voor een bètastudie (directe doorstroom) naar geslacht t.o.v. alle gediplomeerden met bètaprofiel die naar het ho gaan (bron: DUO stroomdata)

2.4 Nieuwe instroom in de bachelor

De instroom van studenten die voor het eerst een bachelorstudie volgen, stijgt voor zowel het hbo als het wo in vergelijking met vorig jaar (figuur 2.9). In totaal startten ruim 125.000 studenten in 2016-2017 voor het eerst een studie in het hoger onderwijs. In het hbo is de stijging van het aantal studenten zeven procent; in het wo 9,3 procent, een totale stijging van het aantal *nieuwe* ho-studenten betreft 7,7 procent. Vergelijken we deze aantallen met de situatie van 2012-2013 (vóór de grote daling van het aantal studenten dat een tussenjaar nam), dan is in 2016-2017 in het wo het aantal nieuwe ho-studenten met ruim 5.000 hoger (een toename van ongeveer 4%); in het hbo is het aantal op het niveau van 2012-2013.

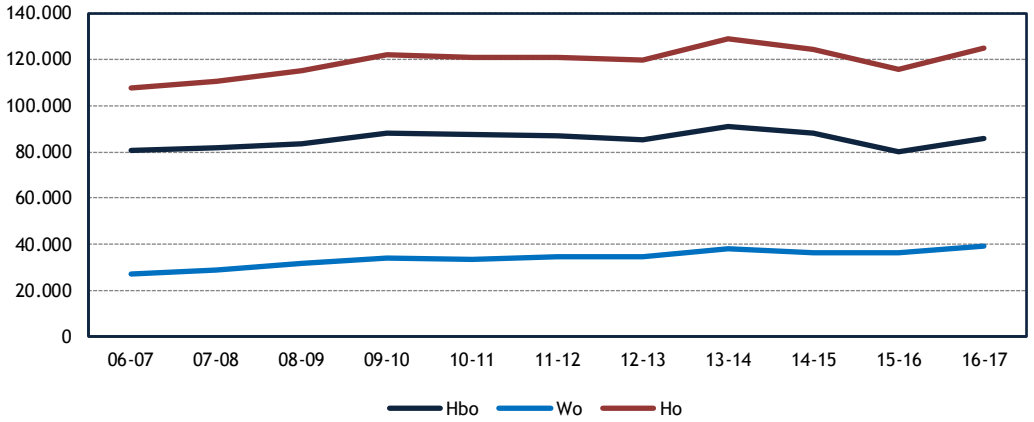

Figuur 2.9: Instroom in de bachelor (absolute aantallen, eerstejaars hoger onderwijs, voltijd, deeltijd en duaal, excl. associate degrees) (bron: 1cHO 2006-2016)

In het kader van leven-lang-leren (lll) richt men zich doorgaans op de groep studerenden die op latere leeftijd starten met een studie (ouder dan 30 jaar) of een deeltijdstudie volgen. De instroom van lll-studenten is sterk gedaald sinds 2009 (figuur 2.10). In het hbo betreft het in 2016 ongeveer 5.500 (in 2008 ca. 8.450) studenten; in het wo 189 (in 2008 waren dit er 273). In 2016-2017 stijgt het aantal lll-studenten verder (een stijging t.o.v. 2015-2016 van 10%).

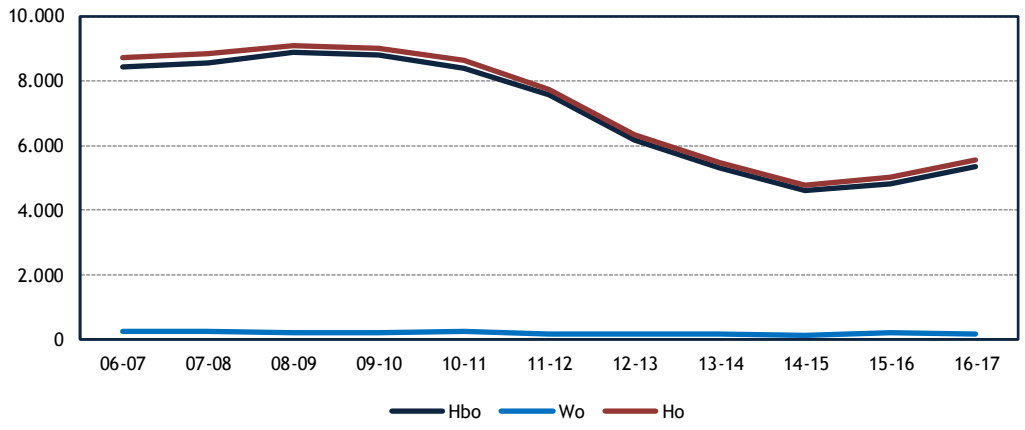

Figuur 2.10: Instroom (absolute aantallen) in deeltijdopleidingen en/of studenten ouder dan 30 (excl. februari-instroom; alleen hoofdinschrijvingen ho) (bron: 1cHO 2006-2016)

Het aantal associate degree-studenten (die in het betreffend jaar voor het eerst een opleiding startten in het hbo) maakte een behoorlijke stijging door (figuur 2.11). Het laatste jaar is er sprake van een toename van circa 1.700 studenten naar 2.000 studenten. Van alle associate degrees volgt 50 procent de opleiding voltijds; 40 procent doet de associate degree in deeltijd; 10 procent volgt een duale variant.

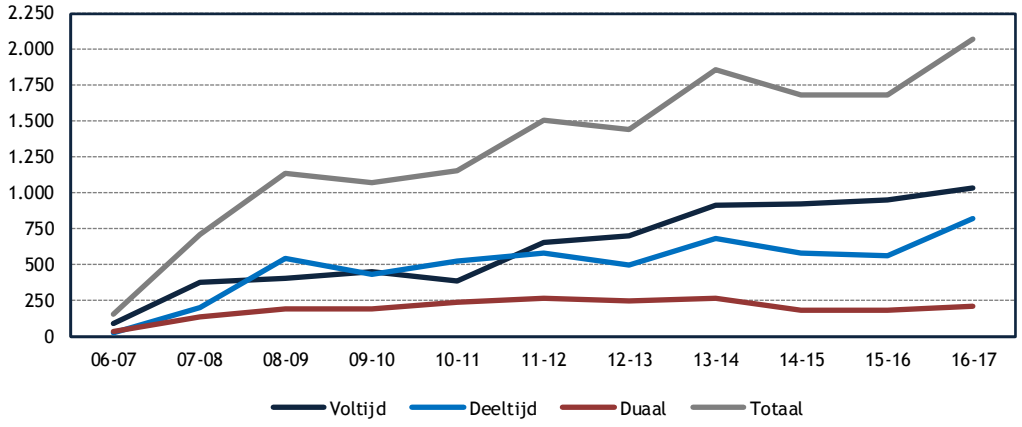

Figuur 2.11: Instroom in associate degrees (absolute aantallen) opleidingsvorm (betreft alleen nieuwe instroom in het hoger onderwijs, incl. februari-instroom((bron: 1cHO 2006-2016)

2.5 Samenstelling van de nieuwe instroom in de bachelor

De man-vrouwverhouding in het hoger onderwijs is in 2016 in het hbo 48 versus 52 procent en in het wo 47 versus 53 procent. Hiermee is de man-vrouwverhouding relatief in balans (figuur 2.12).

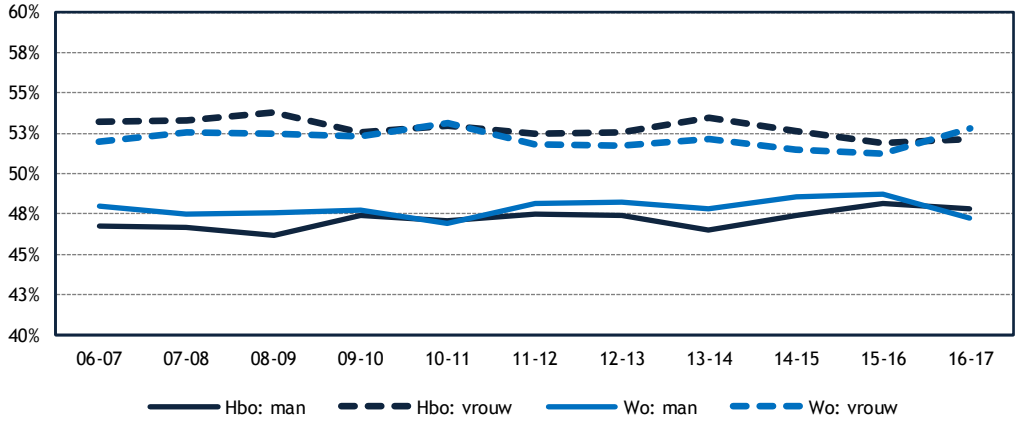

Figuur 2.12: Verdeling van de instroom in de voltijd bachelor naar geslacht (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2016)

De leeftijdssamenstelling van de nieuwe voltijd eerstejaars in het hbo verandert in de loop der tijd iets (figuur 2.13): de studenten in het hbo zijn in 2016 gemiddeld iets jonger dan in 2006 (gemiddeld op 1 oktober 19,34 jaar in 2006 en 19,01 jaar in 2016). Het beeld is verder redelijk stabiel. Studenten met een havo-vooropleiding die starten in het hbo zijn gemiddeld 17,9 jaar oud; vanuit het mbo maakt men de overstap naar het hbo op een gemiddelde leeftijd van 20,6 jaar.

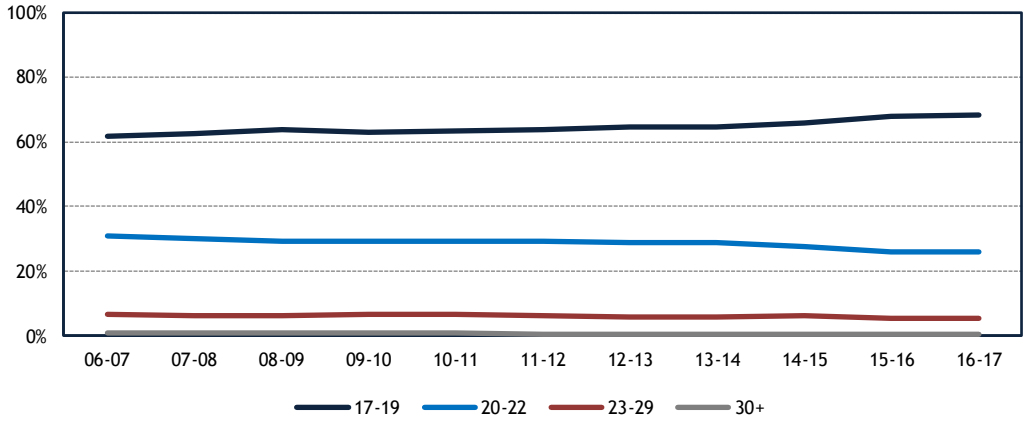

Figuur 2.13: Verdeling van de instroom in de voltijd hbo-bachelor naar leeftijd (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2016)

In het wo is de gemiddelde leeftijd van de startende voltijdstudent iets lager dan in het hbo: gemiddeld 18,7 jaar. Dit beeld is over de jaren heen constant (figuur 2.14).

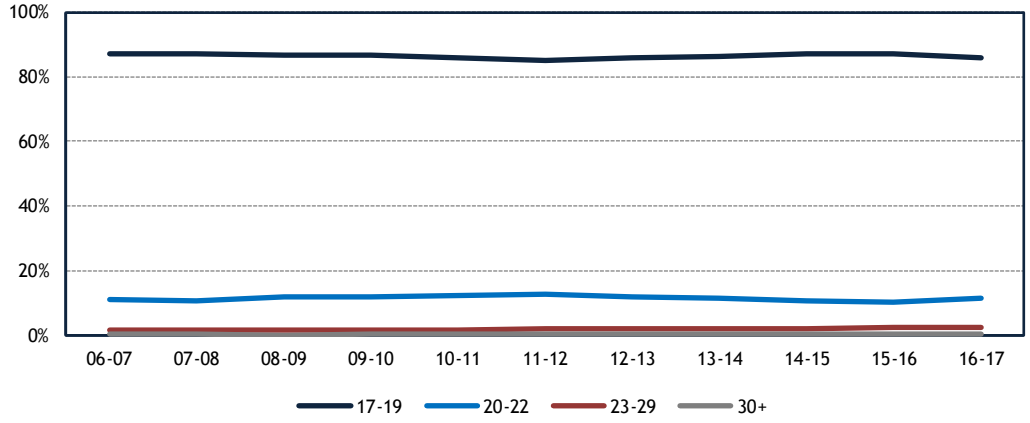

Figuur 2.14: Verdeling van de instroom in de voltijd wo-bachelor naar leeftijd (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2016)

Ruim de helft (55%) van de instroom in het hbo is afkomstig van het havo, 30 procent van het mbo en vier procent van het vwo (figuur 2.15). Als we de totale hbo voltijd instroom uitsplitsen naar vooropleiding dan is het aantal havisten door de jaren heen licht toegenomen en het aantal nieuwe studenten met vwo en mbo licht afgenomen. Verschillen met vorig jaar zijn klein: een relatieve toename van havo-gediplomeerden van een procentpunt en een afname van vwo-gediplomeerden en studenten met een diploma behaald in het buitenland met beide een procentpunt. In de categorie 'overig' vallen studenten met een colloquium doctum/beschikking CvB én alle studenten waarvan de vooropleiding onbekend is. Dit aandeel ligt sinds 2011 tussen vijf en zeven procent.

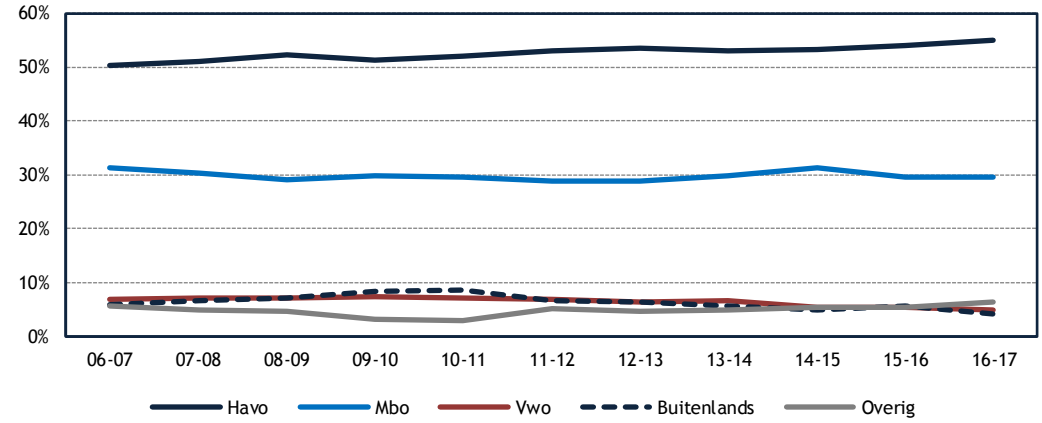

Figuur 2.15: Verdeling van de instroom in de voltijd hbo-bachelor naar vooropleiding (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2016)

Het aandeel vwo-gediplomeerden in het wo is sinds 2006 gedaald van 87 naar 75 procent (figuur 2.16). Deze daling heeft te maken met een toenemende instroom van buitenlandse studenten (een stijging sinds 2006 van 8% naar 12%). Absoluut neemt de instroom in het wo in deze periode toe maar de verhoudingen naar vooropleiding verschuiven. Daarnaast zien we een stijging van de toestroom van studenten in de categorie 'overig'. Het betreft hier met name colloquia/CvB beschikkingen en degenen waarvan de vooropleiding onbekend is. Deze laatste groep bevat ook veel buitenlandse studenten. Als we de buitenlandse studenten en studenten met een onbekende vooropleiding samennemen, dan is de instroom van deze groep in het laatste jaar 24 procent van de totale instroom in de wo-bachelor. Vorig jaar was dat 21 procent.

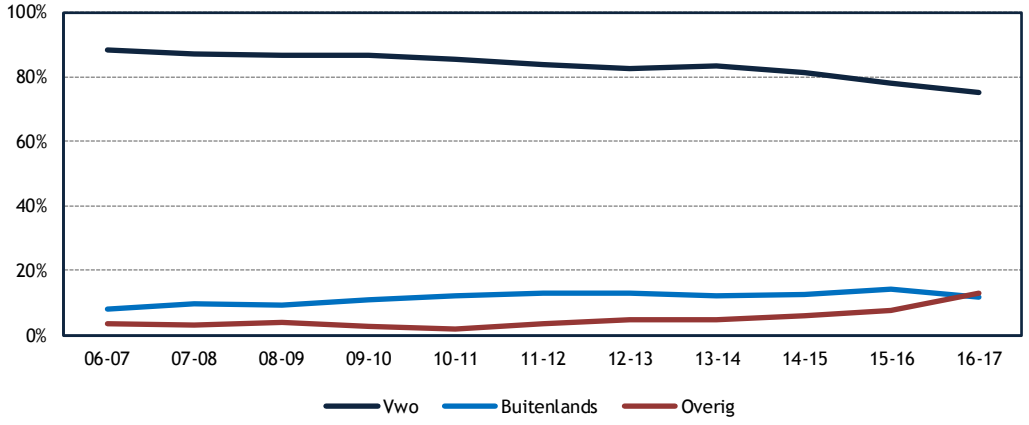

Figuur 2.16: Verdeling van de instroom in de voltijd wo-bachelor naar vooropleiding vóór het ho (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2015)

Figuur 2.17 toont het aandeel studenten met een migratieachtergrond in de nieuwe voltijd bachelorinstroom. Sinds 2006 is dit percentage in het hoger onderwijs licht gestegen met bijna twee procentpunten van dertien naar ruim vijftien procent. Ook in het laatste jaar is het percentage studenten met een migratieachtergrond stabiel gebleven (hbo) en licht gestegen (met 0,6%) in het wo.

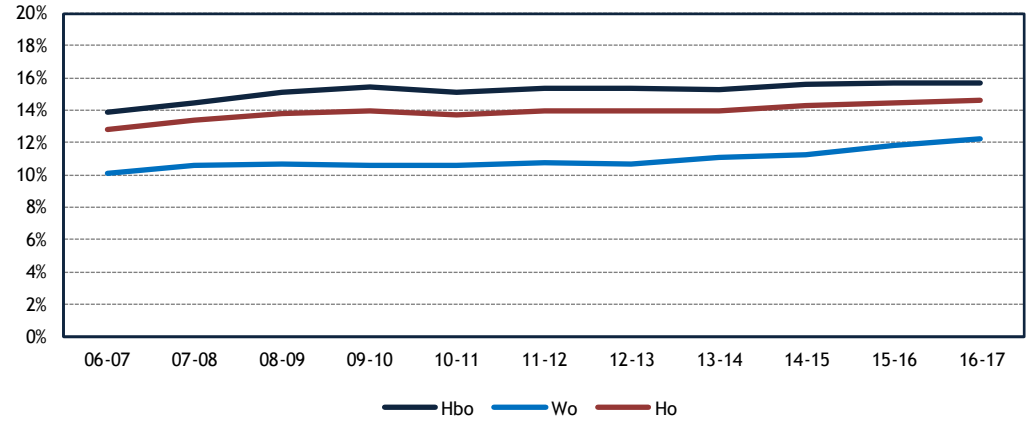

Figuur 2.17: Percentage studenten met een migratieachtergrond in nieuwe voltijd bachelorinstroom (bron: 1cHO 2006-2016)

Zoals eerder aangegeven, vertoont de instroom in associate degrees steeds een stijgende lijn. De relatieve deelname aan associate degrees van mannen is in 2011 gedaald; die van vrouwen is in dat zelfde jaar gestegen (figuur 2.18). In 2016 is de verhouding 48 versus 52 procent (in 2006 was dit 50/50). De instroom bij de vrouwen manifesteerde zich met name door een instroomstijging in de ad's Officemanagement, Accountancy, Pedagogisch Educatief Medewerker en Facilitair Eventmanagement

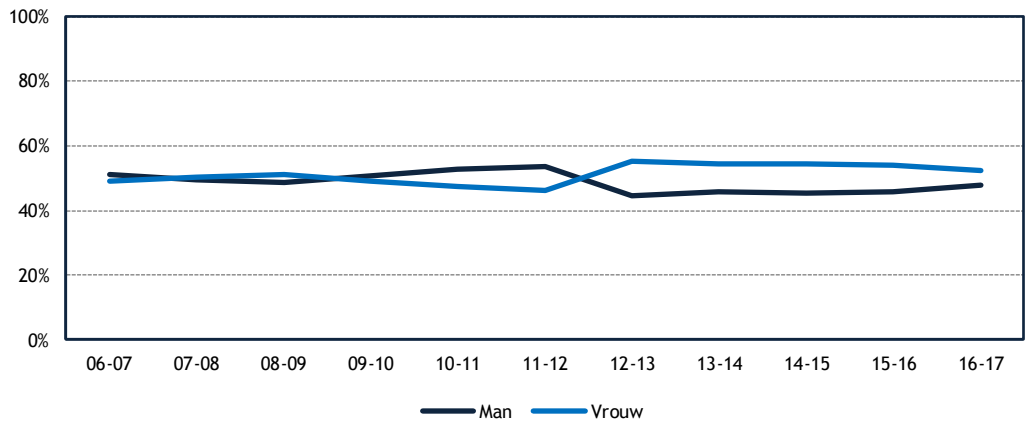

Figuur 2.18: Verdeling van de instroom in associate degrees naar geslacht (bron: 1cHO 2006-2016)

Over alle jaren heen is de gemiddelde leeftijd van een associate degree-student bij aanvang van de opleiding ruim 27 jaar (figuur 2.19). In de periode 2008-2012 waren associate degrees vooral aantrekkelijk voor oudere studenten (28 à 29 jaar). Langzaam wordt de ad-student steeds jonger (in 2016-2017 waren de nieuwe studenten gemiddeld 25 jaar). Deze afname wordt met name veroorzaakt door een daling sinds 2011-2012 van de groep studenten van 30 jaar en ouder.

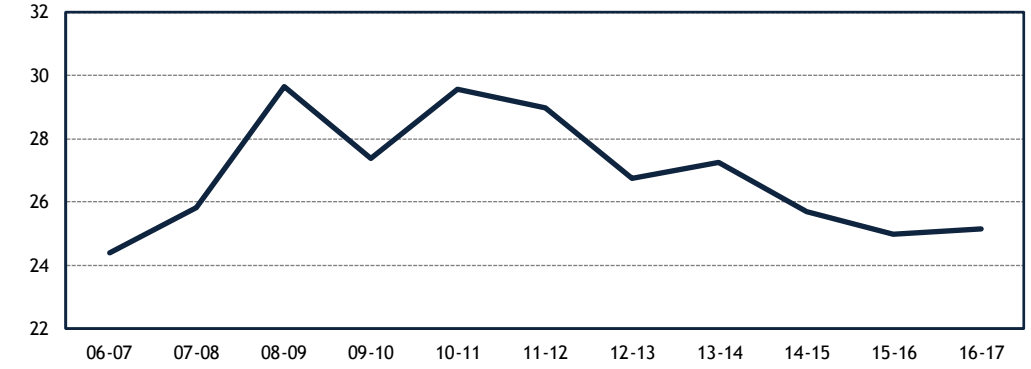

Figuur 2.19: Gemiddelde leeftijd van instroom in associate degrees (bron: 1cHO 2006-2016)

De associate degrees worden met name gevolgd door studenten met een mbo-achtergrond (figuur 2.20). Deze groep is sterk stijgend: hun aandeel steeg sinds 2008 van 63 procent naar 78 procent in 2016. Het aantal nieuwe studenten met havo of vwo (hiervan bestaat de grootste groep uit havo) in een associate degree is in 2016 negen procent (in 2007 was dit nog 16%). Ook het aandeel met een andere vooropleiding is dalend.

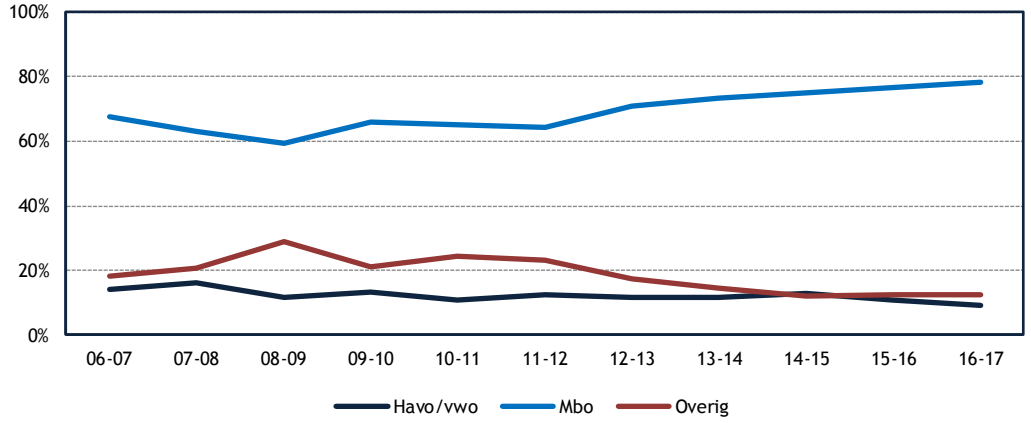

Figuur 2.20: Verdeling van de instroom in associate degrees naar vooropleiding (bron: 1cHO 2006-2016)

Voor de samenstelling van de instroom naar sector zijn drie sectoren die beleidsmatig aandacht hebben, vergeleken met de overige sectoren (figuur 2.21). Hieruit kunnen we opmaken dat het aandeel bètastudenten is toegenomen (sinds 2006 van 19% naar 26%), het aandeel studenten in de zorg stabiel is gebleven en het aandeel studenten in de sector onderwijs is gedaald (tussen 2014-2015 en 2016-2017 een daling van 6% naar 4%). Deze daling komt grotendeels door een sterke afname van de pabo-instroom. Ten opzichte van vorig jaar is het aandeel studenten in de sector onderwijs stabiel gebleven.

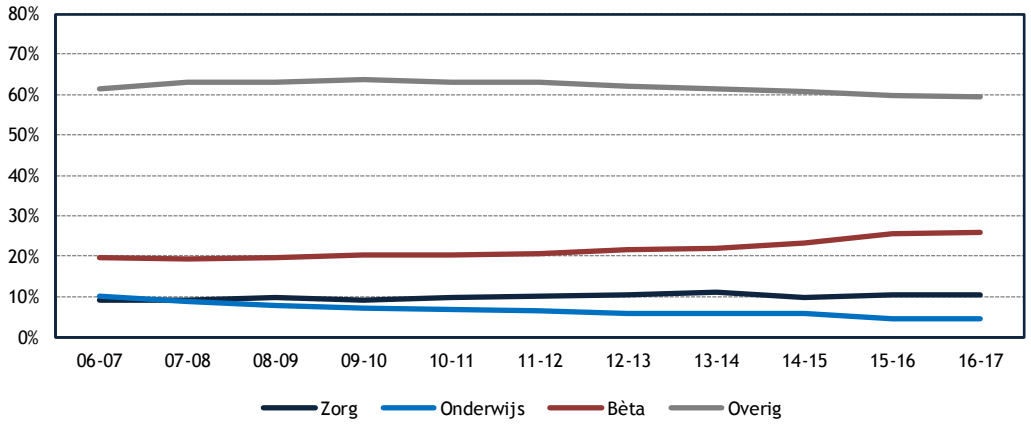

Figuur 2.21: Verdeling van de voltijd instroom in het hbo naar sector (%) (bron: 1cHO 2006-2016)

In het wo stabiliseert het aandeel bètastudenten in 2016 (39%). Het aandeel studenten in de zorg (in het wo grotendeels numerus fixus en gereguleerd door loting en selectie) blijft ook stabiel (figuur 2.22).

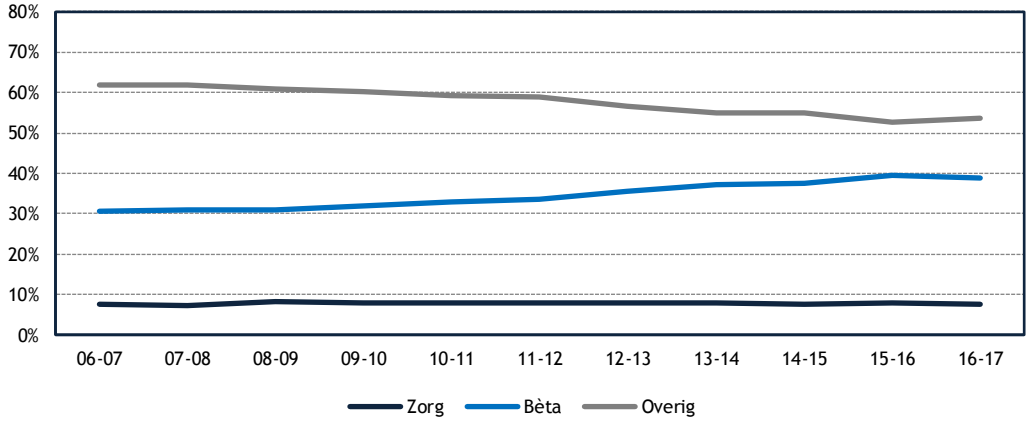

Figuur 2.22: Verdeling van de voltijd instroom in het wo naar sector (%) (bron: 1cHO 2006-2016)

In totaal startten in 2016-2017 ruim 3.500 nieuwe ho-studenten met een pabo-opleiding (figuur 2.23). Het betreft hier alleen de *nieuwe instroom in het hoger onderwijs* en niet de nieuwe instroom in een hbo-bachelor. Vanaf studiejaar 2015-2016 moeten havisten en mbo'ers die de pabo willen volgen aantonen dat zij over voldoende kennis beschikken. Wanneer zij geen eindexamen hebben gedaan in aardrijkskunde, geschiedenis en natuur en techniek worden zij getoetst op kennis op het gebied van deze vakken. In de praktijk betekent dit dat mbo'ers altijd worden getoetst (omdat vakken geen onderdeel uitmaken van het diploma), maar havisten worden alleen getoetst wanneer zij geen eindexamen hebben gedaan in genoemde vakken. Studenten met een vwo-diploma of een afgeronde hbo- of wo-opleiding zijn hiervan vrijgesteld. De enorme daling van het aantal nieuwe pabo-studenten die afkomstig zijn uit het mbo en havo in 2015-2016 herstelt enigszins in 2016-2017 (respectievelijk een toename van 15% en 11,%) maar is nog niet op het niveau van voor de invoering van de aangescherpte toelatingseisen. In 2016-2017 is de totale instroom in de voltijd pabo van nieuwe studenten ongeveer 3.573 studenten (in 2006 waren dat er nog ruim 7.000).

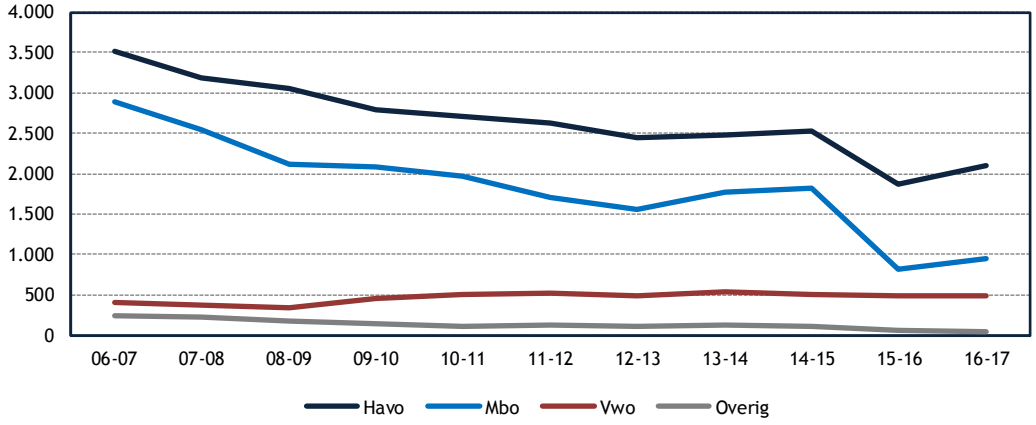

Figuur 2.23: Ontwikkeling van de voltijd bachelorinstroom in de pabo naar vooropleiding (absolute aantallen) (bron: 1cHO 2006-2016)

Het aantal vrouwen in de pabo trekt eveneens aan na een sterke daling in 2015-2016 (figuur 2.24): er is sprake van een toename van ongeveer tien procent; het aantal mannen stijgt met ongeveer negen procent. De man-vrouwverhouding blijft gelijk aan vorig jaar (21% man en 69% vrouw). Overigens is deze verhouding sinds 2006 behoorlijk veranderd ten gunste van het aandeel mannen (dat in 2006 nog op 16% lag).

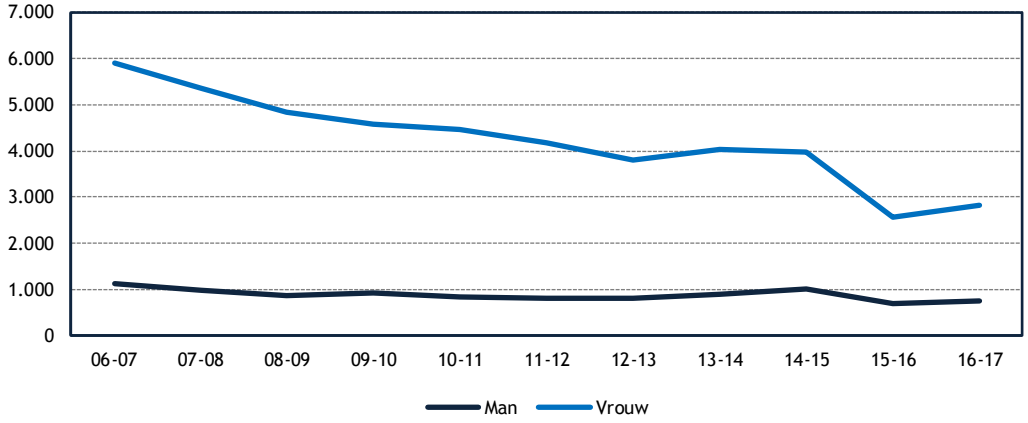

Figuur 2.24: Ontwikkeling van de voltijd bachelorinstroom in de pabo naar geslacht (absolute aantallen) (bron: 1cHO 2006-2016)

Uit figuur 2.25 kunnen we opmaken dat de pabo niet de 'betere' of 'slechtere' havisten aantrekt. Hun eindexamencijfers verschillen niet veel van de overige havo-hbo instromers. Wel trekt de pabo de 'betere' vwo-hbo doorstromer: de vwo-gediplomeerden die kiezen voor de pabo behaalden doorgaans iets hogere eindexamencijfers dan andere vwo-gediplomeerden die kiezen voor het hbo. Het verschil in gemiddelde eindexamencijfers tussen vwo-gediplomeerden die voor de pabo kiezen en vwo-gediplomeerden die voor een andere hbo-studie kiezen was in 2006 vrijwel nihil. In de loop der jaren zijn de twee groepen meer gaan divergeren.

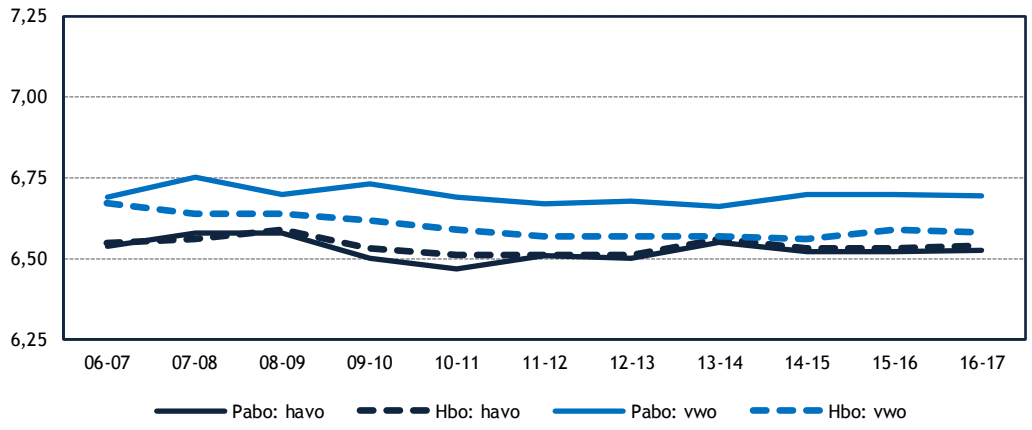

Figuur 2.25: Gemiddelde havo en vwo-eindexamencijfers van de voltijd bachelorinstroom in de pabo (bron: 1cHO 2006-2016)

De stijgende lijn in het aandeel bètastudenten vlakt iets af voor mannen in het hoger onderwijs (afname van 1 ppnt., zie figuur 2.26). De stijgende tendens van bètastudenten zet echter wel door bij vrouwen; ten opzichte van het voorgaande jaar groeit het aantal vrouwelijke bètastudenten met een procentpunt. Sinds 2006 steeg de bètadeelname van vrouwen in het wo met negen procentpunten: van 21 procent naar 30 procent. Ook in het hbo zijn vrouwen bezig met een inhaalslag, zij het iets minder hard. Daar nam de bètadeelname de laatste tien jaar toe van zes procent naar dertien procent.

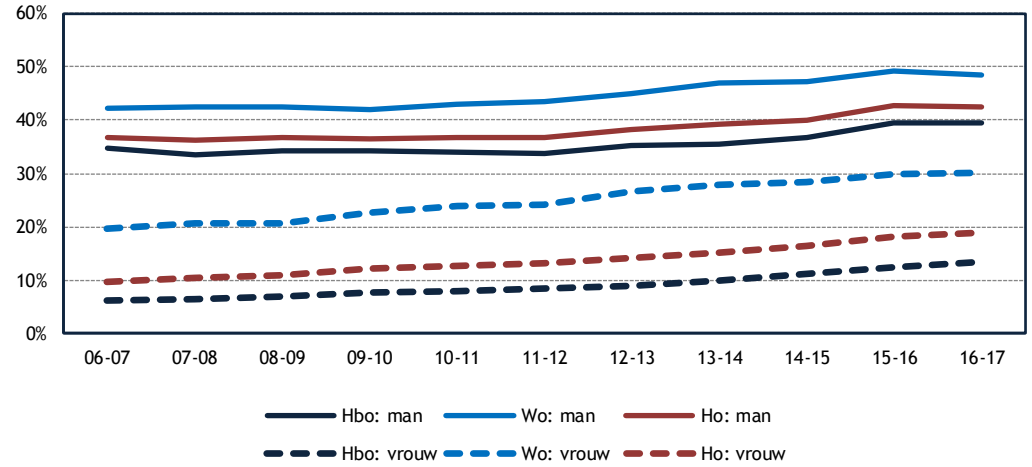

Figuur 2.26: Percentage bètadeelname (voltijd) naar geslacht (% t.o.v. totale instroom) (bron: 1cHO 2006-2016)

De vwo-studenten die doorstromen naar het hbo hebben, in vergelijking met de vwo-gediplomeerden die doorstromen naar het wo, lagere eindexamencijfers behaald (figuur 2.25). Daarnaast is er een verschil tussen mannen en vrouwen: in alle jaren behaalden vrouwen in het vwo betere eindexamenresultaten. De verschillen binnen de groepen zijn voor mannen over het algemeen iets groter dan de verschillen tussen vrouwen.

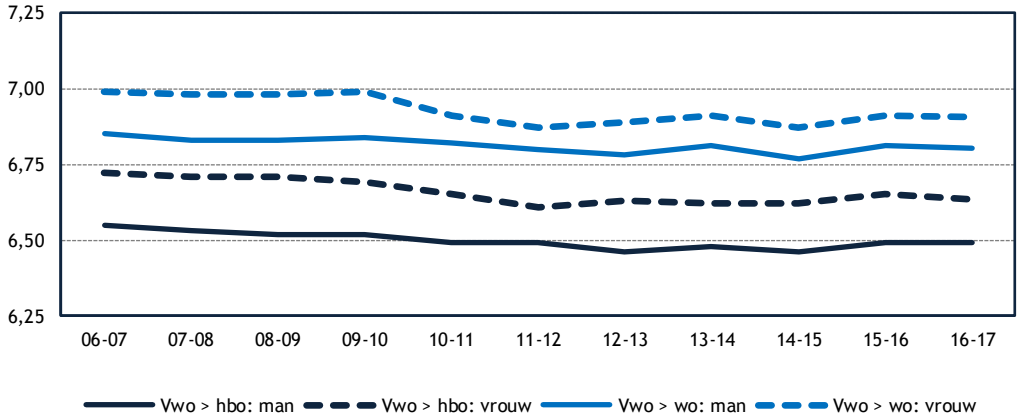

Figuur 2.27: Gemiddelde vo-eindexamencijfers van de voltijd bachelorinstroom uit het vwo naar soort ho en geslacht (bron: 1cHO 2006-2016)

In totaal kent Nederland in 2016-2017 een instroom van bijna 15.000 buitenlandse studenten in de voltijd bachelor (figuur 2.28): iets meer dan de helft daarvan studeert in het wo (56%) en iets minder dan de helft in het hbo (44%). In het hbo bleef het percentage buitenlandse studenten relatief stabiel op ongeveer acht procent. De forse stijging van het aandeel studenten afkomstig uit het buitenland in het wo zet door in 2016-2017; dit aandeel neemt toe met drie procentpunten toe ten opzichte van 2015-2016. De instroom in het hbo blijft stabiel in vergelijking met het voorgaande jaar. De toestroom van het aantal buitenlandse bachelorstudenten in het wo steeg tussen 2014-2015 en 2015-2016 van 5.439 naar ruim 6.564 (een stijging van 21%) en tussen 2015-2016 en 2016-2017 van ruim 6.564 naar ruim 8.353 (een stijging van 27%).

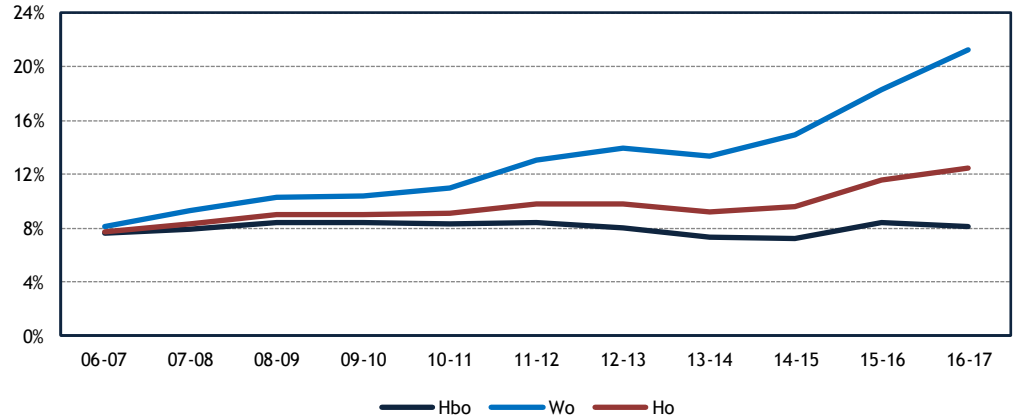

Figuur 2.28: Aandeel buitenlandse studenten (instroom) voltijd bachelor (%) (bron: 1cHO 2006-2016)

Wanneer de groep internationale studenten wordt opgesplitst naar herkomstregio valt op dat de meerderheid (studiejaar 2016-2017, figuur 2.29) instroomt vanuit EER-landen (75% t.o.v. 25%). Van dit aandeel is 40% afkomstig uit een West-Europees land. Het aantal studenten dat buiten de EER instromen in een voltijdse bachelor neemt sinds 2011-2012 geleidelijk toe: van 20% naar 25% in 2016-2017.

Als we de internationale instroom verder opsplitsen op landniveau dan zien we dat (in studiejaar 2016-2017) het aandeel Duitse bachelorstudenten het sterkst zijn vertegenwoordigd (29,7%), gevolgd door Belgische (4,8%) en Italiaanse (4%) studenten. Studenten die buiten de EER instromen komen het vaakst uit China (4,2%) en de Verenigde Staten (2%). Het percentage studenten afkomstig uit deze twee landen (in het bijzonder het aandeel Chinese studenten) is in het wo sinds 2006 geleidelijk gestegen.

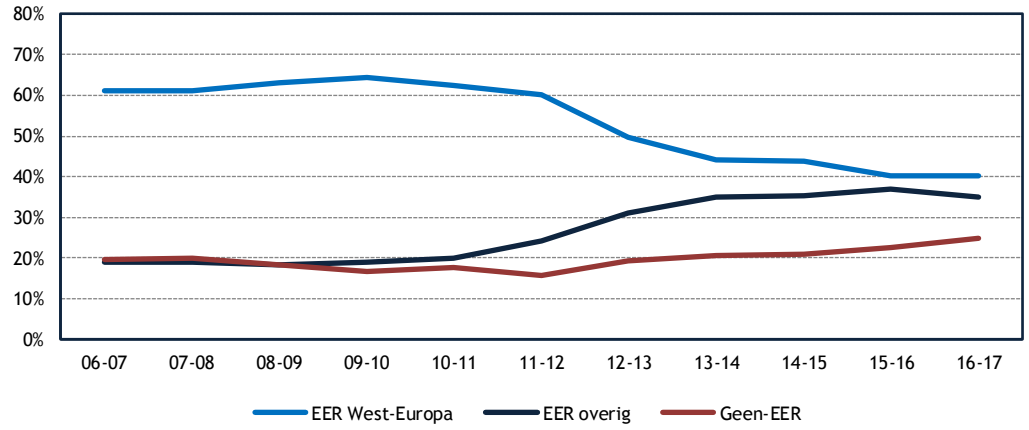

Figuur 2.29: Aandeel buitenlandse studenten (instroom) voltijd bachelor (%) naar EER-regio (bron: 1cHO 2006-2016)

Ruim 1.000 studenten met een havo- of mbo-achtergrond maakten in 2016-2017 *na één jaar hbo* de overstap naar een universiteit (figuur 2.30). Het aantal studenten met een havo- of mbo-achtergrond dat na één jaar overstapt naar een universiteit is iets gedaald. Deze route is vooral populair bij hbo-studenten met een havo-achtergrond. Sinds studiejaar 2013-2014 mogen universiteiten extra toelatingseisen stellen aan studenten met een hbo-propedeuse. De afname sinds 2014 in de wo-instroom van studenten met een hbo-propedeuse en havo- of mbo-achtergrond zou samen kunnen hangen met de afschaffing van het automatisch doorstroomrecht. Ook hier zien we een piek in het jaar voor invoering van het studievoorschot.

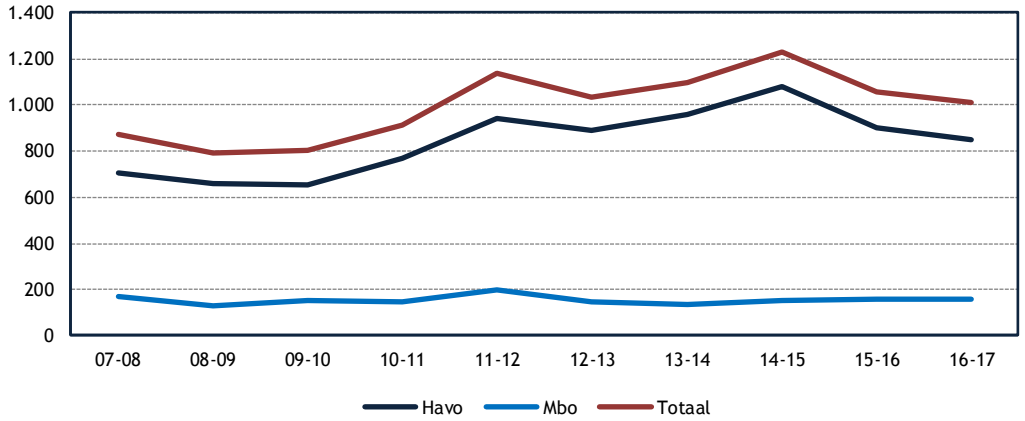

Figuur 2.30: Instroom van studenten (voltijd en deeltijd) met mbo en havo in het wo na één jaar hbo (naar instroomjaar in het wo) (absolute aantallen) (bron: 1cHO 2006-2016)

2.6 Woonsituatie, sociale achtergrond en functiebeperking

Het aandeel studenten dat bij hun ouders woont (direct na de instroom in het hoger onderwijs in september) is al jaren stabiel (figuur 2.31). In 2016 lijkt dit aandeel thuiswonenden gestegen in vergelijking met het jaar ervoor; deze stijging is echter niet significant. Bij de start van het studiejaar woont aldus ruim 20 procent van de eerstejaars op kamers (35% van de wo-eerstejaars en 15% van de hbo-eerstejaars)[25].

25 Kences keek naar de situatie in december en kwam (vooral in het wo) tot lagere percentages (11% hbo en 16% wo).

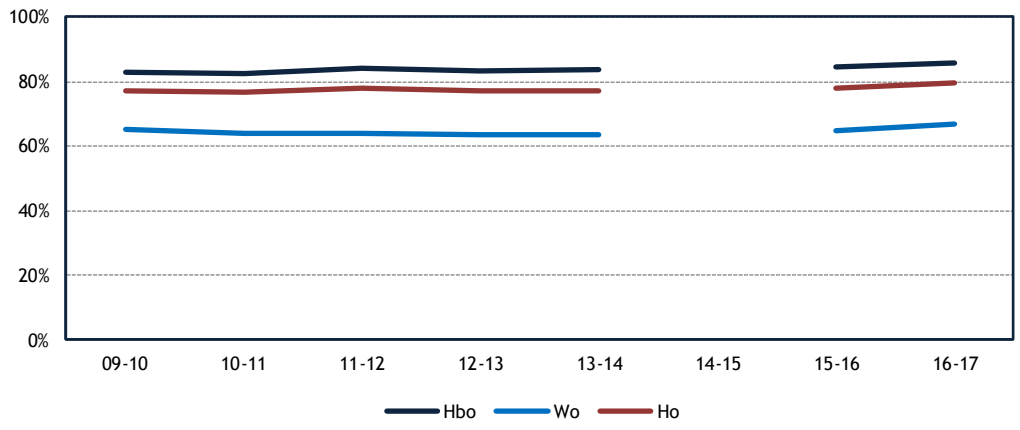

Figuur 2.31: Percentage eerstejaars hoger onderwijs dat aan het begin van het eerste studiejaar thuis woont (bron: Startmonitor 2009-2016)

Het betreft hier de start van het studiejaar. Gedurende het studiejaar gaan steeds meer studenten op kamers wonen. Om na te gaan of de woonsituatie gedurende het jaar verandert, is op basis van de Studentenmonitor Hoger Onderwijs de woonsituatie van nieuwe studenten in de maanden juni-juli (moment van bevraging) vastgesteld. Figuur 2.32 toont de woonsituatie van eerstejaarsstudenten in de maand juni-juli. Te zien is dat zowel voor het hbo als het wo het aandeel thuiswonende studenten lijkt te zijn gestegen ten opzichte van een jaar eerder. Ook deze stijging is niet significant. We zien dat aan het eind van het studiejaar 2015-2016 ruim 30 procent van de eerstejaars hbo-studenten en ruim 50 procent van de eerstejaars wo-studenten op kamers woont.

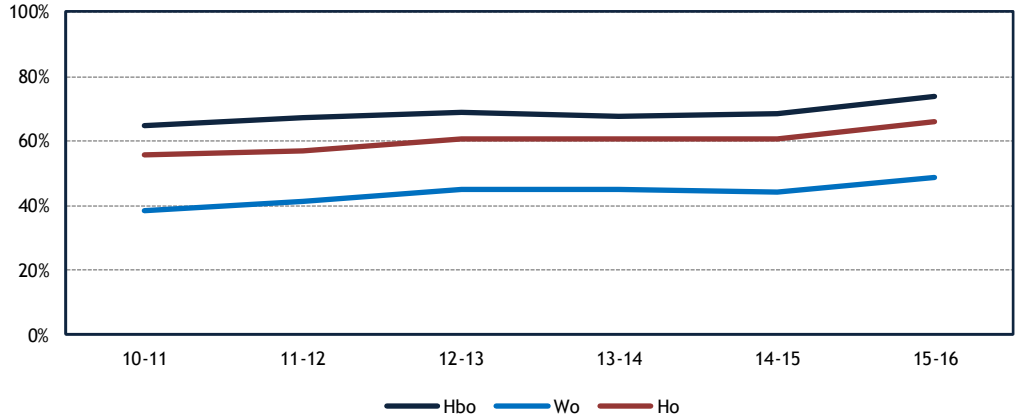

Figuur 2.32: Percentage eerstejaars hoger onderwijs dat in mei van het eerste studiejaar thuis woont (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

In de Studentenmonitor Hoger Onderwijs is aan eerstejaars gevraagd wat de reden is dat zij bij hun ouders wonen (figuur 2.33). Hieruit blijkt duidelijk dat de belangrijkste overweging te maken heeft met de kosten. Hoewel deze overweging ook voor wo-studenten met hoogopgeleide ouders als de belangrijkste overweging geldt, zien we dat voor deze groep studenten het leuk vinden thuis en de nabijheid van de instelling meer meewegen dan voor de overige studenten. Op basis van de grafiek kunnen we verder concluderen dat voor studenten (zowel hbo als wo, ongeacht opleidingsniveau van ouders) de nabijheid van de instelling in 2015-2016 een minder belangrijke overweging is om thuis te blijven wonen dan een jaar eerder. Het thuis blijven wonen omdat dit leuk is, is daarentegen belangrijker geworden dan een jaar eerder. Dit geldt met name voor wo-studenten.

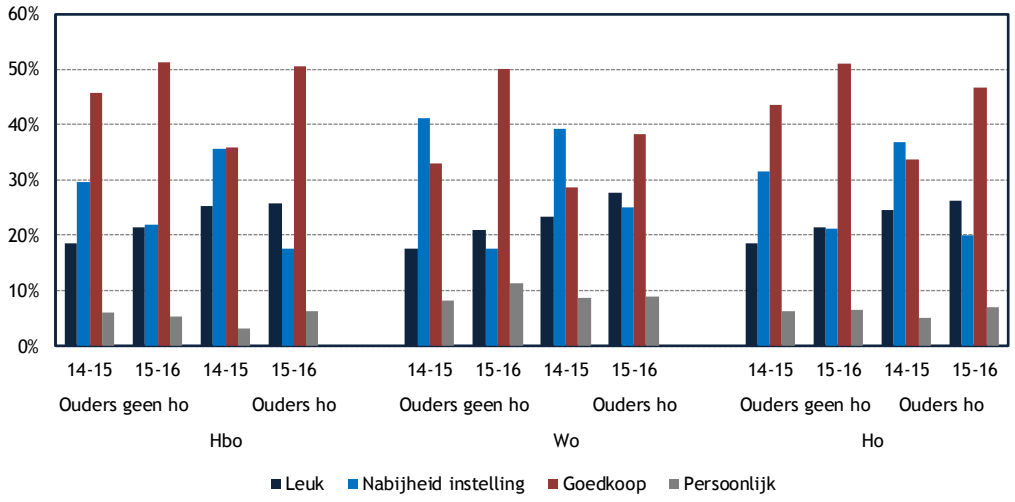

Figuur 2.33: Belangrijkste reden van eerstejaars om thuis te blijven wonen naar opleidingsniveau ouders (Studentenmonitor 2015-2016)

Op basis van figuur 2.34, gebaseerd op gegevens uit de Startmonitor Hoger Onderwijs, kunnen we concluderen dat het hbo meer eerstegeneratiestudenten kent dan het wo. Het betreft hier schattingen op basis van een representatieve steekproef van nieuwe eerstejaars in het hoger onderwijs. De toegankelijkheid van het hbo voor studenten met laagopgeleide ouders is daarmee groter dan van het wo. Daarnaast zien we dat er relatief veel eerstegeneratiestudenten zijn in de groep eerstejaars een mbo-achtergrond, gevolgd door havo. De minste eerstegeneratiestudenten treffen we aan in de vwo-wo doorstroom. Voor de mbo-hbo doorstroom en de vwo-wo-doorstroom daalt het aandeel eerstegeneratiestudenten niet verder; bij de havo-hbo-doorstroom zien we wel nog een significante daling (van 40% naar 38%) evenals bij de vwo-hbo-doorstroom (van 32% naar 26%). In het hbo is het aandeel studenten met laagopgeleide ouders heel licht gedaald (1,6 ppnt.). In het wo daalt het aandeel eerste-generatiestudenten ten opzichte van het voorgaande jaar met ongeveer 0,8 procentpunten. Voor het totale ho betekent dit een daling van het percentage studenten met laagopgeleide ouders van 37 naar 36 procent. Uit een vergelijking met aandeel laagopgeleiden in de bevolking[26] blijkt sinds 2006 een significante daling van het aandeel laagopgeleide (potentiële) ouderparen (waarvan de vrouw 40-60 jaar is), van 61 procent (2006) naar 53 procent (2016). In2009 was het aandeel 58 procent.

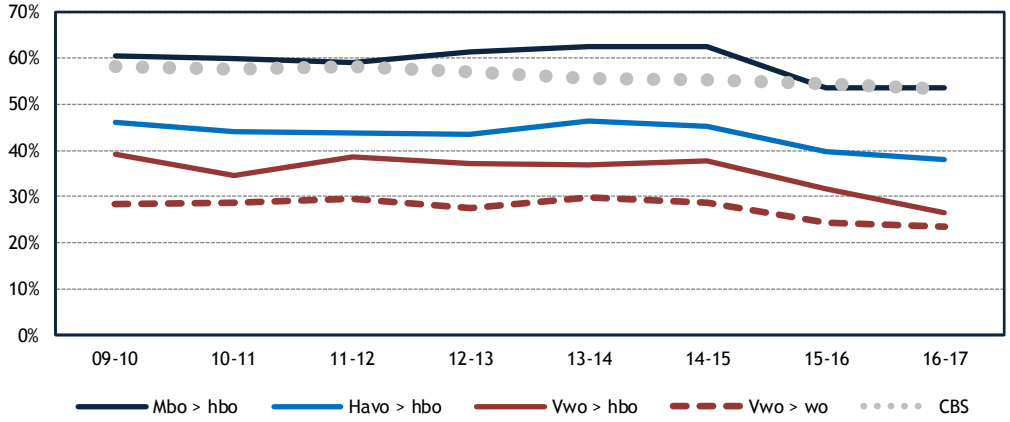

Figuur 2.34: Percentage eerstejaars hoger onderwijs (onderscheiden naar vooropleiding) waarvan beide ouders geen ho-opleiding hebben (bron: Startmonitor 2009-2016 en CBS)

26 Deze tabellen zijn gebaseerd op onderzoek naar vrouwen van 40 tot 60 jaar oud die met een partner (van 25 jaar of ouder) al dan niet gehuwd samenwonen en waarvan het onderwijsniveau bekend is. Er is geen onderscheid gemaakt in hetero- of homoseksuele personen. De gegevens zijn afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking. Van iedere respondent is het onderwijsniveau van de partner uit registerinformatie gekoppeld. De gegevens zijn onderverdeeld naar een of beide partners hoogopgeleid (hbo, wo) en overige onderwijsniveaus (laag en middelbaar).

Het aandeel studenten met ouders met minder dan een modaal inkomen is het laatste jaar ten opzichte van het jaar gelijk gebleven (figuur 2.35). De daling die de grafiek laat zien, is niet significant. Studenten in het wo hebben, meer dan in het hbo, ouders die hoger zijn opgeleid en doorgaans een hoger inkomen hebben.

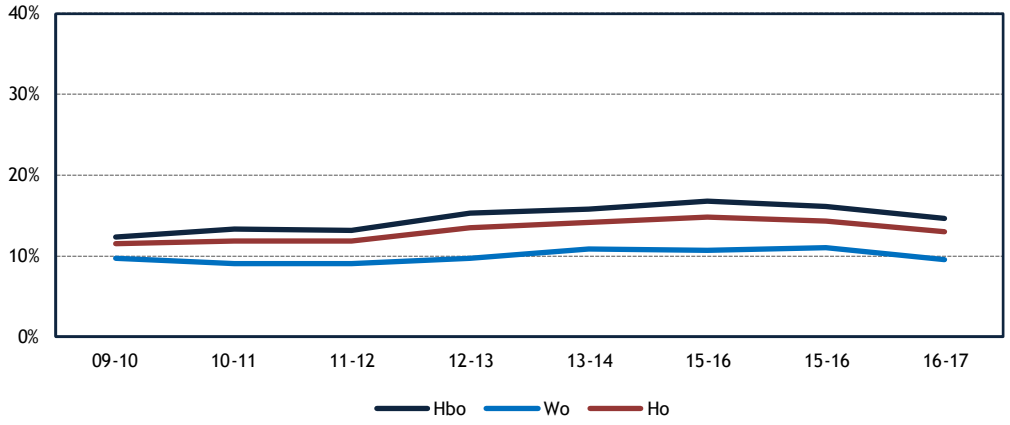

Figuur 2.35: Percentage eerstejaars hoger onderwijs met ouders met minder dan een modaal inkomen (bron: Startmonitor 2009-2016)

Het aandeel nieuwe bachelorstudenten (voltijd) met een aanvullende beurs is ten opzichte van alle voltijd eerstejaars bachelors in de loop der jaren iets gedaald (figuur 2.36). Het aandeel nieuwe bachelorstudenten met een aanvullende beurs is stabiel gebleven in het wo ten opzichte van het voorgaande studiejaar (beiden 16%). De groep studenten die een aanvullende beurs ontvangt in het hbo is licht gedaald (met 1 ppnt. naar 30%).

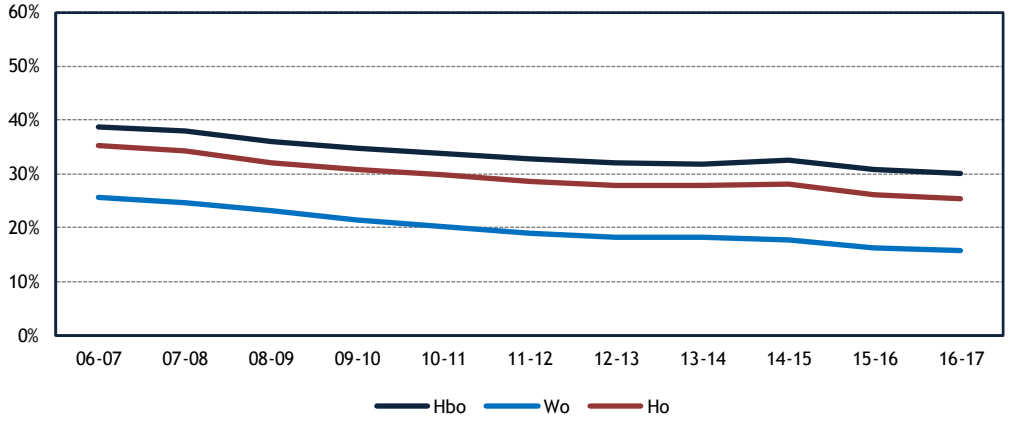

Figuur 2.36: Percentage nieuwe voltijd bachelors met een aanvullende beurs (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO/WSF 2006-2016)

Uit figuur 2.37 is af te lezen dat het percentage studenten dat vanwege een functiebeperking belemmerd wordt bij studieactiviteiten is gestegen in vergelijking met voorgaande jaren. Het betreft een geleidelijke stijging van ongeveer tien procent in 2010-2011 tot ongeveer vijftien procent in 2015-2016. De stijging ten opzichte van vorig jaar is significant.

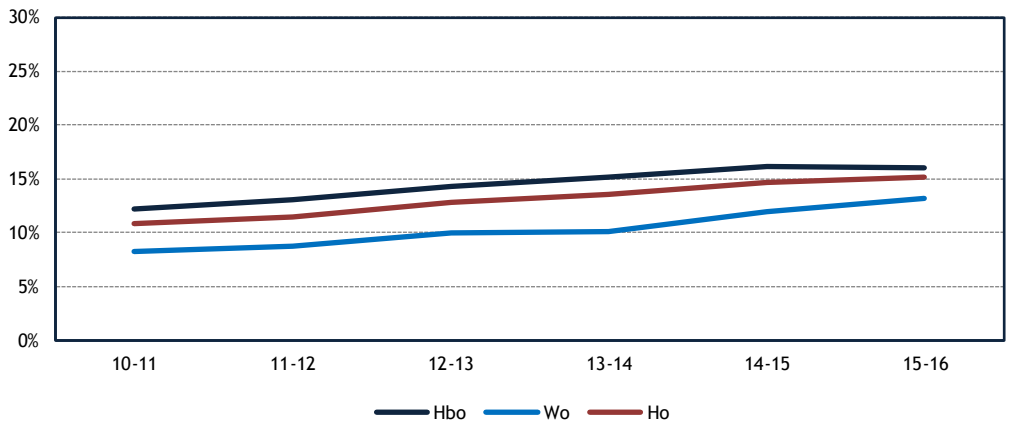

Figuur 2.37: Percentage eerstejaars hoger onderwijs met een functiebeperking die hierdoor belemmerd worden bij onderwijsactiviteiten (bron: Studentenmonitor 2010-2016)

De daling in de instroom van studenten met een functiebeperking (ongeacht of ze zich door die beperking belemmerd voelen) die in 2015-2016 werd geconstateerd, herstelt zich in studiejaar 2016-2017 (figuur 2.38). In het wo is het aandeel stabiel gebleven; in het hbo is er sprake van een significante stijging van 21 naar 23 procent. Het boeggolfeffect lijkt zich bij deze groep versterkt te hebben voorgedaan. Daarmee verbetert het aandeel studenten met een beperking in het hbo enigszins, maar blijft nog iets achter bij de situatie van vóór de boeggolf (een verschil van 1 ppnt.). In het wo (14%) is er geen significant verschil met vorig jaar (13%); daar was de daling na de boeggolf ook veel minder sterk dan in het hbo (een wo een daling van 15% naar 13% tussen 2014-2015 en 2015-2016).

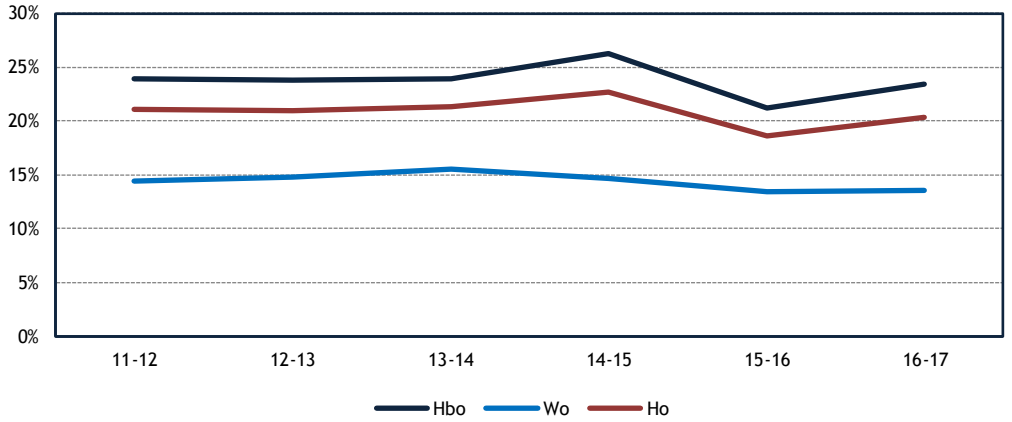

Figuur 2.38: Percentage eerstejaars hoger onderwijs met een (functie)beperking (bron: Startmonitor 2009-2016)

2.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk is aandacht besteed aan de doorstroom van het toeleverend onderwijs naar het hoger onderwijs en van de instroom in de bachelor. De gepresenteerde percentages wijken soms af van de statistieken die door de VSNU en de Vereniging Hogescholen zijn gepresenteerd vanwege het feit dat de februari-instroom buiten beschouwing is gelaten en een selectie is gemaakt van de 'zuivere' eerstejaarscohorten (de eerste keer dat een student instroomt in het hoger onderwijs volgens de tellingen in oktober).

In hoeverre blijft de omvang en samenstelling van de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs stabiel na invoering van de maatregelen?

De totale directe toestroom vanuit het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs is in 2016 stabiel gebleven (lichte daling van 1 procentpunt van 64% naar 63%). Hiermee is de grote stijging in de doorstroom, die volgde na het laatste jaar waarin het oude studiefinancieringsstelsel nog van kracht was, genormaliseerd. In de twee jaren voor de invoering van het studievoorschot werd er een sterke toename van de directe doorstroom geconstateerd, het zogeheten 'boeggolfeffect'. In 2016 is de doorstroom vanuit vwo weer op het niveau van vier jaar geleden (diplomacohort 2011-2012) en ligt de doorstroom vanuit havo nog iets lager. Ten opzichte van vwo en havo blijft de doorstroom vanuit het mbo achter ten opzichte van het niveau van diplomacohort 2011-2012 (er treedt geen verandering op ten opzichte van het voorgaande jaar). De doorstroom van vwo-gediplomeerden naar het hbo blijft met negen procent grotendeels stabiel. Het beleid om vwo'ers te interesseren voor (verkorte) hbo-opleidingen levert tot op heden geen extra instroom op. De doorstroom van vwo-gediplomeerden naar het wo is gedaald sinds 2014, maar ligt nog boven het niveau van 2012.

Het directe doorstroomgedrag van havo- en vwo-leerlingen met een migratieachtergrond en leerlingen met een autochtone herkomst verschilt nauwelijks. Wel is de doorstroom van mbo-gediplomeerden met een migratieachtergrond naar het hbo iets groter dan de doorstroom van autochtone mbo-gediplomeerden. Steeds meer scholieren met een bètaprofiel vinden hun weg naar een bètastudie. Dit geldt voor vrouwen minder dan voor mannen. Wel is er bij vrouwen (en met name bij vrouwen met een vwo-achtergrond) de laatste jaren veel winst geboekt. Was het bètarendement in 2006 nog 42 procent; in 2016 is dit gestegen naar 46 procent.

Verandert de groep studenten die één tussenjaar neemt alvorens in te stromen in het hoger onderwijs?

Het aandeel studenten dat na één tussenjaar doorstroomt naar het hoger onderwijs is tussen 2013-2014 en 2014-2015 gestegen met vier procentpunten. Dit is volgens verwachting. In 2015 was er sprake van een sterke daling in het percentage studenten dat indirect het hoger onderwijs instroomde, dit is voor diploma-cohort 2014-2015 weer aangetrokken. Het aandeel studenten met een tussenjaar ligt nog iets onder het niveau van voor de invoering van het studievoorschot, maar herstelt zich snel.

Verandert de instroom in de bachelor?

Ruim 125.000 studenten startten in 2016-2017 voor het eerst een studie in het hoger onderwijs. Voor zowel het hbo en wo stijgt de totale instroom in vergelijking met het voorgaande jaar; deze stijging betreft respectievelijk zeven procent voor het hbo en ruim 9,3 procent in het wo. De toename volgt na een daling van het aandeel nieuwe instromers in 2015; de totale opleving betreft zeven procent in vergelijking met 2015. De groei van het aantal studenten dat een deeltijdopleiding volgt of ouder is dan 30 jaar dat werd geconstateerd in 2015 (na jarenlange afname) zet door in 2016; de groep leven-lang-leren stijgt met 10 procent in vergelijking met 2015-2016. In vergelijking met de situatie van *2012-2013* (vóór de grote daling van het aantal studenten dat een tussenjaar nam), zijn er in 2016 in het wo ruim 5.000 nieuwe studenten méér (een toename van 14%); in het hbo is het aantal nieuwe studenten op het niveau van 2012-2013 (kleine stijging van 0,1%).

Verandert de instroom in associate degrees?

De instroom in associate degrees stijgt al jaren gestaag. Het laatste jaar stabiliseert de instroom zich (1.700 nieuwe studenten). In 2016 is de verhouding man/vrouw 46 versus 54 procent (in 2006 was dit 50/50). Sinds 2011 is de relatieve deelname van mannen en studenten ouder van 30 jaar en ouder gedaald. De ad-student wordt geleidelijk steeds jonger: in 2015 waren de nieuwe studenten gemiddeld 25 jaar, waar dit over de jaren heen gemiddeld ruim 27 jaar is. In 2016 steeg de gemiddelde leeftijd wel weer iets. De associate degrees worden met name gevolgd door studenten met een mbo-achtergrond. Het aandeel van deze groep is sterk stijgend en deze stijging zet zich ook voort in 2016; van 63 procent in 2008 naar 78 procent in 2016. De aandelen studenten met havo, vwo of een overige vooropleiding zijn juist dalend.

Verandert de instroom naar opleidingsvorm, leeftijdsopbouw, vooropleiding en sociaaleconomische status?

De man-vrouwverhouding in het hoger onderwijs is in 2015 relatief in balans (hbo: 48 vs. 52%; wo: 47 vs. 53%). De gemiddelde leeftijd van de startende voltijdstudent ligt in het wo met gemiddeld 18,7 jaar iets lager dan in het hbo, al zijn de hbo-eerstejaars in 2016 gemiddeld iets jonger (19,01 jaar) dan in 2006 (19,34 jaar). Het beeld is verder redelijk stabiel.

Ruim de helft van de instroom in het hbo is afkomstig van het havo (een lichte toename door de jaren heen); 30 procent van het mbo en vijf procent van het vwo (een lichte afname). Het aandeel vwo-gediplomeerden in het wo is sinds 2006 gedaald van 88 naar 75 procent. Deze daling heeft te maken met een stijgende instroom van buitenlandse studenten (een stijging sinds 2006 van 8% naar 12%). Daarnaast zien we een stijging van de toestroom van studenten in de categorie 'overig' (van 4% in 2006 naar 12% in 2016). Het betreft hier met name colloquia en beschikkingen en degenen waarvan de vooropleiding onbekend is.

Het hbo is toegankelijker voor studenten met lager opgeleide ouders dan het wo. Uit analyses van de sociaaleconomische achtergrond van studenten blijkt uit de eerste resultaten dat de directe doorstroom van studenten met lager opgeleide ouders licht daalt, met name in het hbo. In het hbo is deze daling groter dan in het wo en doet deze zich vooral voor bij studenten met een havo- en een vwo-achtergrond. De financiële situatie speelt een kleinere rol dan het opleidingsniveau. Naast het feit dat meer studenten in het wo (in vergelijking met het hbo) ouders hebben die hoger opgeleid zijn, hebben de ouders van studenten in het wo doorgaans ook een hoger inkomen. Het aandeel studenten met ouders met een lager dan modaal inkomen vertoont geen significante trend. Ook in de bevolking daalde het aantal echtparen waarvan de vrouw valt in de leeftijdscategorie 40-60 en waarvan beide partners laag opgeleid zijn. Dit percentage laagopgeleide echtparen in de bevolking komt sterk overeen met het aandeel mbo-hbo doorstromers met laagopgeleide ouders.

Het percentage nieuwe voltijd bachelorstudenten met een aanvullende beurs, een indicator voor het percentage studenten met ouders uit lage inkomensgroepen, is sinds vorig studiejaar redelijk stabiel gebleven (dit is met één procentpunt gedaald: in het hbo van 31% naar 30% en in het wo blijft het aandeel hetzelfde met 16%). Er is in de cijfers geen indicatie gevonden dat de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor niet-westers allochtone studenten in het geding is. Het aandeel nieuwe voltijd niet-westers allochtone bachelorstudenten is tussen 2015 en 2016 licht gestegen met een procentpunt. Uit de resultaten komt naar voren dat het aandeel hbo-studenten met een functiebeperking (ongeacht of ze zich door die beperking belemmerd voelen) licht is hersteld na een daling in 2015-2016. Hier was vooral in het hbo de boeggolf duidelijk zichtbaar. In het wo was er veel minder sprake van een daling. In de ontwikkeling van het aandeel studenten dat zich door hun functiebeperking tijdens de studie belemmerd voelt, zijn er geen duidelijke fluctuaties waarneembaar.

De groep hbo-studenten met een havo-achtergrond die na een jaar doorstroomt naar het wo is het laatste jaar afgenomen. Dit hangt mogelijk samen met het vervallen van het automatische toelatingsrecht tot het wo voor studenten met een hbo-propedeuse.

Verandert de instroom in de sectoren?

Voor de samenstelling van de instroom naar sector zijn drie sectoren die beleidsmatig aandacht hebben vergeleken met de overige sectoren. Het aandeel hbo-bètastudenten is de laatste twee jaren gestegen van 22 naar 26 procent; het percentage hbo-studenten in de zorg en het onderwijs is stabiel gebleven (respectievelijk 10% en 4%). Vanaf studiejaar 2015-2016 worden havo- en mbo-gediplomeerden die de pabo willen volgen getoetst op hun kennis. Dit zorgde voor een grote afname van het aantal nieuwe pabo-studenten in 2015. De instroom van pabo-studenten uit het mbo en havo trekt ten opzichte van het voorgaande jaar aan. Dit aandeel neemt respectievelijk toe met vijftien procent en ruim elf procent maar is nog niet op het niveau van voor de invoering van de aangescherpte toelatingseisen. In 2016 was de totale instroom in de voltijd pabo van nieuwe studenten ongeveer 3.573 studenten (in 2006 waren dat er 7.000).

Overigens trekt de pabo de gemiddelde havist en 'betere' vwo-hbo doorstromer, berekend op basis van eindexamencijfers. In het wo stabiliseert het aandeel bètastudenten ook in 2016 (voor 2015 en 2016 betreft dit aandeel 39%). Het aandeel studenten in de zorg (grotendeels gereguleerd door selectie) blijft stabiel.

Verandert de instroom van het aantal buitenlandse studenten?

De forse stijging in de instroom van het aandeel studenten uit het buitenland in 2015 zet tevens voort in 2016. Dit geldt in het bijzonder voor het wo; het aandeel buitenlandse studenten neemt verder met drie procent toe ten opzichte van 2015. De instroom in het hbo blijft stabiel in vergelijking met het voorgaande jaar. In totaal is er in 2016 een nieuwe instroom van bijna 15.000 buitenlandse studenten in de voltijd bachelor. De helft daarvan studeert in het hbo, de andere helft in het wo. In het wo is het aantal buitenlandse studenten de laatste tien jaar verdrievoudigd; in het hbo was er in dezelfde periode een stijging van achttien procent. De toestroom van nieuwe buitenlandse bachelors in het wo stijgt sinds vorig jaar verder met 27 procent van ruim 6.500 naar ruim 8.350 studenten.

Vermijden studenten 'moeilijke' studies?

Er is geen indicatie dat studenten 'moeilijke' (bèta) studies vermijden. Integendeel: in de doorstroomanalyse is geconstateerd dat het bètarendement, namelijk het aandeel bètagekwalificeerden uit het toeleverend onderwijs dat *wel* doorstroomt naar een bètastudie, toeneemt: steeds meer gediplomeerden met een bètakwalificatie kiezen ook daadwerkelijk voor een bètastudie in het hoger onderwijs.

Alle inspanningen om de bètadeelname te verhogen, lijken vooralsnog succesvol. De totale deelname aan bètastudies blijft stijgen, zowel in het hbo als in het wo (in het bijzonder bij vrouwen). Sinds 2006 steeg de bètadeelname van vrouwen in het wo met tien procentpunten: van twintig procent naar dertig procent. Ook in het hbo zijn vrouwen bezig met een inhaalslag, zij het iets minder hard. Daar nam de bètadeelname de laatste tien jaar toe van zes procent naar dertien procent. Hiermee vinden vrouwelijke studiekiezers, de groep waarin nog steeds het onderbenutte bètapotentieel het hoogst is, in toenemende mate hun weg naar studies in bèta en techniek.

3 Masterdeelname

3.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk bespreken we de overgang van bachelor naar master, de instroom in de master en kwantitatieve ontwikkelingen hierin over de jaren heen. Hiervoor maken we gebruik van het 1cHO 2016 en de Studentenmonitor Hoger Onderwijs 2016 (studiejaar 2015-2016). In 2015 (studiejaar 2014-2015) zijn enkele vragen toegevoegd aan de Studentenmonitor die betrekking hebben op de invoering van het studievoorschot met ingang van september 2015. De volgende onderzoeksvragen komen in dit hoofdstuk aan de orde:

3_1 Hoe ontwikkelt zich de masterdeelname?
3_2 Verandert de instroom in meerjarige masters?
3_3 Hoe ontwikkelt zich de doorstroom van bachelor naar master?

3.2 Data en definities

Om de instroom in de master en de doorstroom van bachelor naar master in kaart te brengen, hebben we de volgende cohortdefinities gehanteerd:

- studenten met een voltijd hoofdinschrijving als student;
- studenten die in een bepaald jaar een bachelordiploma hebben behaald;
- de gediplomeerden in het studiejaar 2016-2017 zijn buiten beschouwing gelaten.

In de figuren die betrekking hebben op de doorstroom staan de getoonde jaren voor de studiejaren waarin het bachelordiploma is behaald: de diplomacohorten. De aantallen in deze cohorten zien er als volgt uit:

Tabel 3.1: Bachelor diplomacohorten voltijd (bron: 1cHO 2006-2016)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Hbo	46.939	47.333	48.914	49.375	48.967	51.962	48.525	50.517	54.509	56.228
Wo	19.934	22.150	23.534	24.837	27.983	32.810	30.764	31.227	33.392	32.922
Ho	66.873	69.483	72.448	74.212	76.950	84.772	79.289	81.744	87.901	89.150

Voor het bepalen van de totale instroom in de master is de volgende definitie gebruikt:

- hoofdinschrijving binnen het domein type hoger onderwijs binnen hoger onderwijs;
- type hoger onderwijs=master;
- verblijfsjaar type hoger onderwijs=1;
- postmasters zijn buiten beschouwing gelaten;
- zowel voltijd, deeltijd als duale studenten zijn meegenomen in de analyses.

3.3 Instroom in de master

Als eerst kijken we naar het aantal studenten dat voor het eerst instroomt in een hbo- of wo-master (figuur 3.1). De postmasters (universitaire lerarenopleidingen) zijn buiten beschouwing gelaten. De eerstejaarsinstroom in een hbo-master is de afgelopen periode relatief stabiel gebleven; jaarlijks ongeveer 5.000 studenten. In de wo-master is deze instroom gestaag toegenomen. Na een toename van de instroom in 2015 is deze in 2016 gelijk gebleven.

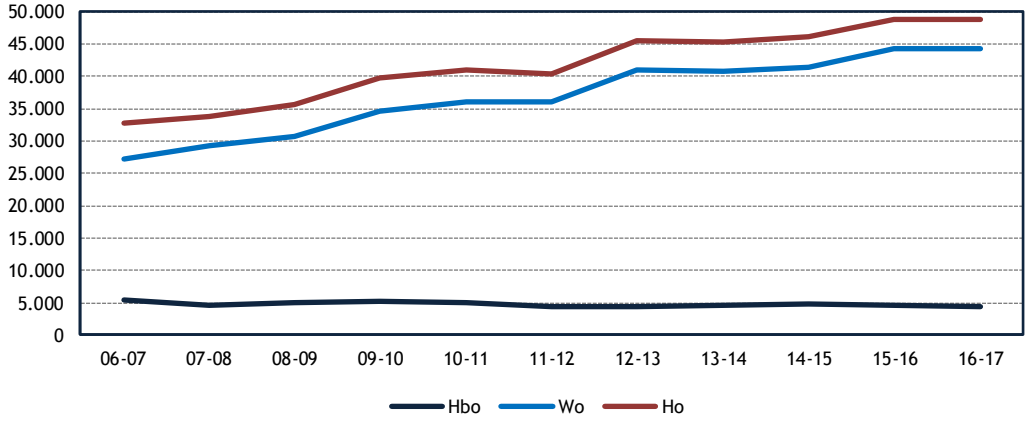

Figuur 3.1: Masterinstroom (excl. postmasters) naar soort hoger onderwijs in absolute aantallen (bron: 1cHO 2006-2016)

Een uitsplitsing naar vooropleiding vóór het hoger onderwijs toont aan dat meer dan de helft van de wo-masterstudenten van het vwo afkomstig is (figuur 3.2). Tussen 2014-2015 en 2016-2017 is dit aandeel met vijf procentpunten afgenomen tot 55 procent. We zien in dezelfde periode een toename van het aandeel studenten met een buitenlandse of overige vooropleiding (van 26% tot 31%). Voor een groot deel van de wo-masterstudenten met een overige vooropleiding is deze onbekend; vaak betreft het hier eveneens buitenlandse studenten. Vermoedelijk neemt het aandeel niet-Nederlandse studenten in een wo-masteropleiding in de loop der jaren toe (zie ook figuur 3.6).

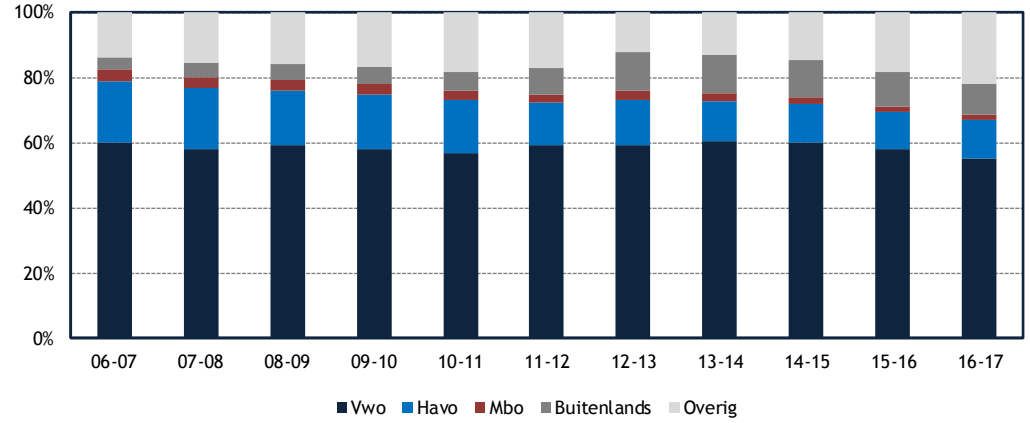

Figuur 3.2: Masterinstroom in het wo (excl. postmasters) naar soort hoger onderwijs (%) en vooropleiding vóór het hoger onderwijs (bron: 1cHO 2006-2016)

De instroom in een meerjarige master (een master van meer dan 60 EC) ten overstaande van de totale masterinstroom is de laatste jaren toegenomen, al zien we een lichte daling in het meest recente studiejaar (figuur 3.3). Vanwege de relatief kleine aantallen fluctueert de curve in het hbo sterker: in het laatste studiejaar zien we een toename van zeven procentpunten (tot 55%). De stijging van het aandeel studenten in meerjarige masters hangt samen met het aanbod, dat in het afgelopen decennium in omvang is gegroeid.

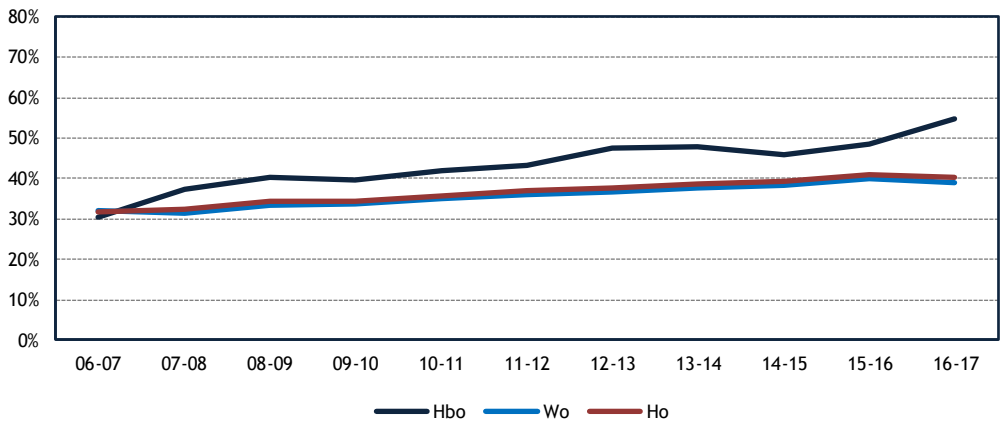

Figuur 3.3: Masterinstroom (%, excl. postmasters) in een meerjarige master t.o.v. totale masterinstroom (bron: 1cHO 2006-2016)

In de Studentenmonitor is aan de eerstejaarsinstromers in een éénjarige wo-master gevraagd waarom zij hebben afgezien van een meerjarige master. In vergelijking met de vorige monitor betreft het hier een strengere selectie. In vorige metingen werden alle voltijdstudenten aan eenjarige masters geselecteerd; in de huidige monitor alleen de *eerstejaars* voltijdstudenten.

Figuur 3.4 laat zien dat de voornaamste redenen hiervoor zijn dat deze studenten daar geen interesse in hebben of dat een dergelijke master op hun vakgebied niet wordt aangeboden (43% in 2015; 44% in 2016). Een eerdere instroom op de arbeidsmarkt is voor één vijfde tot een kwart van de studenten de reden (25% in 2015; 20% in 2016). Gebrek aan financiële middelen of voorziene problemen rondom de toelating spelen een minder grote rol (13 à 17% van de studenten). Studenten uit de meting van 2016 geven minder vaak aan geen interesse te hebben in een meerjarige master en tevens minder vaak dat zij sneller op de arbeidsmarkt willen intreden. Een nadere toetsing wijst echter uit dat de antwoorden van de studenten in de verschillende peiljaren niet significant verschillen van elkaar. Er kunnen dan ook geen uitspraken worden gedaan over een eventueel effect van de invoering van het studievoorschot, dat voor de groep die in 2016 deelnam van toepassing is.

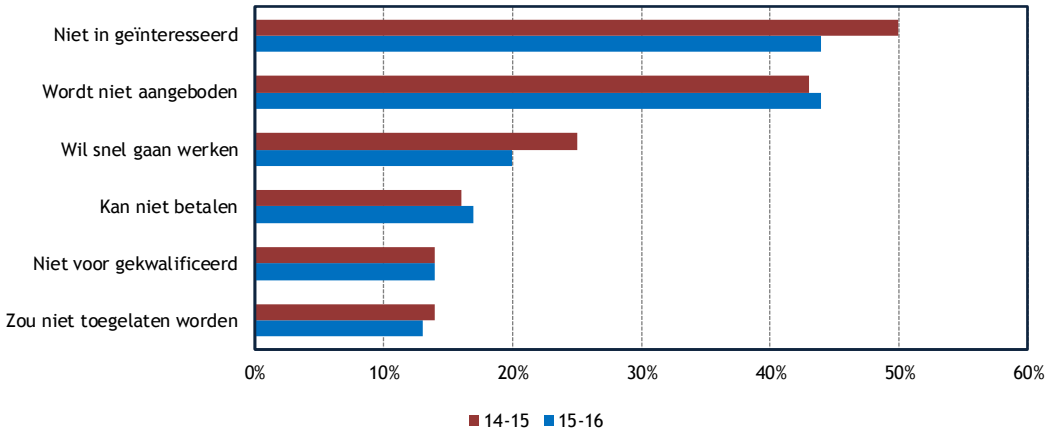

Figuur 3.4: Belangrijkste redenen van eerstejaars voltijdstudenten aan een éénjarige wo-master om niet te kiezen voor een meerjarige master (Studentenmonitor 2015-2016; n=1.059 en n=729)

We zien de instroom in de eerstegraads lerarenopleidingen en onderwijsmasters de afgelopen jaren in totaliteit afnemen (figuur 3.5). Deze afname wordt veroorzaakt door de dalende instroom in de meerjarige hbo-masters (waar deze masters een groot deel van het totale masteraanbod bepalen). De daling van de instroom in de opleiding Educational Needs van ruim 3.600 in 2006-2007 naar ruim 1.200 in 2016-2017 (die door meer dan de helft van de masterstudenten in het hbo gevolgd wordt) is hier met name debet aan. In het laatste jaar is de instroom afgenomen met veertien procent naar 2.246 deelnemers. De masterinstroom in het wo fluctueert de laatste drie jaar rond de 1.000 deelnemers.

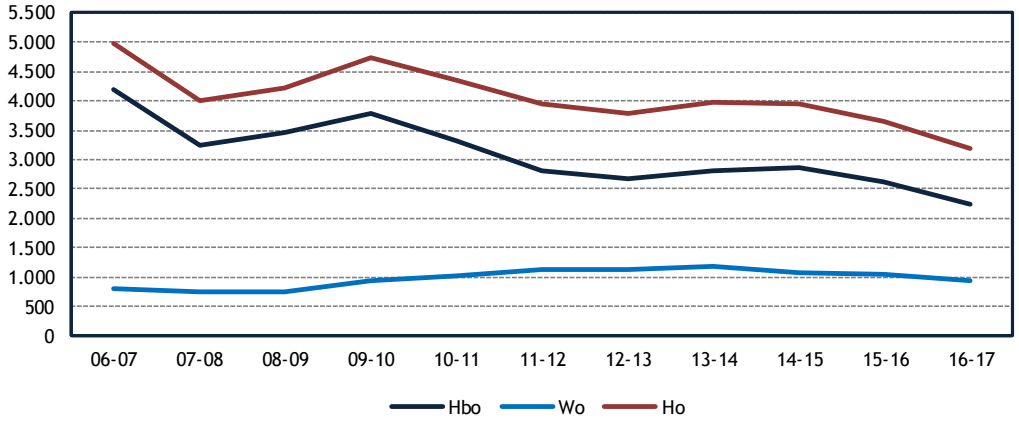

Figuur 3.5: Instroom in eerstegraads lerarenopleidingen c.q. onderwijsmasters (absolute aantallen) (bron: 1cHO 2006-2016)

Het vermoeden dat we bij de bespreking van figuur 3.2 uitten, sluit aan bij het beeld dat uit onderstaande figuur naar voren komt. Er is sprake van een toename van het aandeel buitenlandse studenten dat voor het eerst in een Nederlandse master instroomt (figuur 3.6). In het wo bestaat ruim een kwart van de instroom in het meest recente studiejaar uit buitenlandse studenten (28%). In het hbo is ongeveer één op de vijf instromende studenten van buitenlandse komaf (19%). Vijf jaar eerder betrof het respectievelijk twintig en dertien procent van de instromers. Ruim een kwart van de instroom in 2016 bestond uit studenten van Duitse (18%) en Chinese (9%) komaf.

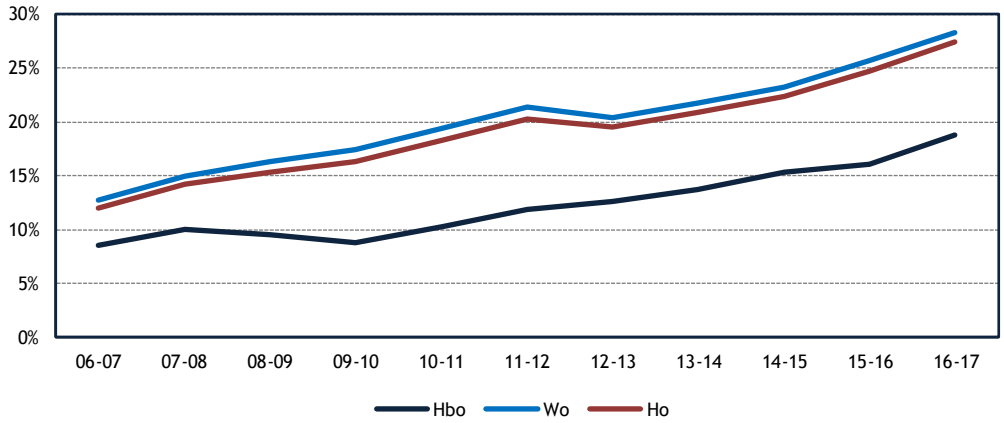

Figuur 3.6: Instroom in master (%, exclusief postmasters) van buitenlandse studenten ten opzichte van totale masterinstroom (bron: 1cHO 2006-2016)

Tenslotte bekijken we in figuur 3.7 de masterdeelname van studenten met een migratieachtergrond. In de loop der jaren is er sprake van een lichte relatieve stijging: sinds het studiejaar 2015-2016 bedraagt de instroom van deze groep in een ho-master ongeveer vijftien procent van de totale instroom in een master.

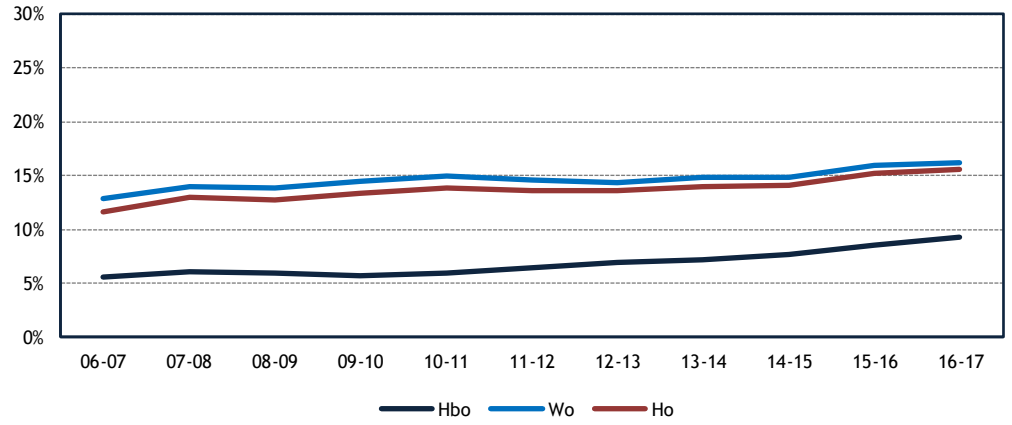

Figuur 3.7: Instroom in master (%, exclusief postmasters) van studenten met een migratieachtergrond ten opzichte van totale masterinstroom (bron: 1cHO 2006-2016)

3.4 Doorstroom van bachelor naar master

Vervolgens gaan we nader in op de doorstroom van bachelor naar master (figuur 3.8). Hiervoor worden *de bachelor diplomacohorten* als uitgangspunt gebruikt. De getoonde jaartallen zijn de studiejaren waarin het bachelordiploma is behaald; soort hoger onderwijs verwijst naar de soort *waarin het bachelordiploma behaald is*. Vanuit het hbo blijft de directe doorstroom stabiel sinds 2010-2011 (circa 3%). De directe doorstroom in hbo is laag vanwege de toelatingseisen die gesteld worden bij wo-masters; vaak dienen hbo-studenten een schakelprogramma te volgen. Het totale aandeel gediplomeerde hbo-studenten van diplomacohort 2014-2015 dat begint aan een master (direct en indirect) is acht procent. Vanuit het wo is de *directe* doorstroom gedaald van 78 procent (diplomacohort 2010-2011) naar 68 procent (diplomacohort 2015-2016). De sterkste daling vond plaats tussen 2014-2015 en 2015-2016 (5 ppnt.). Er is geen duidelijke verklaring te geven voor deze afname. Mogelijk is het een gevolg van de invoering van het studievoorschot maar het kan ook een consequentie zijn van de invoering van de harde knip of selectie-eisen bij toelating tot masteropleidingen. Studenten kunnen zich als gevolg hiervan beter of langer willen voorbereiden of het kan leiden tot zelfselectie waardoor studenten kunnen afzien van een master. Ook kunnen bachelorstudenten vaker kiezen voor een master in het buitenland.

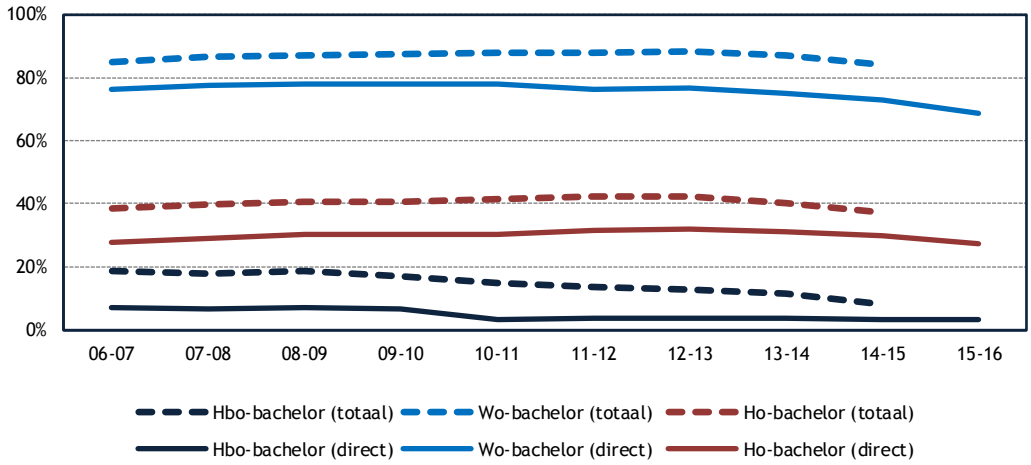

Figuur 3.8: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen (totaal en direct) naar een master naar soort ho bachelor ten opzichte van totale bachelor diplomacohort (bron: 1cHO 2006-2016)

Figuur 3.9 laat zien dat er nauwelijks verschillen tussen studenten met een Nederlandse achtergrond en studenten met een migratieachtergrond bestaan in het aandeel bachelorgediplomeerden dat naar een master doorstroomt. Het verschil is het grootst in het wo: in meer recente jaren lijkt er sprake te zijn van een zeer lichte divergerende trend. Waar het verschil in 2010-2011 nog 3,8 procentpunten bedroeg, is dat in 2015-2016 gestegen tot 4,8 procentpunten.

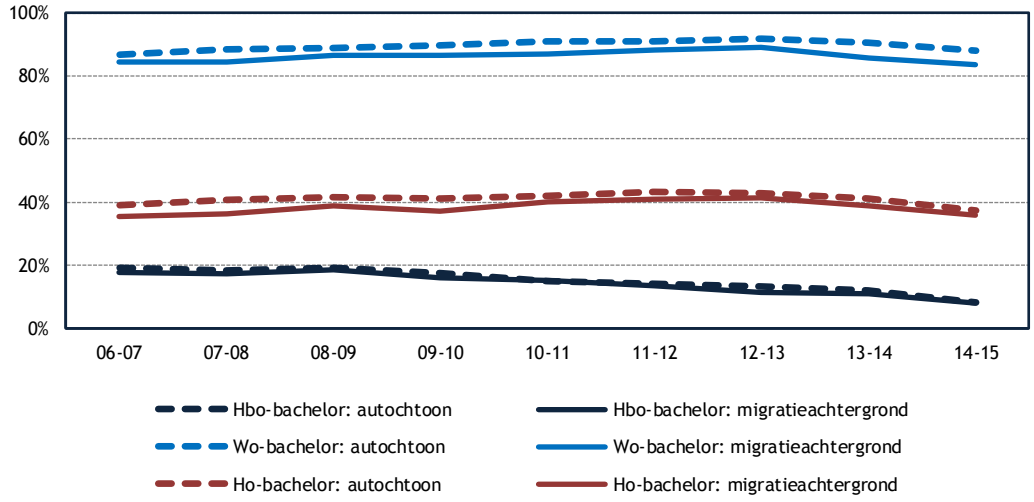

Figuur 3.9: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen (direct en indirect) naar een master naar soort ho bachelor: studenten met een Nederlandse achtergrond en studenten met een migratieachtergrond (bron: 1cHO 2006-2016)

Voor *vierdejaars hbo-bachelors* geldt dat één van de voornaamste redenen is om af te zien van een master dat zij zichzelf voldoende gekwalificeerd achten voor de arbeidsmarkt: deze reden wordt in het peiljaar 2015-2016 vaker genoemd (ongeveer 32% vs. 25% in 2014-2015). Ongeveer één op de vijf hbo-bachelors vindt een master te duur (niet in figuur). Vanwege kleine aantallen zijn de wo-studenten hier buiten beschouwing gelaten.

Het grootste aandeel hbo-bachelors volgt geen master, zo blijkt uit figuur 3.10. Omdat de indirecte doorstroom naar masters volgend jaar pas bekend is, toont de grafiek de cijfers uit 2015 niet en is onze bespreking gericht op de gegevens tot 2015. In 2014 volgt meer dan negen op de tien studenten geen hbo- of wo-master. Daarnaast volgt circa zeven procent een wo-master en anderhalf procent een hbo-master. Omdat een hbo-master veelal op latere leeftijd wordt gevolgd, is dit niet verwonderlijk. Het aandeel wo-bachelors dat een wo-master gaat volgen, schommelt rond de 85 procent.

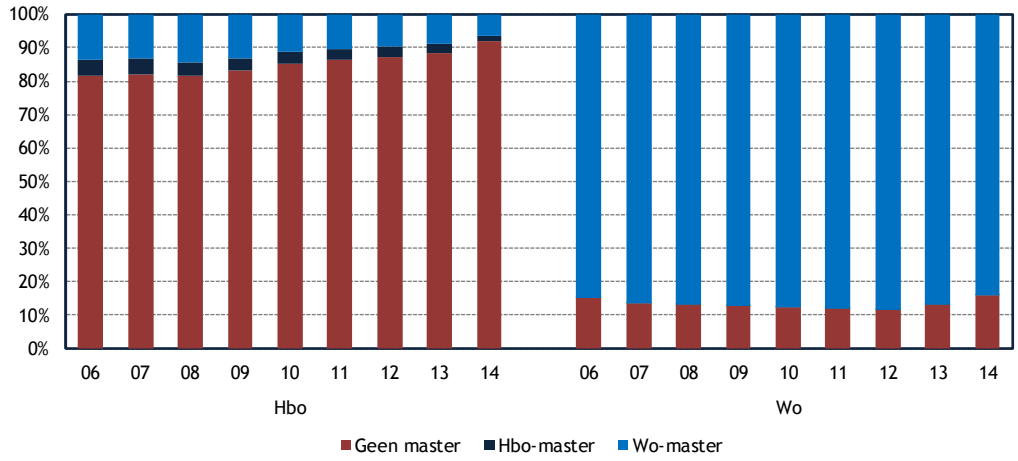

Figuur 3.10: Herkomst bachelor en bestemming master (bron: 1cHO 2006-2016)

Ongeveer zes op de tien hbo-bachelorgediplomeerden kiezen voor een master in dezelfde sector, tegenover ongeveer negen op de tien wo-gediplomeerden (figuur 3.11). De sectorindeling verschilt echter tussen hbo en wo. Een nadere blik op de cijfers toont aan dat hbo-bachelors vaak naar een aanpalende wo-sector doorstromen.

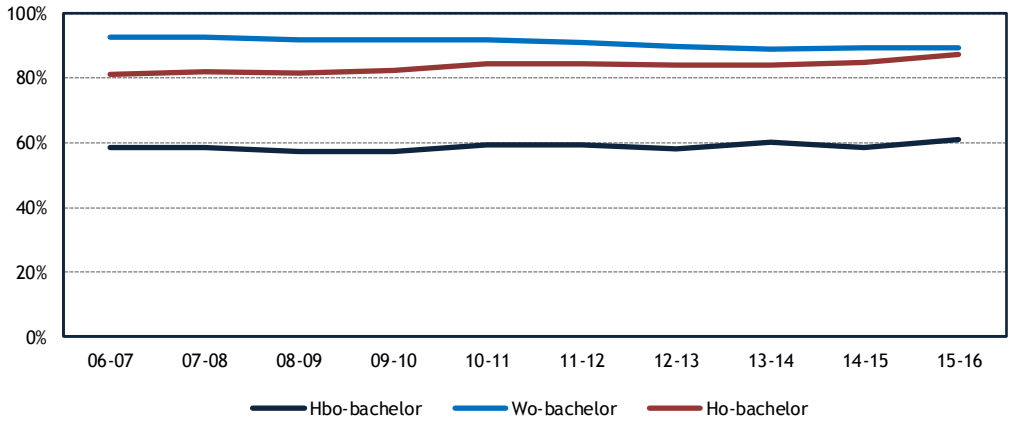

Figuur 3.11: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen naar een hbo- of wo-master binnen dezelfde sector ten opzichte van alle doorstroom naar diplomajaar bachelor (bron: 1cHO 2006-2016)

Meerjarige masters winnen aan populariteit, met name ook veroorzaakt door een toename van het aanbod. Figuur 3.12 laat van de doorstroom de verhouding meerjarige masters versus eenjarige masters zien. Van alle voltijd bachelorgediplomeerden die een master gaan doen, stroomt ongeveer dertig procent (in)direct door naar een meerjarige master; de rest stroomt door naar een eenjarige master (vanaf 2011). Vanuit het wo is deze doorstroom naar meerjarige masters groter dan vanuit het hbo.

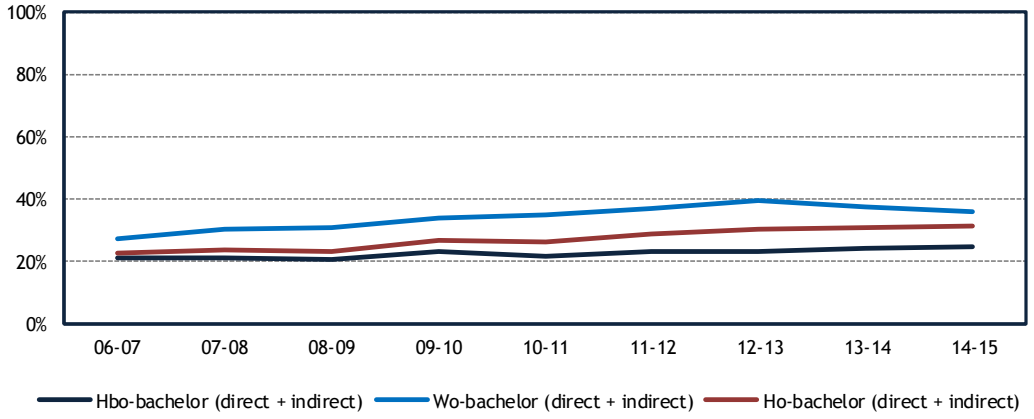

Figuur 3.12: Bachelorgediplomeerden voltijd die (direct) doorstromen naar een meerjarige hbo- of wo-master ten opzichte van alle doorstroom naar diplomajaar bachelor (bron: 1cHO 2006-2016)

Een onderscheid tussen Nederlandse en buitenlandse studenten in de directe doorstroom laat zien (figuur 3.13) dat buitenlandse hbo-bachelors zeer sterk vertegenwoordigd zijn: ruim driekwart van de studenten (76% in 2015). Jaarlijks gaat het om minder dan tweehonderd deelnemers. Het aandeel Nederlandse bachelorstudenten ligt een stuk lager (ruim 40%).

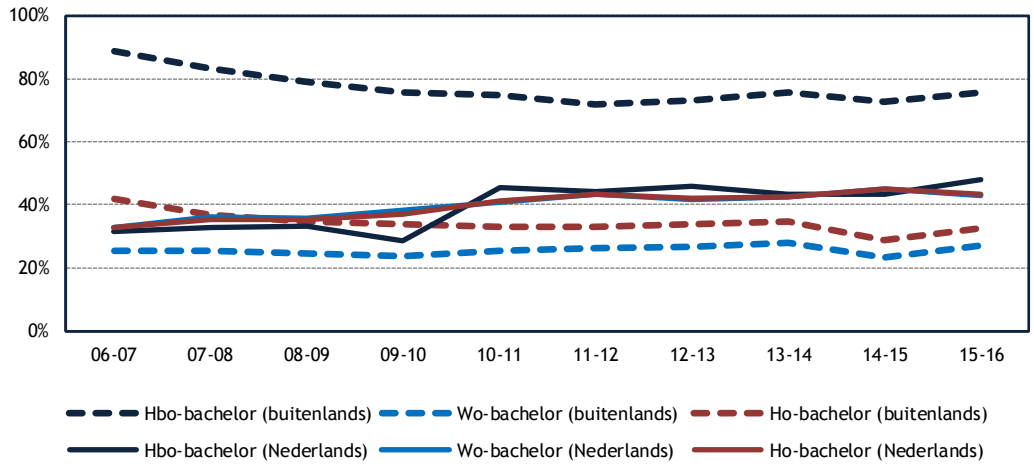

Figuur 3.13: Bachelorgediplomeerden voltijd die direct doorstromen naar een meerjarige hbo- of wo-master ten opzichte van alle doorstroom naar diplomajaar bachelor naar herkomst (bron: 1cHO 2006-2016)

Figuur 3.14 toont de instroom in een researchmaster. In deze figuur zijn de percentages ten opzichte van alle masterinstroom (%) op de linker as weergegeven en de aantallen (N) op de rechter as. Ten opzichte van alle bachelor-master-doorstroom is de doorstroom naar een researchmaster beperkt. Van alle wo-bachelors die doorstromen naar een (met name wo-) master, is in 2016 3,8 procent een researchmaster gaan doen. Van de hbo-bachelors in dezelfde periode betreft het 0,7 procent. De doorstroom van een bachelor naar een researchmaster blijft dan ook redelijk stabiel.

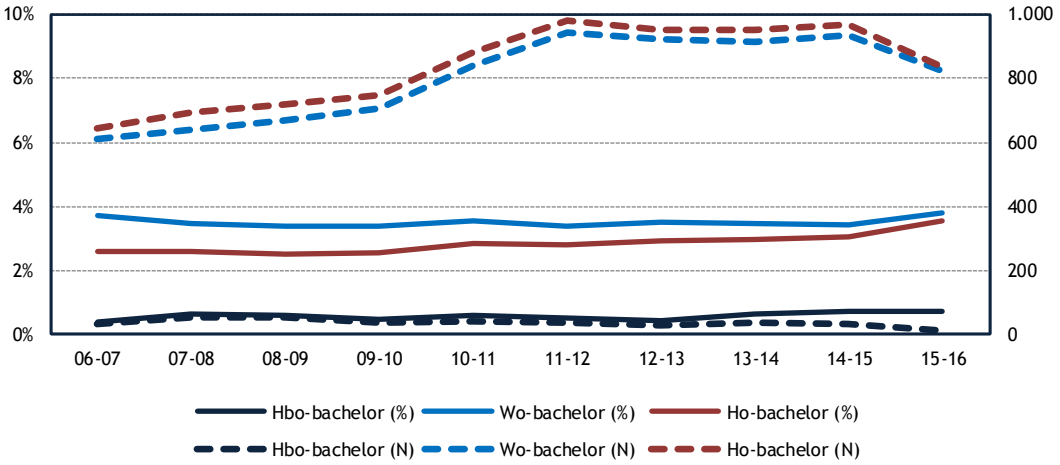

Figuur 3.14: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen naar een researchmaster t.o.v. alle doorstroom naar diplomajaar bachelor (bron: 1cHO 2006-2016)

Figuur 3.15 laat zien dat in het ho er de afgelopen vijf jaar een lichte toename zichtbaar is van de verwante doorstroom: vijf procentpunten tussen 2010 en 2015 (85% naar 90%). In het hbo zien we een stijging van twaalf procentpunten (66% naar 78%).

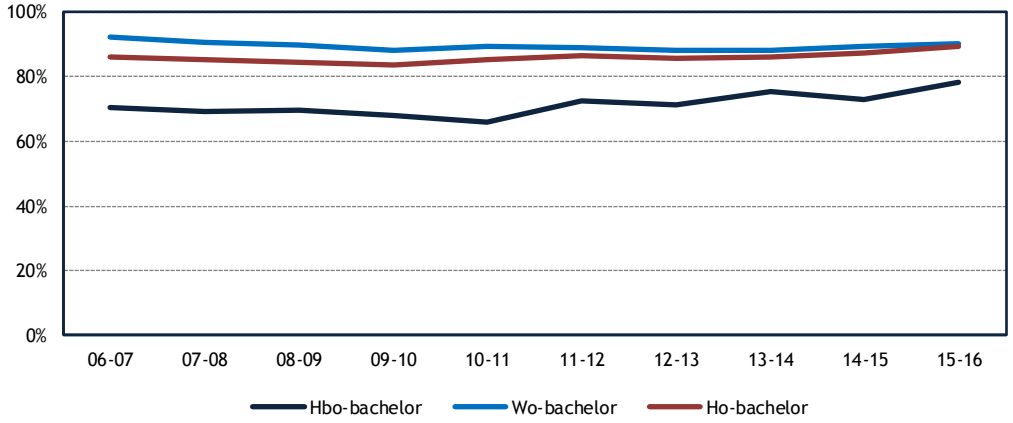

Figuur 3.15: Bachelorgediplomeerden voltijd in bètadomein (%) die doorstromen naar een master in bètadomein naar soort ho in bachelor naar laatste bachelorjaar (bron: 1cHO 2006-2016)

3.5 Samenvatting

We hebben in dit hoofdstuk de overgang van bachelor naar master, de eerstejaarsinstroom in de master en waarneembare veranderingen daarin over de jaren heen geanalyseerd en besproken. We hebben gebruik gemaakt van het 1cHO 2016 en de Studentenmonitor Hoger Onderwijs 2015-2016 (studiejaren 2014-2015 en 2015-2016). We kunnen deze jaargang zien als de één-meting voor monitor van de invoering van het studievoorschot.

Hoe ontwikkelt zich de masterdeelname?

We zien dat de instroomaantallen in de master in zowel hbo als wo stabiliseren in 2016. De waargenomen ontwikkeling in de periode 2014-2016 komt overeen met die in de periode 2011-2013: na een relatief sterke stijging stabiliseert de instroom zich. Bekeken over een periode van elf jaar is sprake van een toename van de deelname aan wo-masters, terwijl de jaarlijkse instroom in een hbo-master stabiel blijft. Het aandeel wo-masterstudenten met een vwo-achtergrond neemt langzaam af van zestig naar vijfenvijftig procent van alle wo-masterstudenten. We zien tegelijkertijd een toename van het aandeel buitenlandse studenten: in 2016 vormden de buitenlandse studenten negentien procent van de hbo-instroom en 28 procent van de wo-instroom. Mogelijk hangt dit samen met het toenemende aanbod van Engelstalige masters. Studenten met een migratieachtergrond vormen een stabiel aandeel van de instroom: zo'n vijftien procent van de totale masterinstroom over de jaren heen.

Verandert de instroom in meerjarige masters?

De eerder waargenomen toename van studenten in een meerjarige master (van meer dan 60 EC) stabiliseert zich in het laatste jaar binnen het wo, terwijl de relatieve stijging in meerjarige hbo-masters toeneemt. Deze stijging heeft mede te maken met het toenemende aanbod. Bijna de helft van de studenten aan een éénjarige master geeft aan van een meerjarige master te hebben afgezien vanwege een gebrek aan interesse of omdat een master binnen hun interessegebied niet (meerjarig) wordt aangeboden. Ongeveer één op de vijf studenten die kozen voor een éénjarige master deed dit om zo snel mogelijk de arbeidsmarkt op te gaan. Voorts zien we een afname van de instroom in de eerstegraads lerarenopleidingen en onderwijsmasters binnen het hbo (2.856 in 2014-2015 vs. 2.246 in 2016-2017), terwijl de instroom in de meerjarige wo-masters jaarlijks stabiel blijft (ongeveer 1.000 studenten). Van de totale bachelor-masterdoorstoom kiest ongeveer 30 procent voor een meerjarige master.

Hoe ontwikkelt zich de doorstroom van bachelor naar master?

De doorstroomanalyses van bachelor naar master hebben als uitgangspunt de voltijd bachelor-gediplomeerden in het hbo en wo: van deze groep is gekeken welk deel doorstroomt naar een master (hbo en wo samen en voltijd en deeltijd samengenomen).

De directe doorstroom vanuit de wo-bachelor naar een master is voor het diplomacohort 2015-2016 (instroom 2016-2017) afgenomen met vijf procentpunten ten overstaande van het voorgaande diplomacohort. Hiervoor zijn verschillende verklaringen denkbaar. Dit vergt nader onderzoek. Het merendeel van hen stroomt door naar een wo-master. Door de jaren heen is de doorstroom van een wo-bachelor naar een wo-master van studenten met een migratieachtergrond iets achter (83% van diplomacohort 2014-2015) bij studenten met een Nederlandse achtergrond (88% van diplomacohort 2014-2015). Het verschil tussen beide groepen neemt licht toe. De doorstroom van een hbo-bachelor naar een master is stabiel gebleven. Het merendeel van de hbo-bachelorstudenten stroomt niet door naar een master.

Vierdejaars hbo-bachelorstudenten en derdejaars wo-bachelorstudenten noemen als voornaamste redenen om niet door te stromen naar een master dat zij zichzelf voldoende gekwalificeerd achten (circa 30%) of dat zij een master te duur vinden (circa 20%).

De studenten die gekozen hebben voor een master, kiezen veelal voor een master in de sector waarin zij ook hun bachelor hebben afgerond. Sectorale switch komt met name bij hbo-gediplomeerden voor. Dit hangt echter samen met verschillen in sectorindeling tussen hbo en wo. Veelal studeren studenten door in een aanpalende sector. Binnen het bètadomein in het bijzonder zien we dat negen van tien wo-studenten en acht van de tien hbo-studenten in de master wederom voor een bètastudie kiezen.

4 Studiekeuze

4.1 Inleiding en vraagstelling

Centraal in dit hoofdstuk staat het studiekeuzeproces. Er is veel beleidsmatige aandacht voor dit thema. Dit komt onder andere tot uiting in de invoering van de studiekeuzecheck in 2014. Hogescholen en universiteiten mogen studenten na hun aanmelding uitnodigen voor een studiekeuzecheck om te bekijken of hun studiekeuze de juiste is. Studenten kunnen verplicht worden hieraan deel te nemen. Studenten kunnen ook een instelling vragen om een studiekeuzecheck als deze niet door de instelling wordt aangeboden. Instellingen zijn op hun beurt verplicht aan dit verzoek gehoor te geven. De studiekeuzecheck is onderdeel van het studiekeuzeproces en zal er naar verwachting toe bijdragen dat studenten zich beter voorbereiden op hun studiekeuze, zich daarmee bewuster op een keuze oriënteren en een verkeerde studiekeuze ook minder vaak opvoeren als reden voor uitval. De analyses in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de Startmonitor en de Studentenmonitor Hoger Onderwijs. De volgende vragen worden in dit hoofdstuk behandeld:

4_1 Verandert het aantal opleidingen waarvoor studenten zich (voor)aanmelden en wat is de reden van het doen van meer (voor)aanmeldingen?
4_2 Verandert het aandeel studenten dat bewust een studie kiest en een goede match ervaart met de opleiding?
4_3 Verandert de studiekeuzeoriëntatie van studenten?
4_4 Veranderen de studiekeuzemotieven van studenten?
4_5 Kiezen studenten vaker een studie met een betere baankans?
4_6 Hoe kijken studenten terug op hun activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck, konden zij zich vinden in het advies en heeft dit bijgedragen aan een goede studiekeuze?
4_7 In hoeverre is de aansluiting tussen de vooropleiding en het hoger onderwijs volgens studenten verbeterd?

4.2 Data en definities

Voor de analyses in dit hoofdstuk is gebruikgemaakt van data uit acht metingen van de Startmonitor (studiejaar 2009-2010 tot en met studiejaar 2016-2017) en van de laatste drie metingen van de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (2013-2014, 2014-2015 en 2015-2016). In beide onderzoeken zijn de gegevens gecorrigeerd voor steekproefafwijkingen door middel van weging.

De Studentenmonitor Hoger Onderwijs is een monitor die in opdracht van het ministerie van OCW plaatsvindt onder een landelijk representatieve steekproef van studenten. De meeste vragen over de studiekeuzecheck en de mate waarin studenten baankansen hebben laten meewegen bij hun studiekeuze zijn ontleend aan de Studentenmonitor. Uit de Studentenmonitor is een selectie gemaakt van eerstejaars voltijd bachelors. Het betreft de volgende aantallen:

Tabel 4.1: Aantal records (eerstejaars voltijd bachelors) verwerkt in de Studentenmonitor - ongewogen

	13-14	14-15	15-16	Totaal
Hbo	2.051	1.735	1.101	4.887
Wo	1.465	1.751	1.107	4.323
Ho	3.516	3.486	2.208	9.210

De Startmonitor is een initiatief van ResearchNed. De Startmonitor is een landelijk onderzoek dat sinds studiejaar 2008-2009 jaarlijks wordt uitgevoerd. Het onderzoek volgt instromende bachelorstudenten tijdens hun eerste studiejaar in het hoger onderwijs. De Startmonitor brengt verschillen tussen aanmeldingen en inschrijvingen, het gebruik van voorlichtingsmateriaal en het studiekeuzeproces in kaart en inventariseert hoe studenten hun plek vinden in hun opleiding en of hun eerste jaar naar tevredenheid verloopt. De Startmonitor is bij uitstek een instrument dat in staat is om binnen het proces van studiekeuze, start en integratie in de opleiding de determinanten van studiesucces en studieuitval of switch in het eerste studiejaar op te sporen en levert daarmee concrete handvatten op voor beleidsmakers in voortgezet en hoger onderwijs.

In deze monitor worden bij de eerstejaarsstudenten gegevens verzameld op drie belangrijke momenten, namelijk de start van het studiejaar (september-oktober); na enkele maanden studie (december-januari) en aan het einde van het eerste studiejaar (juni-juli). Op deze drie momenten wordt aandacht besteed aan de definitieve keuze, gebruik van voorlichtingsmateriaal, motieven en achtergronden van studiekeuze en studiesucces, en studieuitval. Het unieke van deze monitor is dat we aan het eind van het jaar weten welke studenten met hun opleiding zijn gestopt en welke nog studeren en dit kunnen koppelen aan de wijze waarop ze aan hun studie begonnen zijn en hoe ze er tijdens dat eerste jaar zijn 'geland'.

De laatste twee metingen van de Startmonitor hebben plaatsgevonden onder studenten die voor het eerst instromen in het hoger onderwijs en vallen onder het studievoorschot. Voor dit studiejaar zijn de gegevens van de enquête uit september 2016 gebruikt. De metingen van december 2016/januari 2017 en juni 2017 zijn voor het instroomcohort 2016-2017 nog niet voorhanden. De informatie over de cohorten 2009-2010 tot en met 2015-2016 uit de Startmonitor is wel gebaseerd op deze drie metingen. Voor dit hoofdstuk betreft het hier alleen informatie over de aansluiting tussen de vooropleiding en het hoger onderwijs. In hoofdstuk 5 worden gegevens uit deze monitor gerelateerd aan studieuitval of switch aan het eind van het eerste jaar. Voor de analyses zijn alleen de reguliere vooropleidingen meegenomen: havo > hbo, mbo > hbo, vwo > hbo en vwo > wo.

Tabel 4.2: Aantal records (voltijd) verwerkt in de Startmonitor - ongewogen

		09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	Totaal
September-meting	Hbo	10.720	13.270	13.508	13.056	14.728	13.010	9.774	8.243	96.309
	Wo	4.689	3.498	6.832	5.214	5.121	4.543	5.037	5.297	40.231
	Ho	15.409	16.768	20.340	18.270	19.849	17.553	14.811	13.540	136.540
Vervolg-metingen	Hbo	4.582	6.273	6.184	3.918	6.116	5.339	4.102		36.514
	Wo	2.898	2.136	4.277	2.090	2.723	2.312	2.780		19.216
	Ho	7.480	8.409	10.461	6.008	8.839	7.651	6.882		55.730

Voor het overzicht zijn in dit rapport de *studiekeuzemotieven* van studenten ingedikt naar drie hoofdcategorieën die qua onderliggende items over de jaren te vergelijken zijn. Deze indeling is gebaseerd op een factoranalyse. Voor deze analyse zijn factorscores berekend (gewogen en gestandaardiseerd). Met deze factorscores kunnen we trends en verschillen tussen doelgroepen inzichtelijk maken.

De drie hoofdcategorieën zijn:

a. Inhoudelijke interesse:
   - inhoudelijk interessanter
   - sluit beter aan bij mijn capaciteiten en vaardigheden

b. Inrichting van de opleiding:
   - meer praktijk in de studie;
   - meer theorie in de studie;
   - meer aandacht voor onderzoek doen;
   - verkorte route of vrijstellingen;
   - opleiding is met redelijke inspanning haalbaar.
c. Status van het beroep:
   - meer of bredere beroepsmogelijkheden;
   - meer kans op een baan;
   - hoger salaris;
   - meer maatschappelijke status.

De mate waarin student en studie bij elkaar passen, de *match*, is een samengestelde maat. De onderliggende items vormen samen een betrouwbare schaal om te meten hoe passend de studie is (Cronbach's alfa=0,89). De schaal kent waarden tussen 1 en 5, waarbij een score van 5 staat voor een optimale match en een 1 voor een slechte match tussen studie en student. Indien de gemiddelde score op alle items hoger is dan 3,5 spreken we van een goede tot zeer goede match. De schaal is gebaseerd op de volgende vragen:

- deze opleiding is helemaal mijn eigen keuze;
- deze opleiding past perfect bij mijn interesses;
- deze opleiding past perfect bij mijn capaciteiten/vaardigheden;
- de beroepen die ik hierna kan uitoefenen passen perfect bij mijn interesses;
- de beroepen die ik hierna kan uitoefenen passen perfect bij mijn capaciteiten/vaardigheden;
- ik ben zeer gemotiveerd om deze opleiding met succes af te ronden;
- ik heb geen enkele twijfel over de juistheid van mijn opleidingskeuze;
- door deze opleidingskeuze zie ik mijn toekomst met vertrouwen en optimisme tegemoet.

4.3 Aanmelding

Voor een nieuwe inschrijving voor een opleiding in het hoger onderwijs geldt sinds 2014 een deadline van 1 mei. Studenten die zich pas ná 1 mei voor het eerst aanmelden, kunnen door de opleiding geweigerd worden. Aanmelden uiterlijk op 1 mei heeft daarnaast als voordeel dat men recht heeft op een studiecheck en dat men zich tot 1 september van een studiejaar voor een andere studie kan aanmelden. Ze behouden dan hun toelatingsrecht. Figuur 4.1 laat zien dat aanmelden uiterlijk op 1 mei voor een opleiding in het hoger onderwijs meer regel is dan uitzondering: slechts twee procent van de studenten in het hbo en één procent van de studenten in het wo had zich op 1 mei nog niet aangemeld. Deze gegevens zijn gebaseerd op de antwoorden uit de Startmonitor en niet op de feitelijke vooraanmeldingen. De meeste studenten (69%) melden zich aan voor één opleiding. In het wo komt het iets vaker voor dat een student zich voor meer dan één opleiding aanmeldt: in 2016 is dit 37 procent tegenover 27 procent in het hbo. De ontwikkeling van het aantal aanmeldingen in het wo is de afgelopen drie jaar stabiel gebleven. In het hbo is een verschuiving te zien: dit jaar hebben meer studenten zich voor één opleiding aangemeld dan een jaar eerder en minder voor twee opleidingen.

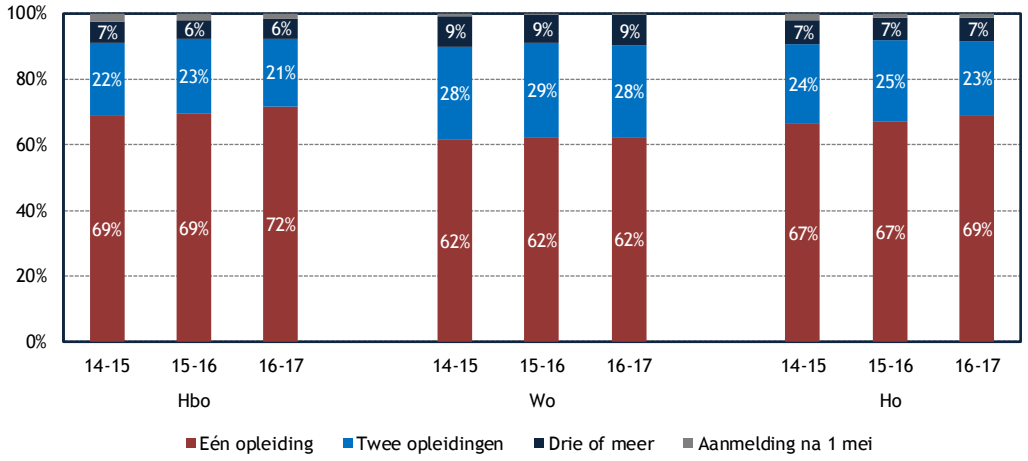

Figuur 4.1: Aantal aanmeldingen per student bij Studielink, uiterlijk 1 mei (bron: Startmonitor 2014-2016)

Figuur 4.2 toont de beweegredenen van studenten om zich voor meer dan één opleiding aan te melden. De belangrijkste reden hiervoor is het feit dat er sprake is van numerus fixus of selectie (wo) en de onzekerheid over de studiekeuze (hbo). Onzekerheid over de keuze neemt zowel onder hbo- als wo-studenten significant toe sinds vorig jaar. In 2016 geven minder hbo-studenten aan dat zij ook daadwerkelijk meer studies tegelijkertijd willen gaan doen. In het wo is het aandeel studenten dat meerdere opleidingen tegelijk wil volgen gelijk gebleven met een jaar eerder. Het inschrijven aan meer opleidingen vanwege fixus of selectie neemt zowel in het hbo als in het wo significant af.

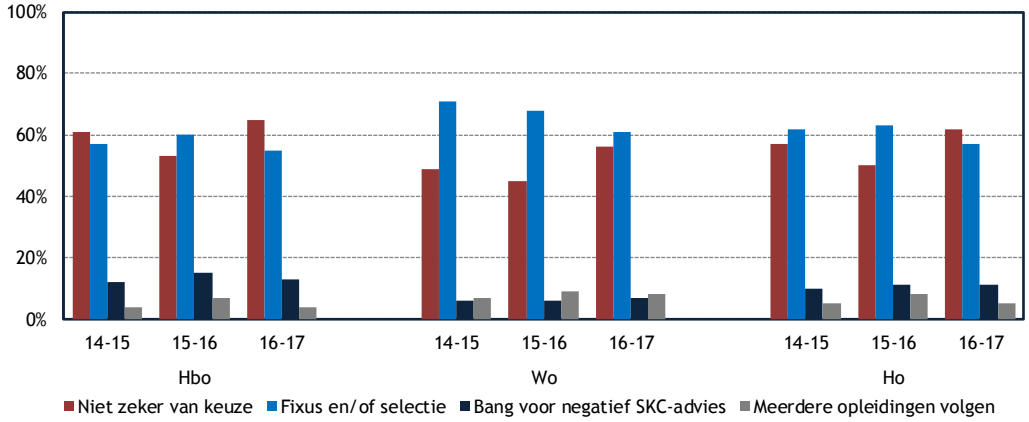

Figuur 4.2: Redenen voor meer dan één aanmelding in Studielink (bron: Startmonitor 2014-2016)

4.4 Keuze en binding

De significante stijging van het aandeel studenten dat aangeeft een weloverwogen studiekeuze te hebben gemaakt die we vorig jaar zagen, heeft zich gestabiliseerd: het aandeel studenten dat naar eigen zeggen een weloverwogen studiekeuze heeft gemaakt is zowel in het hbo als het wo gelijk gebleven (figuur 4.3). In alle jaren zien we dat studenten met een migrantenachtergrond en mannelijke studenten hun studiekeuze minder weloverwogen maken. Waar studenten met lager opgeleide ouders in eerdere jaren nog een minder weloverwogen keuze maakten, is dit verschil in 2015 alsook in 2016 niet meer aanwezig. Door de jaren heen geven studenten met een havo-vooropleiding het minst aan dat zij een bewuste keuze hebben gemaakt (63%). Voor studenten met een mbo- en vwo-achtergrond ligt dit percentage hoger (68 á 69%).

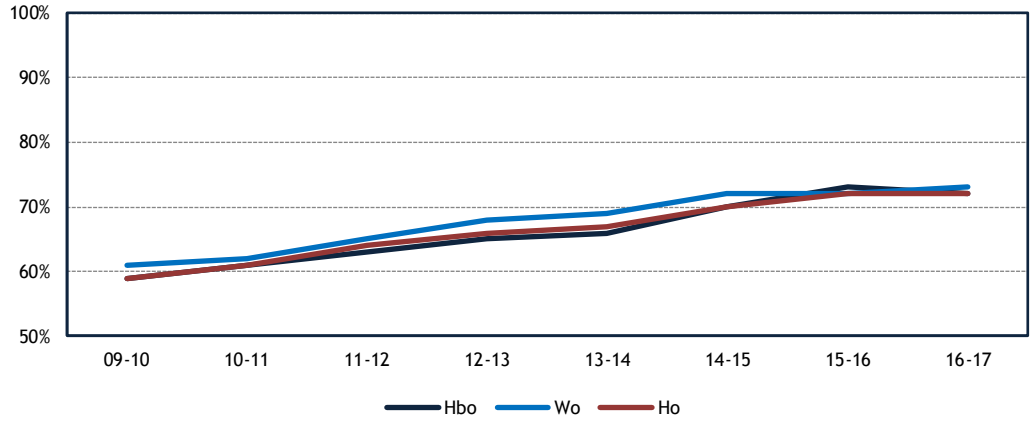

Figuur 4.3: Percentage eerstejaars dat bewust voor studie koos (gemeten in september) (bron: Startmonitor 2009-2016)

De binding die de student ervaart met de opleiding (in september) is geconstrueerd uit acht vragen (zie inleiding). Deze binding was in 2015 verbeterd, maar in 2016 zien we een daling van deze binding bij wo-studenten (figuur 4.4). In een aanvullende analyse is gekeken naar de binding van studenten met een mbo-, havo- en wo-achtergrond (niet in grafiek). Net als in 2015 is de ervaren binding het grootst bij studenten met een mbo-achtergrond (89%, gelijk aan 2015). Studenten met een vwo-vooropleiding (83%) of havo-vooropleiding (83%) blijven achter. Het verschil in ervaren binding tussen studenten met een mbo-vooropleiding en een vwo- of havo-vooropleiding is in 2016 groter geworden. Ten aanzien van de andere studentkenmerken zijn er weinig verschillen. Tussen hbo en wo zijn de verschillen iets groter geworden.

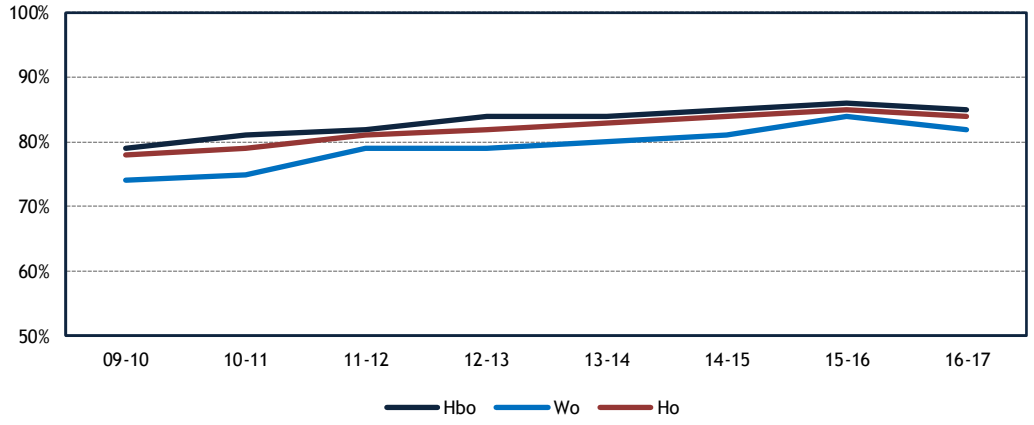

Figuur 4.4: Percentage studenten dat een goede binding ervaart met de opleiding (bron: Startmonitor 2009-2016)

De relatie tussen de ervaren binding en de mate waarin studenten bewust gekozen hebben voor de studie wordt in figuur 4.5 weergegeven. De lijnen presenteren het percentage studenten dat een goede binding ervaart. Het aandeel dat een goede binding ervaart, is groter onder degenen die bewust kozen dan onder degene die minder bewust kozen voor hun studie. Het percentage studenten dat zowel een weloverwogen keuze maakte als een goede binding ervaart, is sinds 2009 gestegen van 89 procent naar 91 procent (in 2016); vergeleken met vorig jaar is dit aandeel stabiel gebleven.

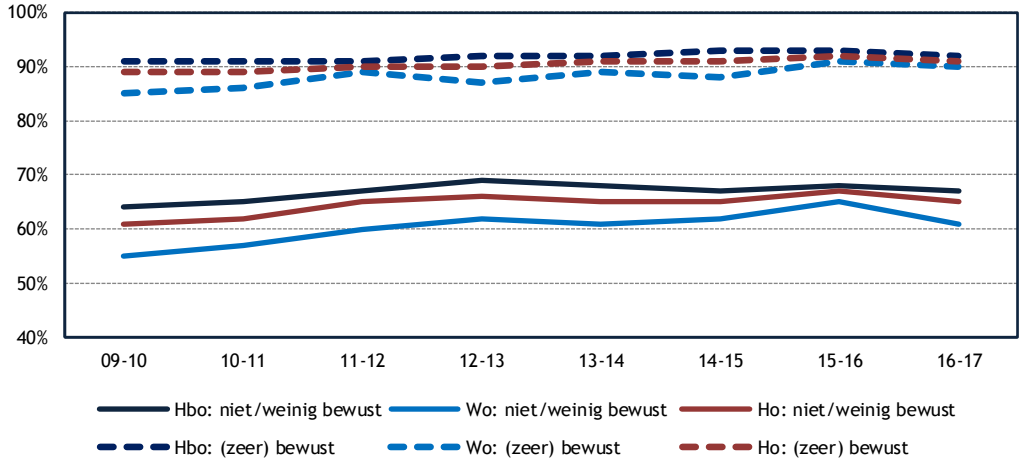

Figuur 4.5: Percentage studenten dat een goede binding ervaart, naar al dan niet bewuste studiekeuze (bron: Startmonitor 2009-2016)

4.5 Studiekeuzebronnen

Figuur 4.6 geeft de acht belangrijkste informatiebronnen weer die studenten gebruikt hebben bij hun studieoriëntatie. Vergeleken met vorig jaar zien we geen toename in het gebruik van deze informatiebronnen. Het gebruik van schriftelijke informatie, bezoek vanuit vo, voorlichting vanuit vo, bezoek van website van instellingen en van vergelijkingswebsites zijn dit jaar significant minder vaak gebruikt. De stijging van het bezoeken van open dagen (algemene dagen) tussen 2014 en 2015 heeft niet verder doorgezet maar is wel de meest gebruikte bron gebleven.

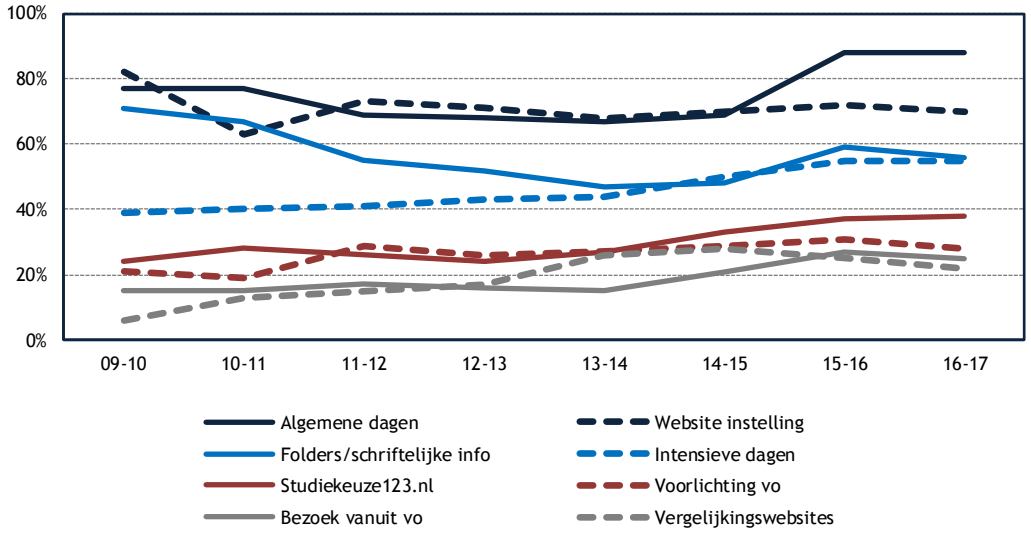

Figuur 4.6: Acht belangrijkste geraadpleegde informatiebronnen bij studiekeuze eerstejaars (bron: Startmonitor 2009-2016)

Uit figuur 4.7 (o.b.v. de Studentenmonitor) blijkt dat studiekiezers het meest tevreden zijn over de studiekeuzeinformatie vanuit de universiteiten en hogescholen (64%), gevolgd door voorlichting door voortgezet onderwijs/mbo (38%) en informatie vanuit de overheid/DUO (22%). Hbo- en wo-studenten verschillen dit jaar niet in tevredenheid over de studiekeuzeinformatie. Hbo-studenten zijn significant minder tevreden geworden over de informatie vanuit de overheid/DUO. De tevredenheid over de andere informatiebronnen is onder hbo-studenten stabiel gebleven. Wo-studenten zijn even tevreden als een jaar eerder.

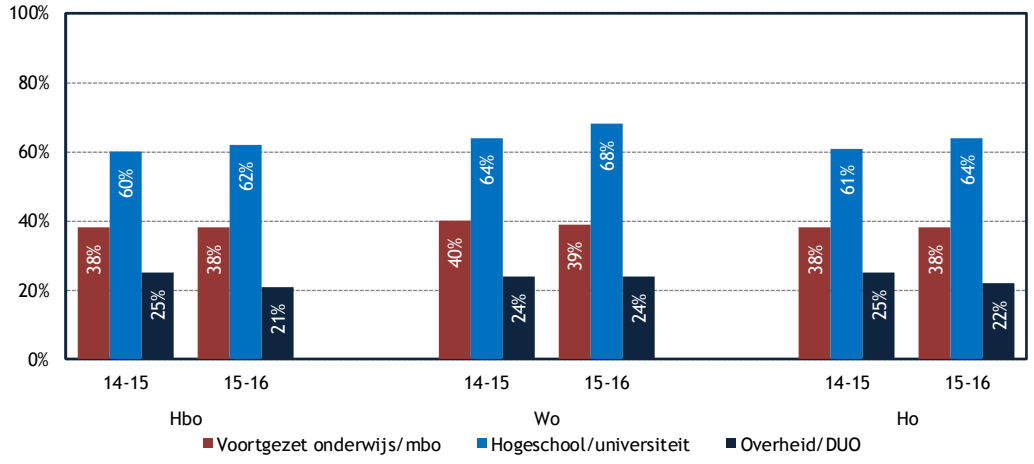

Figuur 4.7: Percentage eerstejaars dat (zeer) tevreden is (score 4 en 5 samengenomen) over studiekeuzeinformatie door vo, ho en overheid (bron: Studentenmonitor 2015-2016)

4.6 Studiekeuzemotieven

De belangrijkste beweegredenen om te kiezen voor een studie zijn vergeleken met vorig jaar onveranderd gebleven. De twee belangrijkste keuzemotieven zijn echter nog altijd het inhoudelijke aspect van de studie en het aansluiten van de studie bij de eigen capaciteiten; deze vormen voor respectievelijk 87 en 78 procent van de studenten de voornaamste overweging om voor een studie te kiezen.

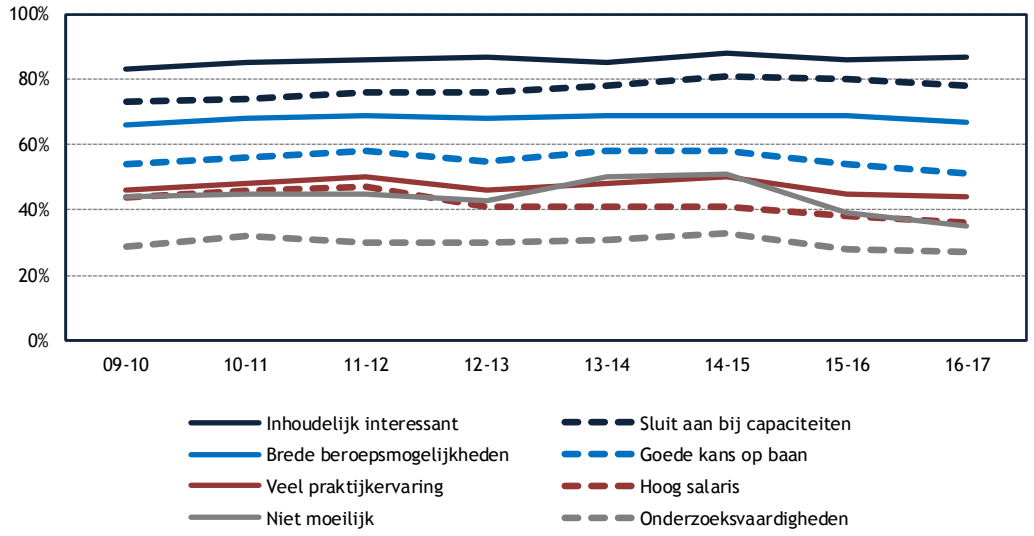

Figuur 4.8: Belangrijkste keuzemotieven: aandeel voor wie de motieven een (grote) rol speelden (bron: Startmonitor 2009-2016)

Voor meer mannen dan vrouwen speelden baankansen een rol bij de studiekeuze (figuur 4.9). In 2015-2016 vond 22 procent van de mannen en 25 procent van de vrouwen baankansen helemaal niet belangrijk bij het kiezen van de studie. Het verschil tussen mannen en vrouwen is iets kleiner geworden in vergelijking met vorig jaar: meer vrouwen lieten bij hun studiekeuze de baankans een rol spelen dan in 2014-2015 (23% in 14-15; 28% in 15-16), terwijl deze percentages onder mannen minder fluctueren (38% in 14-15; 39% in 15-16). Kijken we naar de verschillen tussen hbo en wo dan zien dat mannelijke wo-studenten baankansen steeds minder belangrijk vinden terwijl mannelijke hbo-studenten niet veranderen in de mate waarin ze baankansen laten meewegen bij hun studiekeuze. Het verschil tussen deze twee groepen wordt steeds groter. Vrouwelijke hbo- en wo-studenten liggen dicht bij elkaar in de mate waarin zij baankansen lieten meewegen bij hun studiekeuze. Uit een nadere analyse komt bovendien naar voren dat voor studenten uit het mbo met een migratieachtergrond baankansen sterker meewegen bij de studiekeuze dan voor andere studenten (wellicht om een eventuele achterstand op de arbeidsmarkt te compenseren).

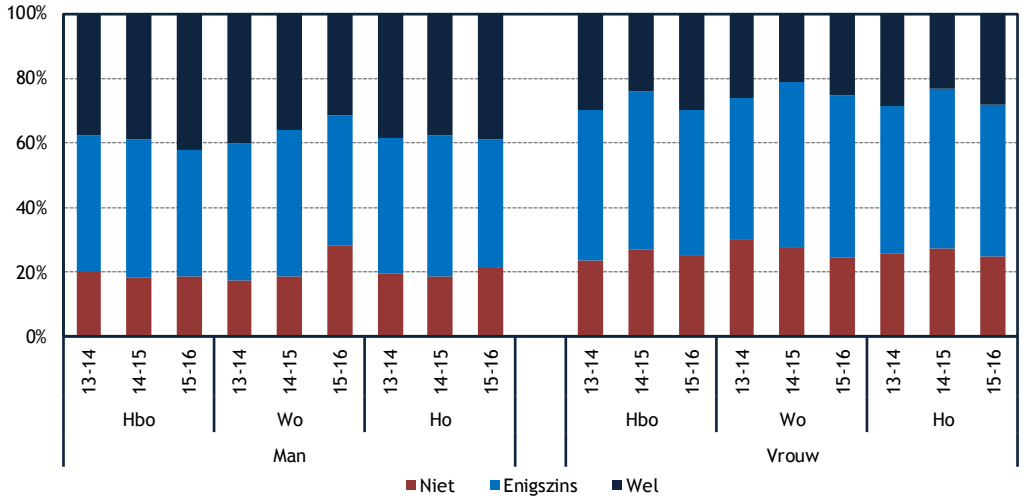

Figuur 4.9: Mate waarin eerstejaars baankansen lieten meewegen bij hun studiekeuze naar geslacht (bron: Studentenmonitor 2015)

4.7 Studiekeuzecheck

In het hbo zijn in het kader van de studiekeuzecheck het voorleggen van een vragenlijst (61%) en het voeren van een gesprek (62%) de meest aangeboden activiteiten (figuur 4.10). In het wo wordt voornamelijk een vragenlijst als activiteit ingezet (70%, significant meer dan in het hbo), gevolgd door proefstuderen (39%, evenveel als in het hbo). Het voeren van een gesprek is in het wo minder gebruikelijk (26%, significant minder dan in het hbo). In het hbo heeft het merendeel van de studenten (53%, niet in figuur) in 2015-2016 aan meer dan één studiekeuzecheck-activiteit deelgenomen. In het wo komt het minder vaak voor dat studenten aan meerdere activiteiten meedoen. Meer dan de helft van de wo-studenten (59%) heeft deelgenomen aan één studiekeuze-activiteit. Ook uit ander onderzoek naar studiekeuzecheck[27] waarbij een uitgebreidere set aan studiekeuze-activiteiten is voorgelegd aan studenten, blijkt dat een combinatie van activiteiten in het hbo vaker voorkomt dan in het wo.

27 Warps, J, Nooij, J., Muskens, M, Kurver, B. & Van den Broek, A. (2017). De studiekeuzecheck: landelijk onderzoek naar uitvoering en opbrengsten van de studiekeuzecheck. Nijmegen: ResearchNed in opdracht van OCW.

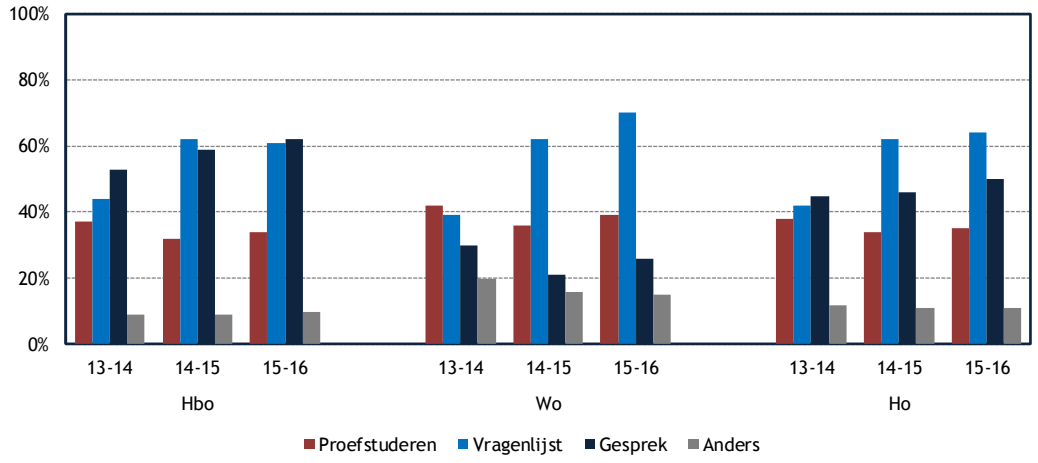

Figuur 4.10: Wijze waarop studenten hebben deelgenomen aan studiekeuzecheck-activiteiten (bron: Studentenmonitor 2014-2016)

Figuur 4.11 laat zien dat in 2015-2016 bijna de helft van de studenten van mening is dat studiekeuzecheck-activiteiten hebben bijgedragen aan het maken van een goede studiekeuze. Ruim een derde van de studenten is van mening dat de activiteiten niet hebben bijgedragen aan een goede studiekeuze en een op de vijf studenten is niet zeker van de bijdrage van de SKC-activiteiten aan het maken van een goede studiekeuze. In het hbo is men meer overtuigd van de bijdrage van deze activiteiten dan in het wo: 48 procent van de hbo-studenten en 40 procent van de wo-studenten geeft aan dat SKC-activiteiten een goede invloed hebben op de studiekeuze.

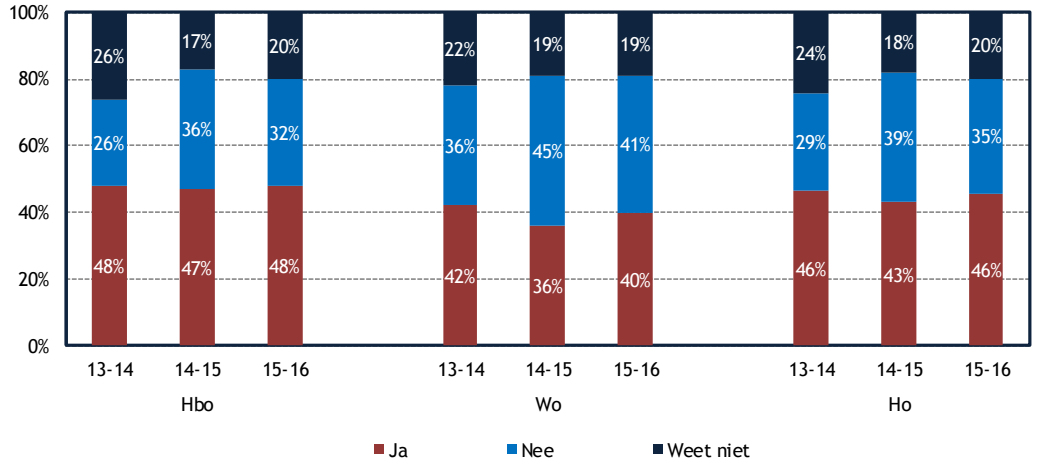

Figuur 4.11: Percentage dat vindt dat SKC-/matchingsactiviteiten hebben bijgedragen aan goede studiekeuze (bron: Studentenmonitor 2014-2016)

De studiekeuzecheck-activiteit die in 2015-2016 het meest aangeboden werd in het wo, namelijk de vragenlijst, wordt het minst goed door wo-studenten beoordeeld als het gaat om de mate waarin deze heeft bijgedragen aan een goede studiekeuze: 36 procent is hier positief over (figuur 4.12). Dit is een lichte verbetering ten opzichte van het studiejaar ervoor toen nog 31 procent hier positief over was. Over proefstuderen als studiekeuzemiddel is de helft van alle studenten positief en hetzelfde geldt voor bijna de helft van de studenten die hebben deelgenomen aan een gesprek. Dit beeld wijkt niet af van 2015. De categorie 'Anders' wordt als studiekeuzemiddel door zowel hbo- als wo-studenten beter beoordeeld dan in 2014 (59% tegenover 44%). Andere activiteiten dan voorgelegd kunnen zijn voorlichting op locatie, het schrijven van een motivatiebrief of -mail en groepsgesprek, zo blijkt uit het eerder genoemde onderzoek naar studiekeuzecheck.

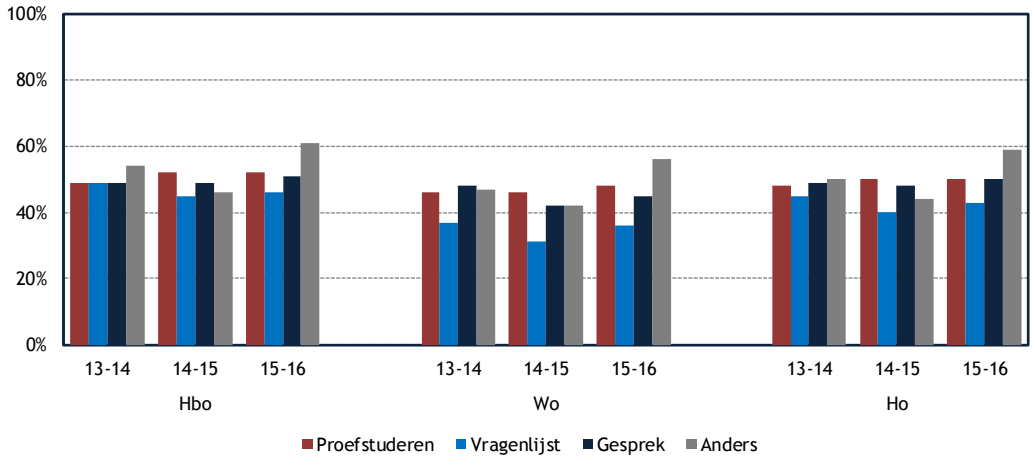

Figuur 4.12: Percentage dat vindt dat SKC-/matchingsactiviteiten hebben bijgedragen aan goede studiekeuze, naar type activiteit (bron: Studentenmonitor 2014-2016)

Naar aanleiding van de studiekeuzecheck ontvangen hbo-studenten in 2016 vaker geen advies en de groep die een positieve uitslag hebben gekregen is relatief in omvang afgenomen (figuur 4.13). Voor wo-studenten is geen verschil gevonden in het krijgen van een advies; ook de uitkomst van het advies is onveranderd gebleven. Studenten in het wo ontvangen, vergeleken met het hbo ook dit jaar vaker geen advies.
Uit het onderzoek naar studiekeuzecheck[28] blijkt dat de uitslag van de studiekeuzecheck niet altijd in de vorm van advies wordt gecommuniceerd aan de studenten. Wanneer studenten naar eigen zeggen geen advies hebben ontvangen, is het goed mogelijk dat zij wel op een andere manier feedback hebben ontvangen. Op basis van de resultaten van de Startmonitor is dit onderscheid echter niet te maken.

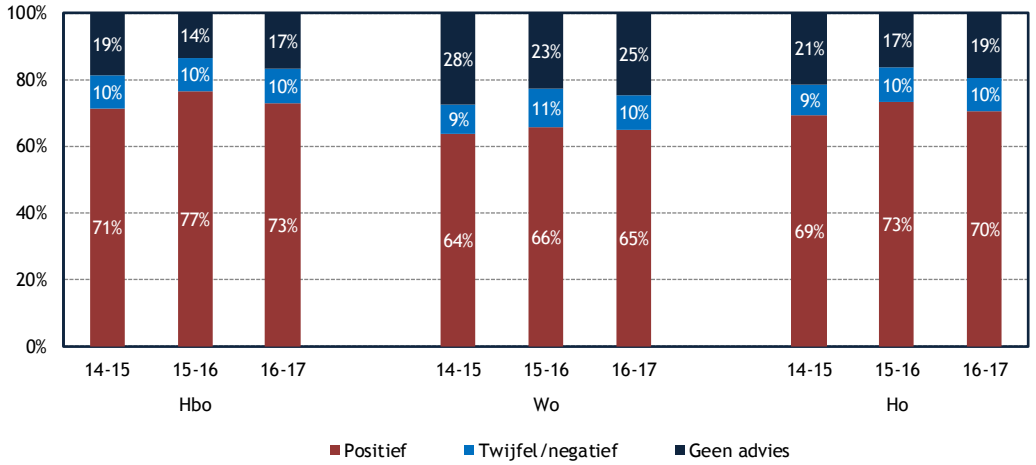

Figuur 4.13: Uitslag studiekeuzecheck-advies (bron: Startmonitor 2014-2016)

Studenten die een positief advies hebben gekregen na de studiekeuzecheck ervaren vaker een goede match tijdens hun studie (85%) dan studenten die geen of een negatief advies hebben gekregen (figuur 4.15). Ten opzichte van 2015 is dit onveranderd gebleven. Voor zowel het hbo als het wo zien we ook dit jaar dat de meerderheid van de studenten die een negatief advies heeft gekregen, wel een goede match ervaart (hbo:75%; wo: 70%). Studenten zonder advies zitten hier net boven: ruim drie kwart (hbo:78%, wo: 76%) van hen ervaart een goede match.

28 Warps, J, Nooij, J., Muskens, M, Kurver, B. & Van den Broek, A. (2017). De studiekeuzecheck: landelijk onderzoek naar uitvoering en opbrengsten van de studiekeuzecheck. Nijmegen: ResearchNed in opdracht van OCW.

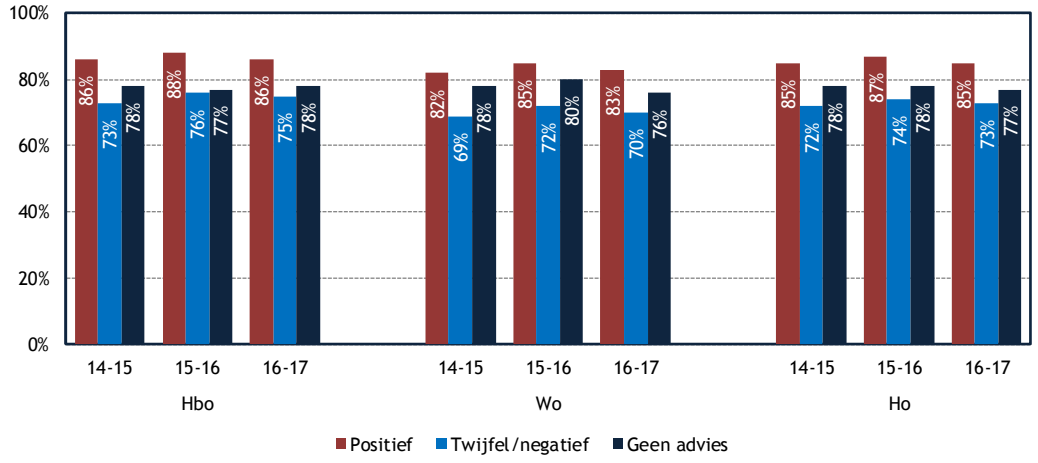

Figuur 4.14: Percentage studenten dat goede match ervaart, naar uitslag advies studiekeuzecheck (bron: Startmonitor 2014-2016)

4.8 Aansluiting met de vooropleiding

Over de aansluiting van de studie met de vooropleiding, wat betreft vakinhoud en diverse vaardigheden, oordelen eerstejaars voltijd bachelorstudenten met een vwo-achtergrond het meest positief (figuur 4.15). Studenten die met een vwo-diploma een universitaire studie volgen zijn met 66 procent het meest tevreden over de aansluiting. Over de aansluiting vanuit het vwo naar het hbo is 61 procent (zeer) tevreden. Deze percentages zijn vergelijkbaar met een jaar eerder. De tevredenheid over de aansluiting van een hbo-studie met een havo-vooropleiding is significant gestegen met zeven procentpunt (naar 58% in december 2015). Mbo'ers die naar het hbo zijn doorgestroomd zijn net als voorgaande jaren, het minst tevreden over de aansluiting naar het hoger onderwijs: 46 procent is hier positief over. Dit oordeel verbetert iets, maar deze toename is, vergeleken met een jaar eerder, (net) niet significant.

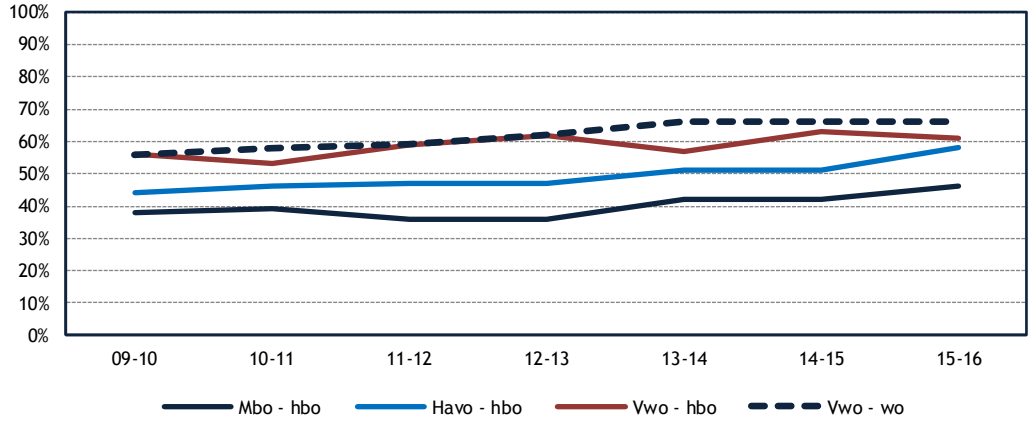

Figuur 4.15: Oordeel over aansluiting van studie met vooropleiding; % (zeer) tevreden: eerstejaars voltijd bachelors (bron: Startmonitor 2009-2015, decembermeting)

4.9 Samenvatting

In dit hoofdstuk is gekeken naar het studiekeuzeproces. Hiervoor is gebruik gemaakt van gegevens uit de Startmonitor (2009-2016) en de Studentenmonitor (2013-2015). In deze laatste paragraaf worden de belangrijkste uitkomsten samengevat aan de hand van de gestelde onderzoeksvragen.

Verandert het aantal opleidingen waarvoor studenten zich (voor)aanmelden en wat is de reden van het doen van meer (voor)aanmeldingen?

Vrijwel alle studenten melden zich uiterlijk op 1 mei aan voor een opleiding in het hoger onderwijs: slechts twee procent van de hbo-studenten en één procent van de wo-studenten had zich uiterlijk op 1 mei nog niet aangemeld. De meeste studenten melden zich voor één opleiding aan, in het hbo geldt dat voor huidig studiejaar nog iets vaker dan in 2015-2016. In het wo is het gebruikelijker dat studenten zich voor meer dan één opleiding aanmelden dan in het hbo. Als belangrijkste redenen voor het aanmelden voor meer dan één opleiding geven studenten aan dat zij dat doen vanwege de inschrijving voor een numerus fixusopleiding en de onzekerheid over de studiekeuze.

Verandert het aandeel studenten dat bewust een studie kiest en een goede match ervaart met de opleiding?

De meerderheid van de studenten (ongeacht welke sector) geeft aan een weloverwogen studiekeuze te hebben gemaakt. Dat aandeel is, na een eerdere stijging, ten opzichte van vorig jaar stabiel gebleven. Daarin is verschil tussen studenten: studenten met een migratieachtergrond, mannelijke studenten en studenten met een havo-vooropleiding maken het minst vaak een weloverwogen keuze voor hun studie. De match met de studie wordt dit studiejaar door iets minder wo-studenten als goed benoemd. Studenten met een mbo-achtergrond geven het vaakst aan een goede binding te ervaren. Naarmate studenten bewuster voor een studie hebben gekozen, geven zij eveneens aan een betere binding te ervaren.

Verandert de studiekeuzeoriëntatie van studenten?

De stijging die zich vorig studiejaar voordeed in de mate waarin studenten zich op hun studie oriënteerden, heeft zich dit studiejaar gestabiliseerd. Net als vorig jaar maken studenten met name gebruik van het bezoeken van algemene introductiedagen. Studenten geven aan het meest tevreden te zijn over de studiekeuzeinformatie die ze ontvangen van de hogeronderwijsinstellingen zelf, het minst tevreden zijn ze over de informatie vanuit de overheid/DUO. Hbo-studenten zijn daarover ten opzichte van vorig studiejaar nog iets minder tevreden geworden.

Veranderen de studiekeuzemotieven van studenten?

Ten opzichte van 2015-2016 zijn de motieven om voor een bepaalde studie te kiezen niet veranderd. Het belangrijkste motief is opnieuw de inhoudelijke interesse, gevolgd door het aansluiten van de studie bij de eigen capaciteiten.

Kiezen studenten vaker een studie met een betere baankans?

Over het algemeen kiezen mannelijke studenten vaker een studie (mede) op basis van de baankans. In studiejaar 2015-2016 wordt het verschil met vrouwelijke studenten kleiner, omdat ook vrouwelijke studenten vaker de baankans mee laten wegen in hun keuze. Mannelijke wo-studenten geven aan de baankans minder vaak belangrijk te vinden dan de mannelijke hbo-studenten en ook minder vaak dan in een studiejaar eerder. Voor doorstromers mbo-hbo met een migratieachterstand wegen baankansen zwaarder dan voor andere studenten. Mogelijk speelt hier een eventuele achterstand van deze groep op de arbeidsmarkt een rol bij de overweging om te kiezen voor een hbo-opleiding.

Hoe kijken studenten terug op hun activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck, konden zij zich vinden in het advies en heeft dit bijgedragen aan een goede studiekeuze?

Het gebruik van een vragenlijst in het kader van de studiekeuzecheck is ten opzichte van 2014-2015 in het wo toegenomen en in het hbo gelijk gebleven. In het wo is de vragenlijst de belangrijkste studiekeuzeactiviteit die door de instellingen wordt aangeboden. In het hbo is het voeren van een persoonlijk gesprek even gebruikelijk als het invullen van de vragenlijst. Telkens zo'n twee derde van de hbo-studenten heeft aan ten minste één van beide activiteiten deelgenomen. In het hbo is het meer gebruikelijk om aan een combinatie van activiteiten mee te doen dan in het wo. Het voeren van een persoonlijk gesprek komt in het wo veel minder voor: 26 procent ten opzichte van 62 procent in het hbo. Bijna de helft van de studenten is van mening dat de activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck hebben bijgedragen tot een goede studiekeuze. Dit percentage is in het hbo iets hoger dan in het wo. Het inzetten van de vragenlijst als studiekeuzeactiviteit wordt door studenten het minst goed beoordeeld, al wordt de effectiviteit ervan in 2015 wel iets vaker als positief ervaren dan in 2014. Proefstuderen en een persoonlijk gesprek worden door studenten in zowel hbo als wo vaker als positief bijdragend aan een goede studiekeuze benoemd.

Ten opzichte van 2014 ontvangen hbo-studenten iets minder vaak een studiekeuzeadvies. De studenten die wel een advies ontvangen, krijgen doorgaans een positief advies. Relatief gezien neemt in het hbo het aantal negatieve adviezen wel licht toe. Het beeld in het wo blijft ten opzichte van 2014 onveranderd: een kwart van de wo-studenten geeft aan geen studiekeuzeadvies te hebben gekregen, tien procent heeft een negatief advies gekregen en 65 procent een positief advies. Studenten die een positief advies krijgen, ervaren vaker een betere match met de studie dan studenten die geen advies of een negatief advies kregen.

In hoeverre is de aansluiting tussen de vooropleiding en het hoger onderwijs volgens studenten verbeterd?

De tevredenheid over de aansluiting tussen havo en hbo is ten opzichte van 2014 toegenomen (van 51% naar 58%). De aansluiting vanuit de andere vooropleidingen is stabiel gebleven. Het meest positief over de aansluiting met de vooropleiding oordelen wo-studenten met een vwo-diploma, het minst positief hbo-studenten met een vooropleiding in het mbo. Toch lijkt voor deze laatste groep het oordeel over de aansluiting iets te verbeteren.

5 Studieuitval

5.1 Inleiding en vraagstelling

Dit hoofdstuk kijkt naar studieswitch en –uitval tijdens of direct na het eerste jaar. Er wordt gestart met een cijfermatig overzicht: door middel van een analyse van de administratieve trends wordt beschreven in hoeverre studenten op een efficiëntere manier naar een voor hen passende opleiding worden geleid dankzij de getroffen beleidsmaatregelen. Daarna wordt er op basis van resultaten van vragenlijstonderzoek een verdieping gegeven bij die cijfers: is er een relatie tussen de keuze die de studenten kort voor en aan het begin van hun studie maakten en het al dan niet verder studeren na hun eerste jaar? In dit hoofdstuk wordt daarmee antwoord gegeven op de volgende vragen:

5_1 In hoeverre verandert de switch en uitval in het eerste jaar ho?
5_2 In hoeverre verandert het aandeel switchers en uitvallers onder hbo-studenten met een mbo-achtergrond?
5_3 In hoeverre verandert het aandeel switchers in bètastudies dat na switchen opnieuw voor een bètastudie kiest?
5_4 In hoeverre verandert het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een BSA?
5_5 In hoeverre verandert het aandeel switchers en uitvallers dat aangeeft dat een verkeerde studiekeuze de reden is?
5_6 In hoeverre zijn er verschillen in het studiekeuzeproces tussen studenten die uitvallen en die niet uitvallen?

5.2 Data en definities

Om de omvang van de uitval en switch te bepalen, is gebruikgemaakt van het 1cHO. Voor de verdiepende analyse van de redenen van uitval/switch en de relatie tussen studiekeuze en uitval/switch is gebruikgemaakt van gegevens uit de Startmonitor.

Voor het bepalen van de eerstejaarscohorten waarop de uitvalcijfers gebaseerd zijn, zijn de volgende definities gehanteerd: er is een selectie gemaakt van alle studenten met een hoofdinschrijving in het domein hoger onderwijs voltijd in de bachelor. Alleen studenten die niet eerder een diploma hebben behaald in het hoger onderwijs zijn meegenomen. Associate degrees zijn buiten beschouwing gelaten evenals de levensbeschouwelijke universiteiten. De februari-instroom is achterwege gelaten (selectie studiejaar is gelijk aan eerste inschrijfjaar in het hoger onderwijs).

Daarnaast is een correctie toegepast voor joint degrees en voor studenten die in hun eerste inschrijvingsjaar een bachelordiploma halen. Studenten die van instelling veranderen binnen een joint degree en degenen die een bachelordiploma behalen, worden niet als uitval of switch beschouwd. Alle studenten die zonder het behalen van een bachelordiploma in het tweede jaar doorstromen naar een master (het betreft hier vooral studenten met een vooropleiding in de categorie ‘onbekend’, ‘overig’ of ‘buitenlands’) worden niet als uitval of switch beschouwd. Studenten die zijn overleden, zijn uit de bestanden verwijderd. In totaal zijn voor de analyses in dit hoofdstuk 1.136.352 records geanalyseerd. Aan deze cohorten (alleen voltijdstudenten) zijn de inschrijfgegevens van het volgende jaar gekoppeld. Voorts is bepaald wat het eerste diplomajaar is waarin de student uit het cohort aan de betreffende instelling een bachelordiploma behaalt op basis van de volgende voorwaarden:

- OCW-correspondentienummer is gelijk aan een OCW-correspondentienummer uit het cohort;
- actuele instelling is gelijk aan de actuele instelling van de student in het instroomjaar;
- soort diploma in het soort hoger onderwijs is gelijk aan 03 of 04 (bachelor).

Een student uit het cohort is vervolgens *na één jaar uitgevallen uit de instelling* als de actuele instelling van de inschrijving in het instroomjaar ongelijk is aan de actuele instelling in (instroomjaar + 1) én de student geen ho-einddiploma gedurende het instroomjaar heeft behaald. Voor switch binnen een joint degree (een opleiding die door twee instellingen in samenwerking wordt aangeboden) is gecorrigeerd, evenals voor opleidingen die na het eerste jaar gefuseerd zijn. Een student is een *switcher binnen de instelling* na één jaar wanneer de actuele instelling in instroomjaar gelijk is aan de actuele instelling in (instroomjaar + 1), de opleiding in instroomjaar niet gelijk is aan de opleiding in (instroomjaar + 1) en wanneer de student geen bachelordiploma aan de actuele instelling heeft behaald waarvan diplomajaar gelijk is aan het instroomjaar. Hierbij wordt een opleiding als volgt gedefinieerd: als opleiding historisch equivalent gevuld is, dan wordt de opleiding historisch equivalent gebruikt; indien dit niet gevuld is, wordt de opleiding actueel equivalent gebruikt. De volgende drie groepen zijn als 'uitval/switch' getypeerd:

- uitval uit het hoger onderwijs: de student heeft in instroomjaar + 1 geen inschrijving in het hoger onderwijs;
- uitval uit instelling: de student studeert in instroomjaar + 1 aan een andere instelling;
- switch binnen instelling: de student studeert aan dezelfde instelling, maar aan een andere opleiding.

In het kader van de prestatieafspraken werd onderscheid gemaakt in switch (de hierboven beschreven groep 3) en uitval (groepen 1 en 2). Omdat dit onderzoek zich met name richt op het stelsel en de landelijke stromen is ervoor gekozen een onderscheid te maken tussen uitval (groep 1) en switch (studenten die in het hoger onderwijs blijven: de groepen 2 en 3). In een aantal figuren zijn deze twee groepen samengenomen onder het kopje 'uitval/switch': studenten die de initieel gekozen opleiding niet voortzetten. Tabel 5.1 toont het aantal records dat gebruikt is.

Tabel 5.1: Aantal records gebruikt voor uitvalanalyse (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

	Inschrijvingsjaar									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Jaar 1 ho										
1982	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
1987	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
1995	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
1997	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
1998	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0
1999	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2000	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2001	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0
2002	4	0	2	0	0	0	0	0	0	0
2003	4	5	2	2	1	0	0	0	0	0
2004	19	9	4	1	1	1	1	0	0	0
2005	1.845	27	9	7	2	0	0	0	0	0
2006	98.032	2.064	36	12	8	4	1	0	0	0
2007	0	101.301	2.053	58	13	6	3	2	2	0
2008	0	0	105.591	2.663	58	13	6	5	3	0
2009	0	0	0	112.526	2.617	73	14	12	1	3
2010	0	0	0	0	111.654	3.044	134	55	24	10
2011	0	0	0	0	0	113.058	2.727	153	42	16
2012	0	0	0	0	0	0	113.226	2.887	139	43
2013	0	0	0	0	0	0	0	123.637	2.287	122
2014	0	0	0	0	0	0	0	0	119.993	2.736
2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	111.228
2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	99.907	103.407	107.700	115.269	114.354	116.199	116.113	126.752	122.492	114.159

Studenten met de definitie "verblijfsjaar ho=1": de relatie tussen eerstejaars ho en inschrijvingsjaar. Records die voldoen aan de definitie 'eerstejaars ho=1 en inschrijvingsjaar=jaar' zijn meegenomen. Zie gearceerde cellen.

In de figuren waarin de uitval/switch naar achtergrondkenmerken vergeleken wordt, kunnen de percentages afwijken van de cijfers die door andere partijen zijn gecommuniceerd. De hier gehanteerde 'zuivere' cohortdefinitie sluit aan bij de definitie van de prestatieafspraken. Reden voor deze 'zuivere' cohortdefinitie is onder andere dat de februari-instroom steeds de instroom betreft van een studiejaar eerder. In het kader van de invoering van het studievoorschot is het van belang de cohortdefinitie te hanteren waarmee de 'nieuwe' ho-studenten bij aanvang van het studiejaar zijn te identificeren. De tabel op de volgende pagina (tabel 5.1) geeft een overzicht van de aantallen studenten die in de analyses zijn meegenomen (grijs gearceerd).

Het deel van het onderzoek dat ingaat op de redenen van uitval/switch en de relatie met het studiekeuzeproces is gebaseerd op de Startmonitor: een door ResearchNed ontwikkelde monitor waarmee studenten gedurende hun eerste studiejaar intensief gevolgd worden (met een vragenlijstronde in september, december en juni). Vanwege deze opzet is het mogelijk om gegevens over het studiekeuzeproces die verzameld zijn direct bij aanvang van het eerste studiejaar (zie ook hoofdstuk 4) te vergelijken met de situatie van de student aan het eind van het eerste jaar. Vervolgt de student de opleiding of is hij gestopt of geswitcht?

5.3 Omvang van uitval en switch

De totale uitval/switch onder eerstejaars is ten opzichte van vorig jaar heel licht gedaald van 32,5 procent naar 31,6 procent (figuur 5.1). Gemiddeld studeert daarmee (afgerond) dus 32 procent van de eerstejaarsstudenten niet verder aan hun initiële opleiding. Dit aandeel is (zoals ook vorig jaar het geval was), lager dan het ooit in de afgelopen jaren is geweest. In het wo is het aantal uitvallers/switchers in of direct na het eerste jaar nagenoeg gelijk aan het voorgaande jaar (24%, een kleine daling van 0,25 ppnt.). In het hbo zet de afname, die in studiejaar 2014-2015 werd geconstateerd, met 1 procentpunt door: van 36 naar 35 procent. In totaal verlieten 35.193 ho-eerstejaarsstudenten na studiejaar 2014-2015 hun initiële studie: 26.650 hbo-eerstejaars en 8.643 wo-eerstejaars. De procentuele daling in het aantal uitvallers/ switchers direct na het eerste jaar is de laatste tien jaren met name in het wo (sterker) gedaald; in het studiejaar 2006-2007 viel 28 procent van de eerstejaars studenten uit het wo, in het studiejaar 2015-2016 is dit aandeel teruggelopen naar 24 procent. In dezelfde periode betreft de daling van het aantal uitvallers/switchers in het hbo twee procentpunten.

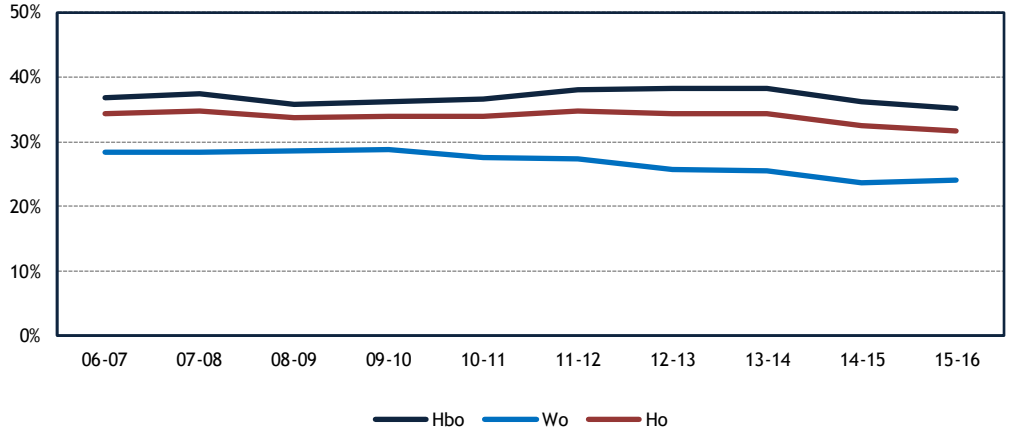

Figuur 5.1: Uitval/switch (%) t.o.v. alle eerstejaars (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

Ingezoomd op de groep uitvallers/switchers is in figuur 5.2 een nadere typering gegeven. In het hbo is het aandeel dat het ho geheel verlaat (voor ten minste het opvolgende studiejaar) relatief het grootst: na studiejaar 2014-2015 koos vijftien procent van de hbo-eerstejaars ervoor niet verder te studeren in het hoger onderwijs. In vergelijking met vorig jaar betreft dit een lichte daling (1 ppnt.). Het aandeel wo-studenten dat het ho verlaat neemt met 0,2 procentpunt toe. Wo-studenten maken relatief vaak de overstap naar een andere instelling en/of een andere opleiding. In het wo studeerde in het wo na studiejaar 2015-2016 zes procent van de eerstejaars niet verder in het ho, acht procent switchte van opleiding binnen de instelling en tien procent studeerde verder aan een andere instelling.

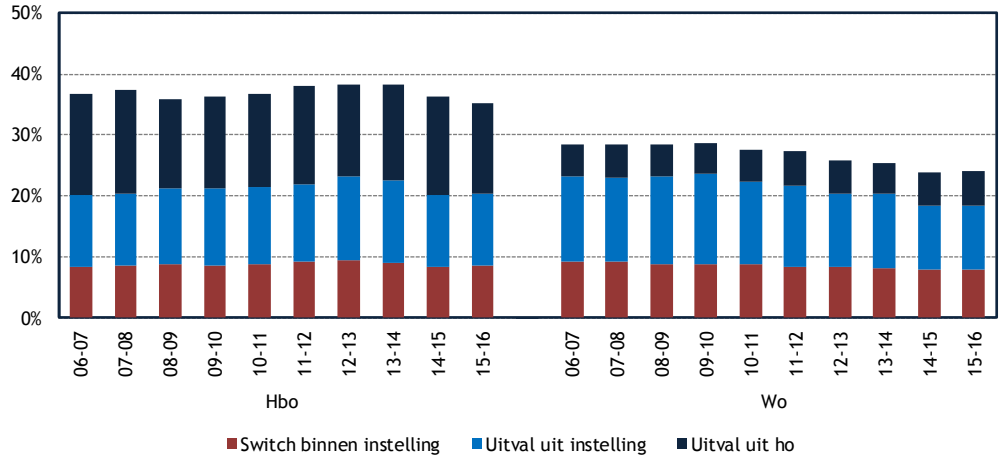

Figuur 5.2: Type uitval/switch (%) t.o.v. alle eerstejaars (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

De uitval/switch van vwo-studenten die kiezen voor een hbo-studie is relatief laag (19% in 2015, zie verderop en als zij besluiten hun hbo-opleiding niet verder voort te zetten, maken ze relatief vaak (van hen jaarlijks zo'n 40%) de overstap naar een universiteit (figuur 5.3). Het aandeel hbo-studenten met een vwo-vooropleiding dat in 2015-2016 de overstap maakte naar het wo is ten opzichte van voorgaande jaren het hoogst (46%). Van de wo-uitvallers/switchers met een vwo-vooropleiding (uitval/switch in 2016 van 24%) switchen de meesten van studie *binnen het wo*, telkens iets meer dan zestig procent. Sinds 2011 neemt dit aandeel geleidelijk toe; in studiejaar 2011-2012 switchten 60% van de wo-studenten van opleiding, de daaropvolgende jaren neemt dit percentage met een à twee procent toe tot 68% in studiejaar 2015-2016. Helemaal het ho verlaten komt bij de wo-uitvallers/switchers met een vwo-vooropleiding beduidend minder vaak voor dan bij de hbo-uitvallers/switchers met een vwo-vooropleiding (in 2015-2016, wo:12%, hbo: 22%).

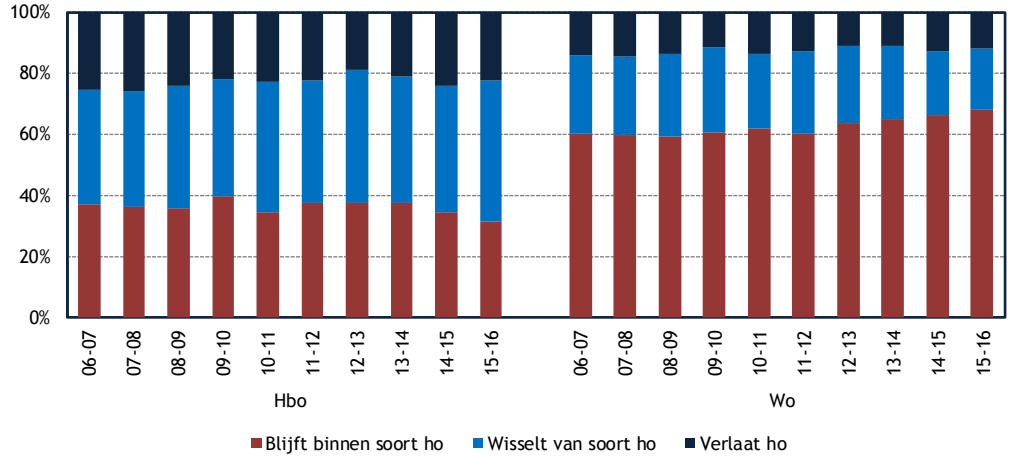

Figuur 5.3: Type uitval/switch van vwo-gediplomeerden binnen of tussen hbo en wo (%) t.o.v. alle vwo-uitval/switch (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

Over het algemeen geldt dat studenten met een hoger (gemiddeld) eindexamencijfer, in vergelijking met studenten met dezelfde doorstroom en vooropleiding maar met een lager eindexamencijfer, minder vaak uitvallen of switchen (figuur 5.4). Havisten met een eindexamencijfer lager dan een zeven vallen het vaakst uit (38%). Wo-studenten die hun vwo-eindexamen met een zeven of hoger gemiddelde hebben gehaald stoppen of switchen het minst vaakst (13%).De verschillen in uitval/switch naar gemiddeld eindexamencijfer zijn het kleinst tussen hbo-studenten met een vwo-vooropleiding.

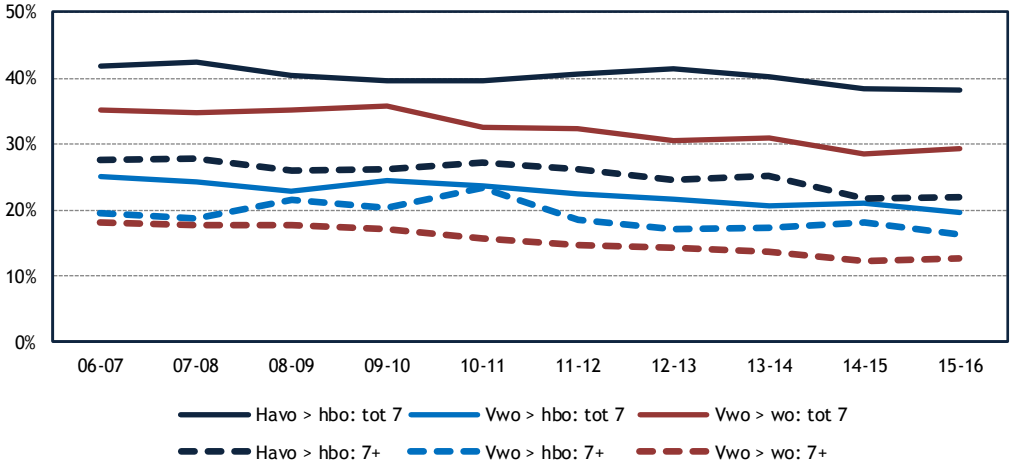

Figuur 5.4: Uitval/switch onderscheiden naar gemiddeld eindexamencijfers (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

Telkens iets meer dan de helft van de eerstejaars die zijn uitgevallen of geswitcht, kiest ervoor om in het tweede jaar een opleiding binnen hetzelfde soort hoger onderwijs te volgen (figuur 5.5). Een klein deel (minder dan 10%) wisselt tussen hbo en wo. Het percentage eerstejaars dat in het jaar nadat ze gestopt zijn met hun initiële studie niet in het hoger onderwijs terugkeert (telkens rond een derde van de uitvallers/switchers), is gedaald van 39,4 procent in 2014-2015 naar 37,8 procent in 2015-2016.

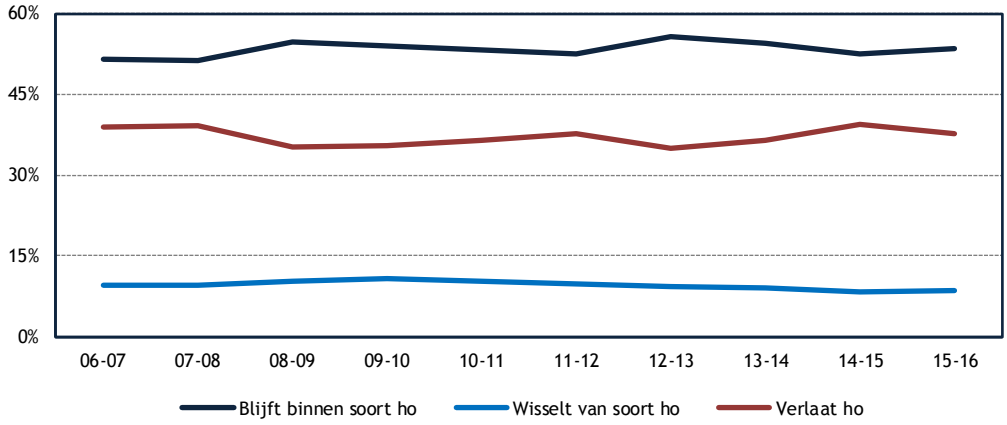

Figuur 5.5: Uitval/switch (%): situatie in jaar 2 t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

Van de meeste eerstejaars die het ho geheel verlaten, verlaten de meesten het onderwijs volledig: het label onbekend duidt er in dit geval op dat de student een jaar later niet in onderwijsregisters voorkomt (figuur 5.6). Ongeveer een op de zes uitvallers/switchers uit het ho studeert verder in het mbo. Dit betreft in vrijwel alle gevallen voormalig hbo-studenten (niet in figuur). Het aandeel hbo-uitvallers/switchers dat instroomt in het mbo blijft over het algemeen stabiel over alle jaren (tussen de twaalf en dertien procent (met een piek van 17% in 2012-2013).

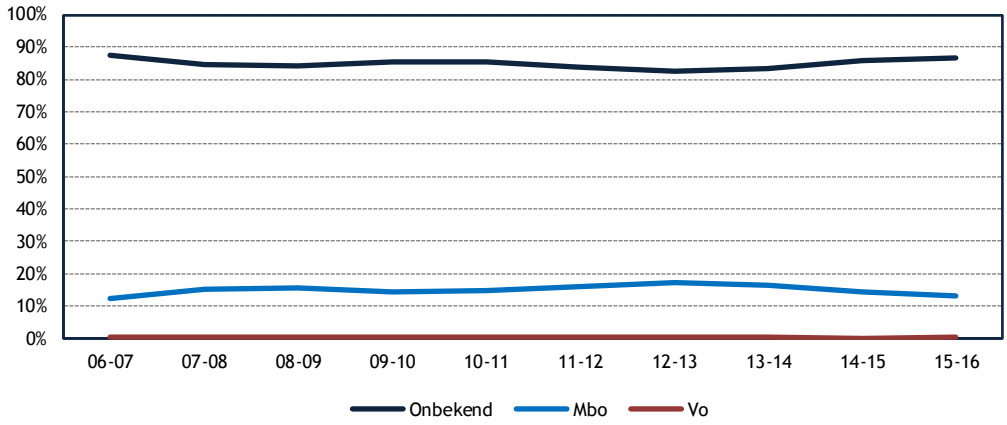

Figuur 5.6: Bestemming van studenten die op t+1 niet meer in het bekostigd ho zijn ingeschreven (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

5.4 Uitval/switch naar vooropleiding

Figuur 5.7 laat zien dat in 2015-2016 de uitval/switch van de vwo-hbo doorstroom iets afneemt (van 21% naar 19%). Het aandeel studenten dat uitvalt/switcht blijft gelijk of neemt licht toe in de overige doorstroomgroepen. Voor hbo-studenten met een mbo-achtergrond, de groep die relatief het vaakst uitvalt in vergelijking met andere studenten, is er sprake van een daling van 1,3 procentpunt (van 39% naar 38%). Hiermee ligt het uitvalpercentage vrijwel gelijk op het niveau van hbo-studenten met een havo-achtergrond (36%). Het percentage wo-studenten met een vwo-vooropleiding dat stopt of switcht van initiële studie is iets toegenomen (0,5 ppnt.).

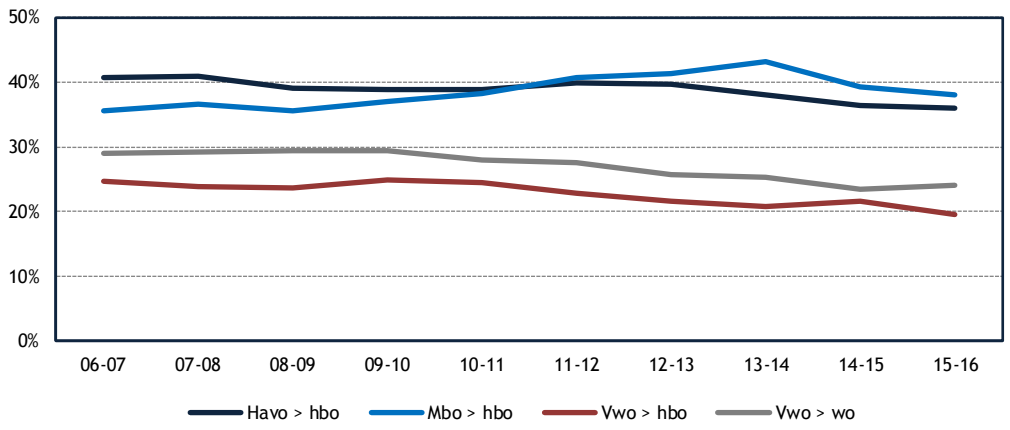

Figuur 5.7: Uitval/switch naar vooropleiding (%) (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

Hbo-studenten met een vwo-diploma wisselen relatief het vaakst van instelling, zo zagen we ook hiervoor (figuur 5.8). Een groot deel van hen kiest voor het wo (46%). Hbo-studenten met een mbo-diploma verlaten relatief vaak het hoger onderwijs: in totaal keert een op de vijf mbo-hbo doorstromers na het eerste jaar niet terug in het hoger onderwijs. Havisten switchen relatief vaker van opleiding binnen dezelfde instelling in vergelijking met hbo-studenten met een mbo- of vwo-achtergrond. In deze groep zijn over alle jaren de switch binnen de instelling, de switch tussen de instelling of de uitval uit het ho nagenoeg gelijk.

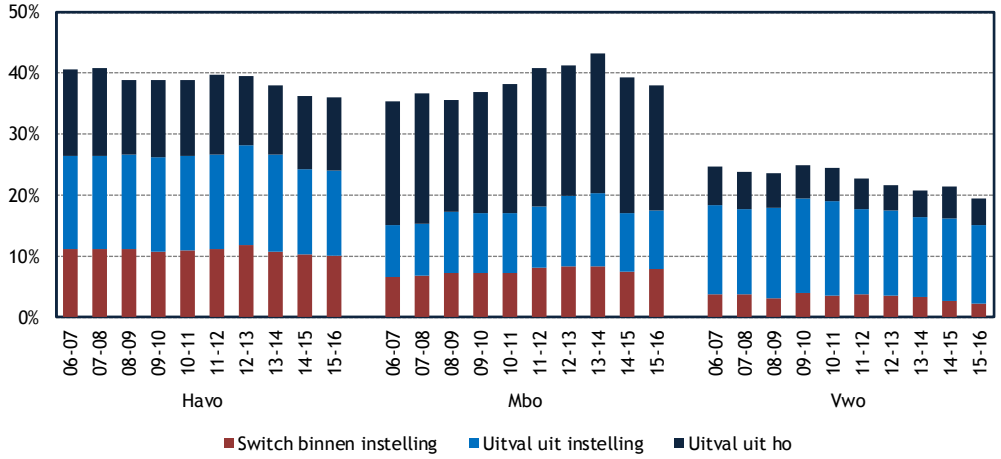

Figuur 5.8: Type uitval/switch van hbo-studenten naar vooropleiding (%) t.o.v. alle eerstejaars in het hbo naar bestemming in jaar 2 (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

De uitval/switch van mbo-studenten in het hbo is met name hoog onder de groep met een diploma mbo-economie, gevolgd door zorg/welzijn (figuur 5.9). Tegelijk valt op dat mbo-economie-studenten relatief vaker switchen binnen of tussen instellingen dan dat ze hun studie helemaal staken. Zij blijven dus relatief vaak wel binnen het hoger onderwijs. Bij studenten met een vooropleiding in een van de andere sectoren is die verhouding telkens twee derde uitval tegenover een derde switch; bij studenten met een economie-achtergrond in dit in grote lijnen gelijk verdeeld. Tot slot valt op dat mbo-studenten eerder geneigd zijn een nieuwe keuze binnen dezelfde instelling te maken dan dat ze kiezen voor een andere hogeschool.

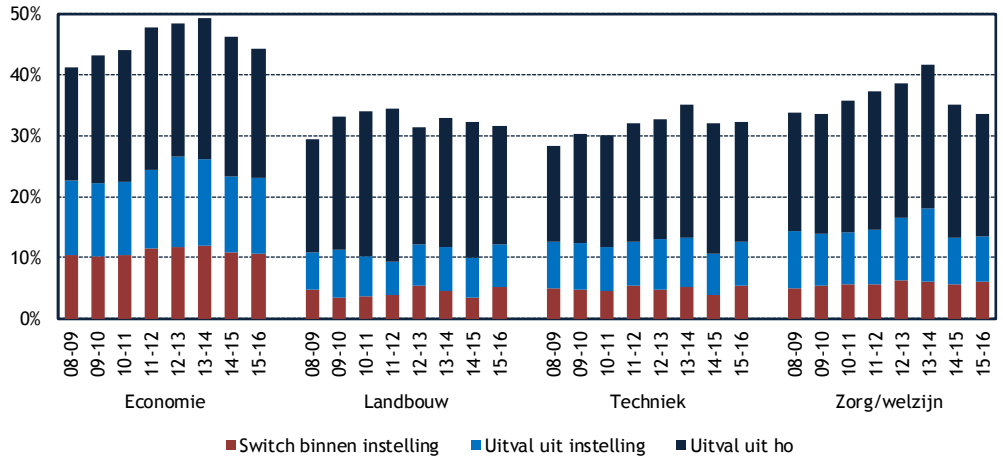

Figuur 5.9: Uitval/switch mbo-hbo bestemming in jaar 2 en sector mbo-diploma (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2008-2015)

In de volgende grafieken wordt gekeken naar de relatie tussen profielkeuze en uitval/switch. Combinatieprofielen zijn als volgt toebedeeld: em/cm > em; ng/cm en ng/em > ng; nt/cm, nt/em en nt/ng > nt. Figuur 5.10 hieronder laat zien dat de uitval/switch van havisten in het hbo het hoogst is onder de groepen met een cm- of em-profiel. Ten opzichte van 2008-2009 is de uitval uit het ho en het aandeel dat switch binnen of tussen instellingen het sterkst gedaald bij de havisten met een em-profiel (van 42 naar 37%).

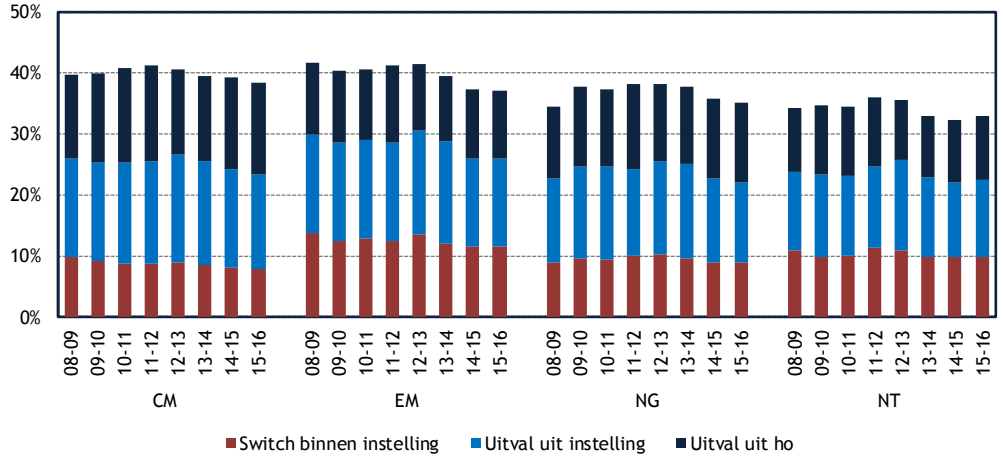

Figuur 5.10: Uitval/switch havo-hbo bestemming in jaar 2 en profiel havodiploma (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2008-2015)

Figuur 5.11 laat zien dat de sterkste afname van uitval/switch van vwo-hbo doorstromers ten opzichte van 2008-2009 zich voordeed bij de groep met een cm-profiel (van 23 naar 19%). Het aandeel hbo-studenten met cm dat switcht of uitvalt uit het ho neemt geleidelijk af sinds studiejaar 2012-2013. Het percentage dat het ho helemaal verlaat is in 2015-2016 het hoogst bij de vwo'ers met een em- of nt-profiel (5%) en het laagst bij de vwo'ers met een ng-profiel (3%). Opvallend is dat het percentage studenten met een ng-profiel dat switcht van instelling het sterkst is toegenomen in vergelijking met de overige profielen; van twaalf procent in 2014-2015 naar zeventien procent in 2015-2016. De totale daling van het aandeel studenten dat switcht of uitvalt uit het ho ten opzichte van het jaar ervoor was het sterkst voor havisten met een em- en nt- profiel (een daling van 3 pptn.).

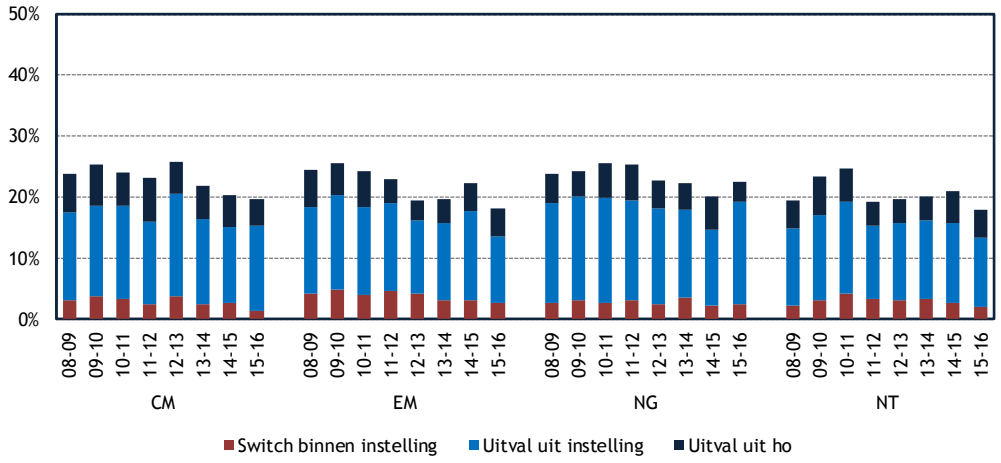

Figuur 5.11: Uitval/switch vwo-hbo bestemming in jaar 2 en profiel vwo-diploma (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2008-2015)

Ook bij wo-studenten met een vwo-diploma is het percentage dat het ho geheel verlaat verhoudingsgewijs laag (figuur 5.12). Dit percentage is in studiejaar 2015-2016 het hoogst bij de studenten met een cm-profiel (5%). De totale afname in de uitval/switch naar profiel is het sterkst voor wo-studenten met een em-profiel: ten opzichte van 2008-2009 daalde de uitval/switch hier met dertien procentpunten van 35 procent naar 24 procent in 2015-2016. Voor alle profielen, met uitzondering van nt, geldt een afname van de totale uitval/switch ten opzichte van vorig jaar. Uitval/switch van studenten met een nt-achtergrond is licht toegenomen (van 22% in 2014-2015 naar 24% in 2015-2016).

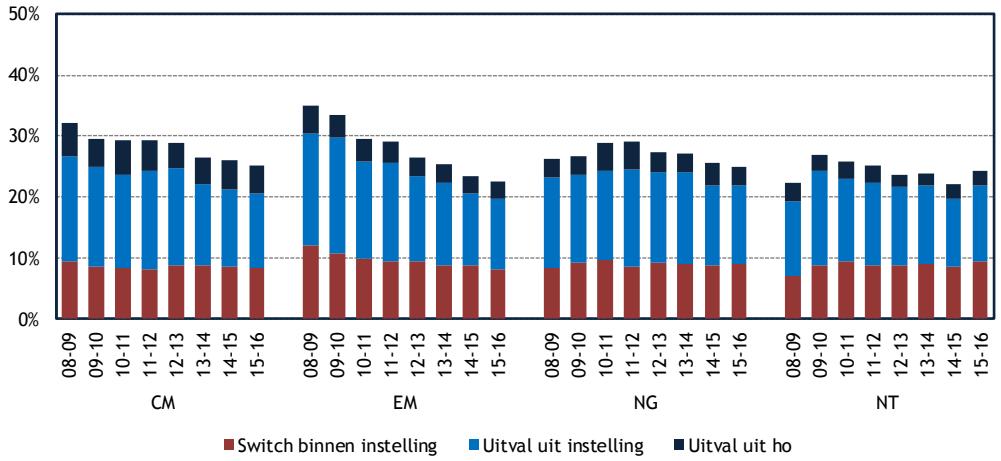

Figuur 5.12: Uitval/switch vwo-wo bestemming in jaar 2 en profiel vwo-diploma (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2008-2015)

5.5 Uitval/switch naar achtergrondkenmerken

Figuur 5.13 laat zien dat dat de uitval/switch onder mannen hoger is dan onder vrouwen (een onderling verschil van ongeveer 10 ppnt.). Dat verschil is in de afgelopen jaren steeds iets groter geworden (het verschil tussen mannen en vrouwen was in 2006-2007 7 ppnt., in 2015-2016 is dit opgelopen tot 18 ppnt.: mannen: 37%; vrouwen: 26%). De afname van uitval/switch bij vrouwen is sterker (1,2 ppnt.) dan bij mannen (0,5 ppnt.). In 2015-2016 is de uitval/switch onder mannelijke hbo-eerstejaars met 41 procent het hoogst en die van vrouwen in het wo het laagst (19%).

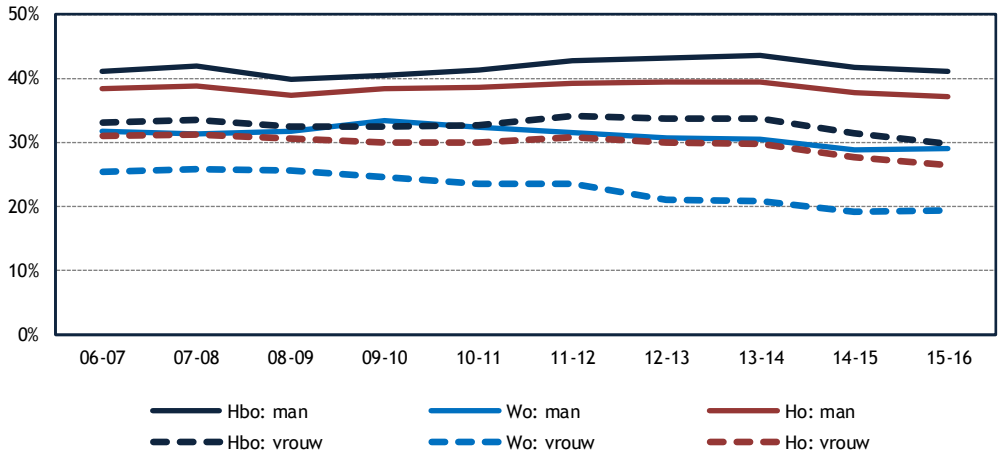

Figuur 5.13: Percentage uitval/switch naar geslacht en soort hoger onderwijs (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

Uit figuur 5.14 blijkt dat de uitval/switch onder bètastudenten in het hbo nagenoeg gelijk is aan die van niet-bètastudenten (resp. 36% en 35%). In het wo is de uitval/switch onder bètastudenten vijf procentpunten hoger dan onder niet-bètastudenten (27% en 22%). Dit verschil was in het studiejaar ervoor iets kleiner (2 pptn.). Het verschil tussen wo-studenten die wel en geen bètastudie volgen is in 2015-2016 groter dan in andere jaren.

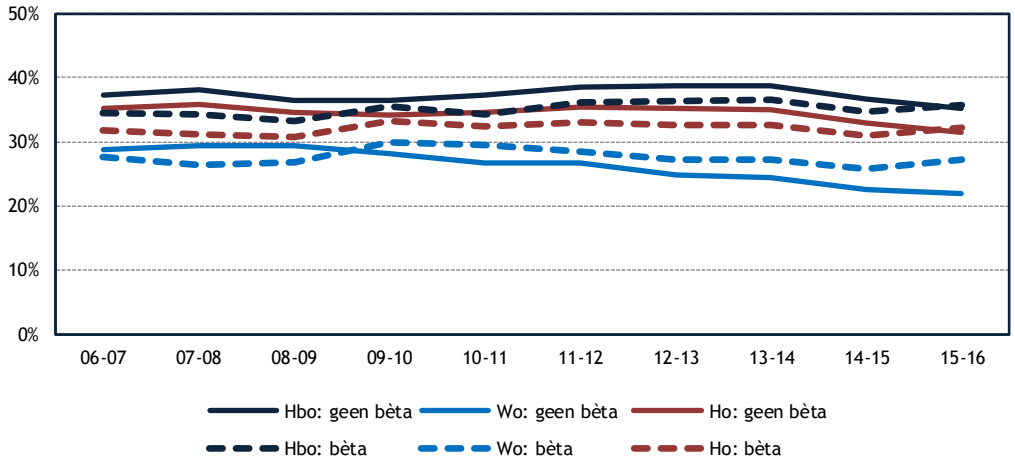

Figuur 5.14: Percentage uitval/switch naar bètastudies en soort hoger onderwijs (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

Uit figuur 5.15 komt naar voren dat bètastudenten relatief trouw blijven aan het bètadomein als ze switchen van opleiding: 60 procent (hbo) en 67 procent (wo) blijft binnen het bètadomein. Voor bètastudenten die switchen is gekeken in hoeverre de nieuwe studie opnieuw een bètastudie is (doorlopende lijn) of niet (onderbroken lijn). Van hbo-bètastudenten die switchen, maakt 56 procent de overstap naar een andere hbo-bètastudie en zes procent naar een wo-bètastudie. Van de wo-bèta's die switchen blijft 52 procent binnen wo-bèta en vertrekt vijftien procent naar hbo-bèta. De overige studenten kiezen voor een studie buiten bèta (40% van de hbo-bèta-instroom en 33% van de wo-bèta-instroom).

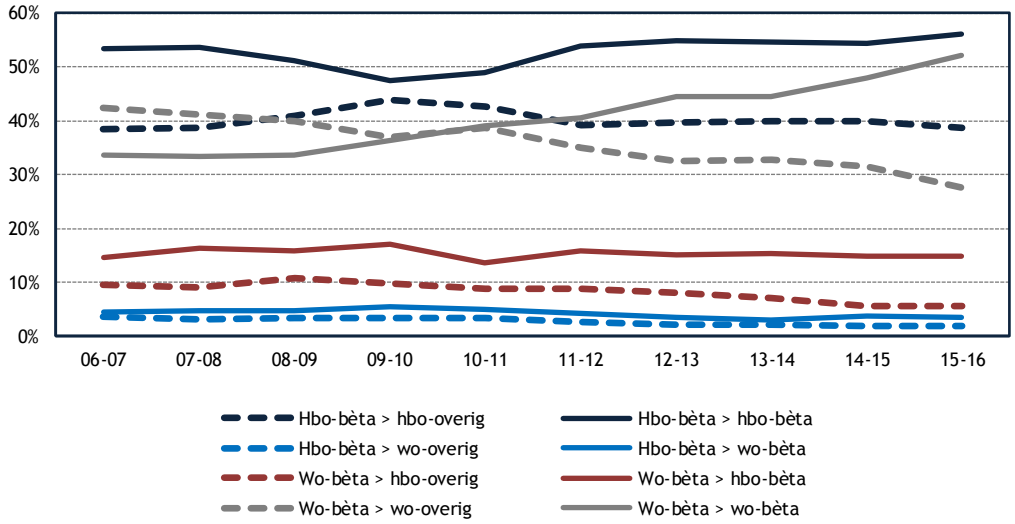

Figuur 5.15: Bètakeuze in t+1 van uitval/switch uit bètastudies naar soort hoger onderwijs in eerste jaar (%) (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015)

In de Startmonitor is gevraagd naar het opleidingsniveau van de ouders. De uitval/switch onder studenten verschilt in de meeste jaren niet significant tussen studenten waarvan beide ouders niet hoger opgeleid zijn en studenten waarvan de ouders in het hoger onderwijs studeerden (figuur 5.16). Met uitzondering van 2009-2010 en 2013-2014, waar alleen significante verschillen tussen wo-studenten worden geconstateerd. In 2015-2016 treedt het grootse verschil op tussen studenten in het wo; vijftien procent van de wo-studenten met hoogopgeleide ouders valt uit in vergelijking met achttien procent van de studenten met laagopgeleide ouders. Dit verschil was het voorgaande studiejaar nihil.

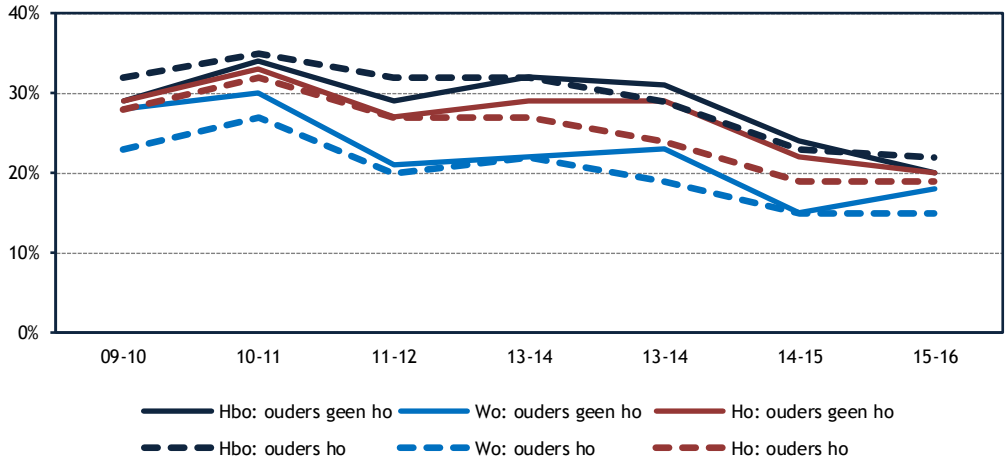

Figuur 5.16: Percentage uitval/switch naar opleidingsniveau ouders en soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2009-2015)

Een andere indicator voor sociale herkomst is het al dan niet hebben van een aanvullende beurs. Deze indicator is een proxy van de sociale achtergrond van de studenten. Met name in het hbo zien we dat de uitval/switch verschilt tussen studenten met en zonder aanvullende beurs en dat de curve ook divergeert (figuur 5.17): hoewel de totale uitval/switch in alle groepen is gedaald, zijn verschillen tussen studenten met en zonder aanvullende beurs iets groter geworden. In het laatste jaar was in het hbo de uitval/switch onder studenten met aanvullende beurs 39 procent tegenover 35 procent van de studenten zonder aanvullende beurs. In het wo zijn deze verschillen kleiner (25% vs. 23%).

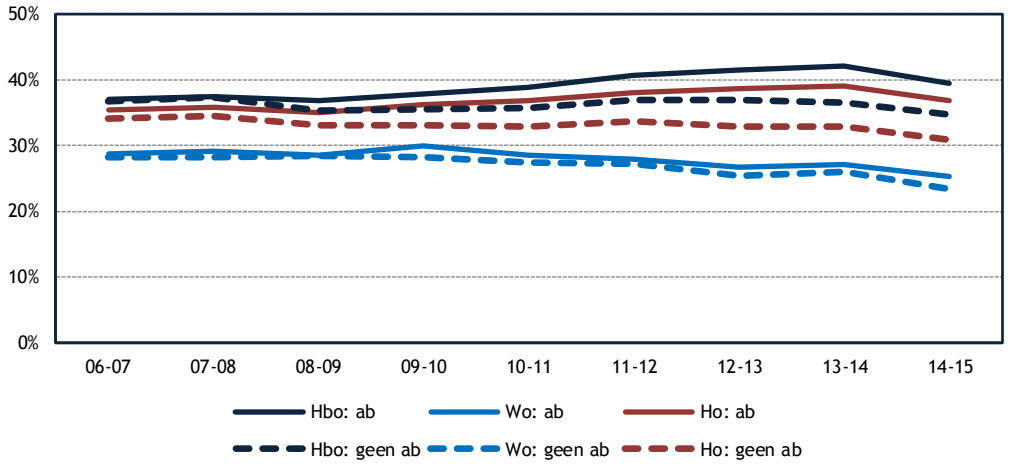

Figuur 5.17: Percentage uitval/switch naar wel/geen aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (bron: 1cHO/WSF 2009-2015)

5.6 Redenen van studieuitval

Uit figuur 5.18 komt naar voren dat de belangrijkste redenen voor studieuitval of switch een verkeerde studiekeuze (55%), niet uitgekomen verwachtingen (47%) en gebrek aan motivatie (32%) zijn. De invloed van een verkeerde studiekeuze is in vergelijking met een jaar eerder gestegen (met 7 pptn.). Ongeveer een kwart van de studiestakers geeft aan dat hun studieuitval of switch te maken heeft gehad met de manier van onderwijs (24%), een te zwaar bevonden studie (25%) en het zich niet thuis voelen op de opleiding (23%). Vergeleken naar vooropleiding geven hbo-studenten met een mbo-achtergrond vaker aan te zijn gestopt omdat de studie te zwaar was (mbo: 32%, havo: 25%, vwo: 6%) en vanwege onvoldoende motivatie (mbo: 34%, havo 32%, vwo: 28%). Mbo-studenten geven iets minder vaak aan vanwege een verkeerde studiekeuze (mbo: 53%, havo: 52%, vwo: 61%), niet-uitgekomen verwachtingen (mbo: 42%, havo: 48%, vwo: 42%) te zijn gestopt met hun opleiding.

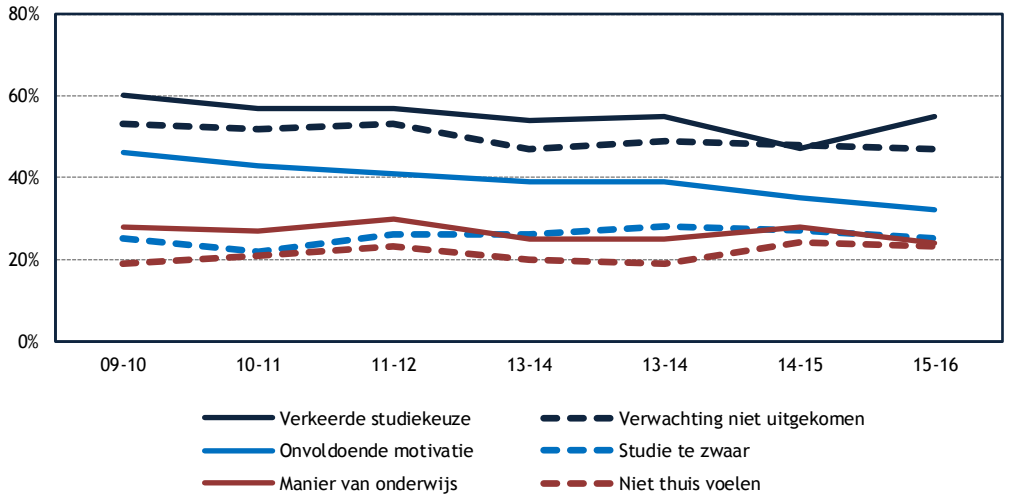

Figuur 5.18: Zes belangrijkste redenen van uitval/switch tijdens het eerste studiejaar (bron: Startmonitor 2009-2015)

Zoals gezegd, wordt een verkeerde studiekeuze relatief vaak genoemd als reden om met de studie te stoppen (figuur 5.19). In het wo wordt deze reden iets vaker genoemd dan in het hbo (wo: 59%, hbo: 55%). Er is hierbij verschil naar vooropleiding: vwo'ers in het hbo (61%) geven vaker aan dat een verkeerde studiekeuze tot uitval/switch leidde dan vwo'ers in het wo (59%).

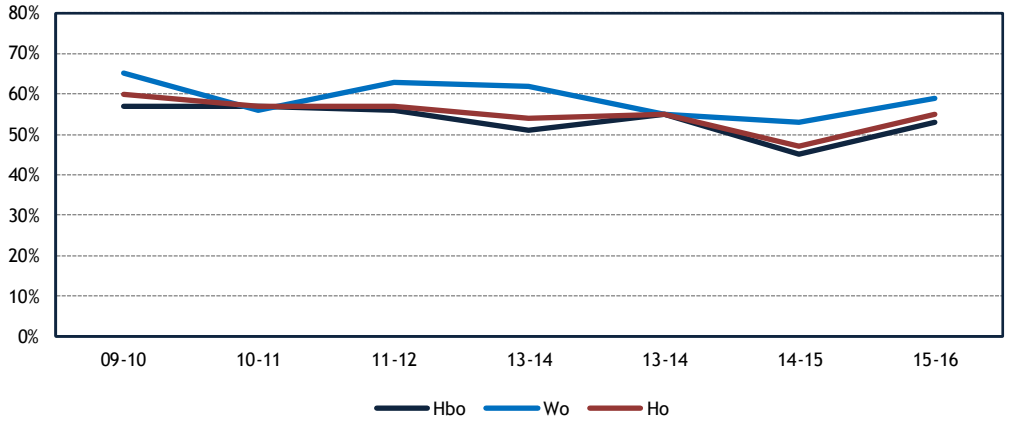

Figuur 5.19: Verkeerde studiekeuze als reden voor studieuitval, naar soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2009-2015)

In het studiejaar 2014-2015 nam het aandeel dat uitvalt als gevolg van een BSA in het wo sterk toe (figuur 5.20). In 2015-2016 daalt het sterk (van 38% naar 18%) en ligt vrijwel op hetzelfde niveau als in het hbo. Een plausibele verklaring hiervoor is lastig te geven. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat in het jaar voorafgaand aan het leenstelsel veel studenten met minder overtuiging toch aan een studie begonnen om het leenstelsel te ontlopen, waardoor mogelijk veel eerstejaars het slecht deden. Multivariate analyse laat zien dat een BSA als reden om de studie te staken vaker voorkomt bij studenten met een vwo-achtergrond, mannelijke studenten en bij studenten met een migratieachtergrond.

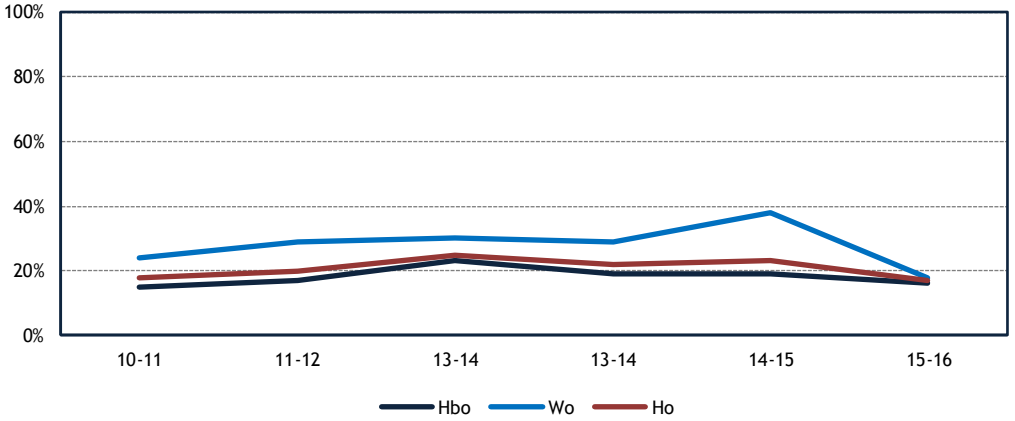

Figuur 5.20: BSA als reden voor studieuitval, naar soort ho (bron: Startmonitor 2010-2015)

5.7 Studiekeuzeproces en -uitval

Al in september wordt in de Startmonitor gevraagd in hoeverre men bewust voor de studie koos. Negen maanden later kunnen we dit relateren aan het besluit om de studie na het eerste jaar voort te zetten. Figuur 5.21 laat zien dat het percentage studenten dat bewust voor een studie kiest al een aantal jaar stijgt, maar het afgelopen jaar (2015-2016) iets afneemt voor wo-studenten met (met 2 ppnt.; in het hbo blijft het aandeel stabiel). Hierbij geven de uitvallers/switchers beduidend vaker aan geen bewuste studiekeuze te hebben gemaakt dan de studenten die wel verder studeren (ho: 64,5% vs. 77%).
Het verschil tussen deze twee groepen is het grootst in het wo, waar 56 procent van de uitvallers/switchers bewust koos, tegenover 77 procent van de doorstudeerders (in hbo: 68 en 78%).

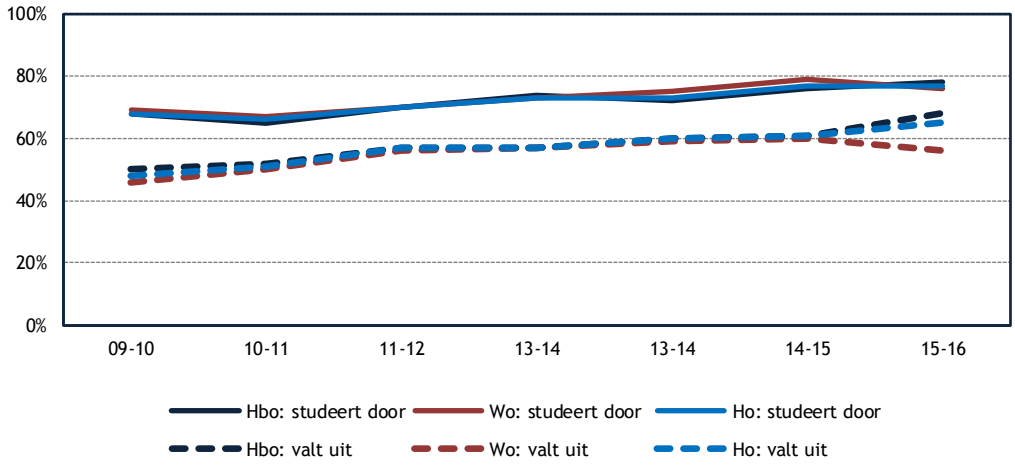

Figuur 5.21: Percentage eerstejaars dat uitvalt of doorstudeert naar bewuste keuze voor studie (bron: Startmonitor 2009-2015)

Een andere vroege indicatie van de kans op uitval/switch is de mate waarin studenten direct in september al een goede match met hun opleiding ervaren. Onder uitvallers/switchers geeft 73 procent aan in september een goede match te ervaren, tegenover 90 procent van de studenten die verder studeren (figuur 5.22). In het wo zijn de verschillen tussen uitvallers/switchers en doorstudeerders opnieuw het grootst (65 en 90%; hbo: 76 en 91%). Wanneer ook gekeken wordt naar vooropleiding, blijkt vooral voor vwo'ers in het hbo een goede match met de opleiding essentieel: onder de groep die doorstudeert, geeft 90 procent aan een goede match te ervaren, onder de groep uitvallers/switchers geldt dat voor 64 procent.

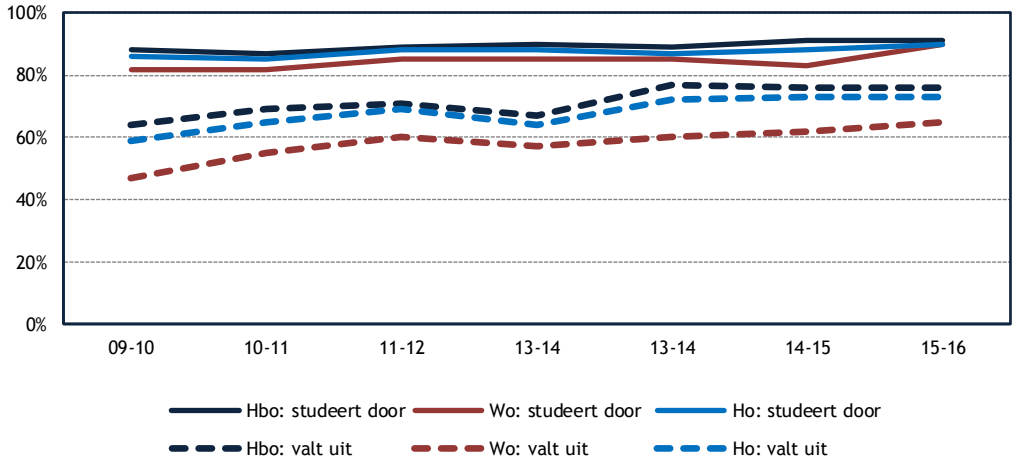

Figuur 5.22: Percentage eerstejaars dat uitvalt of doorstudeert naar het ervaren van een goede match met de opleiding (bron: Startmonitor 2009-2015)

Figuur 5.23 laat zien dat het percentage studiestakers dat aan geen enkele studiekeuze-activiteit deelneemt ten opzichte van vorige studiejaar sterk is afgenomen (van 20% naar 5%); dit geldt ook voor studenten die doorstuderen (van 17% naar 4%). Verschillen in het soort studiekeuze-activiteit zijn eerder verschillen naar sector dan naar al dan niet uitvallen. In het hbo is een activiteit op de instelling (zoals het volgen van proeflessen of een individueel gesprek) populairder dan online activiteiten (zoals het invullen van een vragenlijst, online toets of het opsturen van een motivatiebrief). In het wo is het omgekeerde het geval.

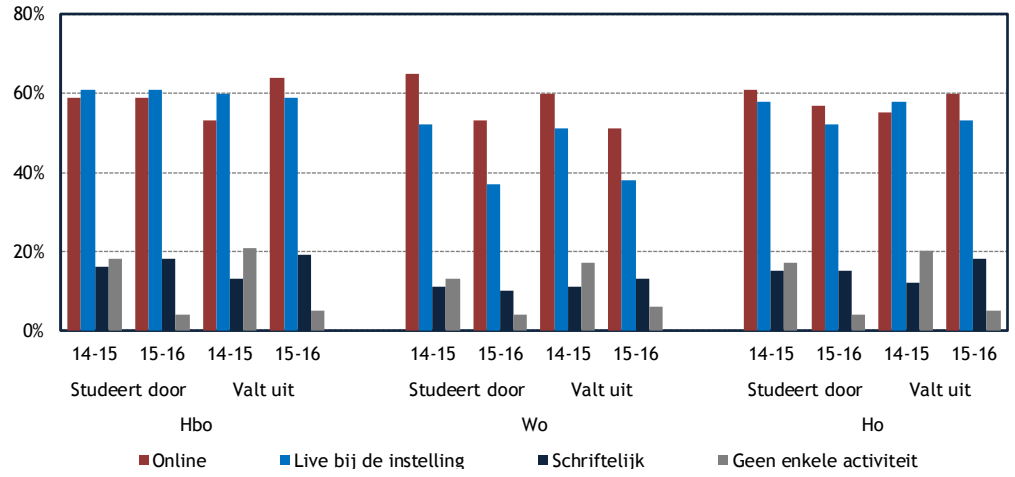

Figuur 5.23: Percentage eerstejaars dat deelgenomen heeft aan studiekeuzeactiviteiten, naar studieuitval of switch (bron: Startmonitor 2015)

Studenten die met een positief studiekeuzeadvies aan hun eerste jaar studie beginnen, hebben een iets grotere kans om een jaar later nog altijd aan de opleiding te studeren (figuur 5.24). In het hbo bedraagt dit verschil negen procentpunten, in het wo zeventien procentpunten. Deze verschillen zijn in vergelijking met studiejaar 2014-2015 toegenomen; in het hbo met vijf procentpunten (een verschil van 4 naar 9 pptn.); in het wo met veertien procentpunten (een verschil van 3 naar 17 pptn.). Het percentage met een negatief studiekeuzeadvies of waarbij in elk geval een voorbehoud is gemaakt, is in het hbo net iets hoger onder de groep die uitvalt dan onder de groep die verder studeert. In het wo is het aandeel studenten dat een studiekeuzeadvies onder voorbehoud heeft groter onder studenten die uitvallen in vergelijking met studenten die doorstuderen (resp. 12% en 21%).

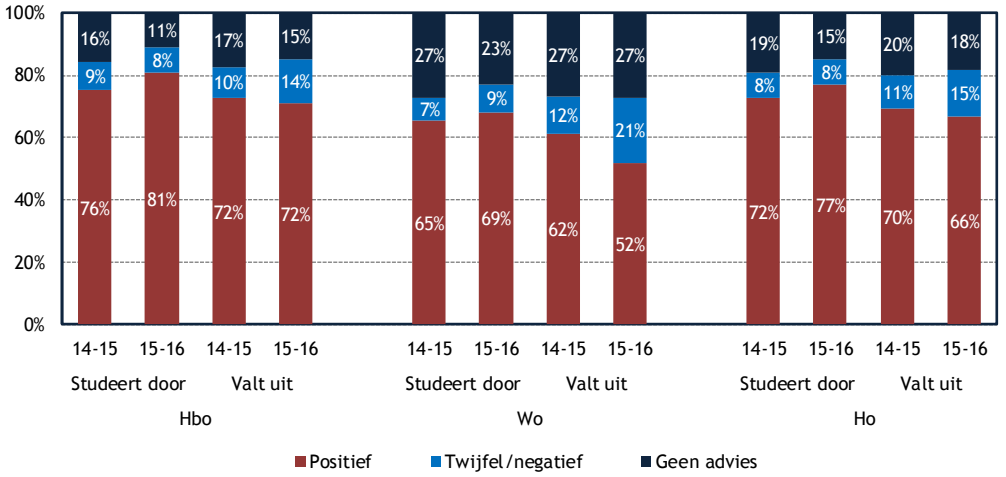

Figuur 5.24: Studiekeuzeadvies naar studieuitval of switch (bron: Startmonitor 2015-2016)

5.8 Relatie tussen studiekeuze en uitval

Om de relatie tussen studiekeuzeproces enerzijds en de kans op uitval/switch anderzijds in kaart te brengen, zijn (logistische) regressieanalyses uitgevoerd. Met behulp van deze analysetechniek wordt duidelijk welke kenmerken van het studiekeuzeproces (geraadpleegde bronnen en studiekeuzemotieven) de groep uitvallers/switchers onderscheidt van de groep die niet uitvalt of switcht. De uitkomstwaarde is een zogenaamde odds ratio. De odds ratio geeft de verhouding weer tussen de kans dat een student uitvalt/switcht en de kans dat een student niet uitvalt/switcht. De resultaten geven een gevarieerd beeld dat soms afwijkt van eerdere jaren, maar ook een aantal stabiele factoren laat zien die van invloed zijn op de studieuitval.

- in het hbo is de kans op uitval/switch groter naarmate studenten minder studiekeuzebronnen raadplegen (in het hbo nam het effect van het raadplegen van studiekeuzebronnen op de kans op uitval/switch over de jaren heen af maar is in 2015-2016 weer toegenomen en beïnvloedt significant de mate waarin hbo-studenten al dan niet uitvallen);
- In studiejaar 2014-2015 werd geconstateerd dat de kans op uitval/switch groter wordt naarmate studenten meer vergelijkingswebsites bekijken. Dit verband wordt voor studiejaar 2015-2016 niet gevonden.
- in alle jaren is de relatie tussen het bezoeken van intensieve voorlichtingsdagen en uitval/switch (stabiel) positief;
- voor wo-studenten geldt dat, indien vanuit de vo-school ho-instellingen bezocht worden, de kans op uitval/switch afneemt;
- ook het raadplegen van studie in cijfers (wo) laat lagere (kans op) uitval/switch zien.

Een nadere blik op de studiekeuzemotieven in relatie tot uitval/switch toont aan dat:

- naarmate studenten een studie kiezen omdat deze hen inhoudelijk aanspreekt, de kans kleiner is dat zij voortijdig de studie verlaten, dit geldt alleen voor het wo;
- als hbo-studenten ervaren dat de aansluiting van de studie aansluit bij de eigen capaciteiten, de kans op uitval/switch kleiner wordt.

5.9 Samenvatting

De analyses in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op het 1cHO en de Startmonitor Hoger Onderwijs. Voor de identificatie van uitval en switch uit het 1cHO zijn definities die zijn gehanteerd gelijk aan voorgaande jaren en gebaseerd op definities die ook werden gebruikt bij de prestatieafspraken. We hanteren de term 'uitval/switch' voor de volgende groepen: (1) studenten die na een jaar het hoger onderwijs verlaten, (2) studenten die in het tweede jaar een opleiding gaan volgen aan een andere instelling en (3) studenten die in het tweede jaar kiezen voor een andere opleiding binnen dezelfde instelling. Omdat bij de prestatieafspraken het instellingsperspectief centraal stond, worden in het hogeronderwijsjargon de eerste twee groepen aangeduid als 'uitval' en de derde groep als 'switch'. Aan de hand van de onderzoeksvragen uit de inleiding, worden in deze paragraaf een aantal centrale conclusies beschreven.

In hoeverre verandert de switch en uitval in het eerste jaar ho?

De uitval/switch in het eerste jaar hoger onderwijs is sinds studiejaar 2013-2014 aan het dalen. In studiejaar 2014-2015 lag het aandeel studenten dat uitviel uit het hoger onderwijs lager dan ooit eerder was geconstateerd. Dit aandeel blijft stabiel in studiejaar 2015-2016 (32%). In het hbo zet de daling, die later is ingezet in vergelijking met het wo, door. De uitval/switch onder hbo-eerstejaars (35% in 2015-2016) is beduidend hoger dan onder wo-eerstejaars (24%). Daarnaast doet de daling zich bij vrouwelijke studenten sterker voor dan bij mannelijke studenten. Het uitval/switchpercentage tussen mannen en vrouwen laat een verschil zien van tien procentpunten. Kijkend naar het type uitval/switch, blijken hbo-eerstejaars in vergelijking met die in het wo relatief vaak het hoger onderwijs helemaal te verlaten. In het wo wordt verhoudingsgewijs vaker geswitcht van instelling of opleiding. Het deel dat van hoger onderwijs switcht naar mbo neemt af. Er is weinig verschil in uitval/switch tussen studenten met hoger en lager opgeleide ouders. Wel is in het hbo het uitvalpercentage onder studenten met een aanvullende beurs hoger dan onder studenten zonder aanvullende beurs. Dit verschil bestaat is er nauwelijks in het wo. Ho-breed daalt het aandeel uitvallers en switchers; tegen de trend in steeg vorig jaar de uitval/switch van hbo-studenten met een vwo-achtergrond (2014-2015). Dit laatste jaar lijkt ook de uitval/switch van deze groep weer te dalen (van 23% naar 19%).

In hoeverre verandert het aandeel switchers en uitvallers onder hbo-studenten met een mbo-achtergrond?

In het hbo is de uitval/switch nog steeds het hoogst onder de studenten met een mbo-achtergrond: het percentage uitval/switch van deze groep daalt geleidelijker dan bij de andere hbo-studenten. Dit jaar zien we een afname van de uitval/switch van 1,3 procentpunten. De uitval/switch is het hoogst onder de groep die in het mbo een economische opleiding en een zorg/welzijn opleiding volgde. Wel komt naar voren dat mbo-economie-studenten in het hbo minder vaak het hoger onderwijs helemaal verlaten.

In hoeverre verandert het aandeel switchers in bètastudies dat na switchen opnieuw voor een bètastudie kiest?

De uitval/switch van studenten aan bètastudies in het hbo is nagenoeg gelijk aan die van studenten aan niet-bètastudies. In het wo vallen bètastudenten vaker uit dan niet- bètastudenten. Kijken we naar de groep bètastudenten die van opleiding switcht, dan valt op dat de meesten opnieuw kiezen voor een bètastudie (tussen 60% en 70%). In het wo stijgt het percentage dat van een wo-bètastudie overstapt naar een andere wo-bètastudie. In het hbo is er ook sprake van een lichte stijging.

In hoeverre verandert het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een BSA?

BSA (bindend studieadvies) als reden voor studieuitval of switch staat in 2014-2015 in tegenstelling tot eerdere jaren niet meer in de top-6 van belangrijkste uitvalredenen in het hoger onderwijs als totaal. Na een sterke stijging in het aandeel dat uitvalt door een BSA *in het wo* in 2014-2015 is er in 2015-2016 een sterke afname van de invloed van het BSA op uitval: van 38 procent in 2013-2014 naar 18% in 2015-2016.

Verandert het aandeel switchers en uitvallers dat aangeeft dat een verkeerde studiekeuze de reden is?

Sinds 2013-2014 neemt een verkeerde studiekeuze als reden voor eerstejaars om met hun studie te stoppen af. Maar deze afname zet niet voort in 2015-2016: het aandeel eerstejaars dat stopt als gevolg van een verkeerde studiekeuze ligt op het niveau van 2013-2014 (55%) en is daarmee de belangrijkste reden voor studieuitval en of switch. Het niet uitkomen van (studie)verwachtingen volgt als tweede belangrijkste reden. Binnen het hbo geven studenten met een vwo-vooropleiding het vaakst aan dat een verkeerde studiekeuze een rol heeft gespeeld bij uitval. Voor hbo-studenten met een mbo-achtergrond speelt een te zware studielast en gebrek aan motivatie een belangrijkere rol.

In hoeverre zijn er verschillen in het studiekeuzeproces tussen studenten die uitvallen en die niet uitvallen?

Studenten kiezen bewuster voor hun studie, ook omdat ze daar vaker actief in gestimuleerd worden door de ho-instelling waar ze zich aanmelden. Studenten die gebruikmaken van studiekeuzeactiviteiten vallen minder vaak uit. Ook in de oriënteringsfase zien we verschillen tussen studenten ontstaan. Alhoewel het aantal geraadpleegde studiekeuzebronnen over de tijd minder relevant wordt, maakt het soort bron wel verschil. Het raadplegen van folders en schriftelijke informatie van de instelling neemt af in belang, terwijl dit in 2014-2015 juist aan belang had gewonnen. Bezoek aan een instelling georganiseerd door het vo (wo) neemt daarentegen aan belang toe. Het bezoeken van intensieve voorlichtingsdagen verkleint de kans op uitval, dit blijft over alle jaren stabiel. Voor wo-studenten is ook informatie over de prestaties van de studie (studie in cijfers) bevorderlijk voor het studiesucces in het eerste jaar. Daarnaast zijn de keuzeoverwegingen van studenten relevant voor hun kansen de opleiding die zij starten ook af te ronden. Studenten die een opleiding kiezen omdat deze interessant is, hebben een lagere kans om in het eerste jaar uit te vallen (wo). Studenten die kiezen omdat ze erop rekenen met een studie een hoog salaris te gaan verdienen, vergroten juist hun kans uit te vallen. De mate waarin de hbo-ervaart dat de studie aansluit bij de eigen capaciteiten heeft aan belang gewonnen; de kans op uitval/switch is kleiner naarmate men de studie beter windt passen bij de eigen capaciteiten.

6 Een tweede studie

6.1 Inleiding en vraagstelling

We hebben gebruik gemaakt van het 1Cijfer Hoger Onderwijs (1cHO) om in kaart te brengen hoeveel studenten een tweede bachelor- en/of masterstudie zijn gaan volgen. Hierbij maken we, in lijn met de voorgaande monitoren, onderscheid tussen studenten die *volgtijdelijk* een tweede studie volgen (i.e. beginnen nadat de eerste studie was afgerond) en studenten die *gelijktijdig* een tweede studie volgen (i.e. beginnen ten tijde van het volgen van de eerste studie).

In dit hoofdstuk bespreken we eerst het algemene beeld, waarna we inzoomen op (verschillen in) achtergrondkenmerken van bachelor- en masterstudenten. Studenten die gelijktijdig een tweede studie volgen worden, gezien het beperkte aantal studenten dat het betreft, minder uitgebreid besproken. We rapporteren over de achtergrondkenmerken in het algemene deel en laten deze groep in het verdiepende deel grotendeels buiten beschouwing. In dit hoofdstuk komen de volgende vragen aan de orde:

6_1 Verandert het aandeel studenten dat kiest voor een tweede studie (gelijktijdig c.q. volgtijdelijk)?
6_2 Welk type student volgt een tweede studie?
6_3 Hoe hoog zijn de instellingscollegegelden voor de tweede studie en in welke mate is er sprake van uniforme dan wel gedifferentieerde tarieven?

Het volgen van een tweede studie (tweede bachelor of tweede master) geschiedt veelal tegen het (over het algemeen hogere) instellingscollegegeld. Het wettelijke collegegeld-tarief is in de regel alleen van toepassing op de eerste bachelor en de eerste master. In de loop van de tijd zijn enkele uitzonderingen op deze regel geformuleerd voor specifieke groepen studenten:

- studenten die een tweede bachelor of master in zorg of onderwijs volgen en in deze sectoren nog geen diploma hebben behaald (sinds 2010-2011);
- studenten die vóór het afronden van hun eerste studie een tweede (of volgende) studie beginnen en deze tweede studie onafgebroken volgen (vanaf 2010-2011 tot en met 2012-2013 als subsidieregeling, vanaf 2014-2015 structureel verankerd in de wet).

Een andere regeling is van toepassing op studenten die een schakelprogramma of premaster volgen (met name hbo-bachelorstudenten die doorstromen naar een wo-master en wo-bachelorstudenten die doorstromen naar een niet-verwante master). Schakelprogramma's bestaan in verschillende varianten: als onderdeel van een hbo- of wo-bachelor of als zelfstandig programma. Studenten betalen hiervoor geen collegegeld, maar een vergoeding.

Voor een student die een schakelprogramma of premaster volgt van maximaal 30 EC geldt vanaf het studiejaar 2013-2014 dat deze daarvoor de helft van het wettelijk collegegeld betaalt; betreft het een traject van maximaal 60 EC dan betaalt de student maximaal anderhalf keer het wettelijk collegegeld. Boven de 60 EC betaalt de student een vergoeding die de instelling bepaalt. Vanaf 2017-2018 wordt de vergoeding gemaximeerd op de hoogte van het wettelijke collegegeld.
Het is niet mogelijk om schakelstudenten duidelijk van reguliere bachelorstudenten te onderscheiden in de administratie. Als een schakelprogramma na een hbo-bachelor als onderdeel van een wo-bachelor wordt gevolgd, wordt dit als tweede studie geregistreerd. Uitspraken over schakelstudenten zijn dan ook gebaseerd op een *schatting*.

Omdat de gesignaleerde trends van bachelors en masters grotendeels gelijk lopen, worden in dit hoofdstuk alleen de totalen naar soort ho besproken. Wel bevat het hoofdstuk tabellen met aantallen over studenten die een tweede bachelor of een tweede master volgen.

6.2 Data en definities

Om de zojuist genoemde groepen te kunnen identificeren in het 1cHO zijn de volgende regels in acht genomen:

- inschrijvingen als ‘student’ en hoofdinschrijvingen in bachelor en master exclusief postinitiële masters;
- als het diploma behaald is vóór 1 september 1991 telt het record niet als diploma;
- alleen bachelor- en masterdiploma’s en diploma’s oude stijl tellen mee;
- als de instelling van de eerste studie onbekend of een private instelling is, telt het diploma niet mee;
- bepaalde ‘oude’ opleidingscodes in de gezondheidszorg tellen niet mee als diploma;
- als de huidige opleidingscode of de historische equivalent gelijk is aan de code van de eerste studie dan telt het niet als diploma;
- bachelordiploma’s tellen niet mee voor masters; diploma’s oude stijl tellen mee als bachelor- en masterdiploma;
- wanneer het diplomajaar van de eerste studie kleiner of gelijk is aan het aanvangsjaar van de tweede studie betreft het een volgtijdelijke studie; in de andere gevallen betreft het een gelijktijdige studie.

6.3 Een tweede studie

Na 2014 neemt het aantal studenten dat een tweede studie volgt licht toe: van 21.975 naar 23.063 studenten in 2016, een toename van vijf procent (figuur 6.1). Er zijn iets meer studenten die een tweede studie in het wo volgen, maar de verschillen zijn miniem. De scherpste daling van de studentaantallen is waarneembaar tussen 2010 en 2013 (afname van 35 ppnt.: in het hbo met 27 ppnt. en in het wo met 42 ppnt.).

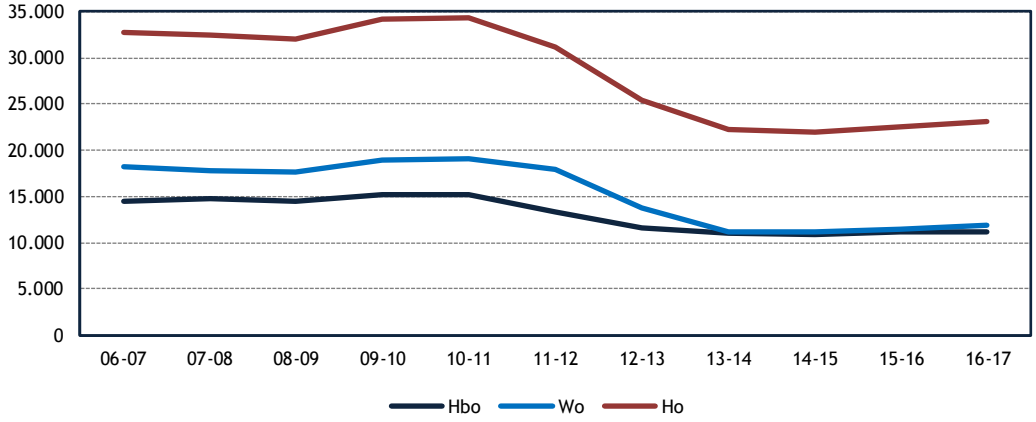

Figuur 6.1: Aantal studenten (bachelor en master) dat een tweede studie volgt (totaal) (bron: 1cHO 2006-2016)

Bovenstaande gegevens zijn in figuur 6.2 gerelateerd aan de totale populatie van studenten. In de loop der tijd zien we een daling die stabiliseert in 2013. Ongeveer drie procent van alle studenten volgt een tweede studie in 2016: in de drie voorgaande studiejaren was dit aandeel ongeveer gelijk. Hbo-studenten volgen minder vaak een tweede studie dan wo-studenten (resp. 2,5% vs. 4,5%).

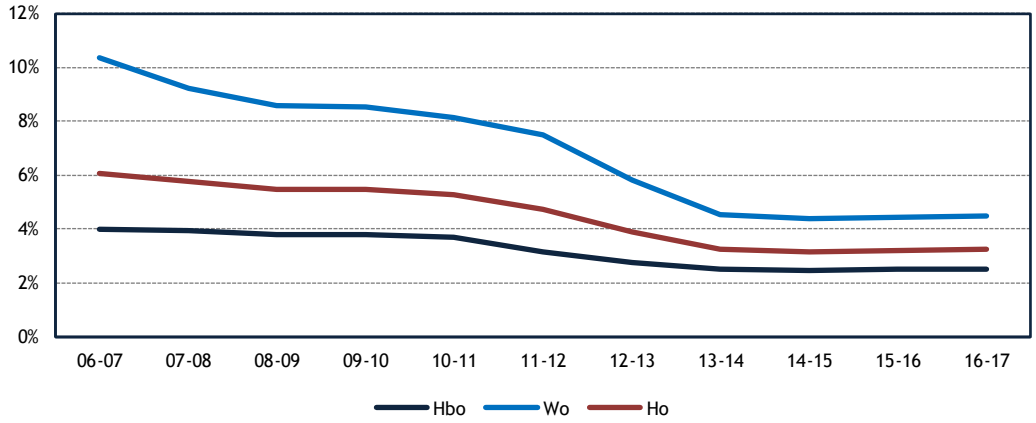

Figuur 6.2: Aandeel studenten (bachelor en master) dat een tweede studie volgt (totaal) t.o.v. de studentenpopulatie (bron: 1cHO 2006-2016)

Het merendeel van de studenten die een tweede studie volgen doet dit volgtijdelijk (nadat diploma van eerste studie is behaald) en niet gelijktijdig met hun eerste studie (figuur 6.3). Deze laatste groep is zeer klein (minder dan 2.000 studenten in 2016). Vanaf 2013 is het aantal studenten dat *volgtijdelijk* een tweede studie doet relatief stabiel: zo rond de 20.000 studenten (21.211 in 2016). In dezelfde periode zien we dat hbo- en wo-studenten nagenoeg even vaak volgtijdelijk een tweede studie volgen.

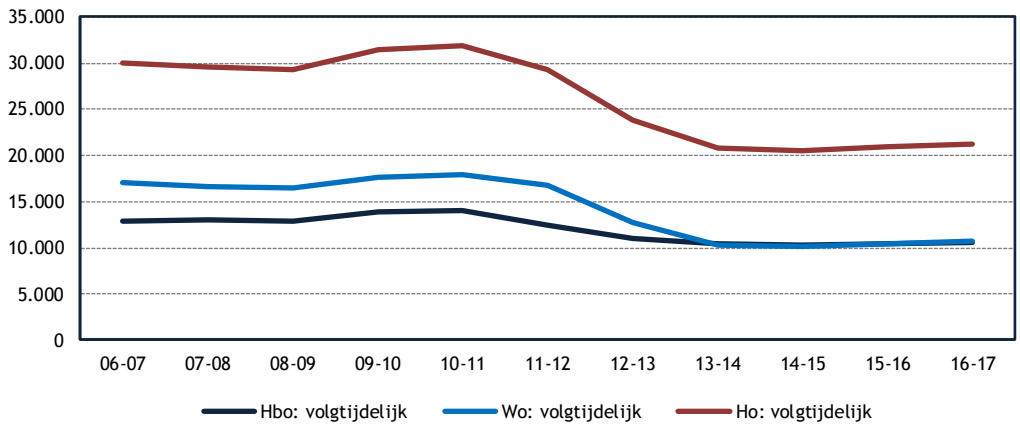

Figuur 6.3: Aantal studenten (bachelor en master) dat een tweede studie is gestart na afronding van de eerste studie (volgtijdelijk) (bron: 1cHO 2006-2016)

We zien in figuur 6.4 dat het aandeel studenten dat volgtijdelijk een tweede studie doet zich sinds 2013 stabiliseert rond de drie procent (hbo rond de 2,5%; wo rond de 4%). Vóór 2013 heeft zich een jarenlange daling van het aandeel studenten voorgedaan; relatief was deze daling het sterkst in het wo (ongeveer 6 ppnt.). In 2016 volgden 17.984 studenten een tweede bachelor (volgtijdelijk: 3,1% van alle bachelorstudenten) en 3.227 studenten een tweede master (volgtijdelijk: 3% van alle masterstudenten).

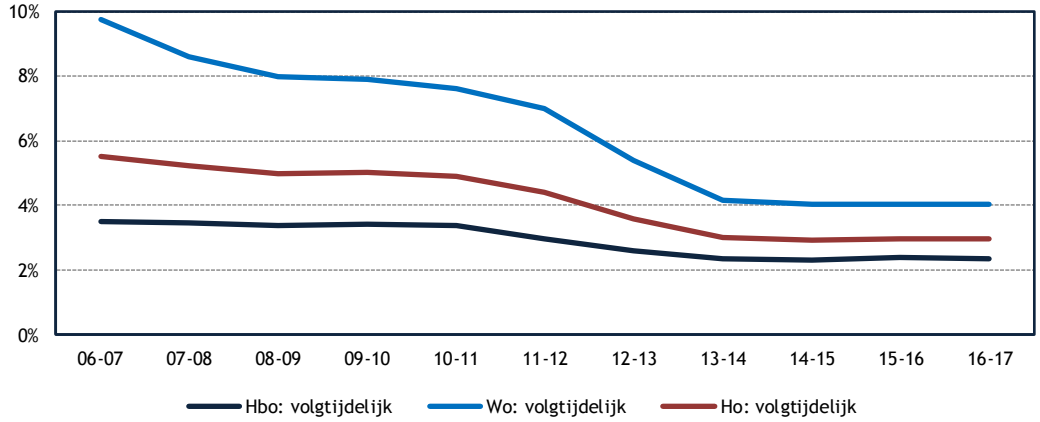

Figuur 6.4: Aandeel studenten (bachelor en master) dat een tweede studie is gestart na afronding van de eerste studie (volgtijdelijk) t.o.v. de studentenpopulatie (bron: 1cHO 2006-2016)

Er zijn in 2016 1.852 studenten *gelijktijdig* met een tweede studie gestart (vóór het behalen van het eerste diploma). Twee op de drie studenten doen een tweede studie in het wo, de resterende één op de drie studenten in het hbo. Het jaar ervoor bedroeg het aantal studenten 1.627 (62% wo). Het betreft hier een zeer klein aandeel van de totale studentenpopulatie: 0,26 procent (0,46% wo; 0,14% hbo).
Studenten die een tweede bachelor in zorg of onderwijs volgen en in deze sectoren nog geen diploma hebben behaald, vallen binnen de regeling voor het wettelijk collegegeld.

Figuur 6.5 laat zien dat dit aantal sinds 2009 gestaag toeneemt (4.913 naar 6.660 studenten in 2016, een toename van 36 procent). Het betreft hier met name hbo'ers (95% in 2016). Binnen de groep studenten die níet onder de regeling valt, is een andere trend te zien. Na een relatief forse afname in de periode 2009-2013 (hbo: min 49 ppnt.; wo: min 55 ppnt.) stabiliseert het aantal zich rond de 11.000 studenten (11.324 in 2016). Ongeveer twee op de drie studenten in deze groep volgen een universitaire studie (2016: 68% in wo). Ten opzichte van de totale populatie bachelorstudenten is het verschil tussen het aandeel studenten dat binnen de regeling valt en het aandeel studenten dat buiten de regeling valt zeer klein; in 2016 was dat respectievelijk 1,11 procent en 1,88 procent.

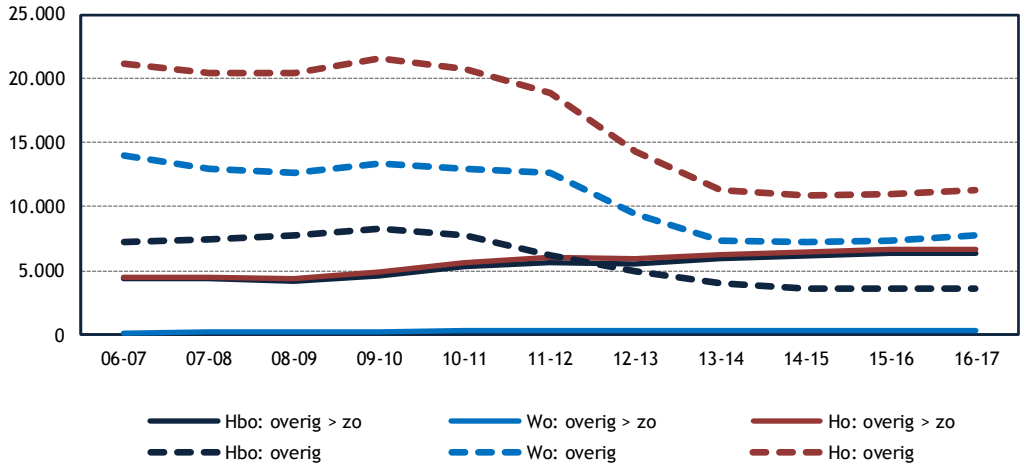

Figuur 6.5: Aantal studenten met een tweede bachelor (volgtijdelijk) naar type overgang (bron: 1cHO 2006-2016)

Wanneer we kijken naar de totale aantallen, dan zien we het aantal studenten in een tweede bachelor tussen 2006 en 2016 afnemen met dertig procent (N=7.732, tabel 6.1).

Tabel 6.1: Aantal en aandeel tweede bachelors (volgtijdelijk) en sector tweede bachelor ten opzichte van alle ingeschreven bachelors excl. gelijktijdige tweede studie (bron: 1cHO 2006-2016)

Hbo	06-07	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17
ov > zo	4.383	4.357	4.206	4.631	5.291	5.640	5.557	5.905	6.141	6.311	6.352
ov > ov	3.872	3.960	3.813	4.015	3.635	2.689	1.882	1.252	928	852	833
zo > zo	2.231	2.393	2.794	3.018	3.027	2.729	2.468	2.353	2.336	2.480	2.508
zo > ov	1.116	1.135	1.192	1.246	1.063	800	557	385	308	289	266
Totaal	11.602	11.845	12.005	12.910	13.016	11.858	10.464	9.895	9.713	9.932	9.959
N.v.t.	340.161	348.624	357.923	375.522	388.612	398.448	398.903	417.701	423.664	419.438	423.635
%	3,3%	3,3%	3,2%	3,3%	3,2%	2,9%	2,6%	2,3%	2,2%	2,3%	2,3%
Wo	**06-07**	**07-08**	**08-09**	**09-10**	**10-11**	**11-12**	**12-13**	**13-14**	**14-15**	**15-16**	**16-17**
ov > zo	143	180	204	282	293	378	384	369	352	346	308
ov > ov	11.843	10.892	10.491	11.190	10.964	10.680	8.050	6.400	6.320	6.403	6.790
zo > zo	226	202	232	293	318	520	390	237	248	181	313
zo > ov	1.902	1.828	1.870	1.837	1.720	1.445	987	704	710	775	614
Totaal	14.114	13.102	12.797	13.602	13.295	13.023	9.811	7.710	7.630	7.705	8.025
N.v.t.	118.599	125.134	131.663	139.228	143.120	146.183	142.972	148.786	151.289	151.405	155.082
%	10,6%	9,5%	8,9%	8,9%	8,5%	8,2%	6,4%	4,9%	4,8%	4,8%	4,9%
Ho	**06-07**	**07-08**	**08-09**	**09-10**	**10-11**	**11-12**	**12-13**	**13-14**	**14-15**	**15-16**	**16-17**
ov > zo	4.526	4.537	4.410	4.913	5.584	6.018	5.941	6.274	6.493	6.657	6.660
ov > ov	15.715	14.852	14.304	15.205	14.599	13.369	9.932	7.652	7.248	7.255	7.623
zo > zo	2.457	2.595	3.026	3.311	3.345	3.249	2.858	2.590	2.584	2.661	2.821
zo > ov	3.018	2.963	3.062	3.083	2.783	2.245	1.544	1.089	1.018	1.064	880
Totaal	25.716	24.947	24.802	26.512	26.311	24.881	20.275	17.605	17.343	17.637	17.984
N.v.t.	458.760	473.758	489.586	514.750	531.732	544.631	541.875	566.487	574.953	570.843	578.717
%	5,3%	5,0%	4,8%	4,9%	4,7%	4,4%	3,6%	3,0%	2,9%	3,0%	3,0%

(zo=zorg/onderwijs; ov=overig; n.v.t.=geen tweede bachelor; totaal=totaal tweede bachelor; %=% tweede bachelor)

In tabel 6.2 zien we het totale aantal studenten in een tweede master tussen 2006 en 2016 afnemen met bijna een kwart (24%). Relatief ten opzichte van alle ingeschreven masters exclusief de gelijktijdige tweede studies betreft het een daling van bijna vijf procentpunten (4,9 ppnt.). De relatieve daling is het sterkst onder de hbo-masterstudenten (52%) en relatief beperkt onder wo-masterstudenten (12%).

Tabel 6.2: Aantal en aandeel tweede masters (volgtijdelijk) en sector tweede master ten opzichte van alle ingeschreven masters excl. gelijktijdige tweede studie (bron: 1cHO 2006-2016)

Hbo	06-07	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17
ov > zo	332	286	288	307	305	223	178	202	229	238	264
ov > ov	54	63	63	51	66	54	35	34	24	24	28
zo > zo	651	684	463	472	499	260	208	215	234	244	226
zo > ov	174	111	117	113	103	92	92	74	63	58	58
Totaal	1.211	1.144	931	943	973	629	513	525	550	564	576
N.v.t.	10.948	10.247	10.364	11.528	11.996	11.321	10.409	10.912	11.270	11.375	11.243
%	10,0%	10,0%	8,2%	7,6%	7,5%	5,3%	4,7%	4,6%	4,7%	4,7%	4,9%
Wo	**06-07**	**07-08**	**08-09**	**09-10**	**10-11**	**11-12**	**12-13**	**13-14**	**14-15**	**15-16**	**16-17**
ov > zo	689	760	790	915	1.102	1.206	1.211	1.331	1.319	1.291	1.162
ov > ov	2.046	2.400	2.439	2.682	2.971	2.154	1.431	1.022	1.012	1.127	1.220
zo > zo	100	110	127	175	214	200	171	144	129	145	144
zo > ov	177	223	263	243	266	230	153	121	96	111	125
Totaal	3.012	3.493	3.619	4.015	4.553	3.790	2.966	2.618	2.556	2.674	2.651
N.v.t.	39.037	49.545	56.610	64.203	72.333	75.707	80.582	87.009	90.522	95.070	97.953
%	7,2%	6,6%	6,0%	5,9%	5,9%	4,8%	3,6%	2,9%	2,7%	2,7%	2,6%
Ho	**06-07**	**07-08**	**08-09**	**09-10**	**10-11**	**11-12**	**12-13**	**13-14**	**14-15**	**15-16**	**16-17**
ov > zo	1.021	1.046	1.078	1.222	1.407	1.429	1.389	1.533	1.548	1.529	1.426
ov > ov	2.100	2.463	2.502	2.733	3.037	2.208	1.466	1.056	1.036	1.151	1.248
zo > zo	751	794	590	647	713	460	379	359	363	389	370
zo > ov	351	334	380	356	369	322	245	195	159	169	183
Totaal	4.223	4.637	4.550	4.958	5.526	4.419	3.479	3.143	3.106	3.238	3.227
N.v.t.	49.985	59.792	66.974	75.731	84.329	87.028	90.991	97.921	101.792	106.445	109.196
%	7,8%	7,2%	6,4%	6,1%	6,1%	4,8%	3,7%	3,1%	3,0%	3,0%	2,9%

(zo=zorg/onderwijs; ov=overig; n.v.t.=geen tweede master; totaal=totaal tweede master; %=% tweede master)

6.4 Schakelstudenten

Een deel van de studenten die volgtijdelijk een tweede studie doen, zijn schakelstudenten. Deze definiëren we door te kijken naar studenten die zich inschrijven voor een tweede bachelor (in het wo) en vervolgens zonder het bachelordiploma te behalen, doorstromen naar een wo-master.

Vanuit het perspectief van de tweede bachelor kunnen hbo-bachelorgediplomeerden die kiezen voor een tweede bachelor in het wo (volgtijdelijk) in potentie ook schakelstudenten zijn. Hierbij laten we buiten beschouwing degenen die doorstromen naar een opleiding in de sector gezondheidszorg of onderwijs en hun eerste bachelor niet in deze sector volgden, en tandheelkunde en geneeskunde. De omvang van deze groep potentiële schakelstudenten is de laatste vier studiejaren (sinds 2012-2013) ruim 6.000 studenten (in 2016-2017 zijn dit 6.082 studenten). Dit zijn inschrijvingen; een zelfde student kan in meerdere jaren voorkomen. Kijken we naar de unieke records (instroom), dan gaat het in dezelfde periode jaarlijks om ruim 4.300 studenten (gemiddeld). Dit is het potentieel aan schakelstudenten vanuit het hbo. Uiteraard bevat deze groep van ruim 4.300 studenten ook studenten die hun bachelordegree in het wo behalen (deze studenten behoren in dat geval niet meer tot het potentieel aan schakelstudenten) of studenten die als schakelstudent beginnen en dit traject niet succesvol afronden of niet doorstromen naar een wo-master.

Vanuit het perspectief van de master kan retrospectief berekend worden hoeveel masterstudenten geschakeld hebben. Dat waren er in 2015-2016 ongeveer 7.000, zo blijkt uit onderzoek.[29] Een deel van deze groep volgde de route naar de master vanuit een bachelordiploma in het hbo via een tweede (niet afgeronde) bachelor in het wo. Van den Broek et al. (2016)[28] schatten het aantal schakelstudenten dat in 2015-2016 met een hbo-bachelordiploma via een niet-afgeronde wo-bachelor is doorgestroomd naar een wo-master op 3.444. De conclusie uit dit onderzoek naar schakeltrajecten was dat in het studiejaar 2015-2016 ongeveer de helft van alle masterstudenten die geschakeld hebben, bestaat uit bachelor-gediplomeerden die via een niet-afgemaakte wo-bachelor in de master zijn ingestroomd.

Om na te gaan hoe deze getallen zich tot elkaar verhouden, zijn beide onderzoeken gekoppeld. Van het potentieel aan schakelstudenten (unieke records) is gekeken wie uiteindelijk zijn begonnen aan een master. Hieruit komt naar voren dat van de totale doorstroom van hbo-bachelor-gediplomeerden naar een wo-bachelor (unieke records) in de studiejaren 2012-2013, 2013-2014 en 2014-2015 (de groep met een omvang van ruim 4.300) twee derde daadwerkelijk is begonnen aan een wo-master. In het hbo behaalde de helft hiervan hun bachelor in de sector economie (52%). Van deze economiegediplomeerden koos 43 procent voor een tweede studie binnen economie (schakeltraject) én een master binnen economie. Daarnaast is bij de economen de route economie via gedrag & maatschappij (schakeltraject) naar gedrag & maatschappij (master) populair (26%) of de route van economie via recht naar recht (15%). De overige sectoren waar veel geschakeld wordt zijn techniek (22%) en gedrag & maatschappij (12%).

6.5 Typering studenten tweede studie

Ongeveer drie van de vier bachelorstudenten die volgtijdelijk een tweede studie volgen in 2016 zijn afkomstig uit het hbo (76%). In 2012 lag dit aandeel iets hoger (80%). Iets meer dan de helft van deze hbo-bachelorstudenten volgt de tweede studie tevens in het hbo (50% in 2012; 54% in 2016). Van de bachelorstudenten afkomstig uit het wo stroomt ruim de helft door naar een hbo-bacheloropleiding (56% in 2012; 59% in 2016).

In vergelijking met studenten die geen tweede studie volgen zijn studenten die volg-tijdelijk een tweede studie volgen (hbo-bachelor, wo-bachelor of wo-master) vaker studenten van 31 jaar of ouder en deeltijdstudenten. Er is in alle groepen sprake van een lichte oververtegenwoordiging van autochtone studenten. In de groep hbo-bachelors zijn vrouwen oververtegenwoordigd alsook studenten met een vwo-vooropleiding. Studenten met een mbo-vooropleiding zijn juist ondervertegenwoordigd. Wo-bachelors hebben vaker een havo-vooropleiding en minder vaak een vwo-vooropleiding. Vrouwen en autochtone studenten zijn in het bijzonder binnen de groep die een tweede master in zorg of onderwijs volgt oververtegenwoordigd. Daarnaast hebben *wo*-masters vaker een vwo-achtergrond.

6.6 Instellingscollegegeld

De instellingscollegegelden voor de verschillende opleidingen hebben we via de websites van instellingen opgezocht. Vervolgens hebben we deze gegevens gebruikt om de hoogte van deze tarieven te vergelijken tussen soort ho, type ho, instelling en sector. Tabel 6.3 toont de instellingscollegegelden voor het hbo en wo en voor het hoger onderwijs naar type hoger onderwijs (bachelor-master) en totaal.

29 Broek, A. van den, Wartenbergh, F., Bendig-Jacobs, J. & Esseveldt, J. van (2016). *Schakelen tussen bachelor en master in het hoger onderwijs. Eindrapport*. Nijmegen: ResearchNed.

Tabel 6.3: Instellingscollegegeld (voltijd) hbo en wo 2016-2017 totalen naar type hoger onderwijs

	Gemiddeld	Aantal opleidingen	Std.
Hbo-bachelor	7.138	929	1.448
Hbo-master	6.697	68	1.947
Hbo-totaal	7.108	997	1.490
Wo-bachelor	8.681	429	3.447
Wo-master	11.779	840	4.071
Wo-totaal	10.732	1.269	4.139
Ho-bachelor	7.625	1.358	2.387
Ho-master	11.399	908	4.172
Ho-totaal	9.137	2.266	3.715

Bron: websites instellingen

Het gemiddelde tarief in het hbo bedraagt € 7.108 (€ 7.138 in de bachelor en € 6.697 in de master). Een gedifferentieerd tarief komt bij elf van de 37 hbo-instellingen voor. Vier van deze instellingen hanteren binnen de master wél een uniform tarief (Avans, HR, HKU en Saxion). Zeventien instellingen hanteren een uniform tarief voor de bachelors; negen instellingen bieden maar één (bekostigde) bacheloropleiding aan. In figuur 6.6 zien we dat de gehanteerde tarieven relatief uniform zijn verdeeld naar sector in zowel de bachelor als de master. Het blauwe balkje ontbreekt in drie sectoren omdat het hier slechts één opleiding betreft.

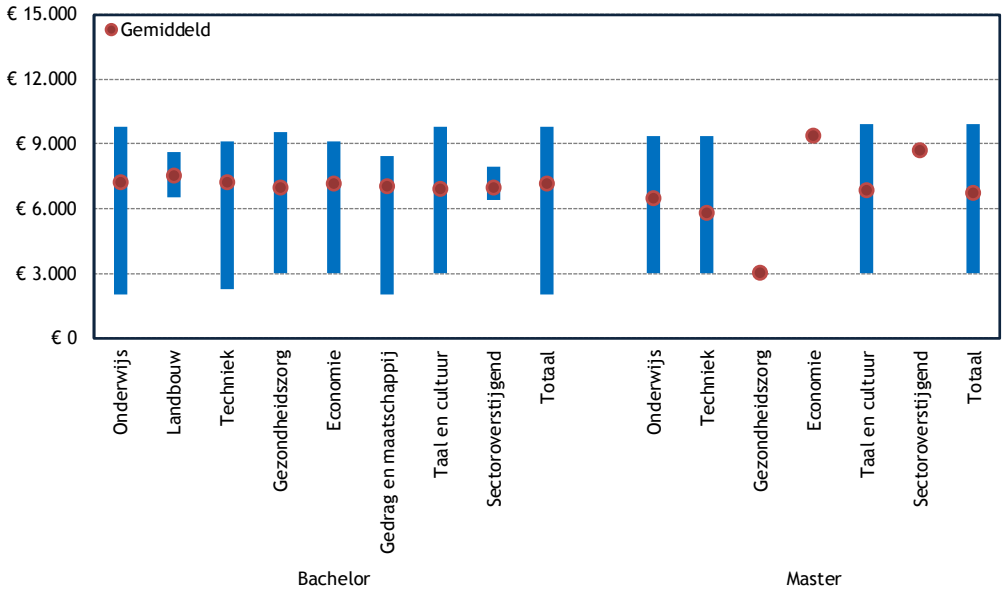

Figuur 6.6: Instellingscollegegelden hbo 2016-2017 naar sector, minimale, gemiddelde en maximale (bron: websites)

In het wo ligt het gemiddeld tarief hoger dan in het hbo: € 10.732 (€ 8.681 in de bachelor en € 11.779 in de master).[30] Van de zeventien universiteiten (excl. OU) hanteren er twee een uniform tarief voor alle bacheloropleidingen (TU/e en WUR; TUD m.u.v. de joint degree Molecular Science and Technology); drie universiteiten bieden slechts één bachelor aan. Binnen de overige universiteiten is sprake van een gedifferentieerd tarief voor bachelors, veelal sectorspecifiek.

30 Incl. wo-opleidingen aan de Hanzehogeschool Groningen en NHTV Internationale Hogeschool Breda.

In figuur 6.7 zien we dat de variatie klein is binnen de sectoren economie en gedrag en maatschappij. Binnen de sector landbouw wordt één uniform tarief gehanteerd; de WUR is de enige universiteit die opleidingen binnen deze sector aanbiedt.[31] De variatie is juist groot in de gezondheidszorg. Met betrekking tot de bachelors (en masters) geneeskunde hanteert de VU het goedkoopste (€ 15.000) en de UM het duurste tarief (€ 32.000).

Wat betreft de masteropleidingen hanteren drie universiteiten een uniform tarief (TU/e, WUR en UvH (2 masters)). Ook hier zien we dat verschillen in tarief samenhangen met de wo-sector. De bedragen in de sector techniek vallen relatief laag uit: mogelijk hangt dit samen met instellingsbeleid van de TU/e en TUD. Deze universiteiten hanteren voor (Nederlandse) studenten een instellingscollegegeldtarief ter hoogte van het wettelijk collegegeld (indien sprake is van een verwante vooropleiding).
In totaal zijn er 106 opleidingen die een tarief ter hoogte van het wettelijke collegegeld hanteren (3 hbo-bachelors, 35 wo-bachelors en 68 wo-masters). Het betreft opleidingen in de sector techniek, onderwijsopleidingen en theologische opleidingen.

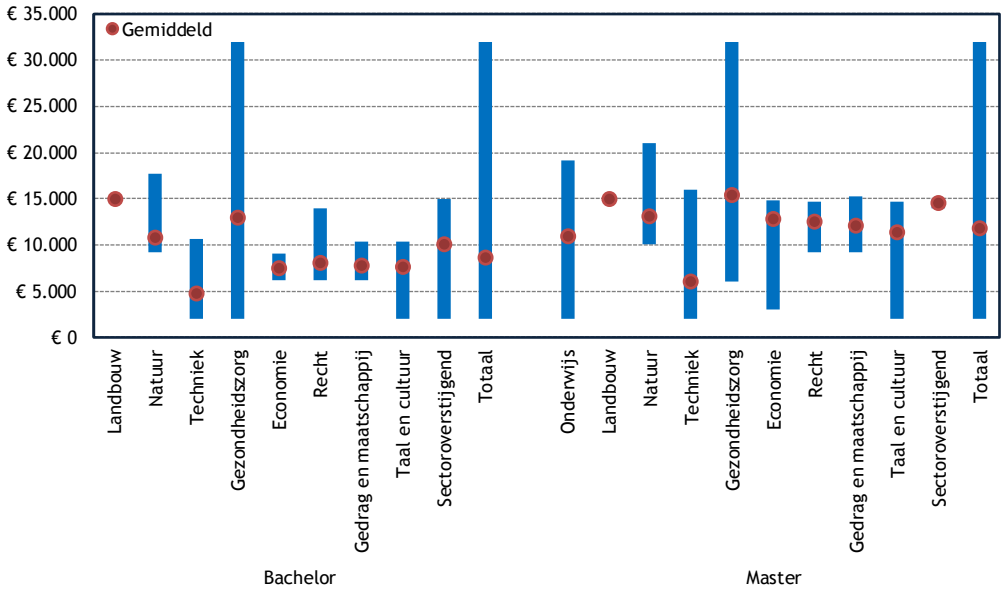

Figuur 6.7: Instellingscollegegelden wo 2016-2017 naar sector, minimale, gemiddelde en maximale (bron: websites)

Tabel 6.4 (hbo) en tabel 6.5 (wo) tonen de tarieven naar soort ho, type ho en naar sector, het aantal opleidingen binnen de sectoren, de gemiddelden, minima en maxima die gehanteerd worden en het aantal opleidingen waarvoor het maximumtarief van toepassing is.

In het hbo zien we de bedragen niet boven de € 10.000 uitkomen. De bedragen zijn gemiddeld genomen het laagst in de sectoren taal en cultuur en techniek, hoewel er in beide sectoren sprake is van grote verschillen tussen het minimum en maximum. Voor het wo is reeds geconstateerd dat de techniekopleidingen gemiddeld genomen een laag tarief hanteren. Ook in de sectoren taal en cultuur en economie gelden lage tarieven. Hoge tarieven vinden we in de sectoren landbouw en gezondheidszorg.

31 TU/e biedt met uitzondering van één opleiding (Master Science Education and Communication) al haar opleidingen aan in de technieksector.

Tabel 6.4: Instellingscollegegelden (voltijd) hbo 2016-2017 naar sector: het aantal opleidingen waarop de cijfers zijn gebaseerd, minimale, gemiddelde en maximale waarden én het aantal opleidingen waar het maximale bedrag gehanteerd wordt (bron: websites)

		Aantal opleidingen	Std	Gemiddeld	Minimum	Maximum	
Hbo-bachelor	Onderwijs	198	1.306	7.218	1.984	9.800	4*
	Landbouw	36	952	7.528	6.508	8.600	14*
	Techniek	247	1.471	7.171	2.250	9.107	6*
	Gezondheidszorg	73	1.661	6.958	3.000	9.530	1*
	Economie	226	1.382	7.130	3.000	9.107	7*
	Gedrag en maatschappij	101	1.404	7.019	1.984	8.430	1*
	Taal en cultuur	45	2.156	6.894	3.000	9.800	4*
	Sectoroverstijgend	3	867	6.950	6.400	7.950	1*
Hbo-master	Onderwijs	19	1.134	6.482	3.000	9.368	1*
	Techniek	4	2.648	5.797	3.000	9.388	1*
	Gezondheidszorg	1	.	3.000	3.000	3.000	1*
	Economie	1	.	9.388	9.388	9.388	1*
	Taal en cultuur	42	2.094	6.856	3.000	9.900	3*
	Sectoroverstijgend	1	.	8.668	8.668	8.668	1*

Tabel 6.5: Instellingscollegegelden (voltijd) wo 2016-2017 naar sector: het aantal opleidingen waarop de cijfers zijn gebaseerd, minimale, gemiddelde en maximale waarden én het aantal opleidingen waar het maximale bedrag gehanteerd wordt (bron: websites)

		Aantal opleidingen	Std	Gemiddeld	Minimum	Maximum	
Wo-bachelor	Landbouw	18	0	15.000	15.000	15.000	18*
	Natuur	64	1.279	10.797	9.232	17.735	1*
	Techniek	44	3.581	4.766	1.984	10.600	4*
	Gezondheidszorg	32	6.313	12.926	1.984	32.000	1*
	Economie	31	744	7.532	6.200	9.000	1*
	Recht	27	1.463	7.995	6.200	14.000	1*
	Gedrag en maatschappij	63	901	7.727	6.200	10.430	1*
	Taal en cultuur	128	1.549	7.670	1.984	10.300	1*
	Sectoroverstijgend	22	3.293	10.078	1.984	15.000	2*
Wo-master	Onderwijs	125	5.030	10.945	1.984	19.100	23*
	Landbouw	27	0	15.000	15.000	15.000	27*
	Natuur	107	2.143	13.164	10.124	20.993	1*
	Techniek	80	5.719	6.052	1.984	16.000	1*
	Gezondheidszorg	56	5.082	15.432	6.000	32.000	2*
	Economie	86	1.803	12.752	3.000	14.850	9*
	Recht	73	1.716	12.560	9.232	14.700	4*
	Gedrag en maatschappij	123	1.886	12.039	9.232	15.330	1*
	Taal en cultuur	159	2.785	11.397	1.984	14.700	29*
	Sectoroverstijgend	4	577	14.500	14.000	15.000	2*

* Aantal opleidingen dat het maximumbedrag hanteert

6.7 Samenvatting

We hebben in dit hoofdstuk aandacht besteed aan studenten die een tweede studie volgen; zowel tweede bachelors als tweede masters, en zowel studenten die volgtijdelijk of gelijktijdig aanvangen met deze studie. Er zijn verscheidene regelingen van toepassing op basis waarvan wordt bepaald of een student die een tweede studie volgt daarvoor het wettelijk collegegeldtarief dan wel het instellingscollegegeldtarief betaalt: deze regelingen zijn terug te lezen in hoofdstuk 1 en paragraaf 6.1.

Verandert het aandeel studenten dat kiest voor een tweede studie (gelijktijdig c.q. volgtijdelijk)?

We zien het aantal studenten dat kiest voor een tweede studie vanaf 2014 licht toenemen: met vijf procent tot 23.063 studenten in 2016. Er is weinig verschil in aantallen met betrekking tot de keuze voor een hbo- of een wo-studie. Ongeveer drie procent van de totale populatie aan studenten volgt een tweede studie. Het aandeel studenten dat een tweede studie volgt is na een daling in 2013 gestabiliseerd tot ongeveer drie procent van de totale studentenpopulatie. Hbo-studenten volgen iets minder vaak een tweede studie dan wo-studenten (2,5% vs. 4,5%). De meeste studenten die een tweede studie volgen doen dit volgtijdelijk. Het aantal studenten dat gelijktijdig een tweede studie volgde bedroeg iets minder dan 2.000 in 2016.

Studenten die een tweede bachelor in zorg of onderwijs volgen en in deze sectoren nog geen diploma hebben behaald, vallen binnen de regeling voor het wettelijk collegegeld. Dit aantal is tussen 2009 en 2016 gestegen met 36 procent tot 6.660 studenten; het betreft hier voornamelijk hbo'ers (95%). Het aantal studenten met een tweede bachelor dat buiten de regeling valt, is na een relatief forse daling tussen 2009 en 2013 gestabiliseerd rond de 11.000 studenten. Ten opzichte van de totale studentenpopulatie is het aandeel studenten dat binnen of buiten de regeling valt redelijk gelijk (2016: 1,11% binnen en 1,88% buiten).

Er is een schatting gemaakt van het potentieel aan studenten dat een schakelprogramma doet: hbo-bachelors die doorstromen naar een wo-bachelor (excl. geneeskunde, tandheelkunde en excl. het traject overig > zorg/onderwijs). Het betreft ruim 6.000 ingeschreven studenten in 2016; dit aantal is sinds 2013 redelijk stabiel gebleven. De laatste jaren gaat het om (gemiddeld) 4.300 unieke studenten. Van hen is naar schatting twee derde ook daadwerkelijk schakelstudent in de zin dat zij zonder het wo-bachelordiploma behaald te hebben, doorstromen naar een wo-master. De helft van deze studenten is afkomstig uit de sector economie (52%) en de meeste studenten stromen direct verwant of aanpalend door (bijv. van hbo-sector economie naar wo-sector economie of recht).

Welk type student volgt een tweede studie?

Drie op de vier studenten die volgtijdelijk een tweede studie doen zijn afkomstig uit het hbo (76% in 2016). Van de bachelorstudenten afkomstig uit wo stroomt ruim de helft door naar een hbo-bacheloropleiding (59% in 2016). Studenten die een tweede studie volgen zijn over het algemeen vaker deeltijdstudenten, vaker 31 jaar of ouder en iets vaker autochtoon. Hbo-bachelorstudenten en wo-masterstudenten hebben vaker een vwo-vooropleiding, terwijl wo-bachelors juist vaker een havo-vooropleiding hebben genoten in vergelijking met studenten die geen tweede studie volgen.

Hoe hoog zijn de instellingscollegegelden voor de tweede studie en in welke mate is er sprake van uniforme dan wel gedifferentieerde tarieven?

In het studiejaar 2016-2017 bedraagt het gemiddelde instellingscollegegeldtarief in het hbo iets meer dan € 7.100 (€ 7.138 in de bachelor en € 6.697 in de master). Elf van de 37 hbo-instellingen hanteren een gedifferentieerd tarief. Zeventien instellingen hanteren een uniform tarief. In het wo ligt het gemiddelde tarief hoger: bijna € 10.732 (€ 8.681 in de bachelor en € 11.779 in de master). Van de zeventien universiteiten (excl. OU) hanteren er twee een uniform tarief voor alle bacheloropleidingen (TU/e en WUR; TUD m.u.v. één joint degree) en drie voor alle masteropleidingen (zelfde instellingen incl. UvH). Verschillen in tarieven hangen samen met instellingsbeleid en de sector waarin het onderwijs wordt gegeven.

7 Studievoortgang, studiegedrag, kwaliteit en excellentie

7.1 Inleiding en vraagstelling

Het studieproces staat in dit hoofdstuk centraal. Net als in de vorige monitoren gaan we nader in op de studievoortgang, het studiegedrag, de waargenomen kwaliteit en deelname aan excellentietrajecten. Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen in dit hoofdstuk is gebruikgemaakt van drie bronnen: de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (jaren 2011 tot en met 2016), de Nationale Studentenenquête (jaren 2010 tot en met 2016) en de rendementscijfers zijn afkomstig van de VH en de VSNU. De analyses hebben betrekking op de voltijd bachelorstudenten. De volgende onderzoeksvragen worden in dit hoofdstuk beantwoord:

7_1 Verandert het aandeel eerstejaarsstudenten dat op schema ligt?
7_2 Hoe ontwikkelt zich het percentage studenten dat aangesproken wordt op studieachterstand in het eerste jaar?
7_3 Hoe is de ontwikkeling van bachelorrendementen?
7_4 Verbetert de studievoortgang van studenten?
7_5 Verbetert de inzet van studenten?
7_6 Verbetert de motivatie van studenten?
7_7 Verbetert de tijdbesteding van studenten aan hun studie?
7_8 Hoe ontwikkelt zich de onderwijsintensiteit (aantal contacturen) in het eerste jaar?
7_9 Welk deel van de eerstejaarsstudenten heeft minder dan twaalf contacturen?
7_10 Verandert het aandeel werkende studenten?
7_11 Verandert het aantal gewerkte uren?
7_12 Is werken naast de studie van invloed op de resultaten?
7_13 Waarom werken eerstejaarsstudenten naast de studie?
7_14 Verbetert de kwaliteit van de opleiding naar de mening van de studenten (algemeen, inhoud, docenten, begeleiding)?
7_15 Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met bestuurlijke ervaring?
7_16 Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met studie-ervaring in het buitenland?
7_17 Verandert het aandeel ambitieuze studenten?
7_18 Verandert de deelname aan excellentietrajecten (het aantal studenten in honoursprogramma's)?
7_19 In hoeverre worden programma's aangeboden in een buitenlandse taal?
7_20 In hoeverre zijn studenten op de hoogte van het profileringsfonds en hoeveel studenten maken er gebruik van?

7.2 Data en definities

In de Studentenmonitor Hoger Onderwijs staan studievoortgang, motivatie, studiekeuze, studiegedrag, tevredenheid, tijdbesteding, inkomsten en uitgaven van de Nederlandse studentenpopulatie centraal. Net als in de vorige Monitor Beleidsmaatregelen, worden dit jaar meerdere jaren van de Studentenmonitor met elkaar vergeleken. In de zomer van elke meting vond het veldwerk van de Studentenmonitor plaats onder een steekproef van in Nederland studerende studenten. De studenten zijn deels benaderd via DUO en deels via een studentenpanel.

De resultaten in de Studentenmonitor zijn zodanig gewogen dat het beeld representatief is voor de landelijke studentenpopulatie.[32] In de analyses van dit hoofdstuk zijn alleen de voltijd bachelors meegenomen. De volgende (gewogen) aantallen zijn opgenomen in de analyses (tabel 7.1):

32 De gegevens zijn gewogen naar geslacht, type ho, soort ho en sector opleiding eerste jaar.

Tabel 7.1: Ongewogen steekproefaantallen Studentenmonitor Hoger Onderwijs

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Alle jaren
Hbo	8.809	3.935	7.337	6.131	6.030	5.212	31.424
Wo	8.419	5.392	5.993	4.611	5.993	3.880	28.295
Totaal	17.228	9.327	13.330	10.742	12.023	9.092	59.719

Alleen bachelor voltijd; ten bate van de analyses is een weegfactor toegepast.

De in dit hoofdstuk getoonde tevredenheidsoordelen over de opleiding zijn afkomstig van de Nationale Studentenenquête, een groot landelijk tevredenheidsonderzoek dat jaarlijks wordt uitgevoerd onder alle bekostigde opleidingen in het hoger onderwijs. Naast een algemeen oordeel over hun opleiding wordt in dit onderzoek studenten een oordeel gevraagd over onder andere de thema's algemene vaardigheden, wetenschappelijke vaardigheden, voorbereiding op de beroepsloopbaan, docenten, studiebegeleiding, toetsing en beoordeling, informatievoorziening, studierooster, studielast, contacttijd, groepsgrootte, kwaliteitszorg en studieomgeving. De studentoordelen waarover in deze monitor is gerapporteerd hebben betrekking op de thema's algemeen oordeel, docenten, inhoud en studiebegeleiding. De analyses zijn gebaseerd op onderstaande aantallen voltijd bachelorstudenten (tabel 7.2):

Tabel 7.2: Ongewogen steekproefaantallen Nationale Studentenenquête

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Alle jaren
Hbo	111.993	100.449	111.387	140.862	132.914	158.858	167.090	923.553
Wo	80.541	75.003	5.9521	87.020	68.223	84.211	103.319	557.838
Totaal	192.534	175.452	170.908	227.882	201.137	243.069	270.409	1.481.391

Alleen bachelor voltijd bekostigd; ten bate van de analyses is een weegfactor toegepast.

De *rendementscijfers* die zijn gebruikt, zijn ontleend aan de VSNU (beschikbaar gesteld door VSNU) en de Vereniging Hogescholen (website VH). Deze cijfers geven een beeld van de mate waarin de studenten die starten aan deze bacheloropleiding binnen vier jaar (wo) of vijf jaar (hbo), dus nominaal plus 1 jaar, een diploma halen. De rendementen zijn berekend op basis van de instroomcohorten voor de cohorten 2002 t/m 2012 (wo) en 2002 t/m 2010 (hbo). Hiermee zijn de rendementen van geactualiseerd op basis van het meest recente 1cHO; de laatste rendementen van het hbo dateren van april 2016; dat betekent dat de laatste stand van zaken daarin nog niet is verwerkt. De rendementsdefinities van hbo en wo komen niet overeen. Voor het wo is berekend hoeveel studenten van een cohort binnen nominaal plus 1 (vier jaar) hun bachelordiploma behalen. De cohortdefinitie betreft alle studenten met een vwo-diploma die direct instromen in het wo (maximaal 1 jaar tussen behalen vwo diploma en instroom) en zich ook het tweede inschrijfjaar inschrijven (herinschrijvingen) 1) in het wo en 2) in dezelfde opleiding. Voor het wo is berekend hoeveel studenten van een cohort binnen nominaal plus 1 (vier jaar) hun bachelordiploma behalen 1) in het wo (hierbij zijn de switchers meegenomen: 'rendement wo') en 2) in dezelfde opleiding (bachelorrendement opleiding, excl. switchers: 'rendement opleiding').

Voor het hbo zijn de cijfers gebaseerd op het percentage studenten dat aan een opleiding begint en vervolgens binnen vijf jaar een diploma binnen het hoger onderwijs behaalt (niet per se bij de opleiding waaraan de student gestart is). Ook studenten die switchen naar een andere opleiding worden dus meegerekend. Het betreft alle hoofdinschrijvingen van studenten die zich in een bepaald studiejaar (cohort) voor het eerst hebben ingeschreven aan deze opleiding. In het hbo zijn naast de totale rendementen ook de rendementen van de belangrijkste vooropleidingsgroepen (vwo, mbo, havo) opgenomen.

Steeds tonen we voor alle indicatoren een grafische presentatie van de resultaten voor het hbo, voor het wo en het totale hoger onderwijs. Daarnaast is voor alle indicatoren nagegaan of er grote verschillen zijn tussen groepen studenten. De volgende studentkenmerken zijn hierin opgenomen: geslacht, opleidingsniveau ouders, soort hoger onderwijs, eerstejaars/ouderejaars, herkomst, functiebeperking, woonsituatie en bèta/niet-bèta. De indeling in bèta en niet-bèta is gebaseerd op de indeling in clusters zoals gemaakt door het Platform Bèta Techniek. Voor de indeling in bèta zijn cluster 1 (opleidingen in de sector natuur en techniek) en cluster 2 (opleidingen met meer dan 50% bètavakken) samengenomen. In het hoofdstuk is dit jaar een nieuwe vergelijkingsgroep binnen de Studentenmonitor toegevoegd: eerstejaars met studievoorschot (studenten die in 2015-2016 voor het eerst zijn gaan studeren in het hoger onderwijs en die onder de regeling studievoorschot vallen) en de laatste lichting eerstejaars onder het oude stelsel (studenten die in 2014-2015 voor het eerst in het hoger onderwijs zijn gaan studeren met een basisbeurs).

7.3 Studieachterstand

Figuur 7.1 toont het percentage voltijd bachelorstudenten dat naar eigen zeggen een studieachterstand of studievertraging heeft opgelopen. Het aandeel eerstejaarsstudenten in het wo dat een achterstand heeft opgelopen (17%) is iets groter dan in het hbo (14%). Ook voor ouderejaars geldt dat een achterstand iets vaker voorkomt in het wo (43%) dan in het hbo (39%). Vergeleken met vorig jaar is het beeld stabiel gebleven. Vergelijken we de eerstejaars in 2015-2016 die onder het studievoorschot vallen met de eerstejaars een jaar eerder met recht op een basisbeurs en daarmee studerend in de nominale fase, dan blijken eerstejaars hbo-studenten beduidend minder vaak studieachterstand op te lopen onder het studievoorschot dan onder het oude stelsel. Voor het wo zijn geen significante verschillen gevonden in studieachterstand tussen eerstejaars vallend onder het studievoorschot en de eerstejaars onder het oude stelstel.

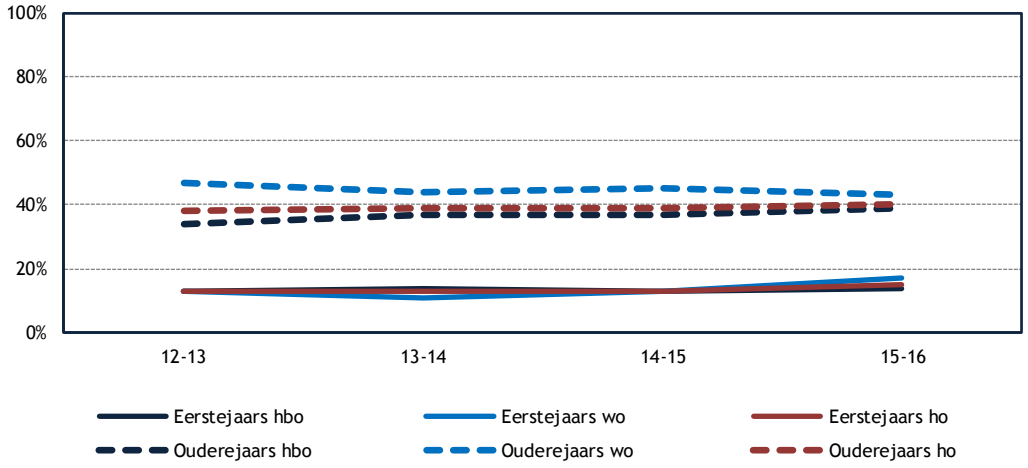

Figuur 7.1: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand (bron: Studentenmonitor 2013-2016)

In studiejaar 2015-2016 geeft iets meer dan de helft van de eerstejaars in het hbo (52%) en bijna de helft van de eerstejaars in het wo (49%) aan dat zij aangesproken zijn op hun studie-achterstand (figuur 7.2). Deze percentages zijn stabiel gedurende de afgelopen drie studiejaren. Het percentage ouderejaars dat aangeeft aangesproken te worden op studieachterstand is eveneens stabiel gebleven sinds 2013-2014 met 30 procent. Net als in voorgaande jaren ligt ook in 2015-2016 het percentage ouderejaars dat wordt aangesproken op studievertraging in het hbo met 35 procent significant hoger dan in het wo (19%).

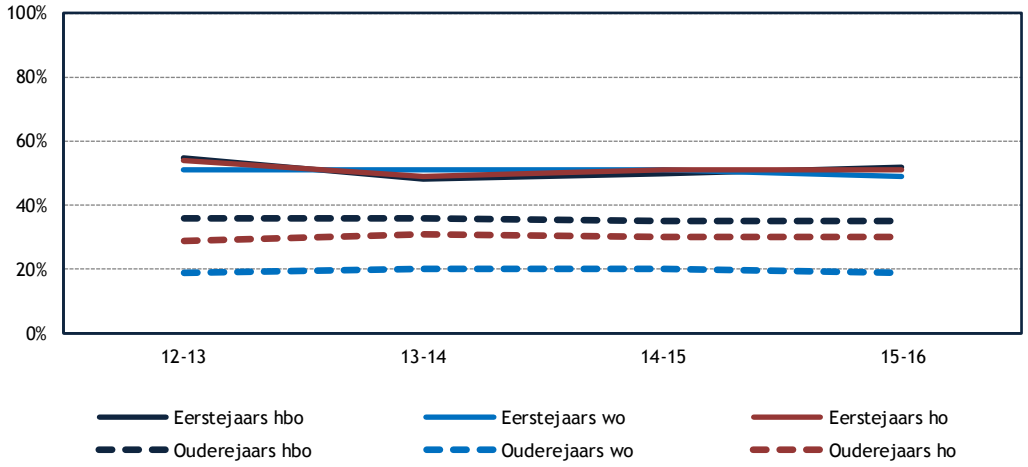

Figuur 7.2: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand dat hierop aangesproken wordt (bron: Studentenmonitor 2013-2016)

7.4 Rendementen

De bachelorrendementen in het hbo en wo worden in figuur 7.3 en figuur 7.4 weergegeven. De rendementen in het hbo zijn in figuur 7.3 bijgewerkt tot en met studiejaar 2013-2014, het instroomcohort 2009-2010. In het wo dateren de laatst bekende bachelorrendementen van het studiejaar 2015-2016, het instroomcohort 2012-2013). De bachelorrendementen in het hbo zijn ten opzichte van een jaar eerder stabiel gebleven. Bachelorrendementen in het hbo zijn het hoogst voor studenten met een vwo-achtergrond en het laagst voor havisten en studenten die doorstroomden vanuit het mbo.

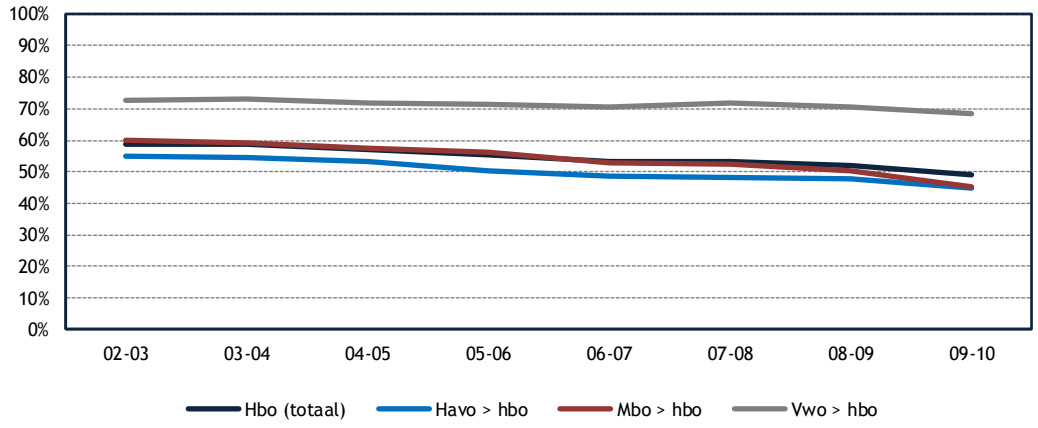

Figuur 7.3: De ontwikkeling van bachelorrendementen in het hbo na 5 jaar (nominaal + 1) instroomcohorten 2002 t/m 2009 (bron: website Vereniging Hogescholen)

De bachelorrendementen in het wo zijn gestegen. Dit geldt zowel voor het opleidingsrendement als het wo-rendement als geheel (inclusief de switchende studenten).

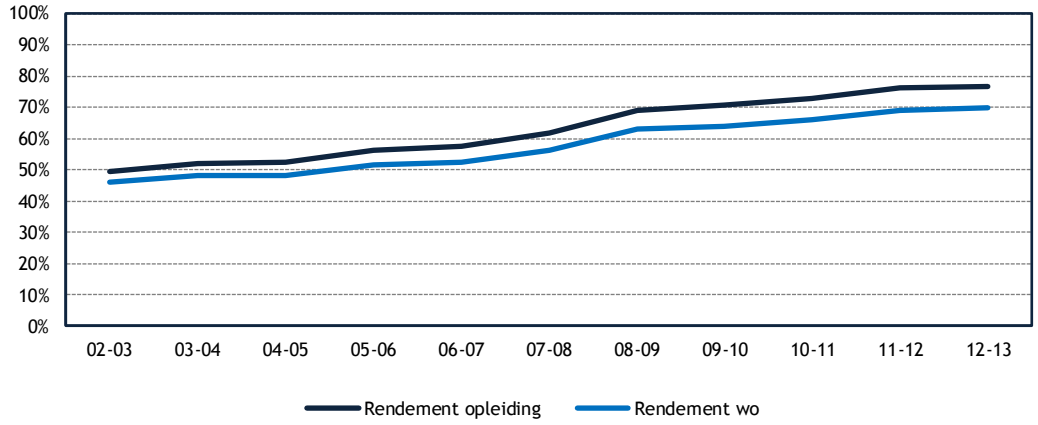

Figuur 7.4: De ontwikkeling van bachelorrendementen in het wo na 4 jaar (nominaal + 1) instroomcohorten 2002 t/m 2012 (bron: VSNU)

7.5 Studievoortgang

Als maat voor studievoortgang is het percentage behaalde EC gedeeld door het percentage verbruikte studieduur. Een waarde van 100 betekent dat een student aangeeft nominaal te studeren of 'op schema ligt': het percentage behaalde EC komt precies overeen met de studieduur. In 2015-2016 ligt de gemiddelde studievoortgang op 90 procent (ten opzichte van nominaal), vergelijkbaar met een jaar eerder (figuur 7.5).

De studievoortgang van eerstejaars ligt daarbij hoger dan die van ouderejaars (ouderejaars lopen verder achter op schema). In 2015-2016 is de studievoortgang van hbo-eerstejaars toegenomen ten opzichte van een jaar eerder. Verschil naar opleidingsniveau van de ouders is er niet in de studievoortgang die studenten laten zien. Vergelijken we de eerstejaars die onder het studievoorschot vallen met de eerstejaars studerend in 2014-2015 onder het oude stelsel dan zijn het de hbo'ers die gemiddeld sneller zijn gaan studeren onder het studievoorschot (hogere studievoortgang). Voor het wo zijn onder de eerstejaars van beide jaren geen significante verschillen in studievoortgang gevonden.

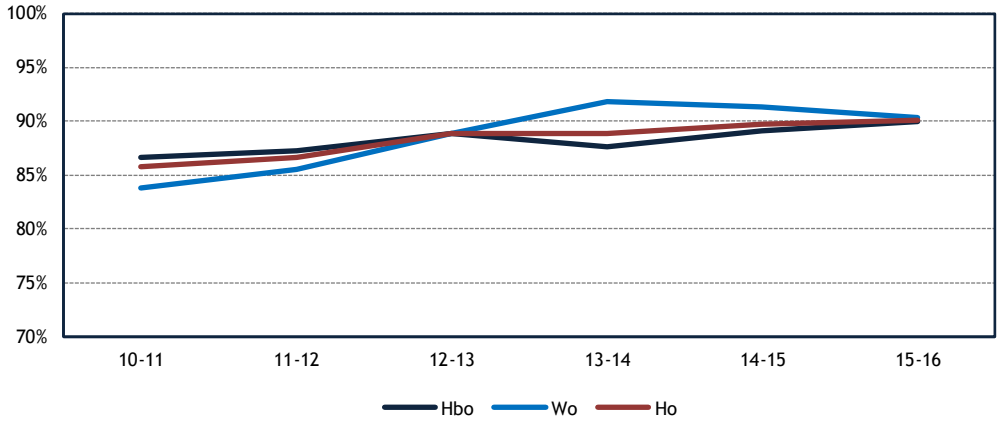

Figuur 7.5: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

We zagen dat verschillen tussen hbo en wo afnemen waar het de (zelf gerapporteerde) studievoortgang betreft. Wel constateren we zichtbare verschillen als we inzoomen op bepaalde groepen. De gemiddelde studievoortgang van studenten met een belemmerende functiebeperking ligt tien procentpunten lager dan die van studenten zonder deze belemmering (figuur 7.6). In het wo is dit verschil (met 13 pptn.) groter dan in het hbo (9 pptn.).

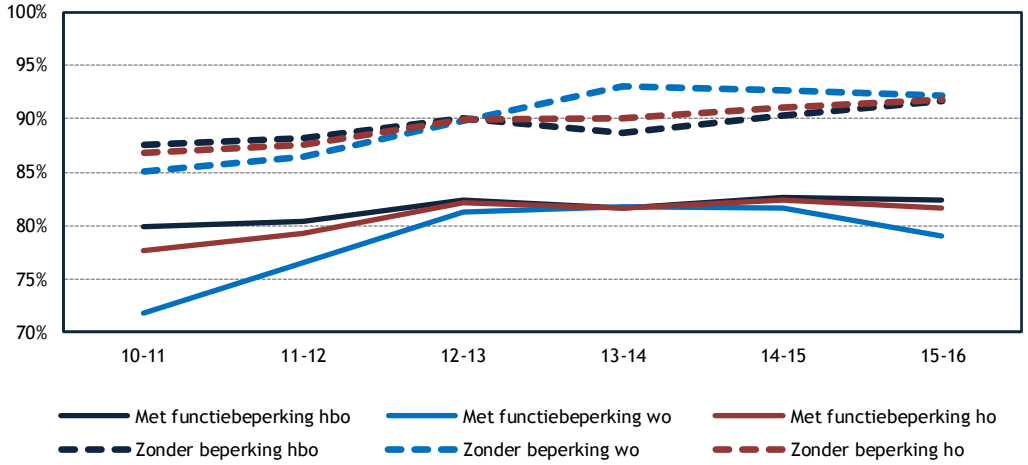

Figuur 7.6: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar wel/geen last van functiebeperking (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Een uitsplitsing naar herkomst laat zien dat autochtone studenten gemiddeld genomen een hogere studievoortgang hebben dan studenten met een migratieachtergrond (figuur 7.7); in 2016 bedraagt het verschil ongeveer vijf procentpunten.

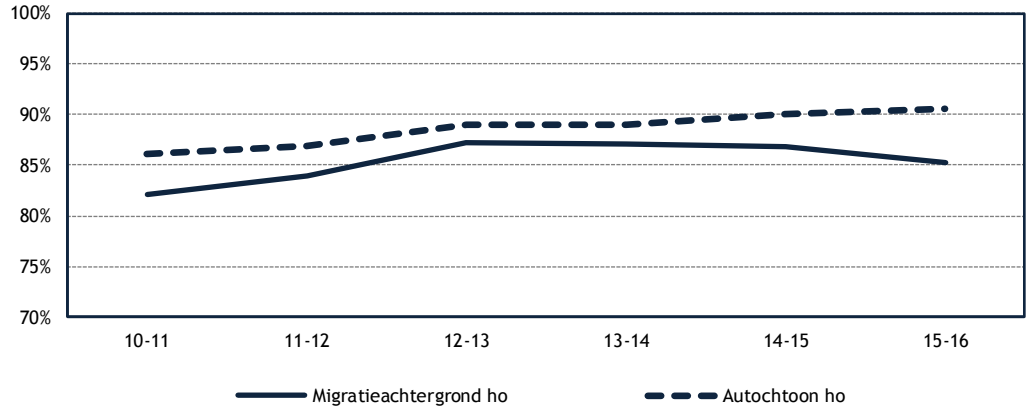

Figuur 7.7: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar herkomst(bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke studenten in hun zelf gerapporteerde studievoortgang worden dit jaar iets groter (figuur 7.8). Ten opzichte van 2014-2015 is er een significante stijging in de studievoortgang van vrouwelijke hbo-studenten. De studievoortgang van vrouwelijke wo-studenten blijft stabiel, terwijl die van de mannelijke wo-studenten terugloopt.

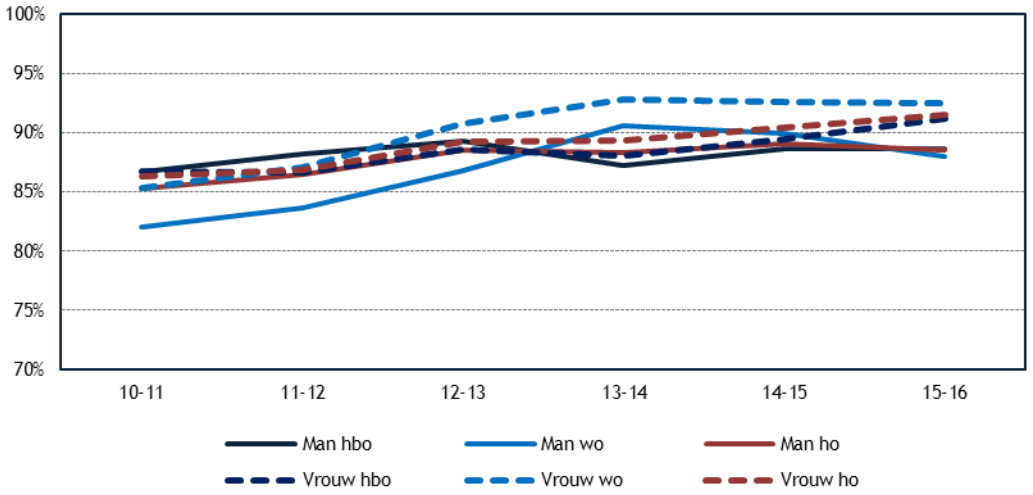

Figuur 7.8: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar geslacht (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Hbo-studenten afkomstig van het vwo geven gemiddeld genomen aan een betere studievoortgang te hebben dan studenten met een mbo- of havo-achtergrond (figuur 7.9). De groep die vanuit de havo naar het hbo ging, blijft ook dit jaar achter in zelf gerapporteerde studievoortgang. Voor alle drie de groepen zijn geen significante verschillen gevonden in studievoortgang met een jaar.

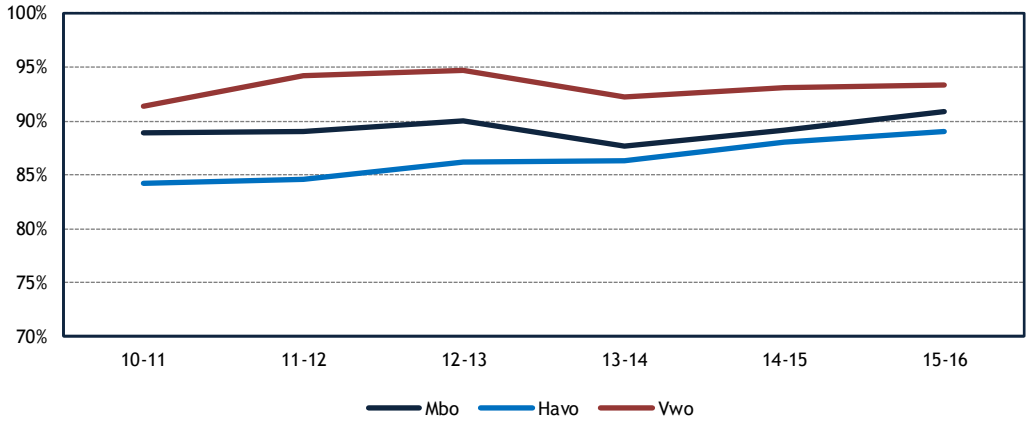

Figuur 7.9: Studievoortgang van voltijd hbo-bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar vooropleiding (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

In de Studentenmonitor is studenten gevraagd de studievoortgang ten opzichte van het programma dat gevolgd wordt, in te schatten. In totaal geeft 22 procent van de eerstejaars aan achter te liggen op schema in 2015-2016, tegenover 43 procent van de ouderejaars (figuur 7.10). Vergeleken met 2014-2015 is dit percentage voor zowel eerstejaars als ouderejaars stabiel gebleven. Kijken we naar achtergrondkenmerken van studenten in het hoger onderwijs dan zien we dat vrouwelijke studenten vaker dan mannelijke studenten aangeven op schema te liggen, studenten die thuis wonen, studenten met een migratieachtergrond en studenten afkomstig van het vwo.

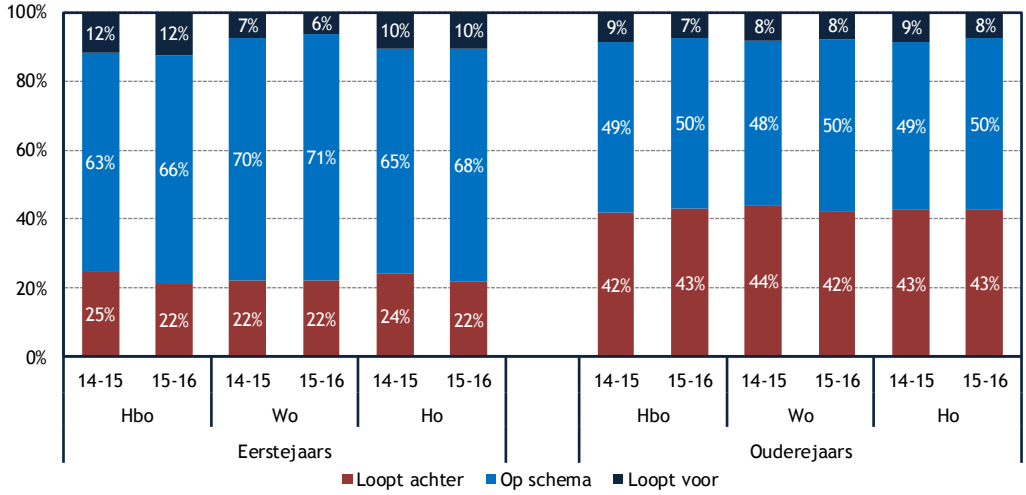

Figuur 7.10: Studievoortgang ten opzichte van programma: eigen inschatting student (bron: Studentenmonitor 2015-2016)

Gevraagd naar de studievoortgang ten opzichte van de eigen ambities geeft een aanzienlijk deel van de studenten achter te lopen (figuur 7.11). Dat percentage neemt ten opzichte van 2014-2015 onder de eerstejaarsstudenten af: deze groep oordeelt in 2015-2016 significant positiever over de studievorderingen.

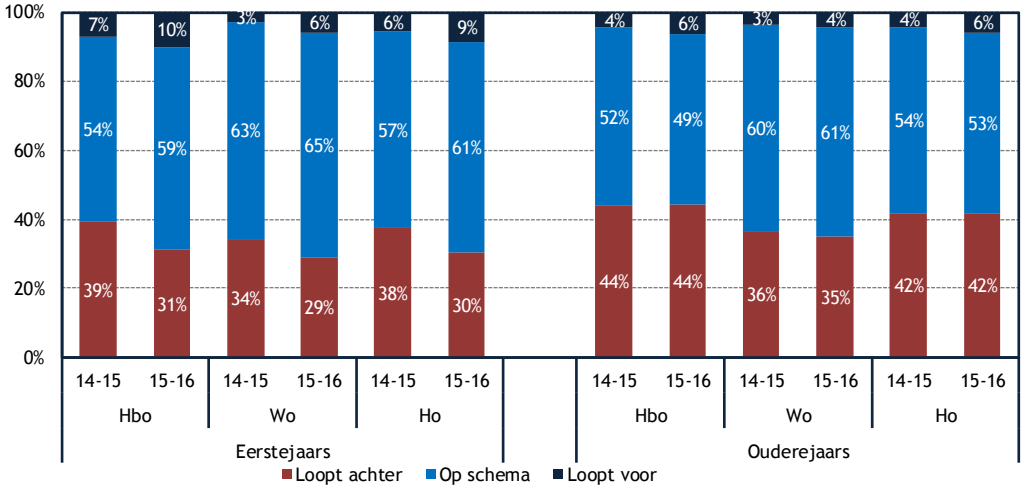

Figuur 7.11: Studievoortgang ten opzichte van eigen ambities: eigen inschatting student (bron: Studentenmonitor 2015-2016)

7.6 Inzet en motivatie

Studenten geven in vergelijking met het voorgaande meetjaar vaker aan dat zij beschikken over een meer dan gemiddelde inzet; in het hbo zien we een stijging van vier procentpunten en in het wo van drie procentpunten (figuur 7.12). Het aandeel studenten dat een meer dan gemiddelde inzet toont is onder eerstejaars hoger dan onder ouderejaars; dit geldt zowel voor het hbo als voor het wo. Vrouwen geven vaker aan over een meer dan gemiddelde inzet te beschikken dan mannen. Studenten die zich in hun studie belemmerd voelen door een functiebeperking geven net als in voorgaande jaren aan zich minder intensief in te (kunnen) zetten dan studenten zonder beperking. Hbo-studenten wier ouders zelf niet in het hoger onderwijs gestudeerd hebben, vertonen vaker een meer dan gemiddelde inzet. In het wo is dit verschil er niet.

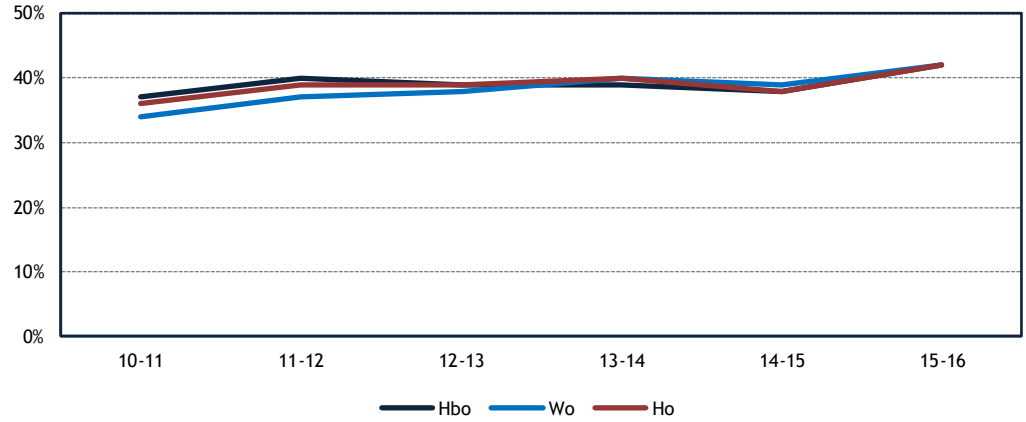

Figuur 7.12: Percentage voltijd bachelorstudenten met meer dan gemiddelde inzet (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

De indicator voor motivatie is samengesteld uit de eigen inschatting van de student over zijn motivatie op drie momenten: aan de start van de studie, aan het begin van het studiejaar en in mei van het laatste studiejaar. Uit figuur 7.13 komt naar voren dat het wo een groter percentage gemotiveerde studenten kent dan het hbo (hbo: 74%; wo: 79%). De motivatie van studenten is vergeleken met een jaar eerder, zowel in het hbo als in het wo, gestegen met twee procentpunten.

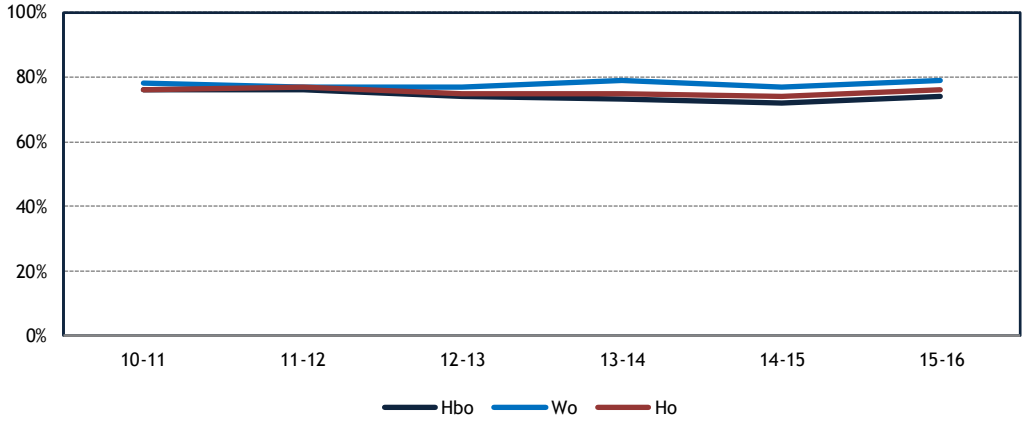

Figuur 7.13: Percentage voltijd bachelorstudenten met meer dan gemiddelde motivatie (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

De groep studenten met een lage motivatie is ook in 2016 klein: gemiddeld twee tot drie procent. De grootste verschillen tussen hbo en wo zitten in de groep die een gemiddelde en hoge motivatie hebben (figuur 7.14). In het wo zijn meer studenten met een hoge motivatie; in het hbo is de groep met een gemiddelde motivatie groter. Het aandeel hbo-studenten met een zeer hoge motivatie is dit jaar groter dan een jaar eerder (3 ppnt.). In het wo zijn geen significante verschillen gevonden met een jaar eerder.

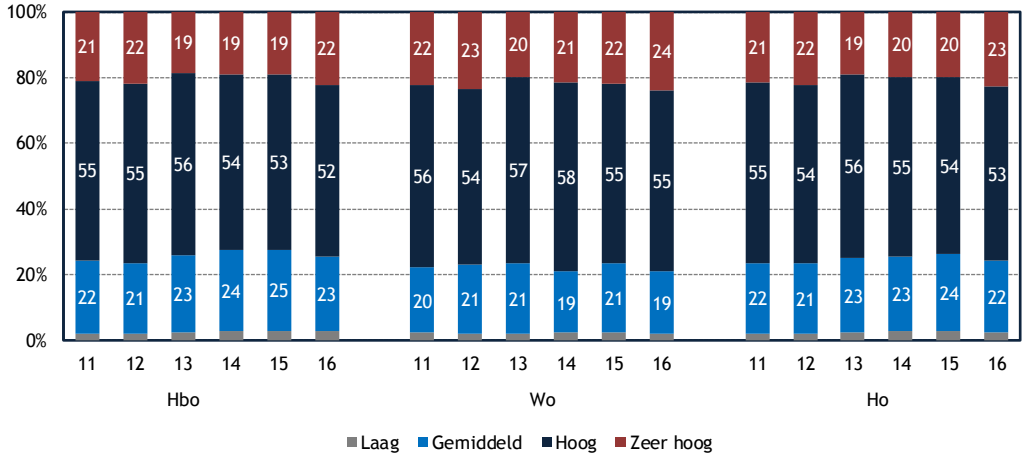

Figuur 7.14: Percentage voltijd bachelorstudenten en mate van motivatie (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

7.7 Tijdbesteding

Figuur 7.15 toont de tijdbesteding aan de studie per week van voltijd bachelorstudenten. Hiervoor zijn de uren besteed aan contactonderwijs aangevuld met de uren voor zelfstudie. De studenten die stage lopen of werken aan hun scriptie zijn buiten de analyses voor tijdbesteding gehouden. De tijdbesteding aan de studie in 2015-2016 is onder hbo-studenten 34 uur en onder wo-studenten 33 uur. Vergeleken met een jaar eerder is dit voor zowel het hbo als het wo een significante stijging.

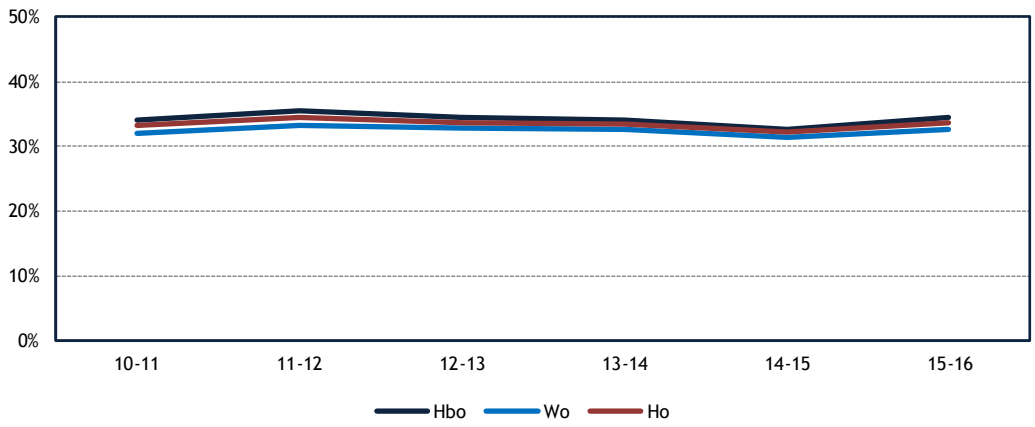

Figuur 7.15: Tijdbesteding aan studie in uren per week van voltijd bachelorstudenten: alleen studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Hbo-studenten geven aan meer tijd te besteden aan contacturen dan aan zelfstudie. In 2015-2016 wordt door de voltijd bachelors in het hbo per week gemiddeld 19 uur besteed aan contactonderwijs en 15 uur aan zelfstudie (figuur 7.16). Vergeleken met 2014-2015 is alleen het aantal uur besteed aan contacturen gestegen. Vrouwen zeggen in 2015-2016 gemiddeld meer tijd aan zelfstudie te besteden dan mannen; het aantal uur dat gemiddeld besteed wordt aan contactonderwijs is niet verschillend. Bètastudenten geven in 2015-2016 aan gemiddeld meer uren aan contactonderwijs te besteden dan niet-bèta's. Studenten die worden belemmerd door een functiebeperking besteden in 2015-2016 *niet* significant meer (of minder) tijd aan zelfstudie dan studenten die niet belemmerd worden. In 2014-2015 werd er door de studenten die zich belemmerd voelden door een functiebeperking *wel* meer tijd aan zelfstudie besteed. Studenten met een mbo-diploma besteden net als in 2014-2015 meer dan gemiddeld tijd aan zelfstudie.

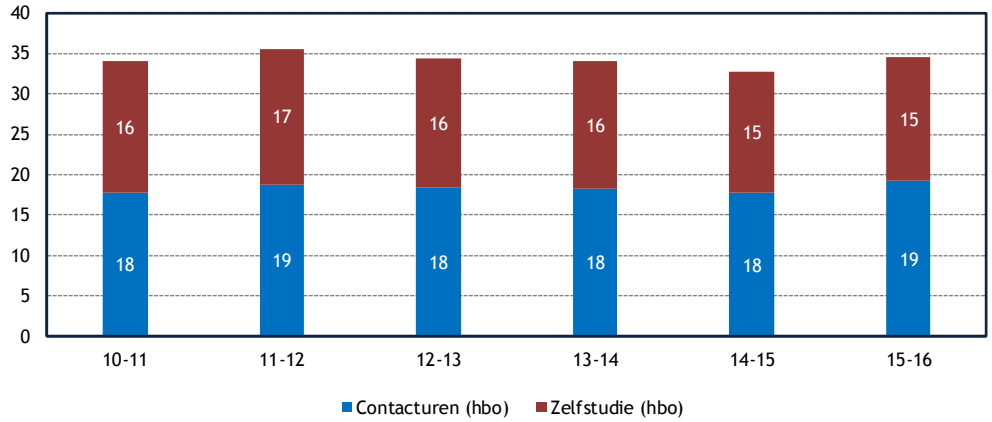

Figuur 7.16: Tijdbesteding hbo-voltijdbachelors: contacturen en zelfstudie (uren p.w.): studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Figuur 7.17 laat zien dat studenten in het wo besteden, in tegenstelling tot studenten in het hbo, gemiddeld meer tijd per week besteden aan zelfstudie (17 uur) en minder aan contactonderwijs (15 uur). Het aantal uren dat gemiddeld aan contactonderwijs wordt besteed, is sinds 2010-2011 onveranderd. Het aantal uur dat gemiddeld besteed wordt aan zelfstudie is stabiel gebleven vergeleken met 2014-2015. Net als in het hbo, volgen ook in het wo bètastudenten meer contactonderwijs dan niet-bètastudenten. Studenten in het wo die worden belemmerd door een functiebeperking besteden significant meer tijd aan zelfstudie dan studenten die niet belemmerd worden. Vrouwen besteden gemiddeld meer tijd aan zelfstudie dan mannen.

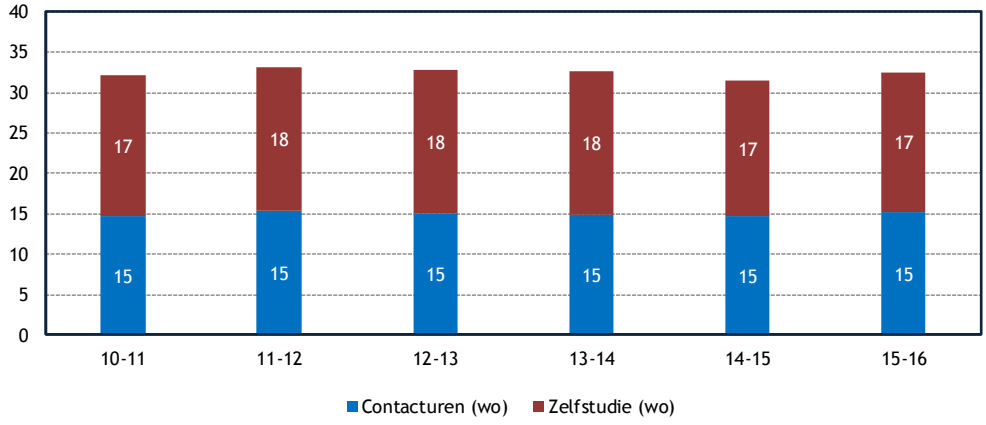

Figuur 7.17: Tijdbesteding wo voltijd bachelors: contacturen en zelfstudie (uren p.w.): studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Het aantal contacturen dat *eerstejaarsstudenten* volgen is in 2015-2016 licht gestegen en terug op het niveau van twee jaar eerder (figuur 7.18). Die stijging doet zich met name voor bij de hbo-eerstejaars; in het wo is de stijging niet significant. Kijkend naar andere achtergrondkenmerken blijken eerstejaars bètastudenten in het wo gemiddeld meer contactonderwijs te volgen dan de eerstejaars aan niet-bètaopleidingen in het wo (verschil van zo'n 6 uur per week).

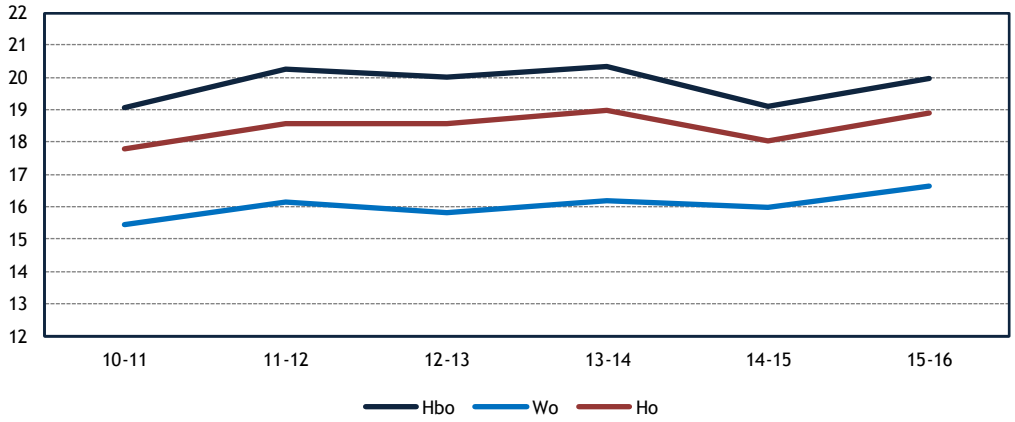

Figuur 7.18: Uren contacttijd per week van eerstejaars voltijd bachelorstudenten (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

In het kader van de prestatieafspraken was een minimum van twaalf uur geprogrammeerde contacttijd voor eerstejaars bachelorstudenten afgesproken. Dit minimum wordt volgens de meerderheid (84%) van de eerstejaars ook daadwerkelijk gerealiseerd (hbo: 87%, wo: 78%). Dit aandeel is ten opzichte van 2014-2015 niet significant toegenomen (figuur 7.19). Wo-eerstejaarsstudenten aan een bètaopleiding geven vaker aan dit minimum aantal uren contacttijd te hebben dan niet-bètastudenten. Andere verschillen tussen studenten zijn niet significant. Overigens is de contacttijd hier vastgesteld op basis van de beleving van de student, waarbij niet gesteld kan worden dat in het geval niet voldaan wordt aan het minimum, dit te wijten is aan het aanbod vanuit de opleiding of de keuze van de student er al dan niet gebruik van te maken.

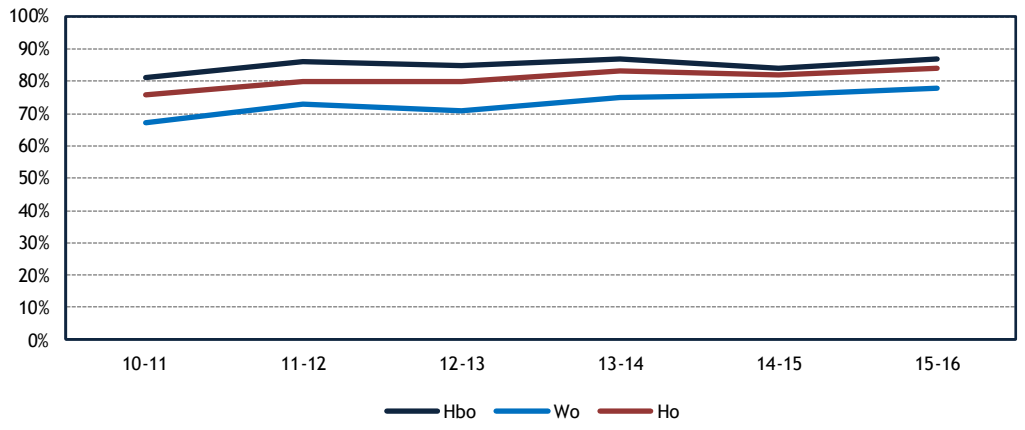

Figuur 7.19: Percentage eerstejaars voltijd bachelorstudenten dat meer dan twaalf uur contacttijd volgt (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

7.8 Betaald werk

In het hbo geeft 74 procent van de studenten aan een betaalde baan te hebben (figuur 7.20). Dit is significant meer dan in het wo waar 69 procent van de studenten naast hun voltijdstudie een betaalde baan zegt te hebben. Het percentage voltijd bachelors met betaald werk is sinds 2013-2014 stabiel gebleven. Ook dit jaar hebben vrouwen, studenten zonder belemmerende functiebeperking, niet-bètastudenten, thuiswonende studenten en autochtone studenten vaker betaald werk dan hun directe vergelijkingsgroep. Vorig jaar bestond er eveneens verschil tussen studenten naar opleidingsniveau van hun ouders (waarbij de studenten van lager opgeleide ouders vaker een baan hadden), dat verschil is dit jaar verdwenen.

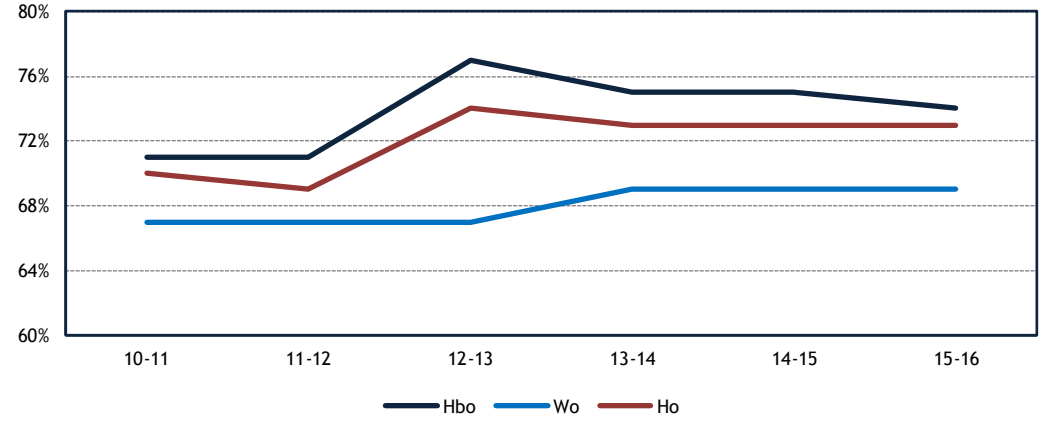

Figuur 7.20: Percentage voltijd bachelorstudenten met betaald werk (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Net als het percentage studenten met betaald werk is ook het aantal uur dat deze werkenden gemiddeld per week besteden aan een betaalde baan sinds 2013-2014 stabiel gebleven (figuur 7.21). In 2015-2016 werken hbo-studenten gemiddeld iets meer dan twaalf uur per week. In het wo ligt dit lager met gemiddeld tien uur per week. Voor het hbo geldt dat mannen gemiddeld meer uur werken dan vrouwen (1 uur per week meer); in het wo is dit verschil er niet en werken mannen en vrouwen gemiddeld even veel per week. Zowel in het hbo als in het wo werken studenten die een niet-bètaopleiding volgen meer uur (iets meer dan twee uur) dan studenten van een bètaopleiding. Uitwonende hbo-studenten hebben gemiddeld een grotere baan naast hun studie dan thuiswonende hbo-studenten (bijna twee uur per week verschil). Voor het wo zijn deze verschillen tussen thuis- en uitwonende studenten niet gevonden. Zowel in het hbo als in het wo werken studenten met een migratieachtergrond gemiddeld meer uur per week, bijna drie uur meer, naast hun studie dan autochtone studenten. Wo-studenten met hoogopgeleide ouders werken gemiddeld ongeveer anderhalf uur minder dan de groep zonder hoogopgeleide ouders. Dit verschil is er in het hbo niet.

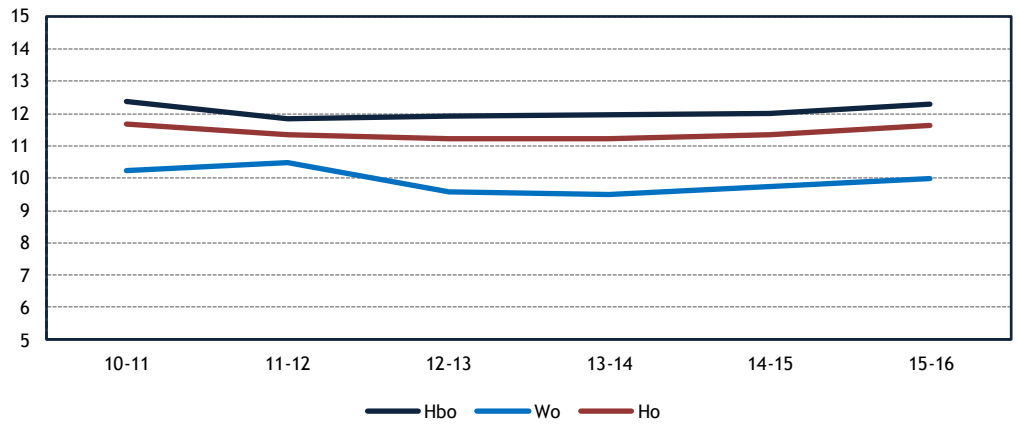

Figuur 7.21: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week: voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Net als in 2014-2015 geldt dat binnen alle sectoren hbo-studenten aangeven meer uren werkzaam te zijn vergeleken met wo-studenten (figuur 7.22). De sectoren natuur en recht bestaan alleen in het universitaire onderwijs. Studenten in de sector economie werken gemiddeld het meest (hbo: 13,5 uur; wo: 11,5 uur) . In de sectoren landbouw en taal en cultuur werken hbo-studenten gemiddeld genomen het minste aantal uren per week. Wo-studenten werken gemiddeld genomen in de sector landbouw het minst aantal uren per week.

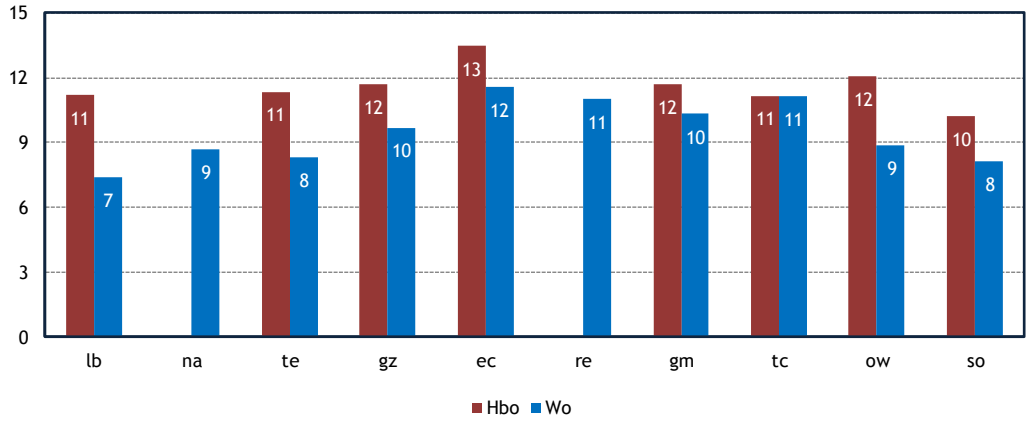

Figuur 7.22: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week naar sector: voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor 2016)

Het hebben van een kleine baan (minder dan 10 uur per week) is het meest populair onder zowel studenten in het hbo als in het wo (figuur 7.23). In hbo is het verschil met het aandeel studenten dat tussen de tien en zestien uur werkt klein. In het wo zijn er daarentegen wel grote verschillen tussen de gerubriceerde uren. Vergeleken met 2014-2015 zijn er tussen de getoonde categorieën geen significante verschillen gevonden.

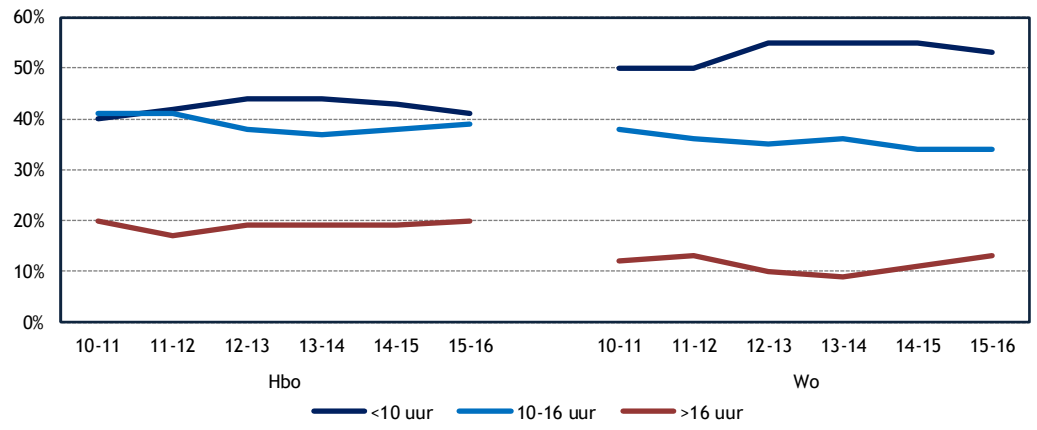

Figuur 7.23: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week (gerubriceerd): voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Hoe meer uur men werkt, hoe meer dit leidt tot minder tijd voor de studie en lagere studieresultaten (figuur 7.24). Van de studenten met een baan van meer dan zestien uur, geeft 28 procent aan dat zij minder tijd aan hun studie kan besteden en ook lagere studieresultaten behaalt. Onder de studenten met een baan tussen de tien en zestien uur behaalt veertien procent lagere resultaten; onder studenten met een baan van minder dan tien uur geldt dit voor zes procent.

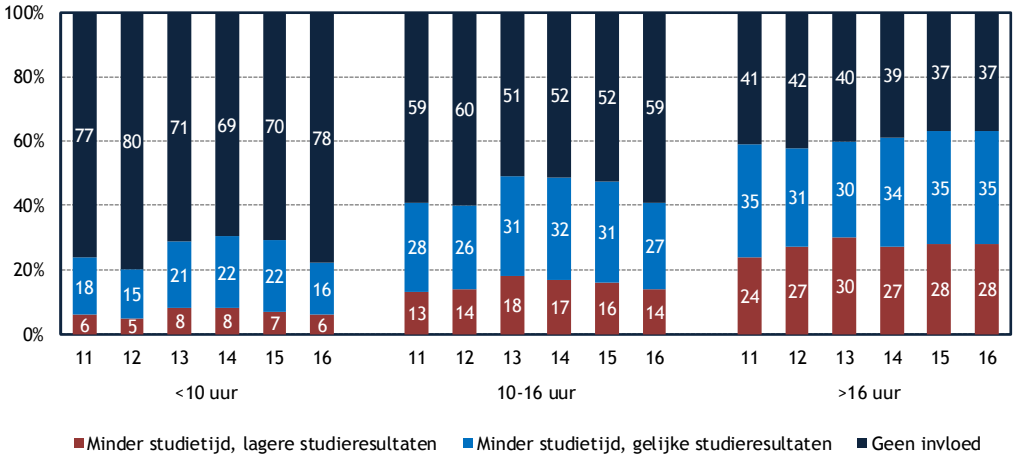

Figuur 7.24: Invloed baan op studie naar aantal uren werken per week van voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Figuur 7.25 laat zien dat de invloed van werk op studievoortgang (percentage behaalde EC gedeeld door het percentage verbruikte studieduur) alleen voor banen van meer dan 16 uur verschillend uitpakt voor hbo- en wo-studenten. Voor zowel het hbo als het wo geldt dat van de groep die niet werkt, de studievoortgang op 91 procent ligt. Voor het hbo is dit een verbetering ten opzichte van een jaar eerder, waar deze groep een studievoortgang van 88 procent liet zien. Voor het wo is dit stabiel gebleven. Voor de groep die minder dan tien uur per week werkt, ligt de gemiddelde studievoortgang op 92 á 93 procent. Voor het hbo zien we weer een verbetering ten opzichte van een jaar eerder, het wo laat geen verschil zien voor deze groep. Tussen de tien en zestien uur werken geeft een gemiddelde studievoortgang van 91 tot 92 procent, gelijk aan 2014-2015. Het studietempo daalt naarmate men meer dan zestien uur gaat werken. Voor deze groep ligt de studievoortgang gemiddeld op 86 procent voor hbo-studenten en op 78 procent voor wo-studenten. Voor het hbo is hierin geen verschil met 2014-2015; het wo is significant achteruitgegaan in studievoortgang bij meer dan zestien uur werken per week vergeleken met 2014-2015.

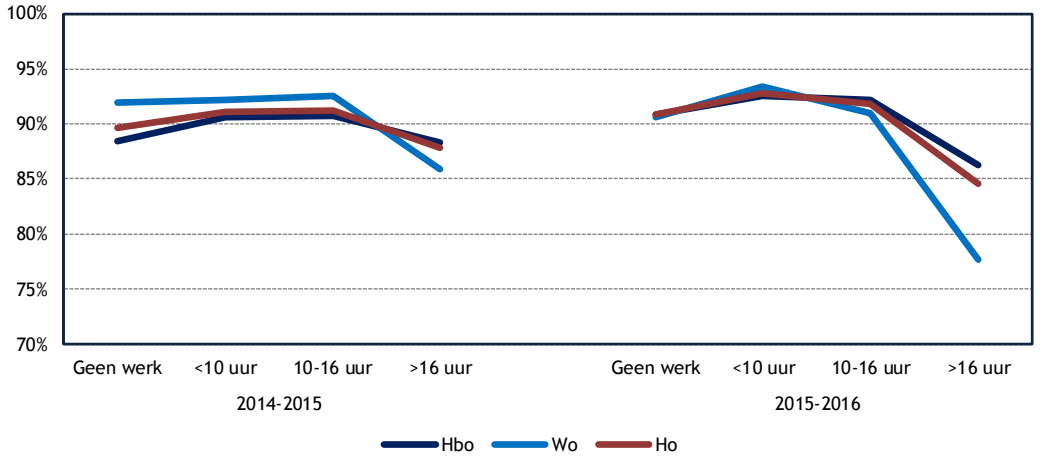

Figuur 7.25: Studievoortgang (100=nominaal) van voltijd bachelorstudenten naar aantal uren werken per week (bron: Studentenmonitor 2015-2016)

Het kunnen doen van extra uitgaven is de meest genoemde reden door eerstejaars om te gaan werken, gevolgd door het opdoen van werkervaring (58%) en het bekostigen van het levensonderhoud (47%), zo blijkt uit figuur 7.26. Vergeleken met een jaar eerder is het opdoen van werkervaring belangrijker geworden in de keuze om te gaan werken, werken om het levensonderhoud te kunnen bekostigen is dit jaar minder vaak genoemd als belangrijke reden. Eén op de vijf studenten geeft dit jaar aan dat zij werken om de studie te kunnen betalen. Studenten zonder hoogopgeleide ouders geven vaker als reden om te werken dat zij hiermee voorzien in hun levensonderhoud of om hun studie te betalen en minder vaak dat ze werken omdat het werk interessant is.

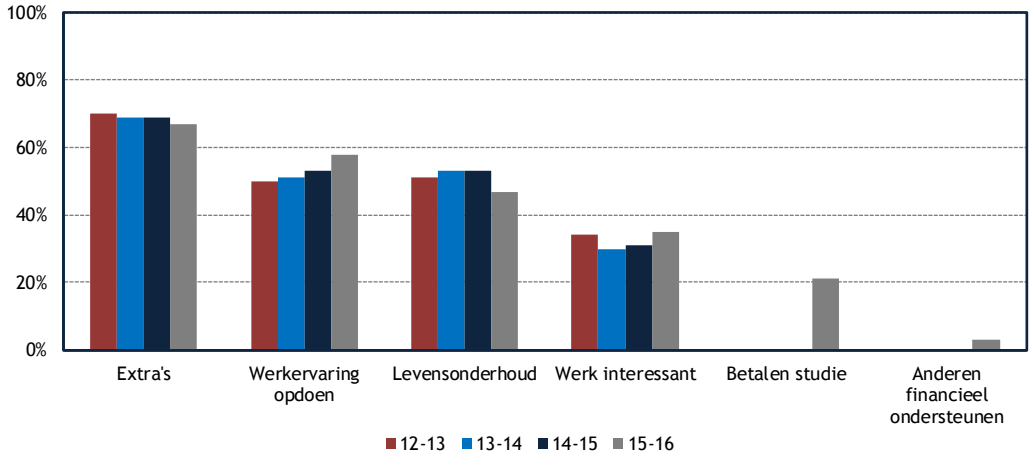

Figuur 7.26: Percentage eerstejaars voor wie genoemde redenen om te werken belangrijk zijn (bron: Studentenmonitor 2013-2016)

7.9 Kwaliteit van de opleiding

Als indicator voor de kwaliteit van opleidingen zijn in deze paragraaf tevredenheidsoordelen van studenten geanalyseerd, zoals die verzameld zijn in de Nationale Studentenenquête (NSE). Studenten zijn in toenemende mate tevreden over hun opleiding. Figuur 7.27 laat zien dat de tevredenheid van hbo-studenten dit jaar met twee procentpunten stijgt naar 75 procent (zeer) tevreden studenten en die van wo-studenten met één procentpunt naar 85 procent.

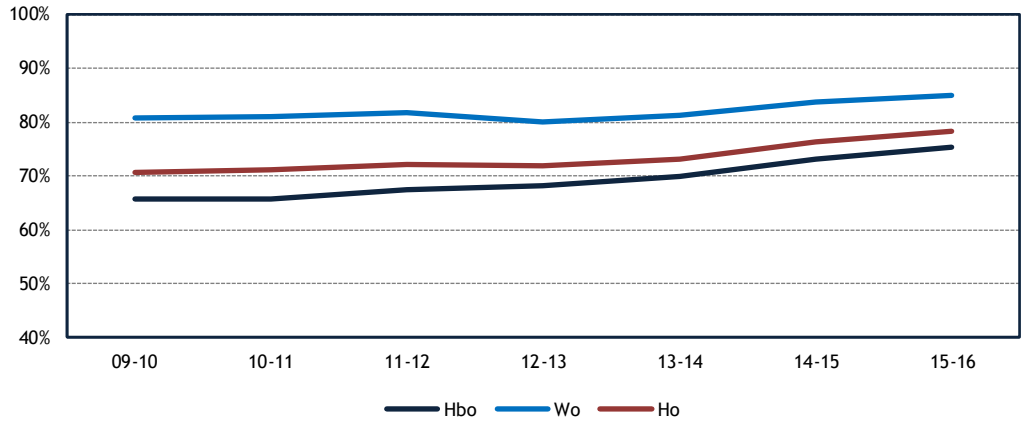

Figuur 7.27: Oordeel over de opleiding; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE 2010-2016)

De groeiende 'algemene' tevredenheid is niet terug te zien in de tevredenheid over de inhoud van de opleiding (figuur 7.28). Het percentage (zeer) tevreden studenten ligt daar al een aantal jaar stabiel rond de 70 procent in het hbo en net iets boven de 80 procent in het wo.

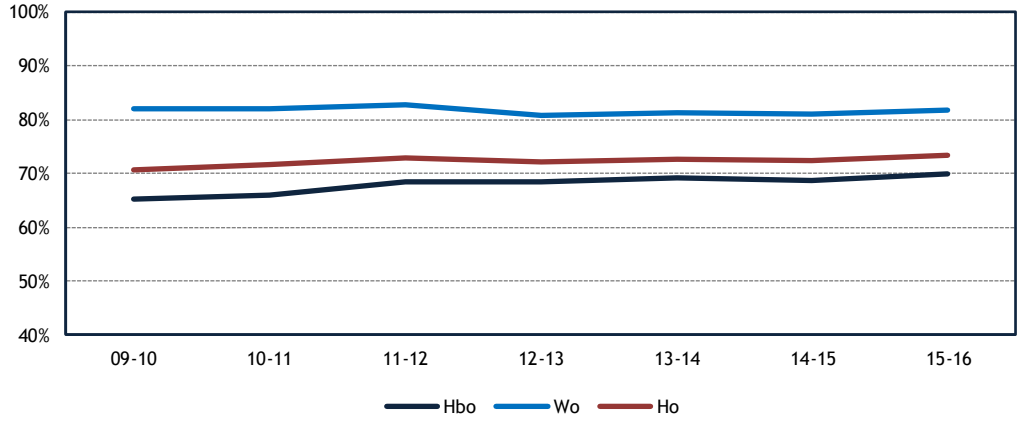

Figuur 7.28: Oordeel over de inhoud van de opleiding; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE 2010-2016)

Het oordeel over docenten stijgt ten opzichte van 2014-2015 van 59 naar 61 procent in het hbo en van 68 naar 69 procent in het wo (figuur 7.29). Hiermee is de tevredenheid over docenten weer terug op het niveau van voor 2012-2013. Ook de ontevredenheid neemt af: in 2015-2016 geeft 1,5 procent van de hbo-studenten en 0,7 procent van de wo-studenten aan zeer ontevreden te zijn over de docenten.

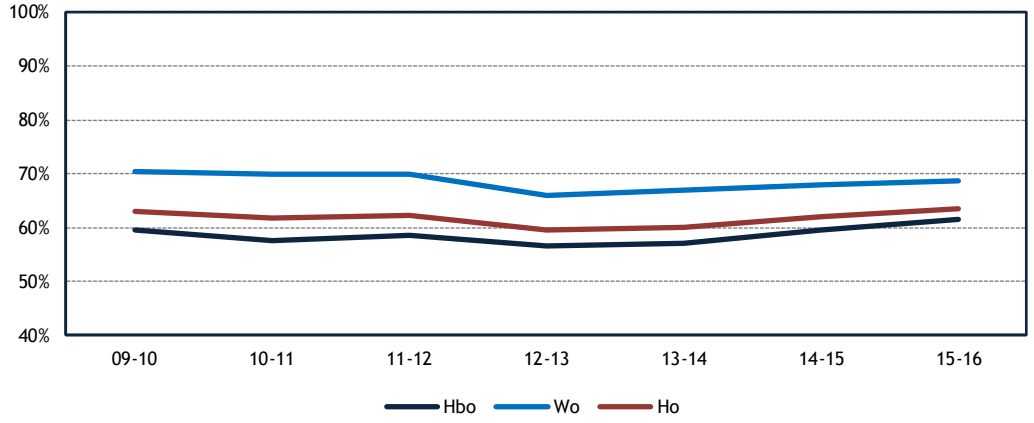

Figuur 7.29: Oordeel over docenten; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE 2010-2016)

De tevredenheid over de studiebegeleiding verandert minimaal ten opzichte van 2014-2015 (figuur 7.30). De eerder ingezette stijging stabiliseert. Net iets meer dan de helft van de studenten (in zowel hbo als wo 53%) is (zeer) tevreden over de studiebegeleiding. Rond de drie procent is zeer ontevreden daarover.

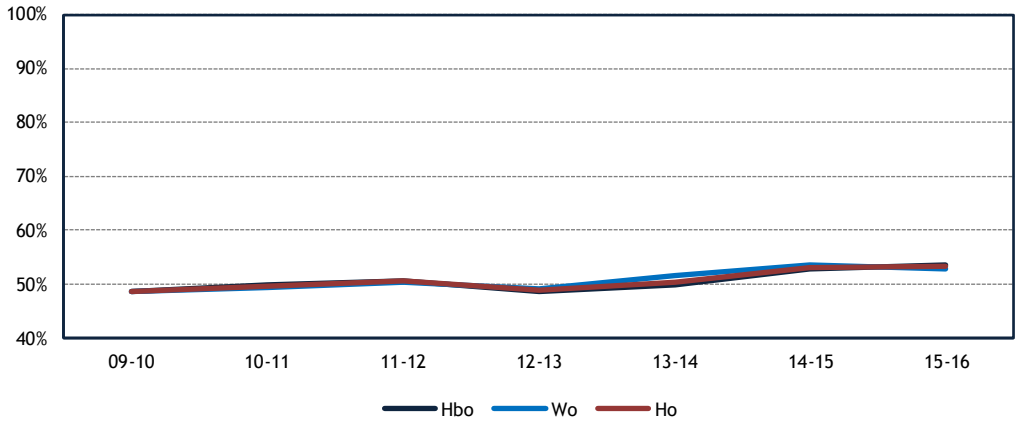

Figuur 7.30: Het oordeel over de studiebegeleiding; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE 2010-2016)

Het aandeel studenten dat (zeer) tevreden is over de mate waarin de studie hen uitdaagt blijft redelijk stabiel over de jaren heen, zo laten de resultaten uit de Studentenmonitor zien (figuur 7.31). In 2015-2016 is 55 procent van de hbo-studenten en 65 procent van de wo-studenten tevreden over de mate van uitdaging binnen hun studie. Gekeken naar verschillen tussen studenten blijken hbo-studenten met een vooropleiding in het mbo iets vaker tevreden over de mate waarin hun studie uitdagend is dan de overige hbo-studenten, net als in het wo de bètastudenten aangeven vaker voldoende uitdaging in hun opleiding te vinden dan de niet-bètastudenten.

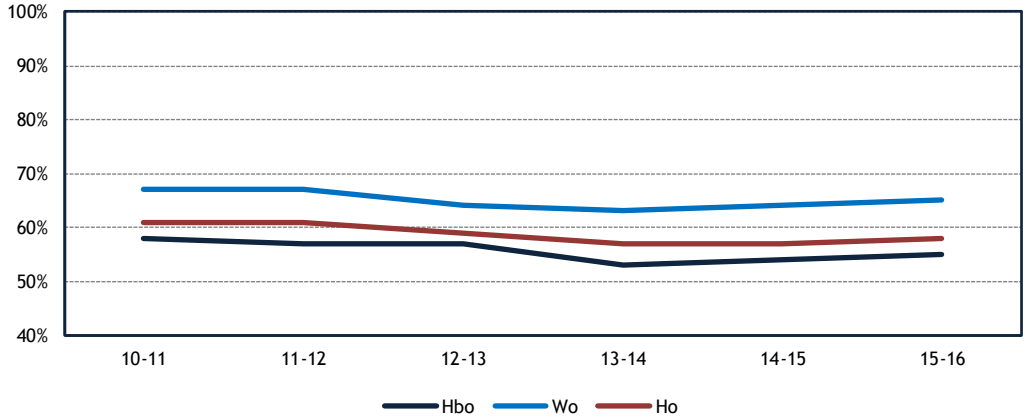

Figuur 7.31: Het oordeel over de mate waarin de studie uitdagend is; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

7.10 Nevenactiviteiten

Met het aandeel studenten (voltijd bachelor) dat bestuursactiviteiten verricht, worden die studenten bedoeld die bestuurslid zijn van raden binnen de instelling of van studentenorganisaties. Het aandeel studenten met bestuurswerk ligt al jaren in het wo hoger dan in het hbo (figuur 7.32). In het hbo is het aandeel studenten met bestuurswerk sinds 2014-2015 stabiel gebleven en ligt op veertien procent. In het wo verricht een kwart bestuurswerk, ook dit aandeel is onveranderd vergeleken met een jaar eerder. Wo-studenten met hoogopgeleide ouders verrichten vaker bestuurswerk dan wo-studenten met lager opgeleide ouders.

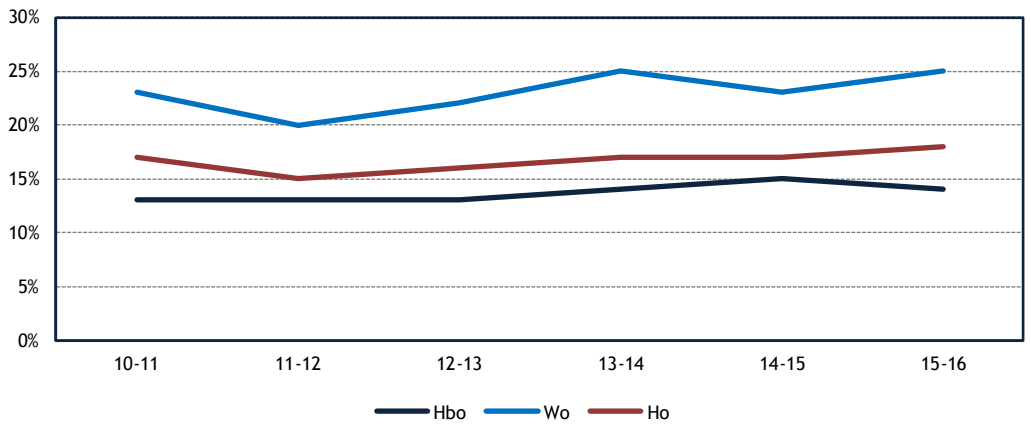

Figuur 7.32: Percentage voltijd bachelorstudenten dat bestuurswerk verricht (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Figuur 7.33 toont het percentage voltijdstudenten, zowel bachelor als master, dat een studiegerelateerde buitenlandervaring heeft opgedaan (studiereizen, taalcursussen, stages of opleidingen in het buitenland zolang deze betrekking hebben op de studie). Het naar het buitenland gaan om ervaring op te doen is onder wo-masters het meest in trek: bijna de helft (49%) heeft een studiegerelateerde buitenlandervaring opgedaan. Dit percentage is gelijk gebleven vergeleken met 2014-2015. Ook onder bachelors is gedurende de tijd het aandeel studenten met buitenlandervaring gerelateerd aan de studie nauwelijks veranderd (hbo bachelor 24%; wo bachelor 19%). Bachelorstudenten in hbo en wo met ouders die eveneens een opleiding in het hoger onderwijs volgden, gaan vaker voor hun studie naar het buitenland. Bij de wo-masters is dit verschil er niet.

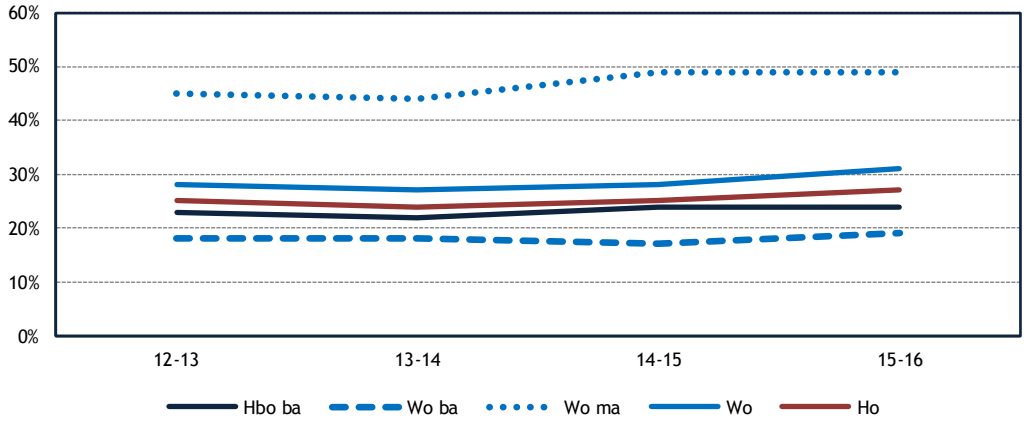

Figuur 7.33: Percentage voltijd bachelor- en masterstudenten met studiegerelateerde buitenlandervaring (bron: Studentenmonitor 2013-2016)

Het belangrijkste motief voor bachelor- en masterstudenten om tijdens de studie naar het buitenland te gaan is om ervaring op doen met de taal en cultuur van het bestemmingsland (67%), zo blijkt uit figuur 7.34. Op de tweede plek staat, voor bachelors, persoonlijke groei en ontwikkeling. Voor wo-masters is persoonlijke groei en ontwikkeling een even belangrijk motief als loopbaan en academische ontwikkeling.

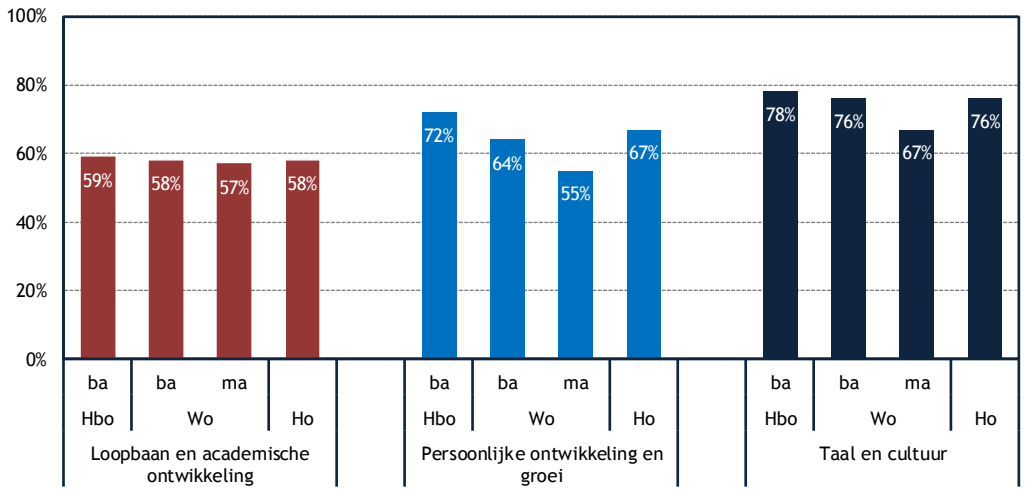

Figuur 7.34: Motieven van voltijd bachelor- en masterstudenten om naar het buitenland te gaan voor studiegerelateerde doeleinden (bron: Studentenmonitor 2016)

In de Studentenmonitor zijn ambitieuze studenten gekenmerkt als studenten die zich bovengemiddeld inzetten, een bovengemiddelde motivatie hebben en die 35 of meer uur per week besteden aan de studie. Zowel het aandeel ambitieuze studenten in het hbo als in het wo ligt in 2015-2016 op 21 procent (figuur 7.35). Ten opzichte van een jaar eerder is dit een stijging van twee procentpunten in het hbo en drie procentpunten in het wo.

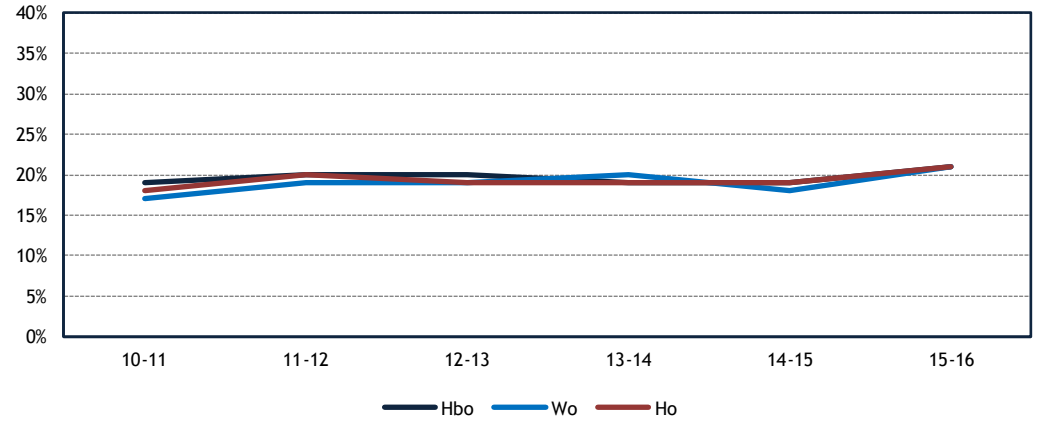

Figuur 7.35: Het aandeel (zeer) ambitieuze voltijd bachelorstudenten (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Het in de Studentenmonitor opgestelde profiel van de ambitieuze student kan aan meer vrouwelijke dan mannelijke studenten worden toegekend. Een kwart van de vrouwen kan als ambitieuze student worden bestempeld (figuur 7.36). Onder mannen voldoet dit zestien à zeventien procent aan het profiel van ambitieuze student. Dit betekent een stijging van ambitieuze mannen in het hbo sinds 2014-2015. In het wo is het aandeel ambitieuze mannen gelijk gebleven. Het aandeel ambitieuze vrouwelijke studenten is zowel in het hbo als in het wo onveranderd gebleven.

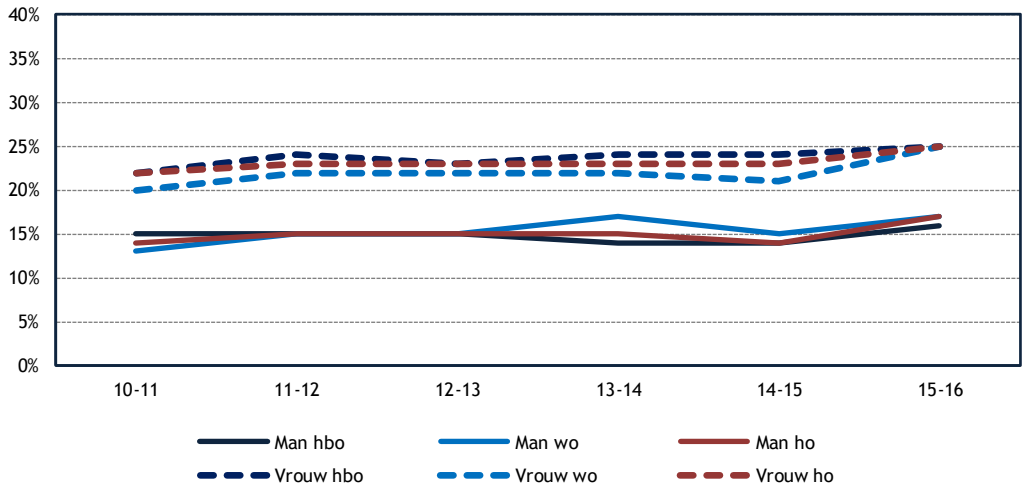

Figuur 7.36: Het aandeel ambitieuze voltijd bachelorstudenten naar geslacht (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Figuur 7.37 laat zien dat het aandeel studenten in het hbo dat in 2015-2016 een honoursprogramma volgt met vier procent vrijwel identiek is aan het aandeel in 2014-2015 (5%). In het wo ligt het aandeel studenten dat een honoursprogramma volgt dit jaar op elf procent, is stabiel met een jaar eerder en al jaren hoger dan in het hbo. In het wo volgen studenten met hoogopgeleide ouders vaker een honoursprogramma dan wo-studenten van wie de ouders niet in het hoger onderwijs studeerden. Dat verschil is er in het hbo niet.

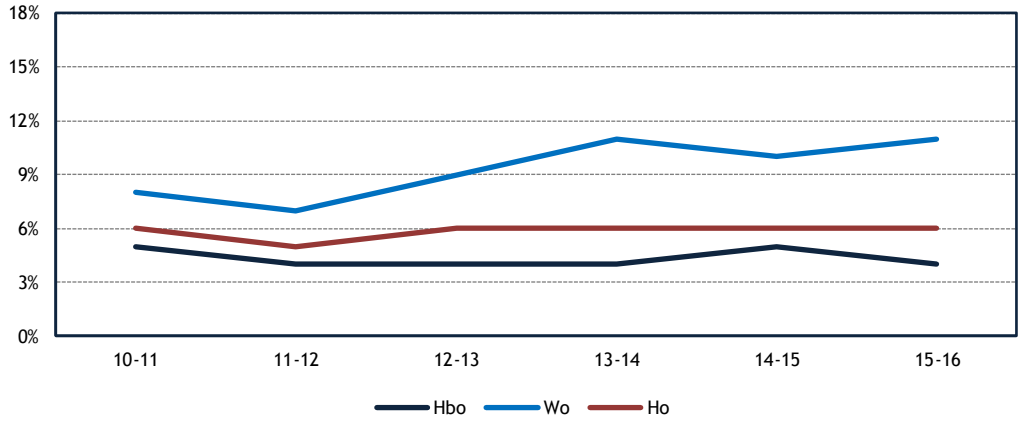

Figuur 7.37: Het aandeel voltijd bachelorstudenten dat een honoursprogramma volgt (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

Figuur 7.38 laat zien dat het aandeel studenten in het hbo dat een opleiding volgt in een niet-Nederlandse taal de afgelopen vier jaar onveranderd is (gemiddeld 9%). In het wo heeft de stijgende lijn ingezet sinds 2013-2014 doorgezet: het laatste jaar is het aandeel wo-studenten dat aangeeft een opleiding te volgen in een niet-Nederlandse taal nog verder gestegen (van 24 naar 27%).

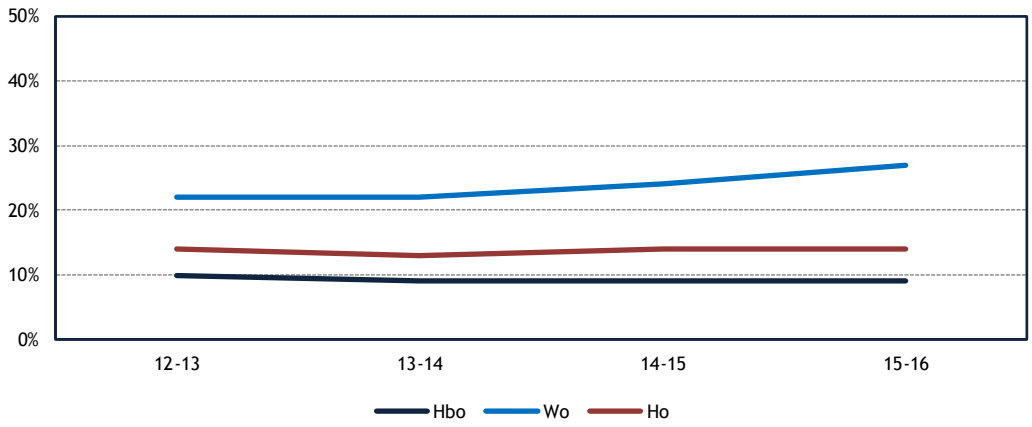

Figuur 7.38: Het aandeel voltijd bachelorstudenten waarvan programma grotendeels in niet-Nederlandse taal wordt verzorgd (bron: Studentenmonitor 2011-2016)

7.11 Profileringsfonds

In het hoger onderwijs is zes procent van de studenten bekend met het profileringsfonds[33]; de bekendheid is in het wo (9%) groter dan in het hbo (5%), zo blijkt uit figuur 7.39. De bekendheid van het fonds is in het hbo ten opzichte van 2014-2015 gestegen (met 1 pptn.); in het wo is de bekendheid gelijk gebleven. Van deze groep maakt, net als een jaar eerder, ongeveer een derde daadwerkelijk gebruik van het profileringsfonds. Van de hbo-studenten die gebruik maakt van het fonds is 82 procent tevreden over de vergoeding; een stijging met zestien procentpunten. In het wo is men minder tevreden over de vergoeding dan in het hbo, maar nog altijd is meer dan de helft positief over de vergoeding (60%; onveranderd t.o.v. 2014-2015). Over de informatievoorziening (gevraagd aan studenten die het profileringsfonds kennen) is 39 procent van de studenten tevreden; 28 procent is ontevreden. Hbo-studenten zijn meer tevreden over de informatievoorziening dan wo-studenten. In het hbo is de tevredenheid in een jaar gestegen (met 16 ppnt.). In het wo is de tevredenheid eveneens gestegen, zij het iets minder sterk (met 7 ppnt.) dan in het hbo.

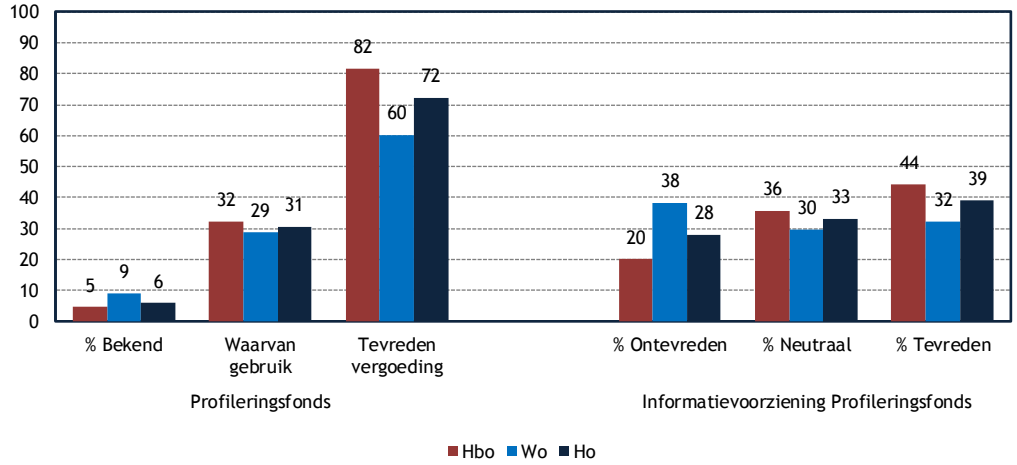

Figuur 7.39: Bekendheid met en oordeel over het profileringsfonds: alleen voltijd bachelors (%) (bron: Studentenmonitor 2016)

33 Gevraagd is: Ben je bekend met het Profileringsfonds (ook wel genoemd afstudeerfonds/ afstudeerregeling/Fonds Ondersteuning Student (FOS)/universiteitsfonds, SNUF) van je instelling?

Figuur 7.40 geeft het doel waarvoor een beroep is gedaan op het profileringsfonds en de percentages studenten die het betreft. In het hbo doet men het vaakst (in 53% van de gevallen) een beroep op het fonds vanwege overmachtsituaties (chronisch ziek, handicap, familieomstandigheden, zwangerschap, onstudeerbaarheid e.d.), gevolgd door bestuurswerk of medezeggenschap (36%). In het wo is het omgekeerd en wordt het fonds het vaakst aangewend vanwege bestuurswerk of medezeggenschap (70%) en op de tweede plaats vanwege overmachtsituaties (23%). Zes procent (zowel in het hbo als in het wo) beroept zich op het fonds vanwege bijzondere prestaties op het gebied van sport of cultuur en vier procent (5% in hbo en bijna 2% in wo) betreft niet-EER-studenten die een vergoeding van het instellingscollegegeld vragen.

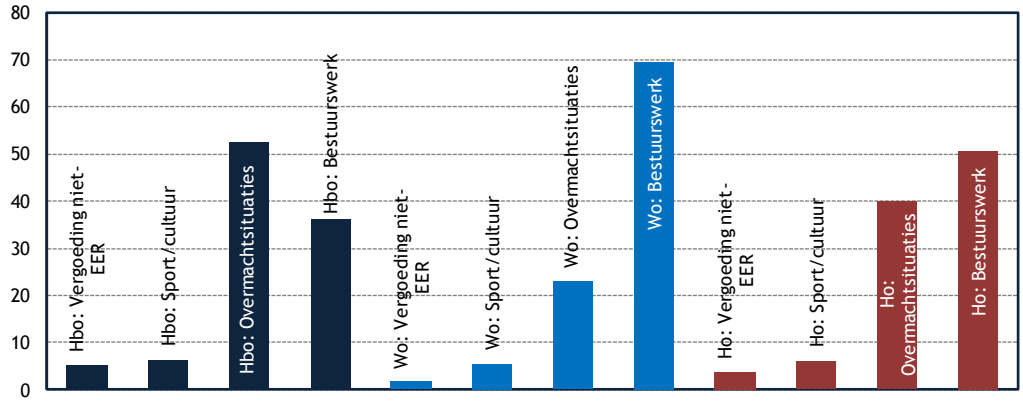

Figuur 7.40: Gebruik van het profileringsfonds (%): alleen voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor 2016)

7.12 Samenvatting

In dit hoofdstuk is een analyse gemaakt van de ontwikkeling van studievoortgang, studiegedrag, waargenomen kwaliteit en deelname aan excellentietrajecten. De gegevens zijn gebaseerd op de Studentenmonitor Hoger Onderwijs van 2010-2011 tot en met 2015-2016. De resultaten aangaande de waargenomen kwaliteit van de opleidingen zijn gebaseerd op de Nationale Studentenenquête 2009-2010 tot en met 2015-2016. De rendementscijfers zijn afkomstig van de VSNU en de Vereniging Hogescholen. De ontwikkeling in tijd is, waar mogelijk, weergegeven evenals de belangrijkste verschillen tussen studenten op basis van achtergrondkenmerken. Alleen voltijdstudenten in de bachelorfase zijn meegenomen in de analyses. In deze slotparagraaf worden de belangrijkste bevindingen beschreven.

Verandert het aandeel eerstejaarsstudenten dat op schema ligt?

Sinds 2013-2014 verandert het aandeel studenten dat een studieachterstand oploopt nauwelijks. Respectievelijk veertien en zeventien procent van de eerstejaarsstudenten in het hbo en wo geeft in 2015-2016 aan studievertraging te hebben. Ook voor ouderejaars geldt dat een achterstand vaker voorkomt in het wo (43%) dan in het hbo (39%). Deze verhoudingen zijn sinds 2013 stabiel gebleven. Eerstejaars hbo-studenten die onder het studievoorschot vallen lopen beduidend vaak minder achter op hun studie dan een vergelijkbare groep eerstejaars hbo-studenten (in de nominale fase met recht op een basisbeurs) een jaar eerder. In het wo is de studieachterstand onveranderd gebleven onder de eerstejaars in de nominale fase.

Hoe ontwikkelt zich het percentage studenten dat aangesproken wordt op studieachterstand in het eerste jaar?

In overeenstemming met de afgelopen drie studiejaren is iets meer dan de helft (52%) van de eerstejaars in het hbo en bijna de helft (49%) van de eerstejaars in het wo naar eigen zeggen actief aangesproken op studieachterstand in 2015-2016. Het percentage ouderejaars dat wordt aangesproken op studieachterstand (30%) is eveneens stabiel gebleven sinds 2013-2014. Net als in voorgaande jaren geven ook in 2015-2016 ouderejaars in het hbo (35%) beduidend vaker aan dat ze worden aangesproken dan ouderejaars in het wo (19%).

Hoe is de ontwikkeling van bachelorrendementen?

De bachelorrendementen in het wo zijn licht gestegen. In het hbo blijven de rendementen op hetzelfde niveau als een jaar eerder. In het hbo zijn de rendementen het hoogst onder studenten die vanuit het vwo instroomden en het laagst voor studenten met een havo- of mbo-achtergrond.

Verbetert de studievoortgang van studenten?

De gemiddelde studievoortgang van hbo-studenten is sinds 2013 geleidelijk aan het stijgen (van 88% in 2013-2014 naar 90% in 2015-2016). Onder wo-studenten is er nauwelijks verschil in studievoortgang te constateren. Sinds 2013 worden de verschillen in de gemiddelde studievoortgang tussen hbo- en wo-studenten kleiner; in 2015-2016 ligt dit gemiddelde van beide groepen op een vergelijkbaar niveau. Onder het studievoorschot hebben eerstejaars hbo'ers een hogere studievoortgang dan een vergelijkbare groep eerstejaars in het hbo een jaar eerder (en dus nog niet vallend onder het studievoorschot). Studenten die zich belemmerd voelen in hun studie door een functiebeperking hebben een lagere studievoortgang dan studenten die zich niet beperkt voelen. Dit verschil betreft in 2015-2016 tien procentpunten. Er is geen verschil naar type beperking. Autochtone studenten in het hoger onderwijs hebben gemiddeld een hogere studievoortgang dan studenten met een migratieachtergrond, het verschil is in 2015-2016 vijf procentpunten. Dit verschil is sinds 2013-2014 groter geworden. Vrouwen rapporteren een grotere studievoortgang dan mannen. Vooral in het wo is het verschil groot, dit verschil is sinds 2014-2015 stabiel. In het hbo is het verschil tussen vrouwen en mannen kleiner dan in het wo, maar ten opzichte van 2014-2015 wel groter aan het worden. Qua vooropleiding blijven hbo-studenten met een havo-opleiding achter in hun voortgang, terwijl hbo-studenten met een vwo-opleiding (over de gehele periode) de hoogste studievoortgang rapporteren. Het verschil met studenten met een mbo- en vwo-vooropleiding is de afgelopen drie meetjaren stabiel gebleven. Ten opzichte van het studieprogramma lopen, naar eigen inschatting, eerstejaars het meest op schema. Ten opzichte van eigen geformuleerde ambities geldt hetzelfde: eerstejaars lopen naar eigen inschatting qua studievoortgang meer in lijn met hun ambities dan ouderejaars. Dit oordeel is voor eerstejaars ten opzichte van het voorgaande jaar positiever.

Verbetert de inzet van studenten?

De gemiddelde (zelf gerapporteerde) inzet van studenten is het afgelopen jaar gestegen (resp. 4 en 3 procentpunten in het hbo en wo); een dergelijke stijging deed zich in eerdere meetjaren niet voor. Voor het hbo geldt dat 42 procent van de studenten een meer dan gemiddelde inzet vertoont, in het wo betreft dit een even groot aandeel. Net als voorgaande jaren tonen eerstejaars meer inzet dan ouderejaars en vrouwen meer inzet dan mannen. Studenten die zich belemmerd voelen in hun studie door een functiebeperking geven minder vaak aan veel inzet te (kunnen) tonen. Er is geen verschil naar type beperking. In het hbo tonen studenten van wie de ouders niet in het hoger onderwijs gestudeerd hebben vaker een meer dan gemiddelde inzet dan studenten met hoogopgeleide ouders.

Verbetert de motivatie van studenten?

Het percentage gemotiveerde studenten in het wo is hoger dan in het hbo. In vergelijking tot 2014-2015 is er een lichte stijging van twee procentpunten in het aandeel studenten dat aangeeft een (zeer) hoge motivatie te hebben. Zeven op de tien studenten in het hbo en acht op de tien studenten in het wo heeft naar eigen inschatting een (zeer) hoge motivatie. Twee tot drie procent van de studenten geeft aan een lage motivatie te hebben.

Verbetert de tijdbesteding van studenten aan hun studie?

Tijdbesteding is samengesteld uit het (zelf gerapporteerde) aantal contacturen en uren zelfstudie per week. In het hbo besteden studenten gemiddeld 34 uur aan hun studie, in het wo is de tijdbesteding van studenten gemiddeld 33 uur. Het totaal aantal uur dat besteed wordt aan studie is licht gestegen, in het hbo sterker dan in het wo. In het hbo zit die stijging met name in een stijging van het gemiddeld aantal contacturen per week. Hbo-studenten besteden meer tijd aan hun studie dan wo-studenten. Het accent van de tijdbesteding aan de studie ligt in het hbo bij de contacturen, in het wo domineert de tijd die aan zelfstudie wordt besteed. Studenten die vanuit het mbo naar het hbo doorstroomden, steken buiten de contacttijd op de instelling meer tijd in hun studie dan anderen. Bètastudenten volgen meer contactonderwijs dan niet-bètastudenten.

Hoe ontwikkelt zich de onderwijsintensiteit (aantal contacturen) in het eerste jaar?

Eerstejaarsstudenten volgen in het hbo gemiddeld twintig uur contactonderwijs en in het wo ligt het aantal contacturen op gemiddeld zeventien uur per week. Tussen 2013-2014 en 2014-2015 was er een lichte daling in de onderwijsintensiteit in zowel hbo als wo; dit is in 2015-2016 in het hbo weer significant gestegen en in het wo onveranderd gebleven. Bètastudenten in het wo volgen gemiddeld meer contactonderwijs dan eerstejaars wo-studenten in een niet-bètagerichte opleiding (verschil van zo'n 6 uur per week).

Welk deel van de eerstejaarsstudenten heeft minder dan twaalf contacturen?

Het merendeel van de eerstejaarsstudenten volgt naar eigen zeggen twaalf of meer uren contactonderwijs. In het hbo geeft zestien procent van de studenten aan dat zij minder dan twaalf contacturen per week hebben. In het wo volgt 22 procent minder dan twaalf uur per week contactonderwijs. Het gaat hier om gevolgde contacturen, niet om aangeboden contacturen. Deze verhoudingen blijven stabiel in vergelijking tot 2014-2015.

Verandert het aandeel werkende studenten?

De grote toename van het aandeel werkende studenten tussen 2011-2012 en 2012-2013 zette zich niet verder voort: sinds 2013-2014 is het percentage studenten met een betaalde baan stabiel gebleven. Van de hbo-studenten heeft 74 procent betaald werk; in het wo 69 procent. Vrouwelijke studenten hebben relatief vaker een betaalde baan naast hun studie dan mannelijke studenten. Hetzelfde geldt voor studenten met een niet-bètaopleiding, autochtone studenten, thuiswonenden en studenten zonder belemmerende functiebeperking.

Verandert het aantal gewerkte uren?

Net als het percentage studenten met betaald werk is ook het aantal uur dat werkende studenten wekelijks besteden aan een betaalde baan sinds 2013-2014 stabiel gebleven. Niet alleen hebben meer hbo-studenten een betaalde baan dan wo-studenten, zij werken gemiddeld ook twee uur per week meer dan wo-studenten. Vrouwelijke hbo-studenten werken gemiddeld één uur per week minder dan mannelijke en uitwonende hbo-studenten gemiddeld twee uur per week meer dan thuiswonende hbo-studenten. In het wo is er verschil naar opleidingsniveau van ouders: wo-studenten met hoogopgeleide ouders werken gemiddeld anderhalf uur per week minder. In zowel hbo als wo werken bèta's minder dan niet-bèta's en autochtone studenten minder dan studenten met een migratieachtergrond. In de sector economie werken studenten het meeste aantal uur per week, gevolgd door techniek en gedrag en maatschappij. Ook wo-studenten in de sector recht werken relatief een groot aantal uur per week.

Is werken naast de studie van invloed op de resultaten?

Hoe meer uur men werkt, des te vaker dit leidt tot minder tijd voor de studie en lagere studieresultaten. Gemiddeld geldt voor studenten die meer dan zestien uur werken, dat 28 procent van deze groep studenten minder tijd aan de studie kan besteden en daardoor lagere studieresultaten behaalt. Onder de groep die tien tot zestien uur werkt geldt dit voor veertien procent van de studenten. Werkt men minder dan tien uur, dan geldt voor zes procent dat zij slechtere resultaten haalt vanwege tijdgebrek. Gerelateerd aan studievoortgang, is te zien dat een beetje werken overigens een positief effect heeft: studenten met een baan van minder dan tien uur in het wo en maximaal zestien uur in het hbo laten een hogere studievoortgang zien dan studenten zonder baan naast hun studie.

Waarom werken eerstejaars naast de studie?

Het zich kunnen permitteren van extra uitgaven is de meest genoemde reden door eerstejaars om te gaan werken naast de studie, gevolgd door het opdoen van werkervaring en het bekostigen van het levensonderhoud. Vergeleken met het voorgaande jaar is de laatstgenoemde reden minder belangrijk geworden. Eén op de vijf studenten geeft dit jaar aan te werken om de studie te kunnen bekostigen. Studenten van wie de ouders zelf geen hoger onderwijs gevolgd hebben, geven vaker als reden om te werken dat zij hiermee voorzien in hun levensonderhoud of om hun studie te betalen en minder vaak dat ze werken omdat het werk interessant is.

Verbetert de kwaliteit van de opleiding naar de mening van de studenten (algemeen, inhoud, docenten, begeleiding)?

Studenten zijn ook dit jaar opnieuw vaker tevreden over hun opleiding. Van de hbo-bachelors die in voltijd studeren is 75 procent (zeer) tevreden over de opleiding; van de wo-bachelors is 85 procent hierover (zeer) tevreden. De stijging met het voorgaande jaar betreft twee procentpunten in het hbo en één procentpunt in het wo. De groeiende tevredenheid over docenten zet ook door in 2015-2016. De tevredenheid over de studiebegeleiding stabiliseert. De mate waarin studenten aangeven tevreden te zijn over de inhoud van de opleiding blijft onveranderd. Het aandeel studenten dat aangeeft tevreden te zijn over de mate van uitdaging binnen de opleiding neemt langzaam toe; dit geldt voornamelijk voor bèta-studenten en studenten met een mbo-achtergrond.

Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met bestuurlijke ervaring?

Het aandeel studenten met bestuurswerk ligt al jaren in het wo (25%) hoger dan in het hbo (14%) en blijft onveranderd ten opzichte van 2014-2015. Het mogelijk oplopen van studievertraging door bestuursactiviteiten, en het als gevolg hiervan ook mogelijk langer moeten lenen om de studie te bekostigen, weerhoudt studenten niet om bestuurswerk te verrichten. Wo-studenten met hoogopgeleide ouders verrichten vaker bestuurswerk dan wo-studenten met lager opgeleide ouders.

Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met studie-ervaring in het buitenland?

Wo-masters doen het meest van alle voltijdstudenten een buitenlandse ervaring op, gerelateerd aan hun studie. In 2015-2016 is het aandeel studenten dat een buitenland ervaring opdoet identiek gebleven in vergelijking tot het voorgaande jaar (wo-master: 49%; hbo-bachelor: 24%; wo-bachelor: 19%). Studenten noemen het opdoen van ervaring met taal en cultuur als belangrijkste reden om naar het buitenland te gaan. In de bachelorfase van de opleiding gaan studenten van wie de ouders eveneens een opleiding in het hoger onderwijs volgden, vaker voor hun studie naar het buitenland. In de masterfase is dit verschil naar opleidingsniveau van de ouders verdwenen.

Verandert het aandeel ambitieuze studenten?

Studenten die zich bovengemiddeld inzetten, een bovengemiddelde motivatie hebben en daarnaast per week 35 uur of meer aan hun studie besteden, worden als ambitieus geclassificeerd. In 2015-2016 valt in zowel hbo als wo 21 procent van de voltijd bachelors onder deze definitie. Onder wo-bachelors is het aandeel ambitieuze studenten gestegen met drie procentpunten; in het hbo betreft de stijging twee procentpunten. Vrouwelijke studenten worden vaker als ambitieus geclassificeerd dan mannelijke. In 2015-2016 is het aandeel ambitieuze mannen in het hbo wel licht gestegen.

Verandert de deelname aan excellentietrajecten (het aantal studenten in honoursprogramma's)?

De stijging van het aantal studenten in het wo dat een honoursprogramma volgt, ingezet sinds 2011-2012, heeft niet doorgezet. Tot aan 2013-2014 steeg dit aandeel naar elf procent en bleef daarna stabiel. In het hbo is de deelname aan excellentietrajecten al jaren op hetzelfde niveau, rond de vier, vijf procent van de studenten in een honoursprogramma.

In hoeverre worden programma's aangeboden in een buitenlandse taal?

In het wo is het volgen van een onderwijsprogramma in een buitenlandse taal aan het toenemen. In 2015-2016 volgt 27 procent van de wo-studenten een programma in een niet-Nederlandse taal, een jaar eerder was dit 24 procent. In het hbo is het minder gebruikelijk om een onderwijsprogramma te volgen dat niet in het Nederlands gegeven wordt; negen procent van de hbo-studenten volgt een programma in een buitenlandse taal. Dit is de afgelopen jaren onveranderd gebleven.

In hoeverre zijn studenten op de hoogte van het profileringsfonds en hoeveel studenten maken er gebruik van?

Ongeveer één op de twintig studenten kent het profileringsfonds, waarbij studenten in het wo vaker ervan op de hoogte zijn dan die in het hbo (waar de kennis van dit fonds wel toeneemt). Eén op de drie studenten die het fonds kent maakt ook gebruik van het fonds, veelal voor bestuurswerk (50%) of overmachtsituaties (40%). Veel minder wordt een beroep gedaan vanwege bijzondere prestaties in sport of cultuur (6%) of betreft het niet-EER studenten die een vergoeding vragen voor het instellingscollegegeld. Bijna drie kwart van de studenten die een vergoeding ontvangt, is tevreden over de hoogte van de vergoeding. Over de informatievoorziening ten aanzien van het profileringsfonds is 39 procent tevreden; 28 procent is ontevreden. De tevredenheid over de informatievoorziening is het grootst in het hbo. Overigens blijkt uit aanvullende enquêteonderzoek (zie ook paragraaf 9.10) dat jongeren in vo en mbo die belemmerd worden door een functiebeperking en bezig zijn zich te oriënteren op een opleiding in het hoger onderwijs niet op de hoogte zijn van deze voorziening.

8 Studiefinanciering

8.1 Inleiding en vraagstelling

Centraal in dit hoofdstuk staat het leengedrag van studenten en de motieven om te lenen. Met de invoering van het studievoorschot is de basisbeurs vervallen en kunnen studenten het gehele bedrag voor hun studie lenen. De aanvullende beurs blijft wel bestaan en is verhoogd. In dit tweede jaar van de invoering van het studievoorschot is het van belang te kijken naar ontwikkelingen in het leengedrag, een vergelijking te maken met het 'oude' stelsel en een vergelijking te maken tussen het invoeringsjaar van het studievoorschot (2015-2016) en het tweede jaar. De vragen die in dit hoofdstuk worden beantwoord, zijn:

8_1 Wat is de omvang van de groep studenten die valt onder het studievoorschot?
8_2 Verandert het aandeel studenten met een aanvullende beurs?
8_3 In hoeverre verandert de omvang en de samenstelling van de groep leners?
8_4 Verandert de manier van lenen en veranderen de bedragen die studenten lenen?
8_5 Wat zijn de belangrijkste motieven om wel of niet te lenen?
8_6 Verandert de financiële situatie van studenten?
8_7 Wat is de rol van reiskosten in de keuze voor een mbo-opleiding voor en na invoering van het studentenreisproduct voor minderjarige mbo'ers?

8.2 Data en definities

Voor de analyse van het leengedrag van studenten zijn alle hoofdinschrijvingen in het domein hoger onderwijs uit het 1cHO meegenomen. Daarmee wordt de percenteringsbasis gevormd door voltijd, deeltijd en duale studenten aan alle bekostigde instellingen. Met de selectie van de hoofdinschrijvingen (soort inschrijving hoger onderwijs = '1' of 'A') worden alle studenten per studiejaar eenmaal meegeteld.

De tabellen 8.1 tot en met 8.4 geven een beschrijving van deze populatie naar het type studiefinanciering dat men ontvangt in desbetreffend studiejaar. Hierbij zijn alle postmasters en postinitiële masters bij de categorie 'master' opgenomen. Alle studenten aan bekostigde instellingen die op enig moment in desbetreffend studiejaar een studiefinancieringsproduct hebben ontvangen (basisbeurs, aanvullende beurs, lening, collegegeldkrediet, leenrecht of een reisproduct) zijn in desbetreffend jaar 'studiefinancierings-gerechtigd' genoemd. Als over 'lenen' wordt gerapporteerd, zijn altijd het collegegeldkrediet en de reguliere studielening samengenomen, tenzij anders is vermeld. Het percentage leners is bijvoorbeeld gebaseerd op alle studenten die op enig moment in het studiejaar een bedrag hebben geleend, hetzij in de vorm van een collegegeldkrediet, hetzij door middel van een reguliere studielening. Het stelsel waar de studenten onder vallen is ontleend aan de codering die DUO hiervoor hanteert:

0 Er is in een maand sprake van een van de volgende situaties: geen toekenning aanwezig, een nul-toekenning of een toekenning waarvoor geen van de andere waarden kan worden bepaald.
1 Er is voor een maand sprake van een toekenning groter dan nul in de vorm van (verlengde) gemengde financiering met recht op basisbeurs voor een studie aan het Hoger Onderwijs.
2 Er is voor een maand sprake van een toekenning groter dan nul in de vorm van (verlengde) gemengde financiering zonder recht op basisbeurs voor een studie aan het Hoger Onderwijs onder het studievoorschot.
3 Er is voor een maand sprake van toekenning groter dan nul in de vorm van (verlengde) (gedereguleerde) rentedragende lening voor een studie aan het Hoger Onderwijs.
4 De maand valt in de PB-Bol-financieringsduur en er is een toekenning groter dan nul in de vorm van (verlengde) gemengde financiering.
5 De maand valt in de PB-Bol-financieringsduur en er is een toekenning groter dan nul in de vorm van (verlengde) (gedereguleerde) rentedragende lening.

6 De maand valt in de gift-buitenland-financieringsduur en er is een toekenning groter dan nul in de vorm van (verlengde) gemengde financiering.
7 De maand valt in de gift-buitenland-financieringsduur en er is een toekenning groter dan nul in de vorm van (verlengde) (gedereguleerde) rentedragende lening.
8 Er is voor een maand sprake van een EER-toekenning.

De coderingen kunnen variëren per maand. Op basis van bovenstaande codering zijn studenten ingedeeld:

- studievoorschot (in het studiejaar 2015-2016 of in de periode sept. 2016 tot en met dec. 2016 heeft de student ten minste eenmaal een code 2);
- nominale fase (in het studiejaar 2015-2016 of in de periode sept. 2016 tot en met dec. 2016 heeft de student in alle maanden een code 1 en voor alle andere jaren geldt dat de student ten minste gedurende één maand een basisbeurs of aanvullende beurs heeft ontvangen);
- leenfase (in het studiejaar 2015-2016 of in de periode sept. 2016 tot en met dec. 2016 heeft de student in alle maanden een code 3 en voor alle andere jaren geldt dat de student geen enkele maand een basisbeurs of aanvullende beurs heeft ontvangen);
- indien een student in de in het studiejaar 2015-2016 of in de periode sept. 2016 tot en met dec. 2016 een code 0 heeft of de student gedurende een studiejaar geen enkel product bij DUO heeft afgenomen (dus ook geen ov-kaart én ook geen recht had op een studielening) is deze gekwalificeerd als een student zonder studiefinancieringsrecht.

Niet alle coderingen van DUO waren gevuld. Als extra controle is voor de studenten met een waarde '0' nog nagekeken welke kolommen gevuld waren. Volgens onderstaande definitie is een deel van de studenten die niet vallen onder het studievoorschot ingedeeld:

- als een student niet valt onder het studievoorschot en ten minste in één maand een basisbeurs of een aanvullende beurs heeft ontvangen, is de deze ingedeeld in het oude stelsel onder de noemer 'nominaal';
- als een student niet valt onder het studievoorschot en geen basisbeurs of aanvullende beurs heeft ontvangen, is deze ingedeeld in de leenfase indien de student:
  - ten minste in één maand heeft geleend of collegegeldkrediet heeft afgesloten of;
  - ten minste in één maand een reisproduct heeft ontvangen of;
  - ten minste in één maand recht had op een lening, ongeacht het gebruik ervan.

In totaal waren in het studiejaar 2015-2016 5.536 en in het studiejaar 2016-2017 5.786 records niet gevuld. Er is vanuit gegaan dat deze studenten in desbetreffend jaar geen recht hadden op studiefinanciering. Het WSF-bestand is opgebouwd per student per jaar. Op basis van student en studiejaar zijn de gegevens gekoppeld aan het 1cHO 2006-2016. Tenzij expliciet een andere selectie is aangegeven, is de percenteringsbasis van de gegevens in dit hoofdstuk 'alle in Nederland ingeschreven studenten, ongeacht de opleidingsvorm (voltijd, deeltijd of duaal), leeftijd of hun recht op studiefinanciering'. Alle studenten tellen slechts eenmaal mee, ook als zij meerdere inschrijvingen hebben.

De tabellen 8.1 tot en met 8.4 geven een overzicht van het aantal records dat verwerkt is. Kleine aantallen studenten die ingeschreven zijn als deeltijd en toch studiefinanciering hebben ontvangen, zijn wellicht tussentijds geswitcht van opleidingsvorm, initieel foutief ingedeeld of hebben onterecht studiefinanciering ontvangen. Rijen waar slechts een enkele student in voorkomt (minder dan 10), zijn niet getoond. De cijfers uit 2016-2017 in deze tabellen zijn voorlopige cijfers, gebaseerd op de eerste vier maanden (sept.-dec.) van het studiejaar 2016-2017. Omdat de indeling in type studiefinanciering is gemaakt op basis van de feitelijke afname van een studiefinancieringsproduct, kan het voorkomen dat (bijv.) studenten die onder het studievoorschot vallen, maar geen product afnemen in tabel 8.1 zijn opgenomen (geen product afgenomen) en niet in tabel 8.2 (studievoorschot).

Tabel 8.1: Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016); studenten die geen studiefinancieringsproduct afnemen

	06-07	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17
Hbo-bachelor											
vt	68.870	53.166	39.626	30.211	29.514	30.376	29.700	32.545	33.458	35.591	38.812
dt	50.084	49.551	49.667	50.935	50.670	48.382	42.393	39.828	36.238	34.489	34.009
du	4.508	3.908	3.689	3.201	3.127	2.967	2.641	2.712	2.581	2.767	2.872
Hbo-master											
vt	1.155	1.151	1.085	919	904	875	893	1.033	1.239	1.328	1.536
dt	10.494	9.846	9.498	10.474	10.710	9.321	8.123	8.436	8.504	8.697	8.307
du	662	711	782	896	984	1.046	1.143	1.137	1.134	1.175	1.298
Hbo-ad											
vt	12	56	85	69	67	87	93	115	137	181	219
dt	41	359	1.007	1.043	1.298	1.478	1.545	1.809	1.835	1.906	2.394
du	30	157	308	372	455	493	474	495	429	360	403
Wo-bachelor											
vt	17.839	15.317	14.780	15.221	15.594	16.009	15.547	17.555	18.582	20.457	24.689
dt	5.956	5.885	5.711	5.588	4.953	3.966	2.786	2.273	1.893	1.634	1.449
Wo-master											
vt	26.873	23.780	20.856	18.894	20.269	21.653	21.909	25.825	26.978	29.125	31.814
dt	6.313	5.528	5.136	5.394	5.288	4.529	3.824	3.781	3.559	3.260	3.109
du	141	145	135	95	125	115	93	98	113	127	144

Dit jaar is in de bestanden gekeken naar het aantal studiefinancieringsproducten die afgenomen worden. Als er ten minste één product wordt afgenomen, is de student getypeerd als een student met recht op studiefinanciering. Over alle jaren heen heeft 77 procent van alle studenten (85% van alle voltijdstudenten en duale studenten) in een studiejaar een studiefinancieringsproduct afgenomen. Alleen voor de eerstejaarscohorten (voltijd en duaal) is dit 89 procent. Sinds de invoering van het studievoorschot is het aandeel eerstejaars (voltijd en duaal) dat geen product afneemt gestegen van 9,2 procent (2014-2015) naar 12,4 procent (2015-2016) naar veertien procent (2016-2017). Van deze laatste groep is in het laatste studiejaar (2016-2017) 97 procent jonger dan 30; hiervan is 83 procent afkomstig uit het buitenland. De overige studenten (3%) zijn 30 jaar of ouder. Daarmee neemt drie procent van alle Nederlandse studenten jonger dan 30 in het eerste jaar van de bachelor geen enkel product af.

Tabel 8.2: Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016); studenten met studievoorschot

	06-07	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17
Hbo-bachelor											
vt										68.251	132.252
dt										16	40
du										662	1.236
Hbo-master											
vt										297	425
Hbo-ad											
vt										871	1.828
du										46	121

Tabel 8.2: (vervolg) Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016); studenten met studievoorschot

	06-07	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17
Wo-bachelor											
vt										55.500	89.070
dt										30	49
Wo-master											
vt										9.250	19.860
du										61	77

Tabel 8.3: Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016); studenten in de nominale fase (met basisbeurs)

	06-07	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17
Hbo-bachelor											
vt	198.251	219.580	236.551	259.749	270.774	279.480	284.974	297.304	301.941	227.721	163.484
dt	116	110	135	140	149	146	144	125	116	60	37
du	5.662	5.911	6.185	6.594	6.772	6.404	5.878	5.039	4.380	3.307	2.424
Hbo-master											
vt	375	434	449	519	556	612	598	683	704	185	56
du	6	8	15	22	24	18	14	9	7	4	3
Hbo-ad											
vt	133	637	925	1.184	1.154	1.435	1.850	2.542	2.893	2.139	1.341
du	19	71	123	137	155	213	297	288	252	165	91
Wo-bachelor											
vt	90.757	98.246	104.409	112.025	116.751	120.790	120.274	123.543	125.121	68.058	34.340
dt	71	80	103	129	57	44	47	39	70	48	22
Wo-master											
vt	17.499	19.131	20.821	22.017	22.525	22.979	25.047	27.765	28.553	19.758	9.216
dt	7	4	5	5	9	7	4	14	10	3	3
du	25	54	56	52	71	79	65	82	94	28	6

Tabel 8.4: Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016); studenten in de leenfase (geen basisbeurs)

	06-07	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17
Hbo-bachelor											
vt	23.094	25.625	30.176	33.275	35.726	37.190	37.920	43.493	47.727	49.430	50.540
dt	853	1.081	1.063	1.035	1.090	875	702	472	514	486	572
du	942	986	1.036	1.125	1.250	1.182	1.109	1.099	1.067	1.079	1.034
Hbo-master											
vt	184	159	164	180	212	193	185	186	229	251	206
dt	130	99	87	94	144	137	138	99	124	131	101
Hbo-ad											
vt		9	26	56	85	101	123	190	219	267	324
dt	1	12	11	14	24	35	16	20	30	26	38
du	2	3	7	9	8	15	13	13	17	21	17

Tabel 8.4: (vervolg) Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016); studenten in de leenfase (geen basisbeurs)

	06-07	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17
Wo-bachelor											
vt	18.888	19.544	20.352	20.795	19.858	19.102	14.824	13.627	13.837	13.944	14.167
dt	220	207	216	220	207	141	80	55	47	63	74
Wo-master											
vt	21.913	22.866	25.921	30.816	34.540	33.993	34.858	33.354	34.387	36.473	36.513
dt	280	137	146	198	219	120	103	94	76	96	113
du	118	156	209	206	211	233	258	254	231	234	254

De leenmotieven en bestedingsdoelen zijn ontleend aan de Studentenmonitor Hoger Onderwijs in de jaren 2010-2011 t/m 2015-2016 (zie voor een volledige beschrijving ook de inleiding en de hoofdstukken 4 en 7). Het gaat om de geënquêteerde hbo- en wo-bachelors en wo-masters die recht hebben op studiefinanciering en waarvan het leengedrag bekend is. Onderstaande tabel laat de aantallen studenten zien die in de analyses zijn betrokken. In totaal zijn de gegevens geanalyseerd van 84.814 studenten.

Tabel 8.5: Aantallen records gebruikt voor analyses studiefinanciering (Studentenmonitor) - ongewogen

		10-11		11-12		12-13		13-14		14-15		15-16	
		n	%lening	n	%lening	n	%lening	n	%lening	n	%lening	n	%lening
Hbo	ba	7.956	24%	3.548	25%	6.541	25%	5.542	26%	5.401	28%	4.688	37%
Wo	ba	7.758	30%	4.942	29%	5.405	27%	4.269	28%	5.545	34%	3.579	51%
	ma	3.413	45%	1.995	43%	2.193	45%	1.969	43%	2.549	47%	1.889	55%
Ho	ba	15.714	27%	8.490	28%	11.946	26%	9.811	27%	10.946	31%	8.267	43%
	ma	3.413	45%	1.995	43%	2.193	45%	1.969	43%	2.549	47%	1.889	55%

Betreft een selectie uit de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (alleen voltijd hbo-bachelor en wo-bachelor en wo-master, die recht hebben op studiefinanciering en waarvan bekend is of men leent.

Tabel 8.6: Type studiefinanciering in Studentenmonitor 2015-2016

	Totaal aantal	Waarvan % lening
Oud stelsel (basisbeurs)	6.502	41%
Oud stelsel (leenfase)	1.164	60%
Studievoorschot	2.356	48%
Ho	10.022	45%

Gebruik studiefinanciering Betreft een selectie uit de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (alleen voltijd hbo-bachelor en wo-bachelor en wo-master, die recht hebben op studiefinanciering en waarvan bekend is of men leent. Omdat het hier een steekproef betreft, zullen de percentages in de populatie niet zonder meer overeenkomen.

8.3 Gebruik studiefinanciering

Ongeveer 80 procent van de studenten ontvangt studiefinanciering in de vorm van een lening, een basisbeurs- en/of aanvullende beurs of een reisproduct (figuur 8.1). Het laatste jaar is dit iets gedaald (met name in het wo, naar 77%). Het studievoorschotaandeel in de populatie neemt langzaam toe. In het eerste trimester van 2016-2017 vallen ruim 244.982 studenten onder het studievoorschot (in dezelfde periode vorig jaar waren dat er 130.000, zie figuur 8.2). Dit komt overeen met 34 procent van alle studerenden (vorig jaar was dit 19%). In het hbo betreft het 135.914 studenten, in het wo 109.068. In het wo gaat het dan om nieuwe eerstejaarsstudenten, vertraagde bachelors en studenten die in 2015 of 2016 voor het eerst gestart zijn in een master. Van alle hbo-studenten heeft 30 procent studievoorschot; in het wo is dit 41 procent. De figuur hieronder geeft aan om welk percentage studenten het gaat en in welke groep zij vallen.

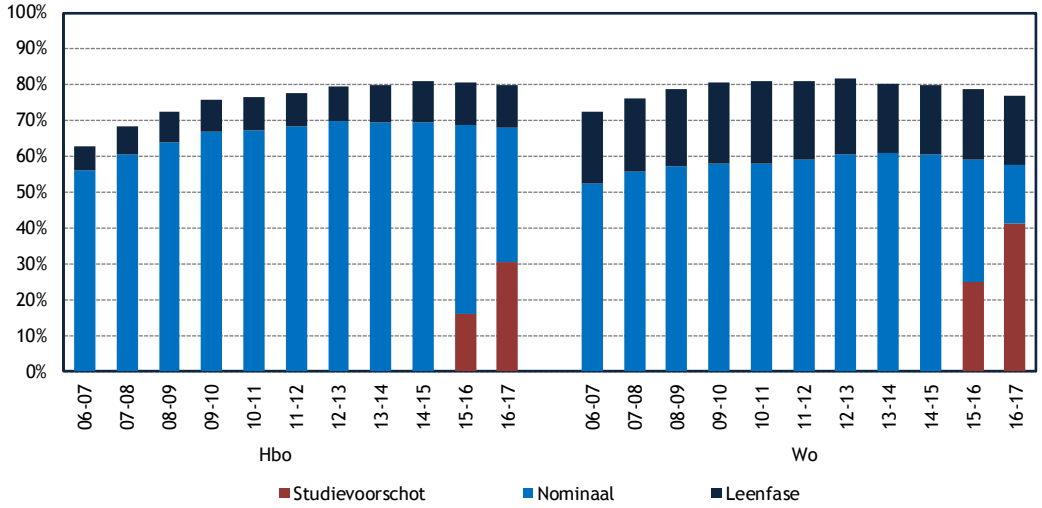

Figuur 8.1: Verdeling studenten naar type studiefinanciering (bron: DUO-1cHO 2015-2016 en DUO-WSF sept. 2006 - dec. 2016)

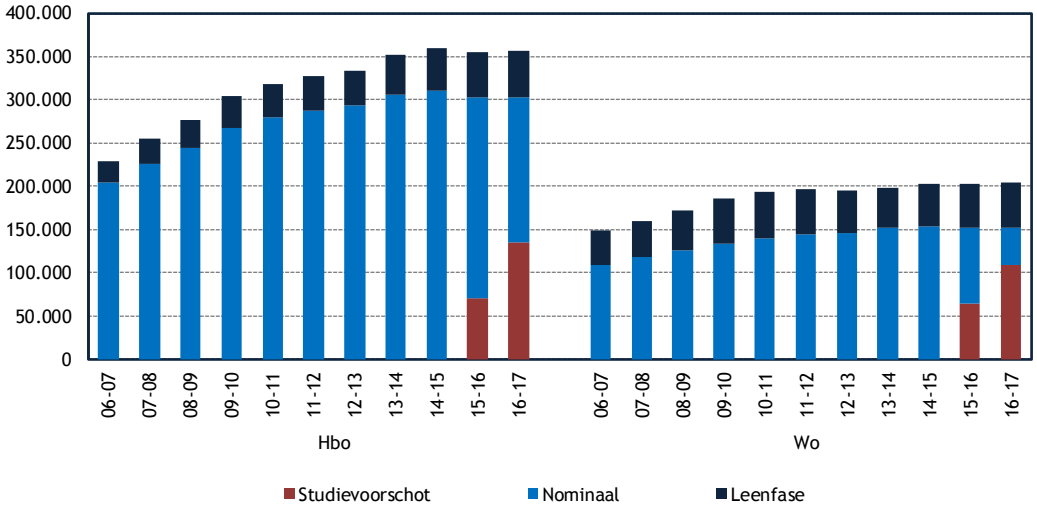

Figuur 8.2: Aantal studenten naar type studiefinanciering (bron: DUO-1cHO 2015-2016 en DUO-WSF sept. 2006 - dec. 2016)

8.4 Studievoorschot

Figuur 8.3 laat de verdeling zien van studenten naar het type studiefinanciering in 2016-2017. Ruim 30 procent van de hbo-bachelors en 54 procent van de wo-bachelors valt onder het studievoorschot; gemiddeld komt dit neer op 38 procent van alle bachelors. Twintig procent van alle wo-masters valt onder het studievoorschot. In het hbo is dit vier procent.

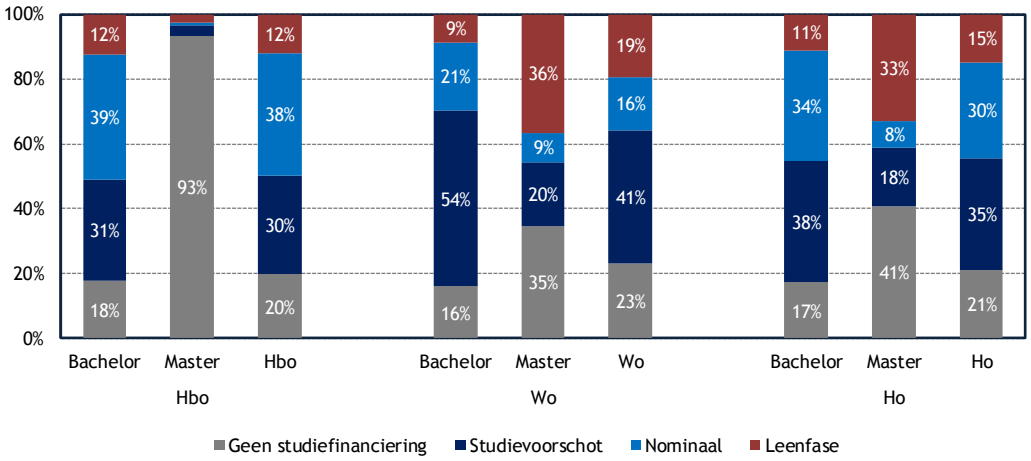

Figuur 8.3: Percentage studenten in 2016 naar type studiefinanciering, soort hoger onderwijs en type hoger onderwijs (alle studenten, excl. ad en incl. buitenlandse studenten en deeltijdstudenten) (bron: DUO-WSF sept-dec. 2016)

Van alle nieuwe *eerstejaars* (bachelor), dus inclusief oudere studenten, buitenlandse studenten en deeltijdstudenten (excl. ad), valt in 2016-2017 82 procent (hbo) en 80 procent (wo) onder het studievoorschot (figuur 8.4). In de volgende figuur is ook te zien dat van de vertraagde wo-bachelors (vierdejaars bachelor) 85 procent (2015-2016) en 88 procent (2016-2017) onder het studievoorschot valt. Van alle wo-masterstudenten valt twintig procent onder het studievoorschot, 36 procent valt onder het oude stelsel en heeft geen recht meer op een basisbeurs en negen procent van de wo-masters heeft een basisbeurs.

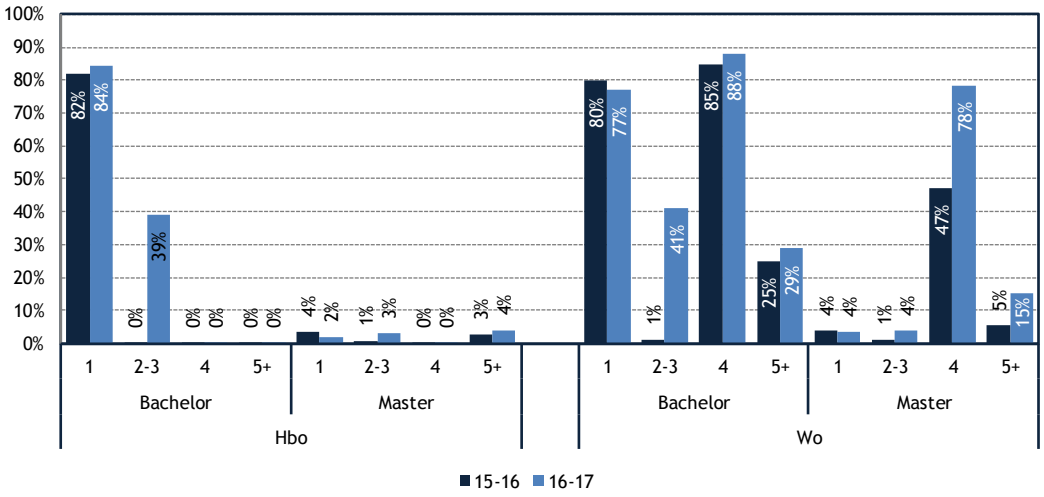

Figuur 8.4: Percentage studenten in studievoorschot t.o.v. alle ingeschreven studenten naar verblijfsjaar, soort en type ho (bron: DUO-WSF sept. 2015 - dec. 2016)

Figuur 8.5 toont de aantallen studenten die onder het studievoorschot vallen in 2015-2016 en in het eerste kwartaal van het studiejaar 2016-2017. Alle andere studenten vallen onder het oude stelsel of hebben geen recht op studiefinanciering. Zoals hiervoor vermeld betreft het de eerstejaars, de vertraagde bachelorstudenten in het wo en de nieuwe masterstudenten. De groep vertraagde wo-bachelors die onder het studievoorschot vallen, beslaat in 2016-2017 in totaal 29.418 studenten (vanaf vierde jaar).

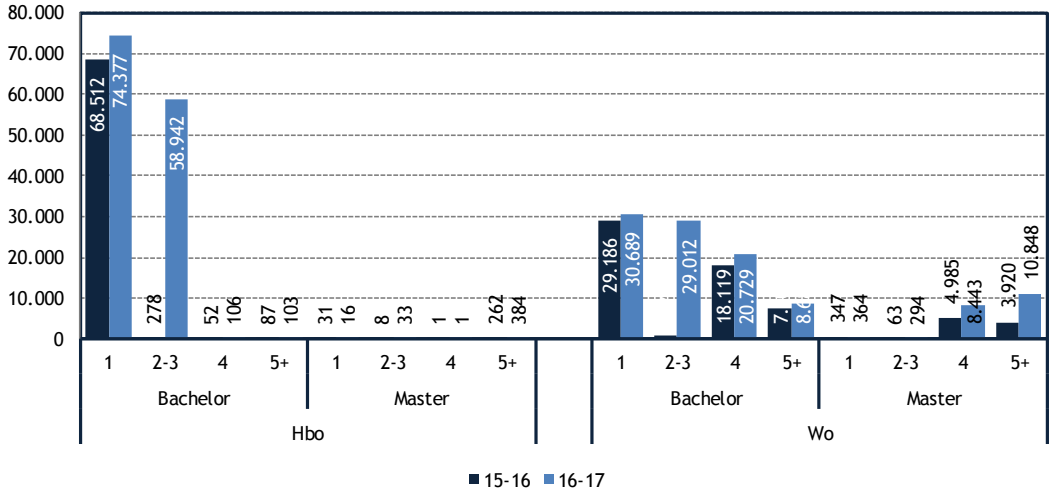

Figuur 8.5: Aantal studenten in studievoorschot naar verblijfsjaar, soort en type ho (bron: DUO-WSF sept. 2015 - dec. 2016)

8.5 Aanvullende beurs

Het aandeel studenten met een aanvullende beurs is een indicatie voor de toegankelijkheid van het onderwijs. Studenten hebben maximaal recht op een aanvullende beurs tijdens de nominale fase van hun studie. Omdat tussen 2014 en 2016 criteria voor een aanvullende beurs niet veranderd zijn (alleen de hoogte van de aanvullende beurs is onder het nieuwe stelsel gewijzigd) zijn percentages vergelijkbaar. Figuur 8.6 laat zien dat sinds 2006 het percentage studenten met een aanvullende beurs gedaald is (in het ho van 40% naar 30%). Het aandeel studenten met een aanvullende beurs is tussen 2014 en 2015 licht gestegen (1 ppnt.).

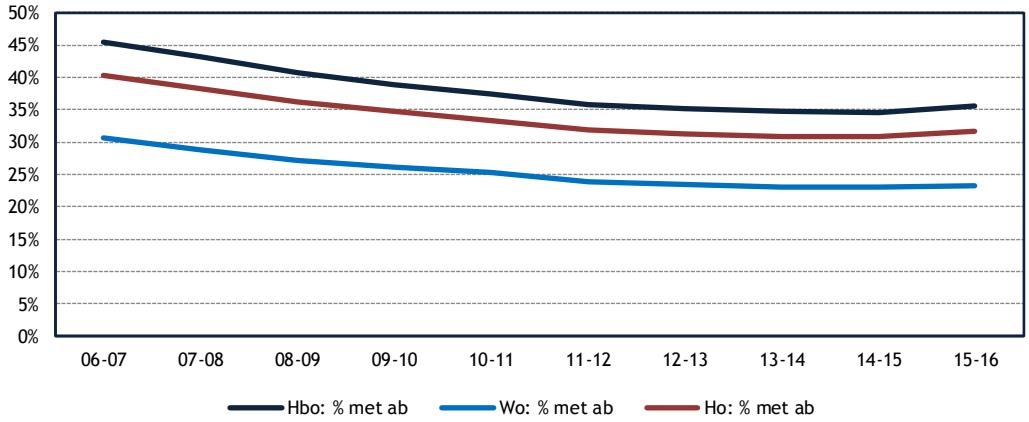

Figuur 8.6: Percentage studenten een aanvullende beurs t.o.v. studenten met een basisbeurs of studenten binnen studievoorschot (verblijfsjaar ho 1-4) (bron: DUO-WSF sept. 2006 - dec. 2016)

Studenten waarvan de ouders niet in het hoger onderwijs hebben gestudeerd ontvangen vaker een aanvullende beurs dan studenten waarvan de ouders zelf ook in het hoger onderwijs hebben gestudeerd (figuur 8.7). Het percentage studenten met aanvullende beurs is in het hbo hoger dan in het wo en onder wo-bachelors hoger dan onder wo-masterstudenten.

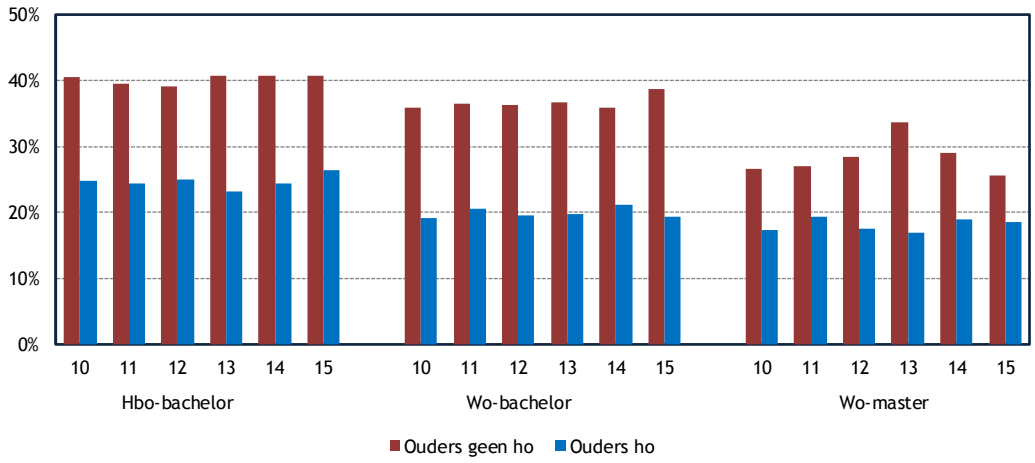

Figuur 8.7: Studenten met een aanvullende beurs naar opleidingsniveau ouders (bachelor en master) (bron: Studentenmonitor 2011-2015)

8.6 Leengedrag

In deze paragraaf wordt gekeken naar het leengedrag: het aantal studenten dat geleend heeft bij DUO. Vanaf 2015-2016 bevat de groep ook studenten die onder het studievoorschot vallen. Figuur 8.8 toont het aandeel studenten met een lening (collegegeldkrediet en lening samen) ten opzichte van alle in dat jaar ingeschreven studenten en ten opzichte van de studenten met recht op studiefinanciering. Sinds 2006 steeg het aandeel studenten met een lening met zestien procentpunten. Het aandeel lenende studenten in het ho is sinds de periode vóór de invoering van het studievoorschot gestegen van 38 procent (2014-2015) naar 46 procent (2015-2016). In 2015-2016 leent 42 procent van de hbo-studenten en 53 procent van de wo-studenten.

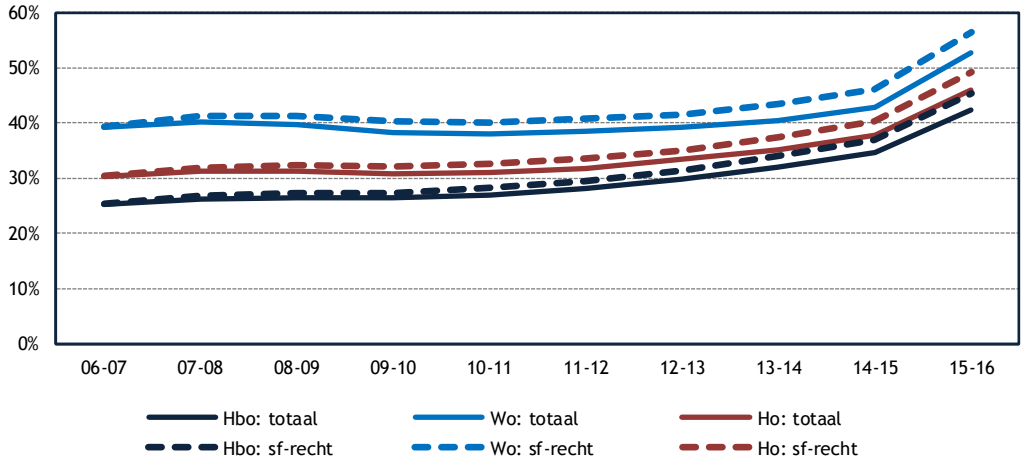

Figuur 8.8: Percentage studenten met lening (incl. collegegeldkrediet) t.o.v. alle studenten en t.o.v. studenten met SF-recht (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

Het aandeel studenten met een lening in het wo verschilde in het verleden nauwelijks voor bachelors of masters (figuur 8.9). In het laatste jaar, na de invoering van het studievoorschot, is in het wo het aandeel studenten met een lening in de bachelor meer gestegen (van 43% naar 56%) dan in de master (van 42% naar 47%). In de hbo-bachelor is een stijging waar te nemen van 36 procent naar 43 procent. Ook de associate degrees maken in toenemende mate gebruik van de leenfaciliteiten: in 2011 leende zestien procent van de associate degrees; in 2015 is dit 33 procent. In een hbo-master wordt nauwelijks geleend (in 2015 4%).

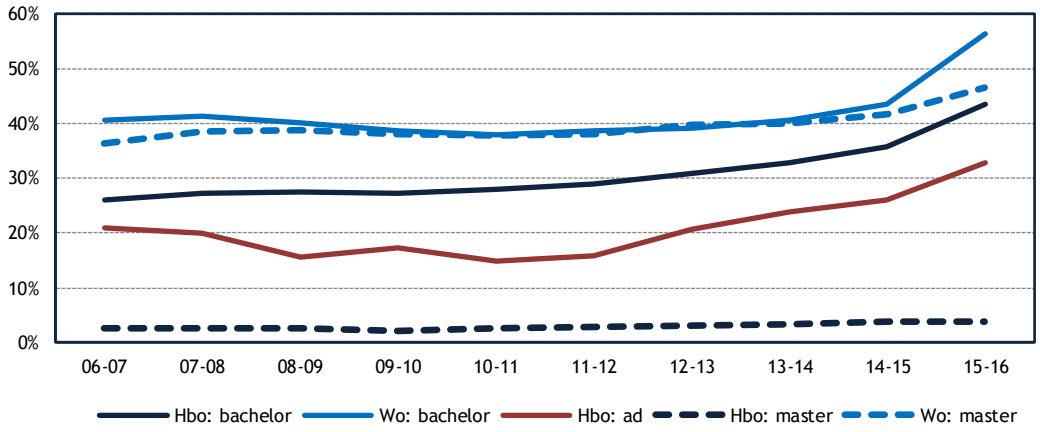

Figuur 8.9: Aandeel studenten met lening t.o.v. alle studenten naar type ho (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

Figuur 8.10 toont het percentage studenten met een lening waarbij onderscheid is gemaakt naar het studiefinancieringsstelsel waar de student onder valt. Percentages zijn gerekend voor het studiejaar 2015-2016. De resultaten laten zien dat het aandeel studenten met een lening in de leenfase (dat wil zeggen dat zij hun basisbeursrechten hebben verbruikt) onder het oude stelsel het hoogst is (in totaal 77% van hen leent; 78% in het wo en 76% in het hbo). Deze groep wordt op de voet gevolgd door wo-studenten die vallen onder het studievoorschot: van hen leent 76 procent (van dezelfde groep in het hbo leent 56%). Van alle studenten met recht op studiefinanciering (i.e. studenten die voorkomen in de DUO-bestanden) leent ongeveer de helft (49% in het ho; 45% in het hbo en 56% in het wo). Studenten met een basisbeurs lenen minder vaak (48% in het ho; 47% in het hbo en 54% in het wo).

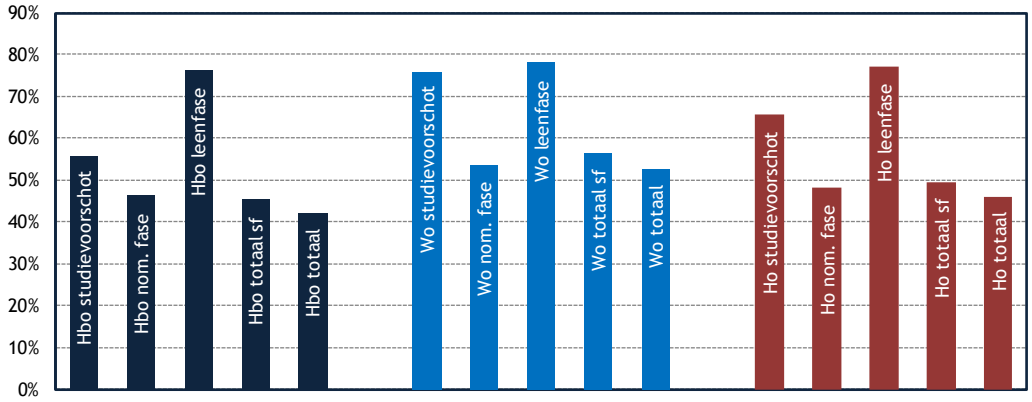

Figuur 8.10: Percentage studenten (alle studenten) met een lening (2015) naar type studiefinanciering: (bron: 1cHO-DUO-WSF 2015-2016)

Figuur 8.11 toont het percentage eerstejaarsstudenten dat leent, onderscheiden naar wel en geen aanvullende beurs. Figuur 8.12 geeft de inverse hiervan: het percentage eerstejaars dat niet leent. Hieruit blijkt dat in alle jaren het percentage dat een lening heeft groter is onder de groep eerstejaars met aanvullende beurs. In het laatste jaar (studenten die vallen onder het studievoorschot) zijn de verschillen tussen beide groepen (wel en geen aanvullende beurs) kleiner dan voorheen. In 2014-2015 had in het hoger onderwijs 28 procent van de eerstejaars zonder aanvullende beurs een lening tegenover 39 procent van degenen met aanvullende beurs, een verschil van elf procentpunten. In 2015-2016 leende van het eerstejaarscohort dat onder het studievoorschot valt zonder aanvullende beurs 58 procent tegenover 62 procent van de eerstejaars met een aanvullende beurs, een verschil van vier procentpunten.

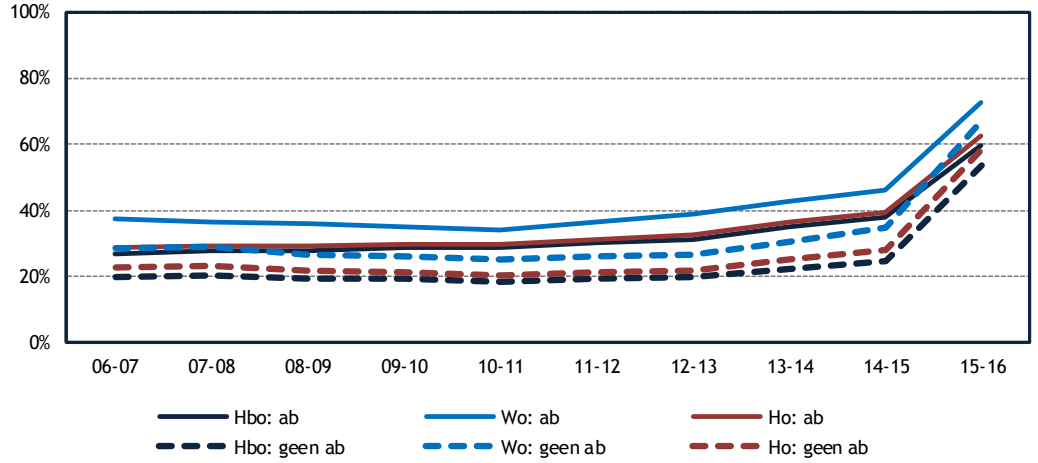

Figuur 8.11: Percentage eerstejaarsstudenten met een lening (alleen eerstejaars ho bachelor voltijd, studenten met basisbeurs of in 2015-2016 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016)

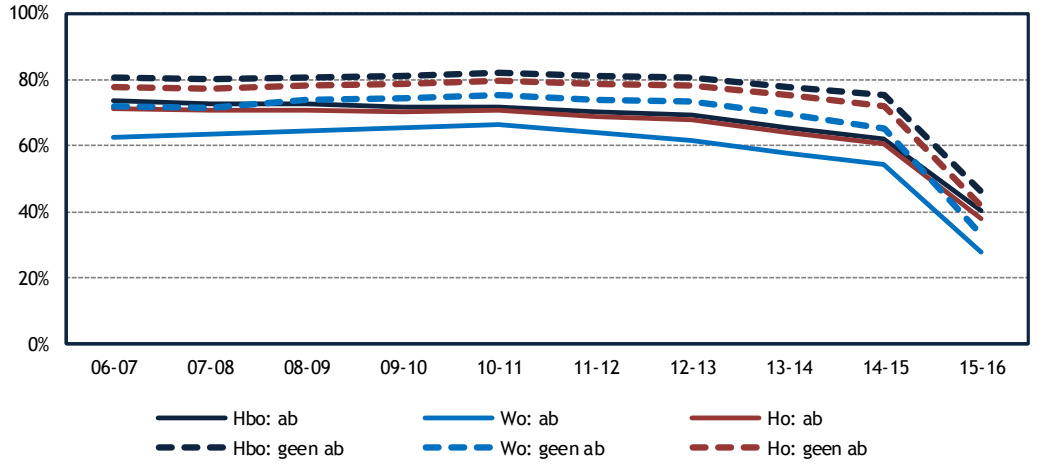

Figuur 8.12: Percentage eerstejaarsstudenten zonder lening (alleen eerstejaars ho bachelor voltijd, studenten met basisbeurs of in 2015-2016 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016)

Figuur 8.13 toont het aantal studenten (t.o.v. alle studenten) met een lening (2015-2016), onderscheiden naar de sector waarin men studeert. In het wo zijn de verschillen tussen de sectoren wat minder groot dan in het hbo. Het minst wordt geleend in de sector onderwijs. Dat is op zich logisch omdat daar relatief veel oudere studenten studeren en de groep in deze sector aanspraak kan maken op extra regelingen (zoals bijv. de lerarenbeurs). Verder lenen relatief weinig studenten in het hbo in de sector landbouw en gezondheidszorg en relatief veel bij de sectoroverstijgende opleidingen, die overigens klein van omvang zijn.

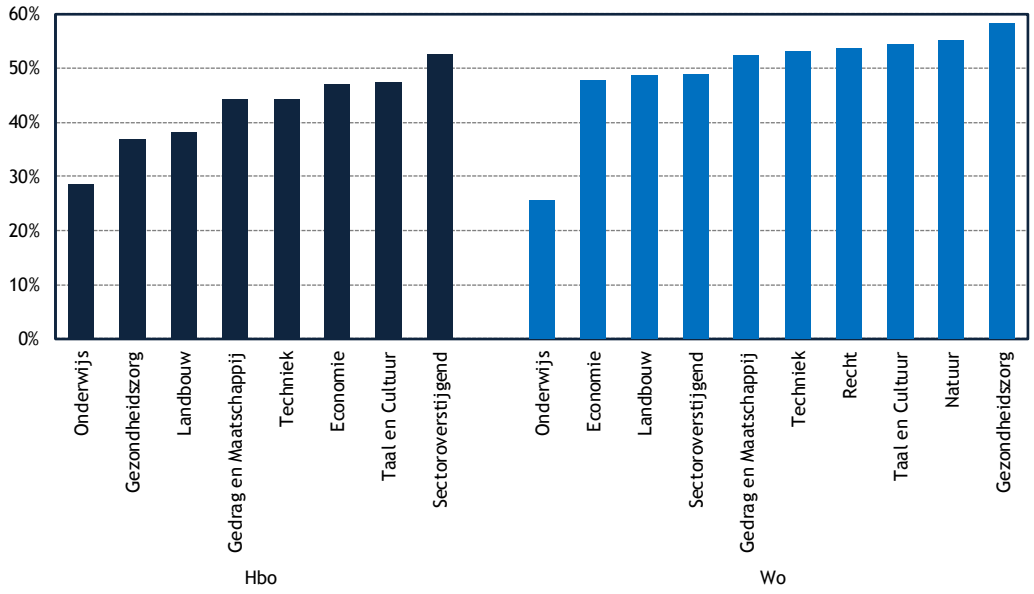

Figuur 8.13: Leengedrag (t.o.v. alle studenten) naar croho-sector (2015-2016) (bron: 1cHO-DUO-WSF 2015-2016)

Iets meer mannen dan vrouwen maken gebruik van de leenfaciliteiten (figuur 8.14). De verschillen zijn echter klein (zo'n 2 tot 4 ppnt.); beide geslachten groeien wat betreft leengedrag de laatste twee jaren iets meer naar elkaar toe.

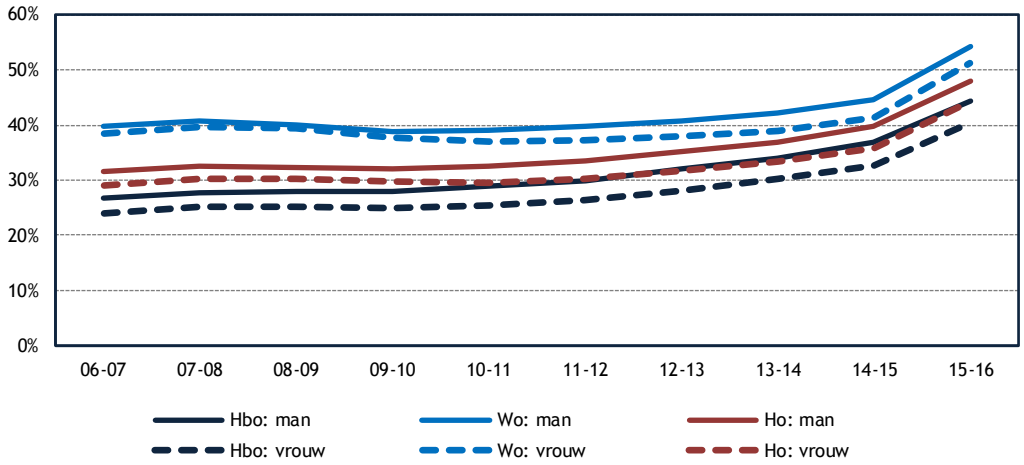

Figuur 8.14: Percentage studenten met een lening t.o.v. alle studenten naar geslacht (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

De groep waarin relatief veel studenten een lening hebben, zijn degenen met een vwo-vooropleiding (figuur 8.15). Van hen leent in 2015-2016 58 procent tegenover 46 procent (havo) en 43 procent (mbo). Het aandeel studenten met een vwo-achtergrond dat leent stijgt iets harder in vergelijking met de overige groepen. Daarnaast stijgt het aandeel lenende studenten uit het buitenland./ Deze groep heeft onder bepaalde voorwaarden recht op een studielening of collegegeldkrediet. De grootste stijging zien we met de invoering van het studievoorschot (tussen 2014-2015 en 2015-2016).

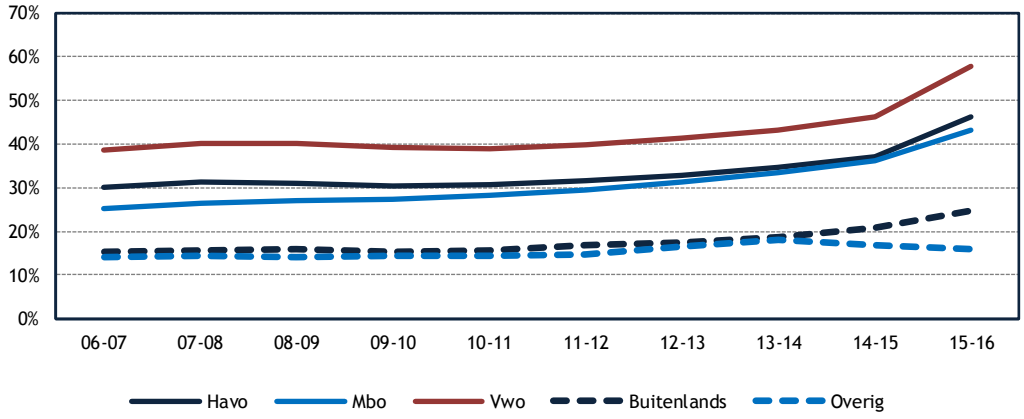

Figuur 8.15: Percentage studenten met een lening t.o.v. alle studenten naar vooropleiding vóór het ho (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

Het is duidelijk dat de stijging van het aantal studenten met een studielening na de invoering van het studievoorschot voor het grootste deel voor rekening komt van de eerstejaars (figuur 8.4), waarvan het merendeel onder het studievoorschot valt: het aandeel eerstejaars met een lening steeg na de invoering van het studievoorschot van 27 naar 47 procent. Ook bij ouderejaars stijgt het aandeel lenende studenten gestaag, zij het iets minder hard dan bij de eerstejaars (gemiddeld van 40% naar 46%).

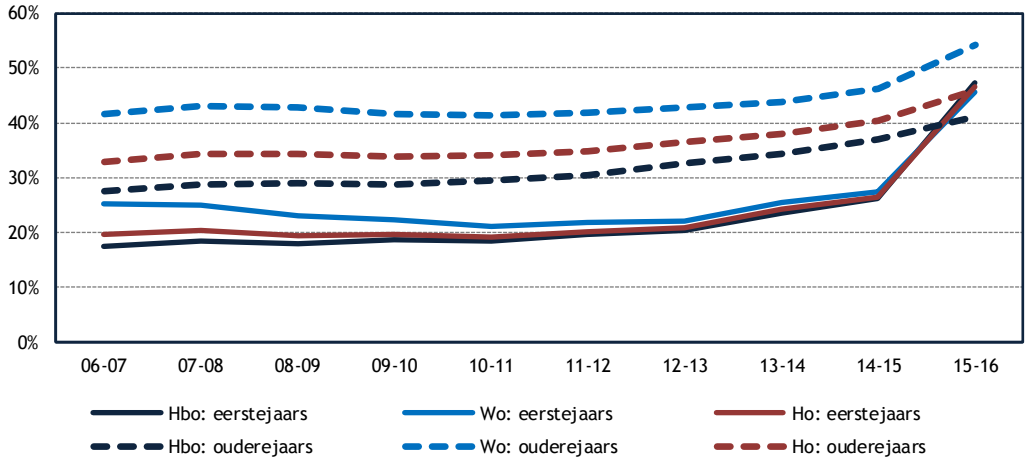

Figuur 8.16: Percentage studenten met een lening t.o.v. alle studenten naar eerstejaars en ouderejaars (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

Ook in de Studentenmonitor Hoger Onderwijs zien we in het laatste jaar (studiejaar 2015-2016, het eerste jaar van de invoering van het studievoorschot) een sterke stijging van het aantal studenten met een studielening (figuur 8.17). In het wo is er geen verschil in het leengedrag van studenten met hoog- of lager opgeleide ouders. In het hbo wél: daar zien we dat meer studenten met hoogopgeleide ouders dan met lager opgeleide ouders lenen. Onder invloed van het studievoorschot is het verschil in leengedrag tussen beide groepen niet noemenswaardig veranderd.

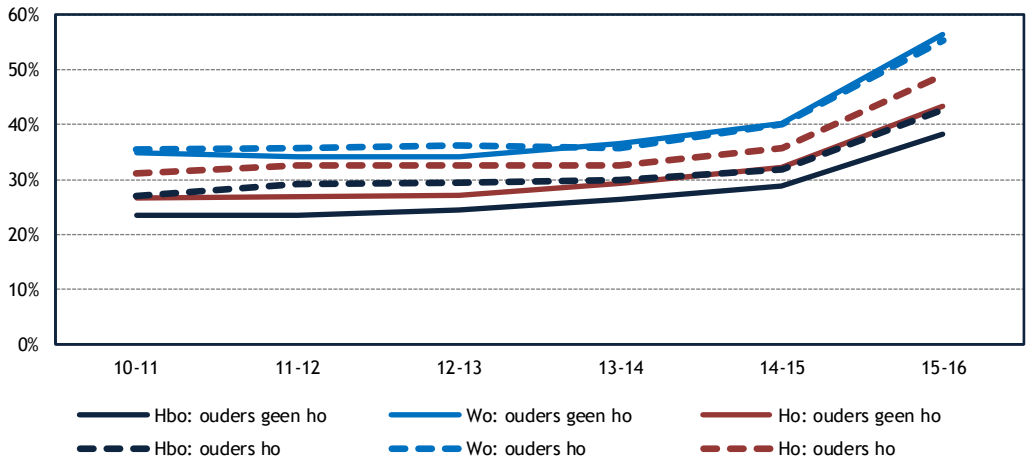

Figuur 8.17: Percentage leners naar opleiding van ouders (hoger onderwijs vs. geen hoger onderwijs) (bron: Studentenmonitor 2011-2015)

Figuur 8.18 geeft het percentage studenten aan dat gedurende het studiejaar ten minste tien maanden 90 procent of meer van het maximale bedrag leende. Dit is berekend door te kijken naar de verhouding tussen het maximale bedrag waar de student volgens DUO recht op heeft en het feitelijk gevraagde bedrag. Studenten lenen steeds bewuster: leende in 2006 nog 42 procent van de studenten het maximale bedrag, in 2015 was dit gedaald naar 31 procent. Steeds vaker bepaalt men zelf welk bedrag er geleend wordt. Er is geen verschil in het aandeel studenten dat maximaal leent tussen het laatste jaar van het oude stelsel en het eerste jaar van het studievoorschot (voor het ho totaal betreft het in beide jaren 31%).

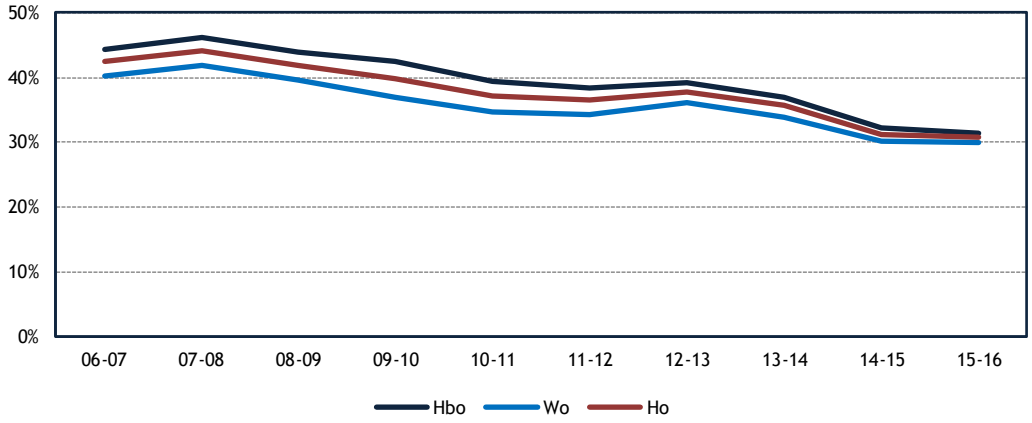

Figuur 8.18: Percentage leners t.o.v. alle leners dat > 9 mnd. (in 2016 4 mnd.) maximaal leent excl. collegegeldkrediet (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

Figuur 8.19 laat zien dat het percentage studenten dat structureel leent, relatief stabiel is gebleven; na de invoering van het studievoorschot is het percentage 'structurele leners' licht gestegen (van 65% naar 68%).

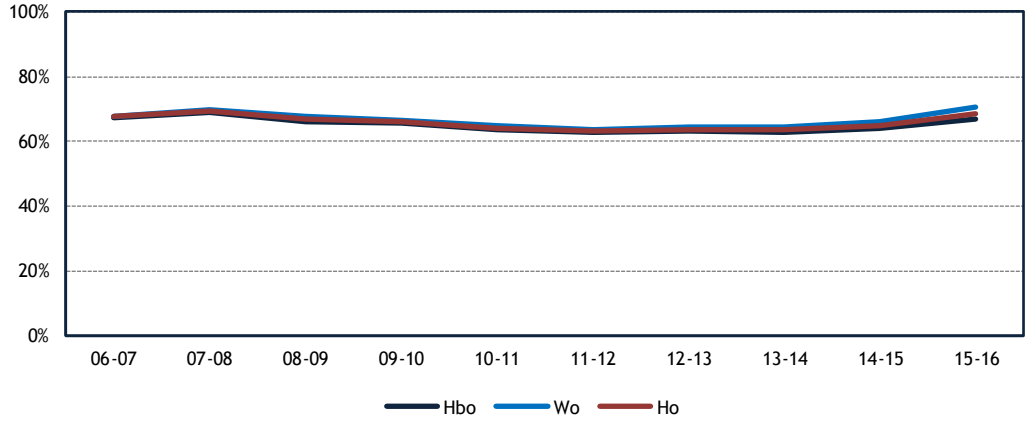

Figuur 8.19: Percentage leners t.o.v. alle leners dat structureel (>9 mnd. of - in 2016 - 4 mnd.) leent t.o.v. alle studenten met een lening (excl. collegegeldkrediet) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

8.7 Leenbedragen per maand

Figuur 8.20 toont de gemiddelde leenbedragen per maand van studenten met een studielening. Het gemiddelde maandelijkse leenbedrag (berekend over alle lenende studenten, ongeacht de studiefinancieringsregeling waar men onder valt) is na de invoering van het studievoorschot gestegen van gestegen € 394 naar 439 per maand (een stijging van € 44 per maand). In het wo werd in het studiejaar 2015-2016 een hoger bedrag geleend (€ 480) dan in het hbo (€ 409).

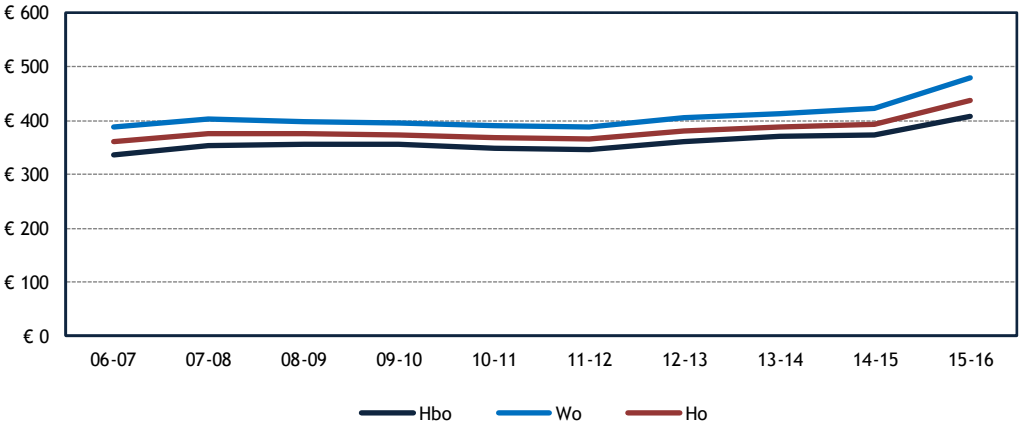

Figuur 8.20: Leenbedragen per maand van studenten met een studielening (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

De stijging heeft niet alleen te maken met studenten die onder het studievoorschot vallen; in 2015-2016 zijn ook bij de twee andere groepen (studenten in de leenfase € 542 en studenten in de nominale fase € 372) de bedragen harder gestegen dan in de jaren ervoor (met resp. € 12 en € 30), zo blijkt uit figuur 8.21. Vergelijken we (2015-2016) de leenbedragen van studenten met een basisbeurs (€ 372) met de studenten die vallen onder het studievoorschot (€ 462), dan kunnen we concluderen dat onder het studievoorschot € 90 per maand meer wordt geleend dan door studenten met een basisbeurs (deze laatste groep ontving in 2015-2016 een maandelijkse basisbeurs van gemiddeld € 181).

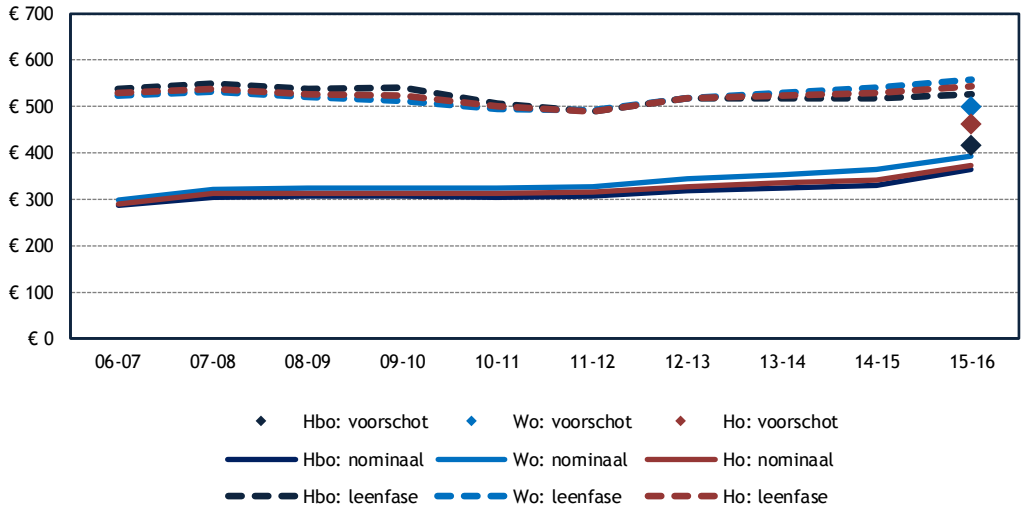

Figuur 8.21: Maandelijkse leenbedragen (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) naar type studiefinanciering (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

Onder het studievoorschot leenden de mannelijke studenten in 2015-2016 een iets hoger bedrag (€ 470) dan de vrouwelijke studenten (€ 455), € 15 verschil (figuur 8.22). Voor de studenten in de nominale fase onder het oude stelsel is het verschil tussen mannen en vrouwen € 18 (€ 381 vs. € 364). In de leenfase lenen vrouwen iets meer dan mannen (€ 547 vs. € 539).

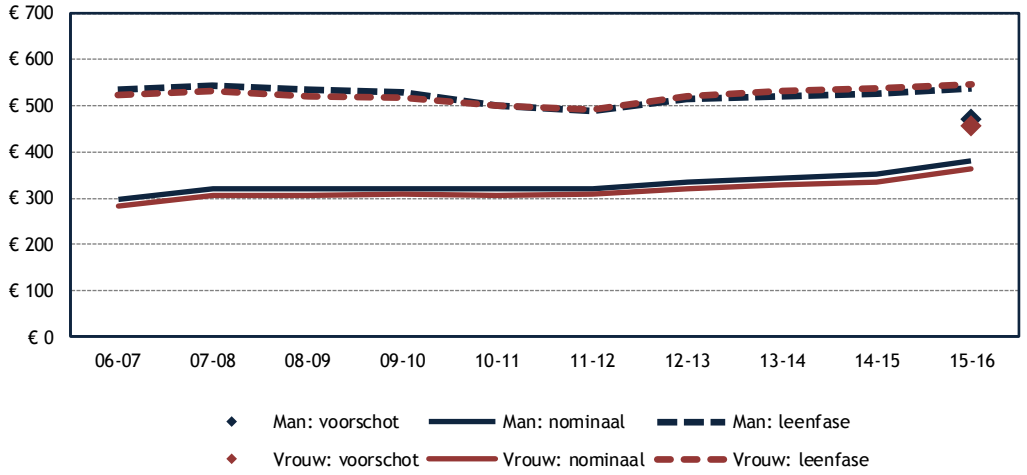

Figuur 8.22: Leenbedragen per maand naar geslacht en type studiefinanciering (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

De leenbedragen van de studenten, onderscheiden naar vooropleiding, verschillen niet veel van elkaar (figuur 8.23). Voor studenten die hun basisbeurs hebben verbruikt (leenfase) is het leenbedrag het hoogst; in de nominale fase (studenten met basisbeurs) het laagst. Voor de studenten die vallen onder het studievoorschot liggen de bedragen iets verder uit elkaar: studenten met een vwo-vooropleiding lenen een hoger bedrag (€ 494) dan studenten met havo (€ 397) of mbo (€ 439). Studenten uit andere vooropleidingen (buitenland en overig) zijn in deze figuur achterwege gelaten.

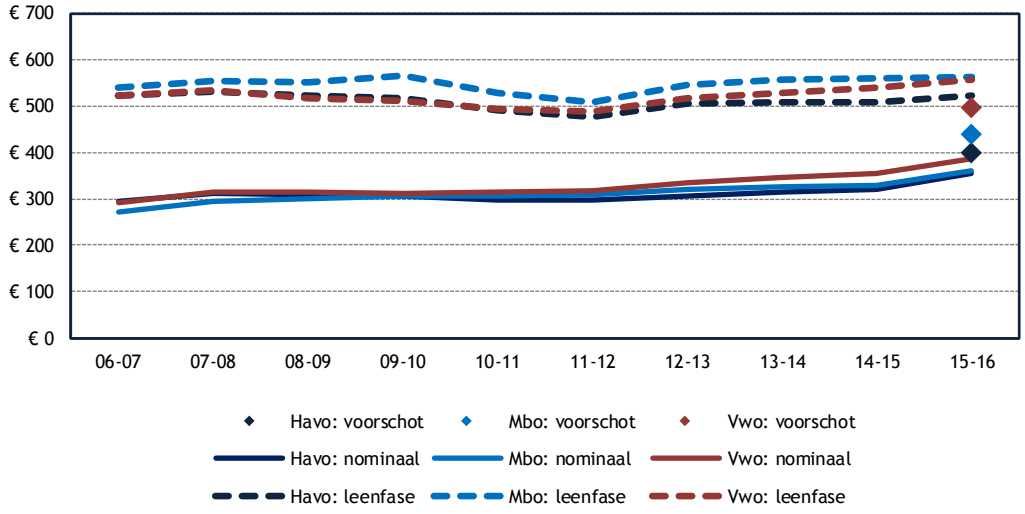

Figuur 8.23: Leenbedragen per maand naar vooropleiding en type studiefinanciering (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

Figuur 8.24 toont de leenbedragen van alle studenten die onder het studievoorschot vallen én vier jaar of minder in het ho verblijven of studenten die een basisbeurs ontvangen. Beide groepen kunnen in potentie aanspraak maken op een aanvullende beurs. De verschillen in leenbedragen naar wel of geen aanvullende beurs liggen (in 2015-2016) tussen € 40 en € 70 per maand: in alle gevallen wordt meer geleend door studenten zonder aanvullende beurs dan door studenten met een aanvullende beurs.

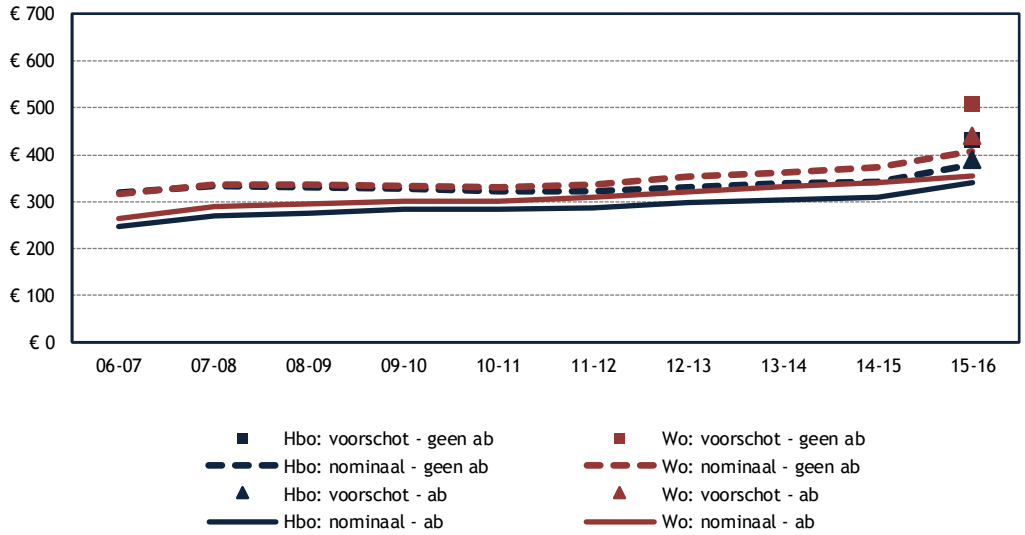

Figuur 8.24: Leenbedragen per maand naar wel/geen aanvullende beurs (collegegeld-krediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

Hiervoor zagen we dat van de eerstejaars met een aanvullende beurs een groter deel een studielening heeft dan van de eerstejaars zonder aanvullende beurs. In 2015-2016 zijn de verschillen tussen beide groepen kleiner geworden: 58 procent van eerstejaars zonder aanvullende beurs had in 2015-2016 een lening tegenover 62 procent van de eerstejaars met aanvullende beurs. Figuur 8.25 en figuur 8.26 tonen de bedragen die deze studenten lenen: in figuur 8.25 alleen voor degenen die lenen; in figuur 8.26 voor alle studenten, dus inclusief de eerstejaars die niet (dus € 0) lenen. Het percentage eerstejaars zonder aanvullende beurs dat leent is lager dan het percentage met aanvullende beurs; het bedrag dat studenten zonder aanvullende beurs lenen, ligt hoger dan dat van lenende studenten met een aanvullende beurs. Uit onderstaande figuren komt naar voren dat van alle lenende eerstejaars in 2014-2015 eerstejaars met een aanvullende beurs gemiddeld € 265 per maand leenden; voor eerstejaars zonder aanvullende beurs was het bedrag € 296 per maand, een verschil van € 31. Onder het studievoorschot (2015-2016) leenden eerstejaars met een aanvullende beurs € 403 per maand; eerstejaars zonder aanvullende beurs leenden in 2015-2016 € 471 per maand, een verschil van € 68. Over alle eerstejaars berekend (inclusief studenten zonder lening) zijn de verschillen minimaal (figuur 8.26).

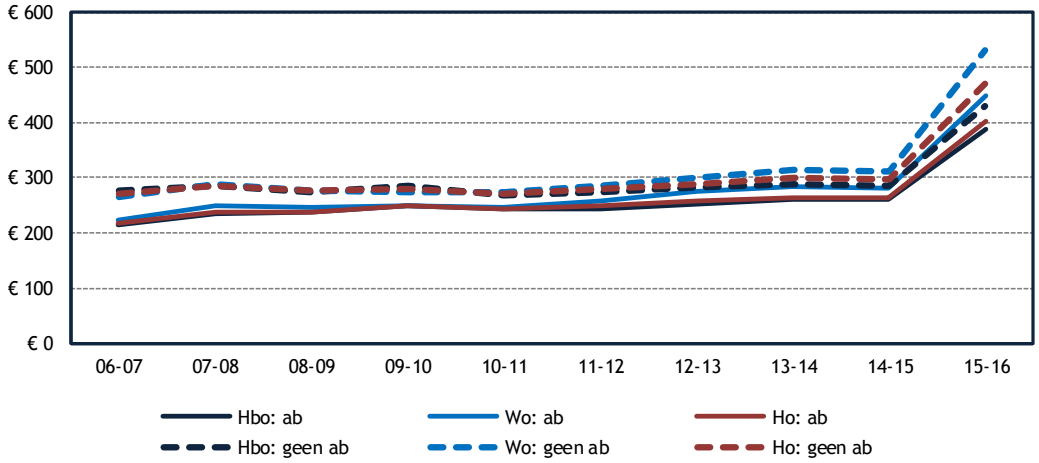

Figuur 8.25: Leenbedrag (maand) van eerstejaarsstudenten met een lening (alleen eerstejaars ho bachelor voltijd, studenten met basisbeurs of in 2015-2016 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016): degenen die niet lenen zijn niet meegenomen

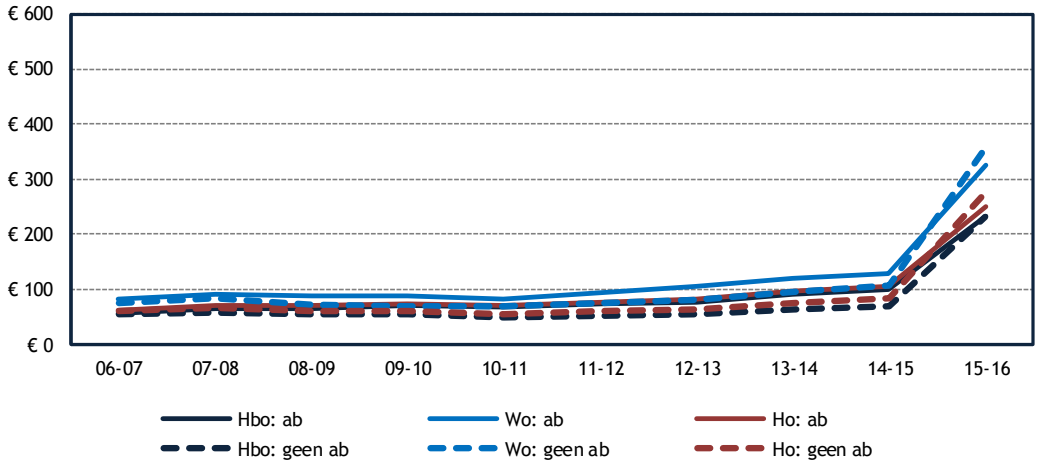

Figuur 8.26: Leenbedrag (maand) van eerstejaarsstudenten met een lening (alleen eerstejaars ho bachelor voltijd, studenten met basisbeurs of in 2015-2016 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016): degenen die niet lenen hebben de waarde 0 gekregen

Figuur 8.27 geeft de leenbedragen per jaar weer voor alle studenten die in het betreffende jaar hebben geleend tot en met het studiejaar 2015-2016 en onderscheiden naar nominale fase, leenfase en studievoorschot. Per jaar lenen studenten die in de leenfase van het oude stelsel vallen gemiddeld 6.500 euro; in de nominale fase leent men jaarlijks ongeveer 4.500 euro. Studenten die onder het studievoorschot vallen, zitten daar met 5.500 euro tussenin.

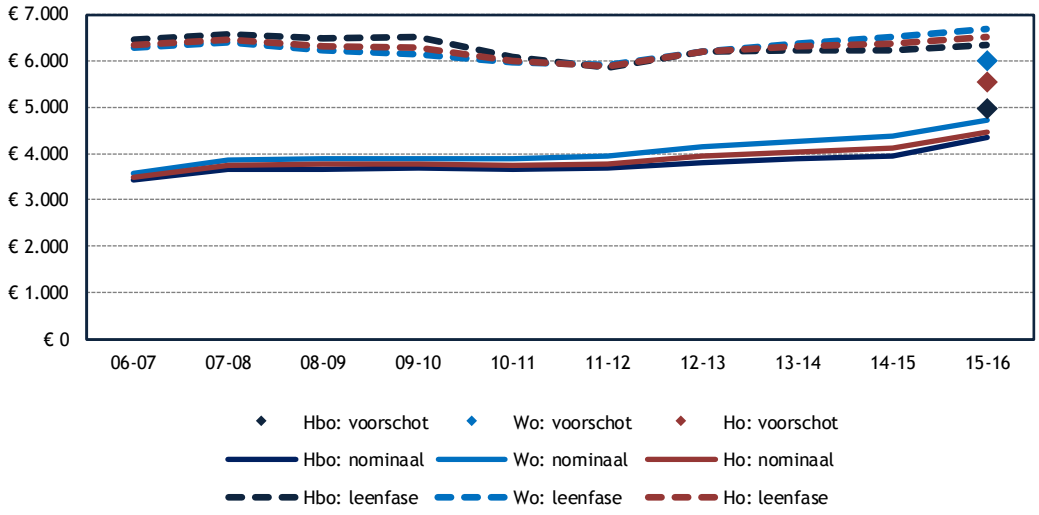

Figuur 8.27: Leenbedragen per jaar naar studiefinancieringsregime (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015): alleen studenten met een lening in desbetreffend jaar

Figuur 8.28 toont wederom de jaarbedragen die studenten lenen, maar nu voor alle studenten: ook studenten die niet leenden, zijn nu in het gemiddelde meegenomen. Ten opzichte van alle studenten liggen de bedragen veel lager.

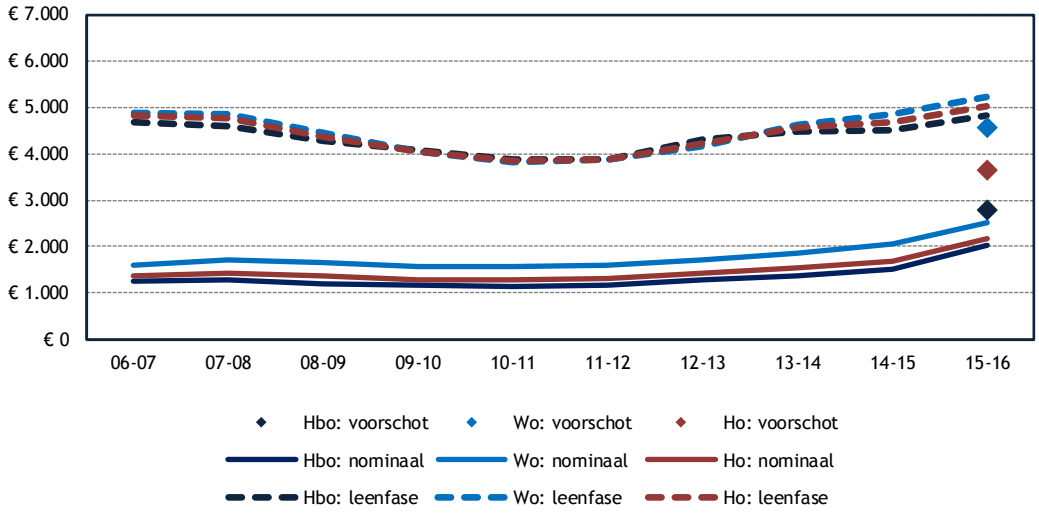

Figuur 8.28: Leenbedragen per jaar naar studiefinancieringsregime (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015): alle studenten in desbetreffend jaar

De leenbedragen (per maand) van alle groepen studenten in 2015 zijn in figuur 8.29 weergegeven. Het betreft hier het gemiddelde leenbedrag van de studenten die lenen in 2015-2016 (het eerste jaar van invoering van het studievoorschot). Uit de grafiek blijkt dat de leenbedragen van de meeste groepen studenten die onder het studievoorschot vallen, hoger zijn dan die van de studenten in de nominale fase en dat studenten in de leenfase (ouderejaars die een basisbeurs hebben gehad) het hoogste bedrag lenen.

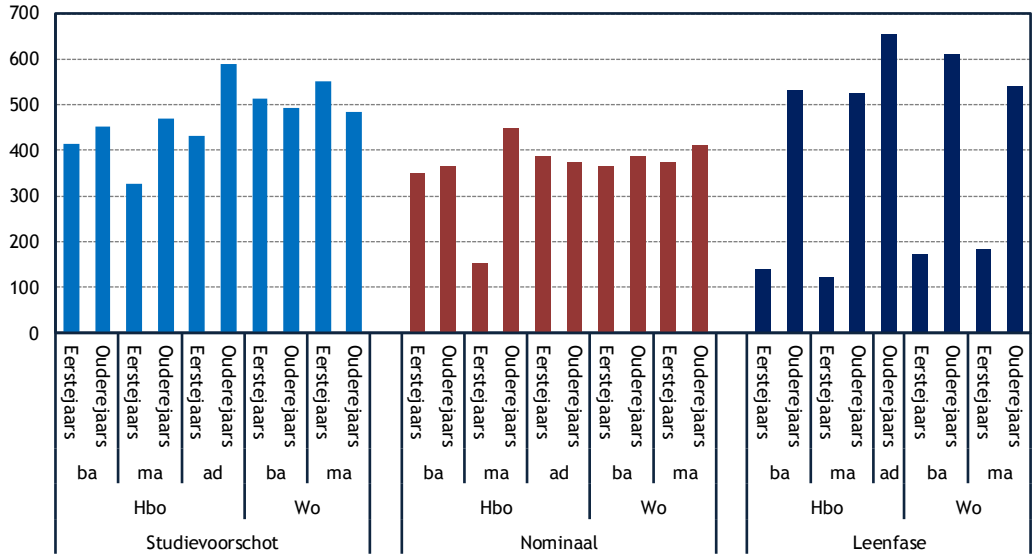

Figuur 8.29: Leenbedragen per maand naar studiefinancieringskenmerken, studiejaar en type ho (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

8.8 Collegegeldkrediet

Figuur 8.30 laat het percentage studenten zien met collegegeldkrediet ten opzichte van alle studerenden in desbetreffend studiejaar. In 2007-2008 maakte ongeveer vijf procent van de studenten gebruik van deze faciliteit; in 2015-2016 is dit percentage gestegen naar achttien procent (17% in het hbo en 21% in het wo).

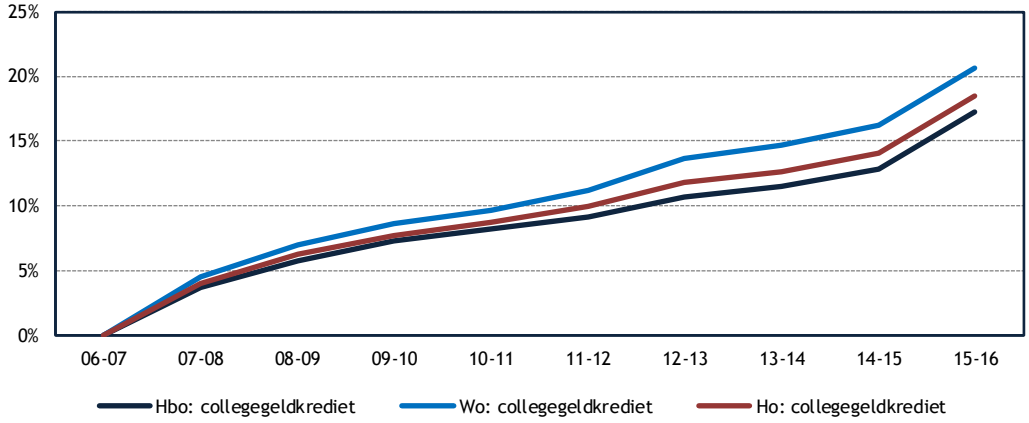

Figuur 8.30: Percentage studenten met collegegeldkrediet ten opzichte van alle studenten) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

Figuur 8.31 toont de percentages studenten met collegegeldkrediet naar het type studiefinanciering waar de student recht op heeft. Vergelijken we het aandeel studenten dat gebruikmaakt van het collegegeldkrediet naar fase van studiefinanciering (deze percentages liggen hoger dan in figuur 8.30 omdat het hier alleen gaat om studenten met een studiefinancieringsproduct) dan zien we dat studenten in de nominale fase (oude stelsel) het minst gebruikmaken van het collegegeldkrediet (19%) en dat studenten die onder het studievoorschot vallen alsook studenten in het oude stelsel die geen recht meer hebben op een basisbeurs veel vaker collegegeldkrediet hebben (resp. 29% en 27%).

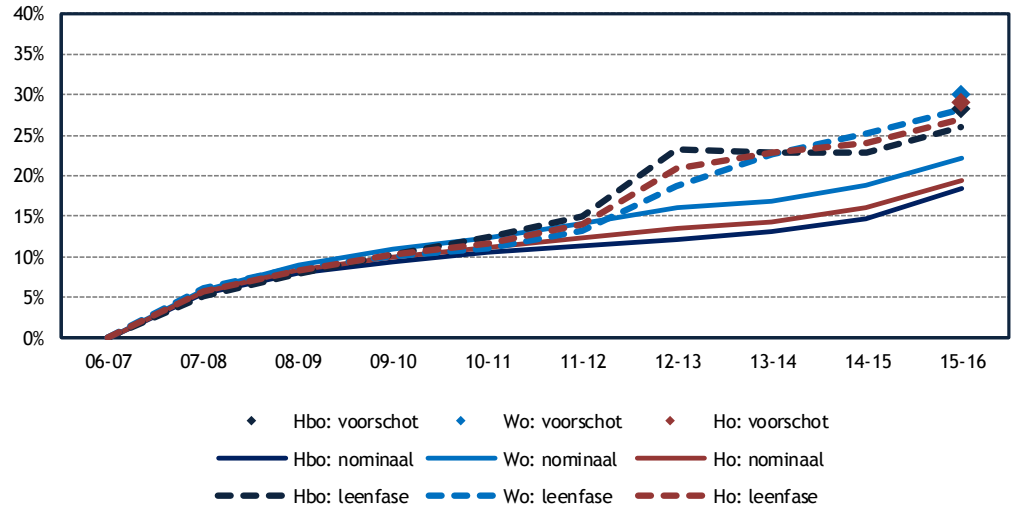

Figuur 8.31: Percentage studenten met collegegeldkrediet ten opzichte van alle studenten naar type studiefinanciering: allen studenten met recht op studiefinanciering) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

De gemiddelde maandbedragen van het collegegeldkrediet zijn weergegeven in figuur 8.32. Ook de bedragen zijn gestegen. De gemiddelden zijn alleen berekend voor de studenten die collegegeldkrediet hebben ontvangen. Deze bedragen zijn wel gestegen door de jaren heen, maar gerelateerd aan de hoogte van het collegegeld in desbetreffend jaar is het ongeveer zeven procent van het collegegeld. Tussen de typen studiefinanciering variëren de bedragen niet veel. Gemiddeld leent men € 135 per maand. Het laagste bedrag wordt geleend door hbo-studenten met studievoorschot (€ 127); het hoogste bedrag lenen wo-studenten in de nominale fase (€ 141).

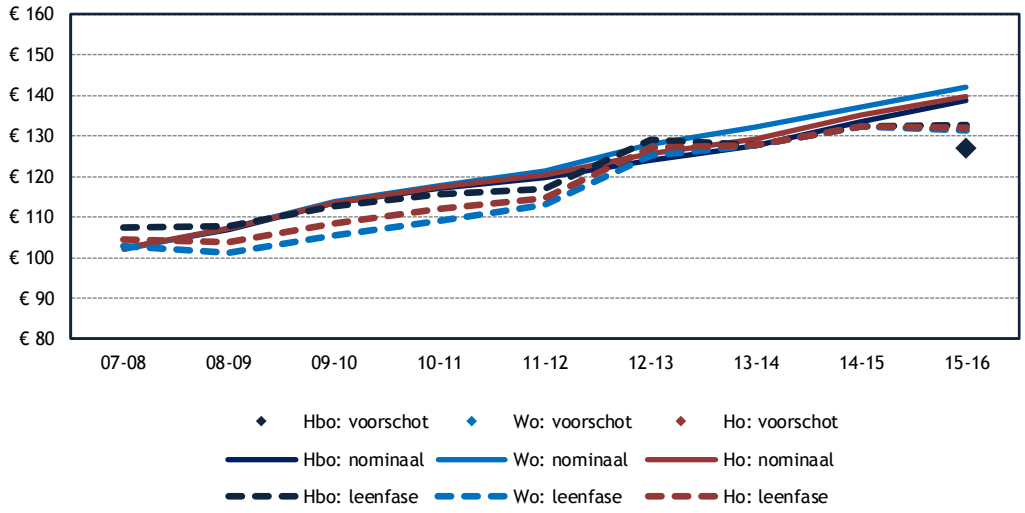

Figuur 8.32: Maandbedragen collegegeldkrediet naar studiejaar (alleen studenten die collegegeldkrediet hebben ontvangen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)

8.9 Lenen en werken

Figuur 8.33 toont de relatie tussen lenen en werken van studenten (nominaal excl. incidentele leners). Bijna de helft van de studenten in de nominale fase (47%) werkt uitsluitend. Het aandeel studenten in de nominale fase dat alleen werkt is afgenomen, evenals het deel dat noch leent, noch werkt (15%). Deze ontwikkeling kan ook veroorzaakt worden door het feit de groep nominaal studerenden relatief veel oudere studenten bevat (trendgegevens zijn immers nog niet beschikbaar voor studenten in studievoorschot). Het aandeel dat lenen en werken combineert of uitsluitend leent, stijgt.

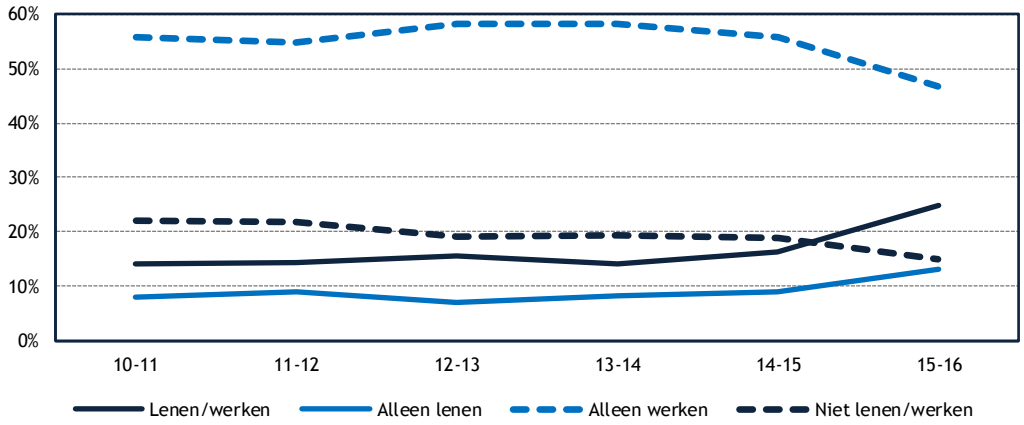

Figuur 8.33: Relatie tussen lenen en werken van bachelor en masters in nominale fase (excl. studievoorschot) (bron: Studentenmonitor 2010-2011 t/m 2015-2016)

Bij de groep studenten in de leenfase (excl. studenten die onder het studievoorschot vallen) zijn er minder verschuivingen (figuur 8.34). Ook daar wordt de groep die alleen werkt, kleiner en stijgt het aandeel dat leent (van 13% naar 17%) of lenen en werken combineert (van 38% naar 41%). In de leenfase is het deel dat uitsluitend werkt (31%) (bachelor en master samen) kleiner dan de groep die lenen en werken combineert (41%). De omvang van de groep die noch leent, noch werkt blijft stabiel op tien procent.

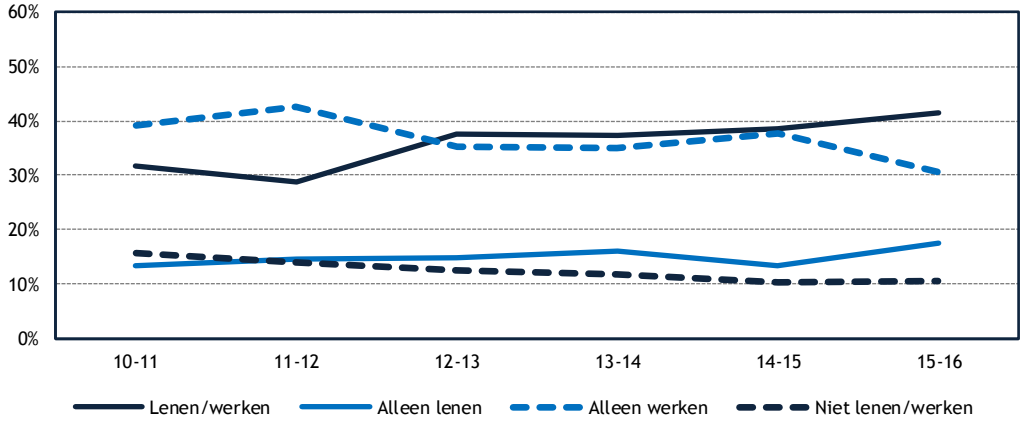

Figuur 8.34: Relatie tussen lenen en werken van bachelor- en master-studenten in leenfase (excl. studievoorschot) (bron: Studentenmonitor 2010-2011 t/m 2015-2016)

Aan de Studentenmonitor 2016 hebben voor het eerst studenten deelgenomen die vallen onder het studievoorschot. Voor drie groepen: studenten met een basisbeurs, studenten in het oude stelsel in de leenfase en studenten die vallen onder het studievoorschot, is nagegaan hoe zij voorzien in hun inkomsten. Figuur 8.35 toont de resultaten. Hoewel de verdelingen significant van elkaar verschillen, kunnen we concluderen dat, zowel in de bachelor- als in de masterfase, het patroon van studenten die vallen onder het studievoorschot veel overeenkomsten vertoont met dat van studenten die nominaal studeren (mét basisbeurs). Het grootste deel van de bachelorstudenten kiest ervoor om uitsluitend te werken; in de masterfase komt een combinatie van lenen en werken vaker voor. Eerstejaars die vallen onder het studievoorschot en besluiten niet te lenen en ook niet werken, worden ondersteund door hun ouders: zowel direct (contant geld) als indirect (ouders/partner betalen rekeningen). De meerderheid van deze studenten woont nog thuis (78%).

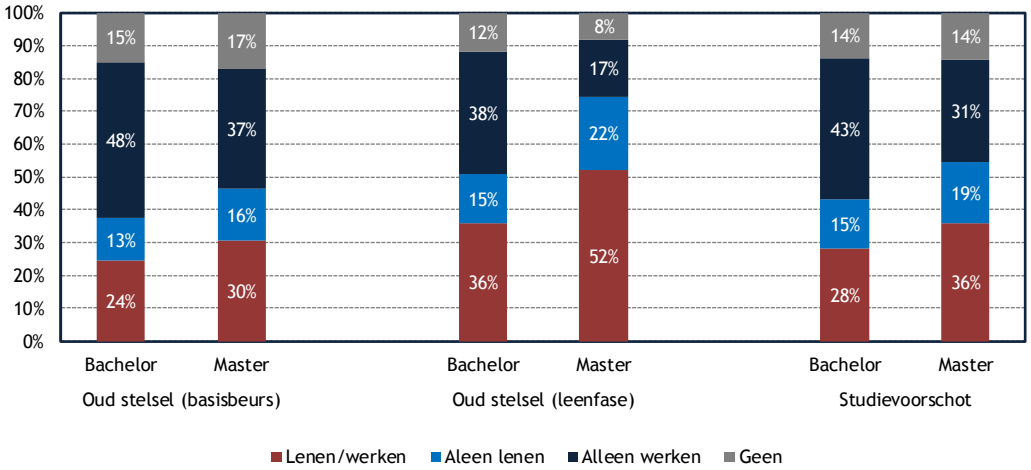

Figuur 8.35: Relatie tussen lenen en werken naar studiefinancieringsstelsel (bron: Studentenmonitor 2015-2016)

8.10 Motieven om wel of niet te lenen

De redenen om af te zien van een studielening voor studenten in de nominale fase laten in 2015-2016, het eerste jaar waarin het studievoorschot is ingevoerd, weinig verschil zien met het jaar ervoor (figuur 8.36). De belangrijkste reden voor studenten om af te zien van een lening in de nominale fase is het verkrijgen van een voldoende hoge ouderlijke bijdrage of het feit dat men werkt. Er zijn (significante) verschillen tussen hbo- en wo-studenten. In het hbo wordt het hebben van voldoende ouderbijdrage minder vaak genoemd en noemt men vaker het verrichten van betaalde arbeid. Ook zien we in het hbo vaker redenen die te maken hebben met het ontraden van lenen door ouders, het hebben van principiële bezwaren tegen lenen en onvoldoende kennis over de leenvoorwaarden (niet in grafiek).

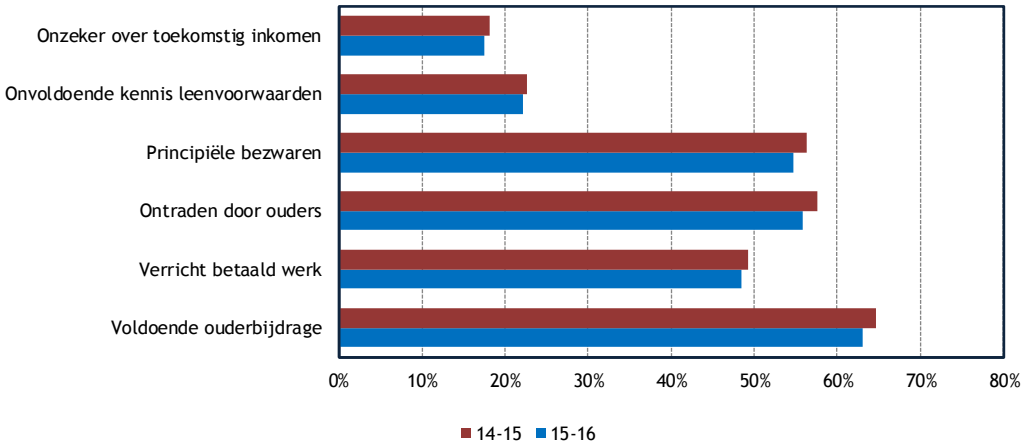

Figuur 8.36: Redenen waarom studenten in de nominale fase afzien van een lening (bron: Studentenmonitor 2014-2015 en 2015-2016)

Figuur 8.37 laat de redenen zien waarom studenten in de leenfase afzien van het afsluiten van een studielening. Ook in de leenfase wordt de verkregen ouderbijdrage als belangrijkste reden genoemd om niet te gaan lenen. Nadere analyses wijzen allereerst uit dat er geen (significante) verschillen zijn met vorig jaar. Wel is er een significante verschil tussen hbo en wo ten aanzien van de rol die kennis van leenvoorwaarden speelt bij het afzien van een studielening. Dit speelt meer in het hbo (23%) dan in het wo (13%) (niet in grafiek).

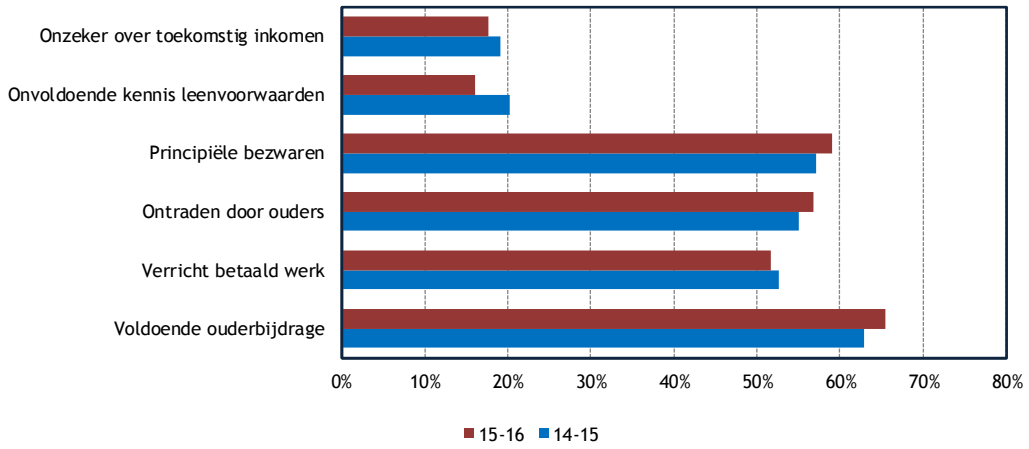

Figuur 8.37: Redenen waarom studenten in de leenfase afzien van een lenen (bron: Studentenmonitor 2014-2015 en 2015-2016)

Voor het jaar 2016 is gekeken naar verschillen in motieven die studenten kunnen hebben om af te zien van een lening, onderscheiden naar het studiefinancieringsregime waar zij onder vallen. Er zijn tussen de groepen kleine (significante) verschillen (figuur 8.38). Zo speelt voor studenten die vallen onder het studievoorschot vaker het motief dat zij voldoende ouderbijdrage ontvangen en speelt veel minder vaak het hebben van betaald werk een rol. Onvoldoende kennis over de leenvoorwaarde wordt vaker genoemd door studenten die nog een basisbeurs hebben; principiële bezwaren tegen lenen spelen meer voor studenten die in het oude stelsel vallen en geen recht meer hebben op een basisbeurs (leenfase). Het ontvangen van voldoende ouderbijdrage wordt vaker genoemd door studenten met hoogopgeleide ouders. Het verrichten van betaald werk om niet te hoeven lenen geldt juist minder sterk voor studenten met hoogopgeleide ouders.

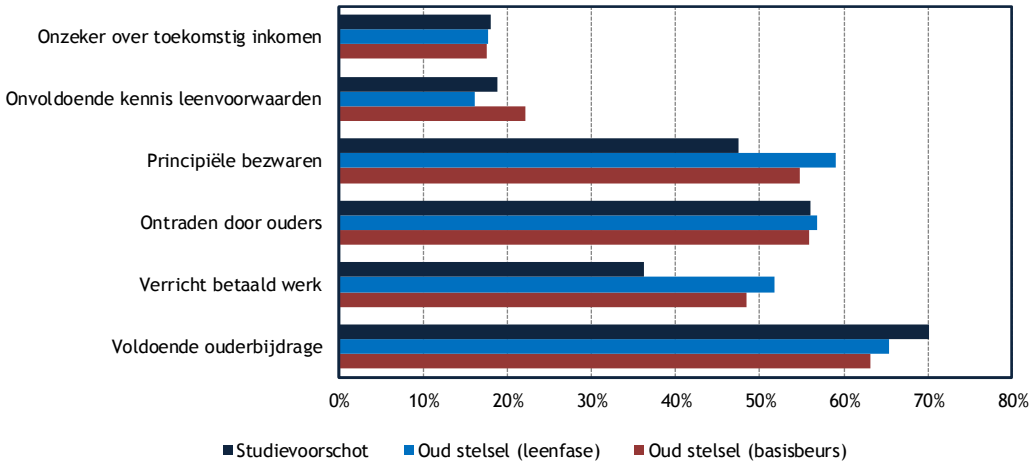

Figuur 8.38: Redenen waarom studenten in afzien van lenen naar type studiefinanciering (bron: Studentenmonitor 2015-2016)

Om na te gaan in hoeverre het opleidingsniveau van de ouders een rol speelt bij het afzien van een studielening is een analyse gedaan op het hebben van principiële bezwaren tegen lenen en het afraden van lenen door ouders (figuur 8.39). Principiële bezwaren tegen lenen komen vaker voor bij *wo-studenten* die vallen in de nominale fase van het oude stelsel en lager opgeleide ouders hebben. De andere groep waar dit argument sterk speelt is bij *hbo-studenten* die vallen onder het oude stelsel in de leenfase: principiële bezwaren tegen lenen spelen in deze groep meer en lenen wordt vaker ontraden bij studenten van laagopgeleide ouders dan door hoger opgeleide ouders. In de andere groepen speelt het opleidingsniveau van de ouders niet tot nauwelijks een rol. Daarnaast speelt voor alle groepen het feit dat men betaald werk verricht sterker voor eerstegeneratiestudenten.

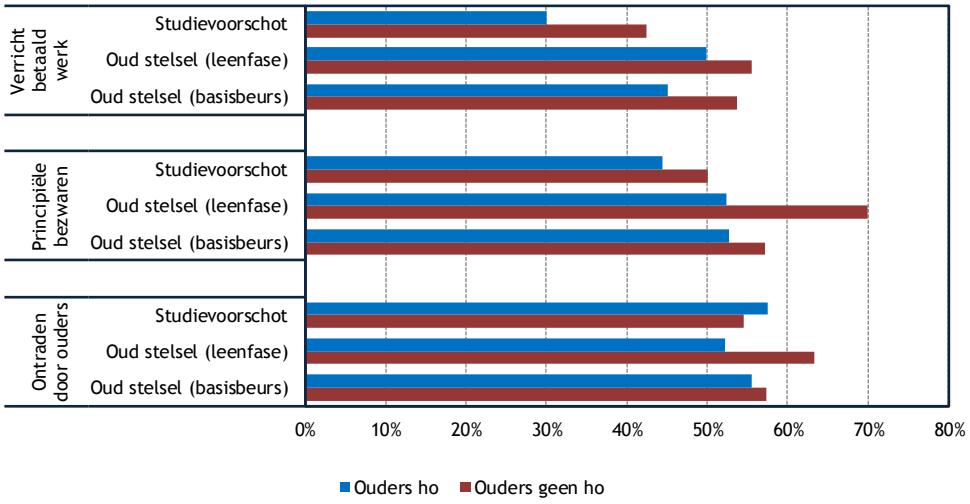

Figuur 8.39: Redenen om niet te lenen naar opleidingsniveau ouders en type studiefinanciering (bron: Studentenmonitor 2015-2016)

De belangrijkste reden om in de nominale fase te lenen is dat men zeker is over het toekomstig inkomen (figuur 8.40). Ook spelen gunstige leenvoorwaarden en het niet of minder willen werken een rol in de keuze om te gaan lenen. Een kwart van de studenten wordt door hun ouders geadviseerd om te gaan lenen. Het verkrijgen van onvoldoende ouderbijdrage is voor ruim 40 procent een reden om te gaan lenen. In het wo speelt sterker dan in hbo het advies door ouders, het argument van gunstige leenvoorwaarden en de mening dat lenen een goed middel is om de studie te financieren (niet in figuur). Ook het niet of minder willen werken speelt meer in het wo; onvoldoende ouderbijdrage speelt vaker in het hbo (niet in figuur). Het minder of niet meer willen werken en lenen als goed middel om de studie te bekostigen namen het laatste jaar in belang toe.

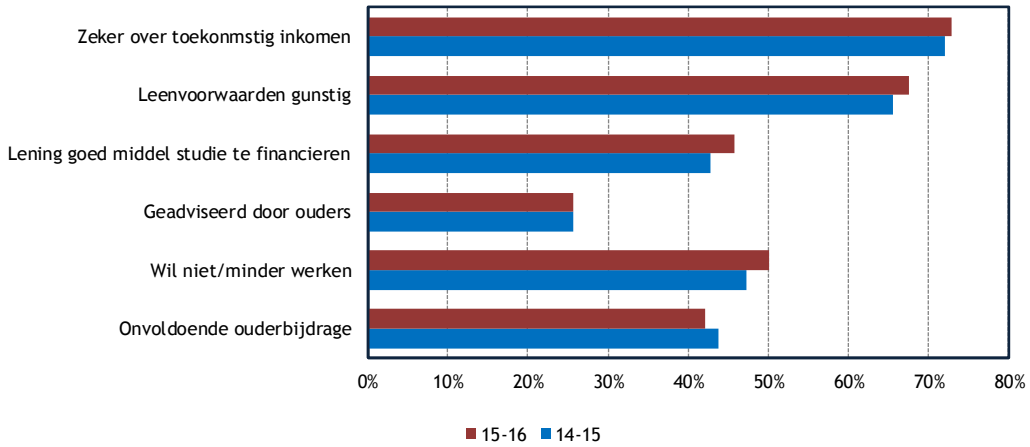

Figuur 8.40: Motieven van studenten om in de nominale fase te lenen (bron: Studentenmonitor 2014-2015 en 2015-2016)

Motieven om juist wel te gaan lenen in de leenfase zijn grotendeels gelijk aan die in de nominale fase (figuur 8.41). Een zeker inkomen wordt door studenten, en dan voornamelijk wo-studenten, het meest genoemd als motief om te gaan lenen. De impact van gunstige leenvoorwaarden neemt ook voor de groep die valt onder het oude stelsel in belang toe. De (significante) verschillen tussen hbo- en wo-studenten zijn hetzelfde als bij studenten in de nominale fase van het oude stelsel. Gunstige leenvoorwaarden spelen ook voor deze groep als argument om te lenen sinds vorig jaar een iets grotere rol.

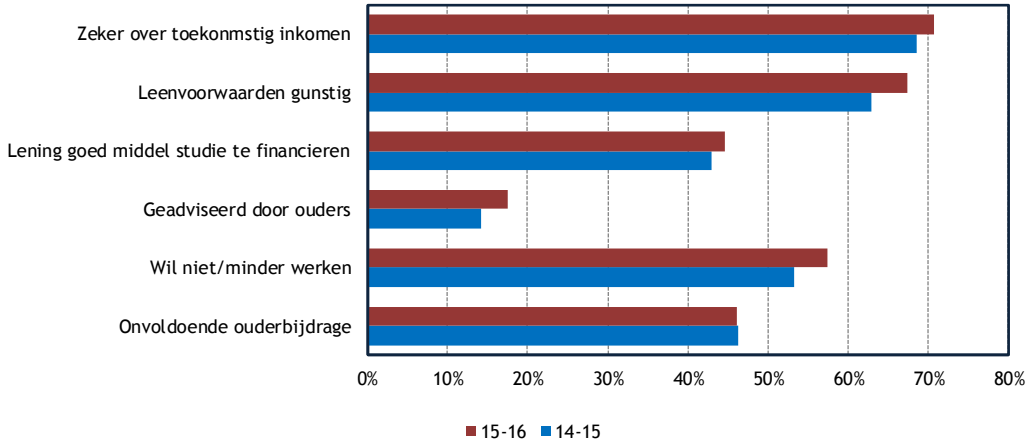

Figuur 8.41: Motieven van studenten om in de leenfase te lenen (bron: Studentenmonitor 2014-2015 en 2015-2016)

Figuur 8.42 toont de motieven om te lenen, onderscheiden naar het type studiefinanciering dat men ontvangt. De drie groepen studenten (studievoorschot, oud stelsel met basisbeurs en oud stelsel leenfase) verschillen onderling significant op het minder of niet willen werken als argument om te lenen (dit speelt minder een rol bij studenten die vallen onder het studievoorschot) en op het percentage dat aangeeft dat de ouders het lenen hebben geadviseerd. Dit speelt sterker voor studenten die vallen onder het studievoorschot en het minst voor studenten in de leenfase. De overige motieven laten geen significante verschillen tussen de groepen zien. Lenen voor de studie omdat men zekerheid heeft over een toekomstig inkomen laat geen verschillen zien tussen de drie typen studenten, maar wel tussen hbo en wo: dit argument geldt sterker voor wo- dan voor hbo-studenten.

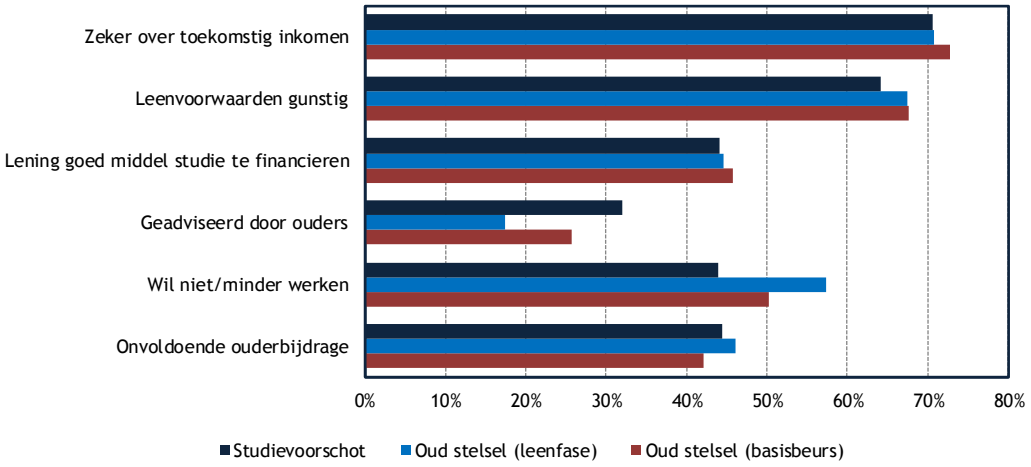

Figuur 8.42: Motieven van studenten om te lenen naar type studiefinanciering (bron: Studentenmonitor 2015-2016)

In hoeverre andere leenmotieven gelden voor studenten met hoog- en laagopgeleide ouders is nagegaan door middel van een analyse waarin ook de verschillen tussen hbo en wo zijn meegenomen. We zien daar alleen (significante) verschillen die generiek zijn voor alle groepen studenten (figuur 8.43). Allereerst komt het vaker voor bij studenten met hoogopgeleide ouders dan bij studenten met lager opgeleide ouders dat hun ouders het advies geven om te gaan lenen. Ten tweede speelt het argument dat men minder of niet meer wil werken sterker voor studenten met hoger opgeleide ouders. Het argument van een niet-toereikende ouderbijdrage speelt meer bij studenten van wie ouders geen ho-opleiding hebben genoten.

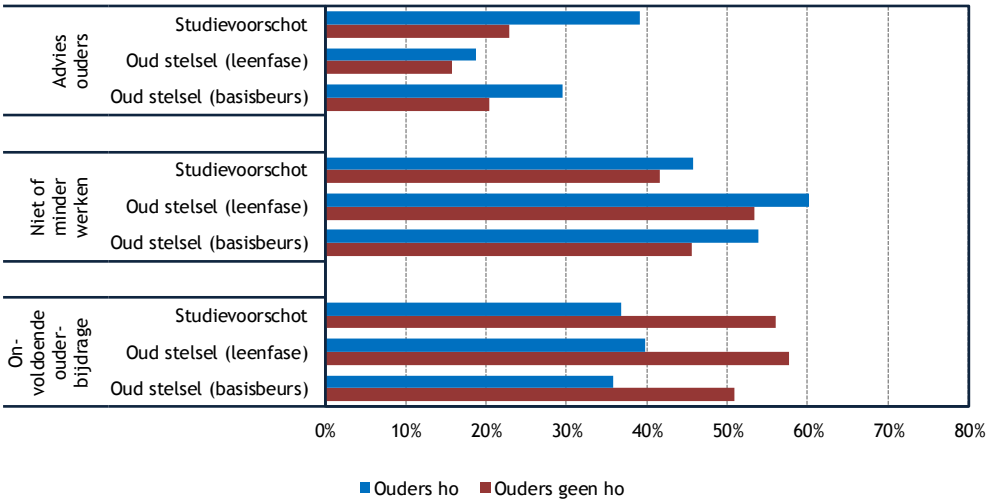

Figuur 8.43: Motieven om te lenen naar opleidingsniveau ouders en type studiefinanciering (bron: Studentenmonitor 2015-2016)

8.11 De financiële situatie van studenten

Figuur 8.44 laat voor de studenten die een studieschuld hebben opgebouwd, de bekendheid met deze schuld zien. Ouderejaars zijn gemiddeld meer op de hoogte van hun studieschuld dan eerstejaars. Studenten die vallen onder het studievoorschot zijn veel meer bekend met hun huidige en uiteindelijke studieschuld dan vergelijkbare groepen die vallen onder het oude stelsel.

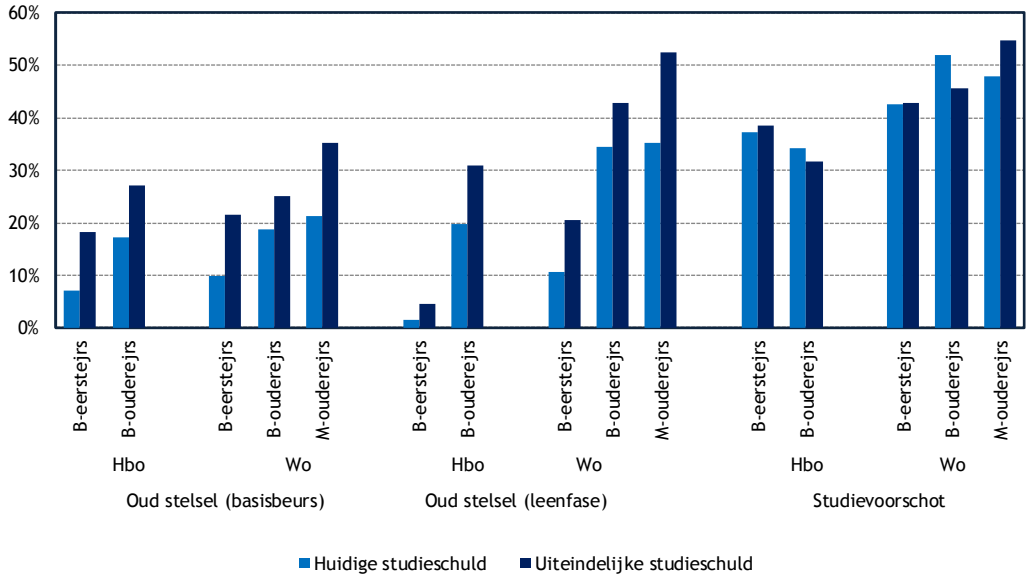

Figuur 8.44: Studenten die op de hoogte zijn van de hoogte van hun studieschuld (bron: Studentenmonitor 2015-2016)

Ongeveer 33 procent van alle studenten verwacht de studie af te sluiten zonder schuld; 26 procent verwacht een schuld van meer dan 20.000 euro (figuur 8.45). Ruim 40 procent verwacht uiteindelijk een studieschuld te hebben van maximaal 20.000 euro. Er zijn significante verschillen tussen de studiefinancieringsregimes als het gaat om verwachte studieschuld. Voor studenten in de leenfase waarvan de nominale studieduur is verstreken (deze groep heeft studievertraging opgelopen) geldt dat de schuldverwachting het hoogst is: ongeveer een op de drie verwacht een uiteindelijke studieschuld van meer dan 20.000 euro. Voor studenten in het studievoorschot (27%) en studenten die onder het oude stelsel recht hebben op een basisbeurs (23%) ligt dit lager. In deze twee groepen verwacht overigens een op de drie studenten de studie af te sluiten zonder studieschuld.

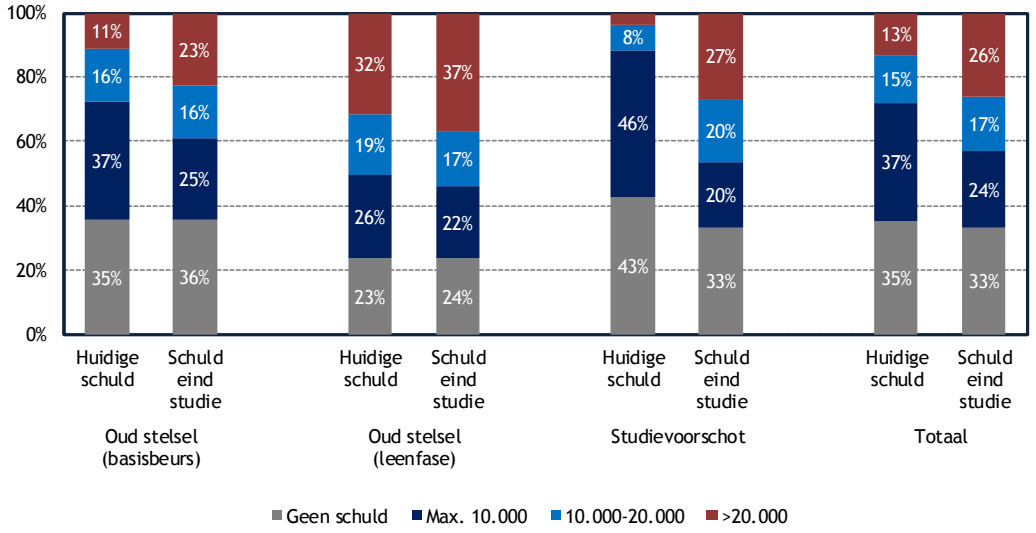

Figuur 8.45: Huidige studieschuld en verwachte studieschuld aan het einde van de studie naar type studiefinanciering (bron: Studentenmonitor 2016)

Dertien procent van alle studenten ervaart in 2015-2016 serieuze financiële moeilijkheden (figuur 8.46). Dit aandeel is (in de totale studentenpopulatie) stabiel gebleven. Relatief veel studenten in de leenfase (geen recht meer op een basisbeurs) ervaren financiële problemen: dit aandeel is echter wel sinds vorig jaar (significant) afgenomen van gemiddeld 21 naar zestien procent.

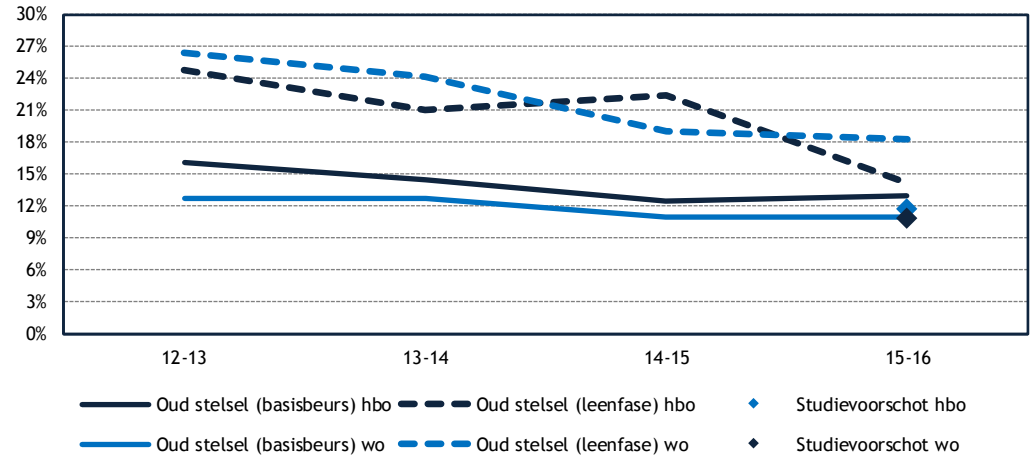

Figuur 8.46: Percentage studenten dat financiële moeilijkheden ervaart (bron: Studentenmonitor 2011-2015)

Figuur 8.47 heeft betrekking op de relatie tussen de ervaren financiële moeilijkheden en het leen- en werkgedrag en de sociale herkomst van de studenten. De relatie tussen de ervaren moeilijkheden en het leen- en werkgedrag is significant. Werken hangt positief samen met de ervaren financiële moeilijkheden en lenen negatief: naarmate men meer werkt, ervaart men minder financiële probleem, naarmate men meer leent, ervaart men meer financiële problemen. De negatieve invloed van het lenen op de ervaren financiële problemen is sterker dan de positieve invloed van werken. Het kan daarnaast ook betekenen dat studenten zijn gaan lenen als gevolg van de ervaren problemen. We zien duidelijk een interactie tussen de typen studenten. De indicatoren werken cumulatief: de meeste problemen worden ervaren door studenten met laagopgeleide ouders die niet hebben gewerkt en wel hebben geleend.

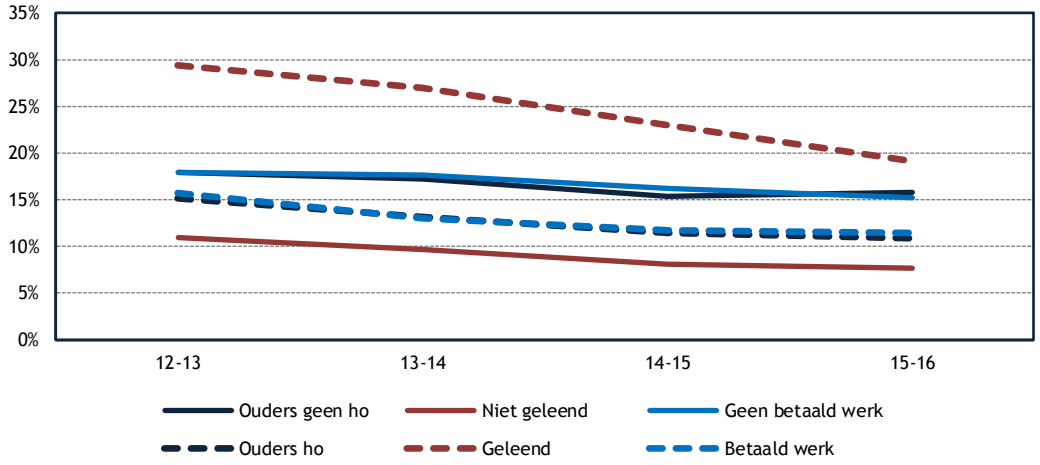

Figuur 8.47: De relatie tussen de ervaren financiële moeilijkheden en het leengedrag (bron: Studentenmonitor 2011-2012 t/m 2015-2016)

8.12 Keuzemotieven van minderjarige mbo'ers en het studentenreisproduct

Sinds 1 januari 2017 hebben mbo-studenten die jonger zijn dan 18 jaar recht op een studentenreisproduct[34]. Het doel hiervan is dat studenten een bewustere opleidingskeuze kunnen maken zonder daarbij rekening te moeten houden met eventuele reiskosten. Naar aanleiding van deze nieuwe regeling heeft het ministerie van OCW aan ResearchNed gevraagd een onderzoek uit te voeren naar de motieven van minderjarige mbo'ers om te kiezen voor een bepaalde opleiding of stageplek en de rol die reiskosten en reisafstand hierin spelen.

De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat vooral de inhoud van de opleiding, de sfeer, een specifieke beroepswens, goede baankansen en de kans om de opleiding daadwerkelijk te mogen volgen voor de meeste studenten bepalend zijn in de keuze voor een specifieke opleiding in het mbo. Deze motieven verschillen nauwelijks voor studenten met verschillende achtergrondkenmerken. Wel zien wij dat studenten die nog in het keuzeproces zitten een groter aantal aspecten belangrijk achten voor de keuze dan studenten die deze keuze al hebben gemaakt. Onder meer reiskosten en reistijd spelen een rol in de keuze voor een opleiding, voor zowel studenten met als zonder recht op een studentenreisproduct. Het aandeel studenten dat dit een belangrijk aspect vindt in hun opleidingskeuze is voor en na invoering van het studentenreisproduct niet veranderd. De mate van belang dat studenten hechten aan reiskosten als onderdeel van hun keuze is na invoering van het studentenreisproduct wel significant afgenomen. Zoals verwacht hebben de reiskosten een belangrijkere rol gespeeld bij hun keuze voor een opleiding voor studenten die geen recht hadden op een studentenreisproduct dan voor studenten mét recht op het studentenreisproduct. Dit effect is het sterkst zichtbaar bij meisjes.

34 Deze regeling geldt voor minderjarige mbo-studenten die een voltijdse opleiding in de beroepsopleidende leerweg (bol) volgen en de Nederlandse nationaliteit hebben.

Met de invoering van het studentenreisproduct voor minderjarige mbo'ers, is het belang van reiskosten afgenomen. Studenten met reisrecht geven aan zich minder belemmerd te voelen in hun opleidingskeuze door mogelijke reiskosten dan studenten zónder reisrecht. Ook geven studenten met recht op een studentenreisproduct vaker aan gebruik te (willen) maken van het openbaar vervoer om te reizen naar hun opleiding dan studenten die hier geen recht op hadden.

In lijn met wat geldt voor de opleidingskeuze geldt dat de keuze voor een stageplek voornamelijk wordt ingegeven door de inhoud van de stage en een specifieke beroepswens. Wel blijkt dat bij de keuze voor een stageplek, in vergelijking met de keuze voor een opleiding, reistijd en reiskosten voor meer studenten een (grote) rol hebben gespeeld. Meisjes hechtten meer belang aan reistijd en reiskosten naar een stageplek dan jongens. Reiskosten speelden voor studenten met een midden tot lage sociaaleconomische achtergrond een grotere rol in de keuze voor een stageplek dan voor studenten met een hoge sociaaleconomische achtergrond.

Een kanttekening bij deze resultaten is wel dat het huidige onderzoek laat zien hoe studenten mét en zónder recht op een studentenreisproduct hun opleidingskeuze hebben *ervaren* en welke motieven hierbij volgens hen een rol hebben gespeeld. Wat betreft de toekomstige studenten gaat het hierbij om een gedrags*intentie*. Zij hebben de keuze op het moment van afname van de vragenlijst nog niet daadwerkelijk gemaakt. Om de effecten van de invoering van het studentenreisproduct op het studiekeuzeproces voor minderjarige mbo’ers definitief vast te kunnen stellen, is het daarom belangrijk om op een later tijdstip het daadwerkelijke gedrag van de studenten te onderzoeken. Kiezen nu meer studenten voor opleidingen die verder weg zijn van huis dan vóór invoering van het studentenreisproduct? Studenten geven aan meer vrijheid in hun keuze te ervaren, maar of dit daadwerkelijk leidt tot *andere* keuzes, moet nog blijken.

8.13 Samenvatting

In dit hoofdstuk is nader ingegaan op het leengedrag van de studenten. Dit jaar is voor het eerst het volledige studiejaar van de groep studenten betrokken die onder het studievoorschot valt. Het stelsel waar de studenten onder vallen, is ontleend aan de codering van DUO. Studenten die op enig moment in het jaar studievoorschot ontvingen, zijn voor dat studiejaar samengenomen in de categorie *studievoorschot*. Alle overige studenten die onder het oude stelsel vallen én een basisbeurs of aanvullende beurs ontvingen, zijn aangemerkt als *studenten in de nominale fase*. Alle andere studenten die in een betreffend studiejaar een studiefinancieringsproduct bij DUO hebben afgenomen én geen basisbeurs en/of aanvullende beurs ontvingen, zijn benoemd als *studenten in de leenfase*. Alle overige ingeschreven studenten die niet onder een van deze drie groepen vallen, zijn *niet-studiefinancieringsgerechtigd* genoemd. Dit geldt zowel voor de DUO-bestanden als voor gegevens uit de Studentenmonitor Hoger Onderwijs. We moeten opmerken dat dit een diffuse groep is omdat het niet altijd duidelijk is waarom studenten niet in de bestanden voorkomen. De belangrijkste conclusies vatten we in deze laatste paragraaf kort samen aan de hand van de in de inleiding geformuleerde vragen. De studiefinancieringsgegevens van DUO zijn bijgewerkt tot en met december 2016 (de laatste vier maanden bevatten dus voorlopige cijfers), maar doorgaans wordt gerapporteerd over de situatie tot en met augustus 2016. De meest recente gegevens van de Studentenmonitor dateren van het studiejaar 2015-2016, het eerste jaar van het studievoorschot.

Wat is de omvang van de groep studenten die valt onder het studievoorschot?

Onder het studievoorschot vallen de nieuwe eerstejaarsstudenten, vertraagde bachelors in het wo en studenten die in 2015 voor het eerst gestart zijn in een master. Met de invoering van het studievoorschot geldt dat wo-bachelors bij maximaal drie jaar basisbeurs ontvangen en dus bij vertraging in een eventueel vierde jaar onder het studievoorschot vallen, gelijk aan de eerstejaars onvertraagde wo-masters die ook in hun eerste masterjaar studievoorschot ontvangen. In het eerste trimester van 2016-2017 vallen ruim 244.982 studenten onder het studievoorschot (in dezelfde periode vorig jaar waren dat er 130.000). Dit komt overeen met 34 procent van alle studerenden (vorig jaar was dit 19%). In het hbo betreft het 135.914 studenten, in het wo 109.068. Van alle hbo-studenten heeft 30 procent (31% van de bachelors) studievoorschot; in het wo is dit 41 procent (54% van de bachelors en 20% van de masters).

Van alle nieuwe *eerstejaars* (bachelor) valt in 2016-2017 82 procent (hbo) en 80 procent (wo) onder het studievoorschot. De rest van de nieuwe eerstejaars heeft geen recht op een studievoorschot (dit geldt voor een deel van de buitenlandse studenten, voor oudere studenten en deeltijdstudenten) of heeft geen enkel studiefinancieringsproduct aangevraagd.

Verandert het aandeel studenten met een aanvullende beurs?

Het aandeel studenten met een aanvullende beurs is een proxy voor het aandeel studenten met minder vermogende ouders en daarmee voor de toegankelijkheid van het onderwijs. Het aandeel studenten met een aanvullende beurs is sinds vorig jaar heel licht gedaald. Sinds 2006 is het percentage studenten met een aanvullende beurs gedaald van 40 procent naar 30 procent. Uit de Studentenmonitor zien we dat studenten met lager opgeleide ouders ook vaker een beurs ontvangen dan studenten met hoogopgeleide ouders en dat er meer aanvullende beurzen worden uitgekeerd in het hbo dan in het wo.

In hoeverre verandert de omvang en de samenstelling van de groep leners?

In de data van DUO is gekeken naar het aandeel studenten dat op enig moment in het studiejaar een studielening heeft aangevraagd. Als we kijken naar alle ingeschreven studenten dan is de conclusie dat het percentage studenten dat een studielening afsloot (lening en collegegeldkrediet samengenomen) de afgelopen tien jaar is gestegen van 30 procent in 2006-2007 naar 46 procent in 2015-2016. Het laatste jaar vóór invoering van het studievoorschot leende 38 procent van de studenten, een stijging van acht procentpunten. In 2015-2016 wordt in het hbo minder vaak geleend (42%) dan in het wo (53%). Als we alleen kijken naar degenen die aanspraak kunnen maken op een lening (de studiefinancieringsgerechtigden) dan is de conclusie dat in 2015-2016 bijna de helft van de studenten geleend heeft (45% in het hbo en 56% in het wo).

Met name in de bachelor stijgt het aantal studenten met een lening. Het vaakst wordt geleend door studenten die onder het oude stelsel vallen en geen recht meer hebben op een basisbeurs (77% leent). Twee van de drie studenten die recht hebben op studievoorschot lenen in 2015-2016 (76% in het wo en 56% in het hbo). Het zijn van deze groep vooral ook de eerstejaars die lenen.

Het percentage eerstejaars *met* een aanvullende beurs dat leent is groter dan het percentage eerstejaars *zonder* aanvullende beurs. De verschillen in leengedrag tussen beide groepen (eerstejaars met en zonder aanvullende beurs) zijn onder het studievoorschot kleiner geworden. Studenten *zonder* aanvullende beurs lenen een hoger bedrag dan studenten *met* aanvullende beurs. De verschillen in leenbedragen tussen beide groepen zijn onder het studievoorschot groter geworden.

Tussen de sectoren is er weinig verschil in leengedrag behoudens het feit dat in de sector onderwijs in het wo weinig geleend wordt; deze studenten kunnen vaak aanspraak maken op andere financiële voorzieningen. Mannen lenen vaker dan vrouwen: het beeld is relatief stabiel. Dat studenten in het wo vaker lenen, zien we ook terug in het leengedrag van (met name) studenten met een vwo-achtergrond. Van hen leent in 2015-2016 58 procent tegenover 46 procent (havo) en 43 procent (mbo). Na de invoering van het studievoorschot stijgt ook het aantal buitenlandse studenten dat leent (van 21% in 2014-2015 naar 25% in 2015-2016). In het hbo lenen meer studenten met hoogopgeleide ouders dan met lager opgeleide ouders; in het wo is er geen verschil.

Verandert de manier van lenen en veranderen de bedragen die studenten lenen?

Studenten lenen steeds bewuster: leende in 2006-2007 nog 42 procent van de studenten meer dan 90 procent van het maximale bedrag, in 2015-2016 is dit gedaald naar 31 procent. Steeds vaker bepaalt men zelf welk bedrag er geleend wordt. Ongeveer twee derde van de studenten leent structureel, meer dan negen maanden per jaar. Het percentage structurele leners is licht gestegen met drie procentpunten sinds de invoering van het studievoorschot.

Uit alle analyses komt naar voren dat de leenbedragen van de meeste groepen studenten die onder het studievoorschot vallen, hoger zijn dan die van de studenten in de nominale fase (oude stelsel) en dat studenten in de leenfase (oude stelsel) het hoogste bedrag lenen. Na de invoering van het studievoorschot is het maandelijkse bedrag dat studenten lenen, gestegen van gestegen € 394 naar € 439 per maand (een stijging van € 44 per maand).

In vergelijking met studenten die nog een basisbeurs krijgen (uit- en thuiswonende studenten samengenomen), is het bedrag dat onder het studievoorschot wordt geleend (in 2015-2016, het eerste jaar waarvan de gehele leensituatie van studenten die vallen onder het studievoorschot beschikbaar is) gemiddeld 90 euro hoger (€ 462 vs. € 372). Dit verschil compenseert niet het wegvallen van de basisbeurs, maar is de helft van het gemiddelde maandbedrag dat in 2015-2016 uitgekeerd is als basisbeurs (alleen over degenen die basisbeurs hebben ontvangen was dit € 181).

Hbo-studenten lenen gemiddeld 85 euro minder dan wo-studenten. Leenbedragen van studenten onder het oude stelsel stijgen in 2015-2016 iets harder dan de jaren ervoor (voor studenten met een basisbeurs ongeveer € 30; voor studenten zonder basisbeurs € 12). Mannen lenen gemiddeld vijftien euro meer dan vrouwen. Het hoogste bedrag wordt geleend door studenten in de leenfase (oude stelsel): maandelijks gemiddeld 542 euro (in de nominale fase leent men gemiddeld 372 euro). Studenten die nominaal studeren en een aanvullende beurs ontvangen (ongeacht of men onder het studievoorschot of het oude stelsel valt) lenen doorgaans een lager bedrag dan degenen die geen aanvullende beurs ontvangen.

Per jaar lenen studenten die in de leenfase van het oude stelsel vallen gemiddeld € 6.500; in de nominale fase leent men jaarlijks ongeveer € 4.500. Studenten die onder het studievoorschot vallen zitten daar met € 5.500 tussenin.

Het gebruik van het collegegeldkrediet is sinds 2007-2008 sterk gestegen van vijf procent naar achttien procent. Studenten in de nominale fase maken het minst gebruik van het collegegeldkrediet (19%); studenten die geen basisbeurs ontvangen, maar uitsluitend lenen (zowel in het oude stelsel als onder het studievoorschot) gebruiken deze faciliteit vaker (tussen 27% en 29%). De maandbedragen zijn weliswaar gestegen, doch zijn ongeveer zeven procent van het wettelijk collegegeld in desbetreffend jaar. Gemiddeld leent men in 2015-2016 135 euro per maand.

Wat zijn de belangrijkste motieven om wel of niet te lenen?

Het hebben van een studielening wordt vanzelfsprekender. Steeds vaker combineren studenten een betaalde baan met een studielening. Uit de Studentenmonitor komt naar voren dat het aandeel dat lenen en werken combineert of uitsluitend leent, toeneemt. Opgeteld stijgt dit aandeel sinds vorige jaar van 25 procent naar 38 procent (studenten met basisbeurs) en van 52 naar 59 procent (studenten in de leenfase). Voor studenten met een studievoorschot is er één meting beschikbaar (2015-2016). Daar is het deel dat leent of werken en lenen combineert ruim 44 procent. De groep die uitsluitend werkt en niet leent is 47 procent (basisbeurs), 42 procent (studievoorschot) en 31 procent (leenfase). Het merendeel van de bachelorstudenten kiest ervoor om uitsluitend te werken; in de masterfase komt een combinatie van lenen en werken vaker voor.

Waarom lenen studenten niet? De meeste antwoorden hebben betrekking op het ontvangen van voldoende ouderbijdrage (65%) of voldoende inkomsten uit betaalde arbeid (49%). Sinds 2014-2015 (het jaar vóór invoering van het studievoorschot) zijn er weinig ontwikkelingen in de leenmotieven waarneembaar. Uit de gegevens blijkt dat van de niet-leners 56 procent principiële bezwaren heeft tegen lenen en bij 57 procent van de studenten lenen wordt afgeraden door de ouders. Principiële bezwaren tegen lenen spelen meer voor studenten die in het oude stelsel vallen en geen recht meer hebben op een basisbeurs (leenfase) en bij eerstegeneratie wo-studenten met een basisbeurs. Daarnaast speelt voor alle groepen het feit dat men betaald werk verricht sterker voor eerstegeneratiestudenten. Het ontvangen van voldoende ouderbijdrage wordt vaker genoemd door studenten met hoger opgeleide ouders.

De belangrijkste redenen om wel te lenen zijn de zekerheid over het toekomstige inkomen (72%) en de gunstige leenvoorwaarden (66%). Verder spelen uiteraard ook dat de ouderbijdrage niet toereikend is (44%) of dat men ervoor kiest om helemaal niet of minder te werken (49%). Ruim vier van de tien studenten vinden een studielening een goed middel om de studie te bekostigen. Iets minder dan een kwart geeft aan dat ze zijn gaan lenen op advies van de ouders. Voor de totale populatie zijn er geen noemenswaardige verschuivingen in leenmotieven ten opzichte van een jaar eerder (voor invoering van het studievoorschot). Uitzondering hierop is dat het advies van de ouders een iets grotere rol is gaan spelen en de overtuiging dat lenen een goed middel is om de studie te bekostigen en de gunstige leenvoorwaarden iets in belang toenemen. De verschillen zijn weliswaar significant, maar klein. Studenten met een studievoorschot noemen iets vaker dan andere studenten dat hun ouder het lenen hebben aangeraden. Overigens zijn het vaker de hoogopgeleide ouders die hun kinderen dit advies geven. Daarnaast speelt een ontoereikende ouderbijdrage meer voor eerstegeneratiestudenten; het argument dat men minder of niet meer wil werken, speelt sterker voor studenten met hoger opgeleide ouders.

Verandert de financiële situatie van studenten?

Dat lenen een bewustere keuze wordt, blijkt uit het feit dat studenten met een studievoorschot veel beter op de hoogte zijn van hun studieschuld dan studenten die vallen onder het oude stelsel. Ongeveer een kwart van alle studenten verwacht de studie af te sluiten zonder schuld; 33 procent verwacht een schuld van meer dan 20.000 euro. De verwachte studieschuld is het hoogst bij studenten in de leenfase (oude stelsel). Dat is logisch omdat deze groep inmiddels studievertraging heeft opgelopen. Daarna volgen studenten met een studievoorschot. De laagste verwachte studieschuld zien we bij studenten die studeren met een basisbeurs. In deze laatste twee groepen verwacht overigens een op de drie studenten de studie af te ronden zonder studieschuld.

Ongeveer één op de acht studenten ervaart serieuze financiële problemen. Voor alle studenten samen is het percentage dat financiële problemen ervaart gelijk aan vorig jaar. Een grote financiële druk zien we vooral bij studenten in de leenfase (oude stelsel). In deze groep zien we wel een afname van het deel dat financiële problemen ervaart. Kijkend naar de achtergrond van de studenten die financiële moeilijkheden ervaren, zien we een cumulatie van factoren. Naarmate men meer werkt, ervaart men minder financiële problemen; naarmate men meer leent, ervaart men meer financiële problemen. Eerstegeneratiestudenten ervaren vaker financiële druk, de kenmerken werken cumulatief: de meeste problemen worden ervaren door studenten met laagopgeleide ouders die niet hebben gewerkt en wel hebben geleend.

Wat is de rol van reiskosten in de keuze voor een mbo-opleiding voor en na invoering van het studentenreisproduct voor minderjarige mbo'ers?

Hoewel reiskosten voor veel mbo'ers een rol spelen bij de opleidingskeuze, zijn andere aspecten zoals de inhoud van de opleiding en een specifieke beroepswens belangrijker. Dit beeld is hetzelfde voor en na invoering van het studentenreisproduct. Het belang van reiskosten in de opleidingskeuze en het hieraan verbonden gebruik van het openbaar vervoer zijn wel veranderd met de invoering van het reisproduct. Reiskosten spelen in nu minder een rol bij de opleidingskeuze dan in het verleden. Ook willen studenten met reisrecht vaker gebruikmaken van het openbaar vervoer om te reizen naar hun opleiding dan studenten zonder reisrecht dit deden. Studenten met reisrecht voelen zich vanwege reiskosten minder belemmerd in hun opleidingskeuze dan studenten zonder reisrecht.

9 Motieven en intenties voor doorstroom naar het hoger onderwijs in het algemeen en naar numerusfixusopleidingen in het bijzonder

9.1 Inleiding en vraagstelling

Uit de Monitor Beleidsmaatregelen 2015[35] kwam naar voren dat bepaalde aandachtsgroepen mogelijk extra belemmering ondervinden in de doorstroom naar het hoger onderwijs en/of numerusfixusopleidingen. Het ministerie van OCW heeft ResearchNed gevraagd nader onderzoek te verrichten naar motieven en belemmeringen die kwetsbare groepen ondervinden in de doorstroom van het toeleverend onderwijs (mbo, havo en vwo) naar het hoger onderwijs. Het onderzoek dat eind 2016 van start ging, bestaat uit vier deelonderzoeken. In deelonderzoek 1 is een onderzoek uitgevoerd naar de motieven om al dan niet door te stromen naar het hoger onderwijs en de keuze voor een numerusfixusopleiding. De aandacht voor numerusfixusopleidingen is een gevolg van het feit dat met ingang van het studiejaar 2017-2018 de studenten niet meer door loting, maar middels een decentrale selectieprocedure worden geselecteerd. Deelonderzoek 2 gaat nader in op de selectieprocedure bij numerusfixusopleidingen en vindt plaats in de periode maart-april 2017. Tot slot wordt nagegaan welke studenten het selectieproces succesvol hebben doorlopen en analyseren we de samenhang met hun eerder gemeten tevredenheid over de procedure en de achtergrondkenmerken van de studenten.

De huidige tussenrapportage omvat deelonderzoek 1 en gaat over de motieven van studenten om al dan niet door te stromen naar het hoger onderwijs en de keuze voor een numerusfixusopleiding in het bijzonder. In deze rapportage ligt de focus op drie groepen:

- studenten die niet naar het hoger onderwijs doorstromen;
- studenten die wel naar het hoger onderwijs doorstromen, maar geen numerusfixusopleiding overwegen;
- studenten die wel naar het hoger onderwijs doorstromen en een numerusfixusopleiding overwegen.

Om na te gaan in hoeverre achtergrondkenmerken van invloed zijn op de intentie om door te stromen naar het hoger onderwijs, zijn de volgende studentkenmerken van aspirant-studenten meegenomen:

- vooropleiding (mbo/havo/vwo);
- sociale herkomst: gemeten naar het opleidingsniveau van hun ouders (wel/geen hoger onderwijs);
- de sociale ladder waarop de aspirant-student zichzelf plaatst;
- ervaren belemmeringen als gevolg van een functiebeperking;
- studiesucces in het huidige onderwijs vergeleken met medeleerlingen;
- aspirant-studenten met een migratieachtergrond, gebaseerd op de geboortelanden van de ouders en de aspirant-student zelf;
- geslacht.

In dit hoofdstuk staat centraal wat de motieven zijn van aspirant-studenten (mbo, havo en vwo) om al dan niet te kiezen voor een opleiding in het hoger onderwijs. Meer specifiek komen de volgende vragen aan de orde:

9_1 Zijn aspirant-studenten goed op de hoogte van de mogelijkheden van het studievoorschot (studielening, ov-kaart, aanvullende beurs, mogelijkheid verlenging prestatiebeurs bij vertraging als gevolg van een functiebeperking, aflossingsmogelijkheden, kwijtscheldingsregeling e.d.)?
9_2 Hoeveel aspirant-studenten overwegen om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs?

35 Van den Broek, A., Wartenbergh, F., Bendig-Jacobs, J., Braam, C., en Nooij, J. (2015). Monitor Beleidsmaatregelen 2015. Studiekeuze, studiegedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2015. Nijmegen: ResearchNed.

9_3 Welke motieven geven aspirant-studenten aan om wel of niet door te stromen naar het hoger onderwijs en verschillen deze motieven naar achtergrondkenmerken?
9_4 Hoeveel aspirant-studenten overwegen om een numerusfixusopleiding te volgen?
9_5 Welke motieven geven aspirant-studenten aan om wel of niet te kiezen voor een numerusfixusopleiding en verschillen deze motieven naar achtergrondkenmerken?
9_6 Welke bezigheden hebben gediplomeerde scholieren en mbo-studenten die niet doorstromen naar het hoger onderwijs na het behalen van hun diploma?
9_7 In welke mate hebben aspirant-studenten kennis over voorzieningen voor studenten met een functiebeperking en in hoeverre heeft men contact opgenomen over de mogelijkheden die de instelling kan bieden voor studeren met een functiebeperking?

9.2 Data en definities

In de periode december 2016-januari 2017 is een vragenlijst uitgezet onder een grote groep mbo-studenten en scholieren die deel uitmaken van een panel van jongeren dat ResearchNed beheert. Omdat op voorhand niet duidelijk was in welk onderwijsniveau en in welk leerjaar de jongeren zaten, is besloten een grote groep aan te schrijven en zowel in de begeleidende mailtekst als in de vragenlijst aan te geven dat het onderzoek betrekking had op jongeren in het laatste jaar van mbo-4, havo of vwo. In totaal hebben ruim 2.900 jongeren de vragenlijst ingevuld. In totaal ruim 72 procent was afkomstig uit het mbo, twaalf procent uit het havo en zestien procent uit het vwo. Omdat deze verhouding niet representatief is voor het aantal eindexamenkandidaten zijn de gegevens herwogen op basis de verdeling volgende CBS. Dit betekent dat bij de beschrijving van de totalen de drie groepen naar rato van de populatie in dat totaal zijn vertegenwoordigd. Bij de multivariate analyses is niet gewogen. Tabel 9.1 toont de verdeling van de respondentgroep naar achtergrondkenmerken. Hieruit komt allereerst naar voren dat studenten in het mbo voor een groot gedeelte eerstegeneratiestudenten zijn (67%). Het aandeel eerstegeneratiestudenten in het havo en vwo onderwijs is (beduidend) lager: respectievelijk (45%) en (28%). Ook als je de mbo-studenten vraagt hun sociale herkomst te typeren (5,91), scoren zij lager dan havisten (6,45) en vwo-scholieren (6,73). In relatie tot hun medestudenten vinden mbo-studenten hun schoolresultaten doorgaans beter dan hun medestudenten. Scholieren uit havo en vwo schatten zichzelf meer in als gemiddeld.

Tabel 9.1: Verdeling van de respondentgroep naar achtergrondkenmerken

	Mbo	Havo	Vwo	Totaal
Eerste generatie hoger onderwijs	67%	45%	28%	50%
Sociale klasse (gemiddelde: 1-10 = laag-hoog)	5,91	6,45	6,73	6,32
Schoolresultaten (gemiddeld en %)				
Gemiddeld ten opzichte van klasgenoten (1=veel slechter; 5=veel beter)	3,50	3,29	3,37	3,40
(Veel) slechter	5%	14%	15%	11%
Gelijk	47%	47%	38%	45%
(Veel) beter	48%	39%	47%	45%
Functiebeperking die belemmert bij school				
Geen beperking	80%	73%	81%	78%
Dyslexie/dyscalculie/taalstoornis	7%	6%	2%	5%
Concentratieproblemen	5%	8%	7%	7%
Psychische problemen	3%	6%	3%	4%
Fysieke problemen	5%	7%	6%	6%
Migratieachtergrond	12%	9%	8%	10%
Vrouw	64%	58%	64%	62%
Man	36%	42%	36%	38%

Bron: OCW / Survey instroom en selectie in het hoger onderwijs; gegevens zijn gewogen voor steekproefafwijkingen.

Eén op de vijf studenten geeft aan bij hun schoolactiviteiten belemmerd te worden door een beperking. Dit aandeel is relatief hoog (met name bij havisten; 27%) in vergelijking met andere onderzoeken. Leerlingen met een beperking in het leervermogen (dyslexie, dyscalculie en taalstoornissen) en het concentratievermogen ervaren de meeste belemmering van hun beperking bij schoolactiviteiten. Leerlingen met psychische klachten ervaren de minste belemmeringen op school. Het aandeel studenten in het mbo met een migratieachtergrond is gemiddeld tien procent (het hoogst in het mbo: 12% en het laagst in het vwo: 8%). In de steekproef zijn vrouwen oververtegenwoordigd. Omdat het hier gaat om de intentie tot doorstroom is besloten geen weging toe te passen op geslacht.

9.3 Leenaversie en kennis over studiefinanciering

In de vragenlijst zijn vragen opgenomen over de (zelf gerapporteerde) kennis die de aspirant-studenten hebben over studiefinanciering en hun houding ten aanzien van studieleningen. Figuur 9.1 toont de gemiddelden op de kennisvragen naar onderwijsniveau.

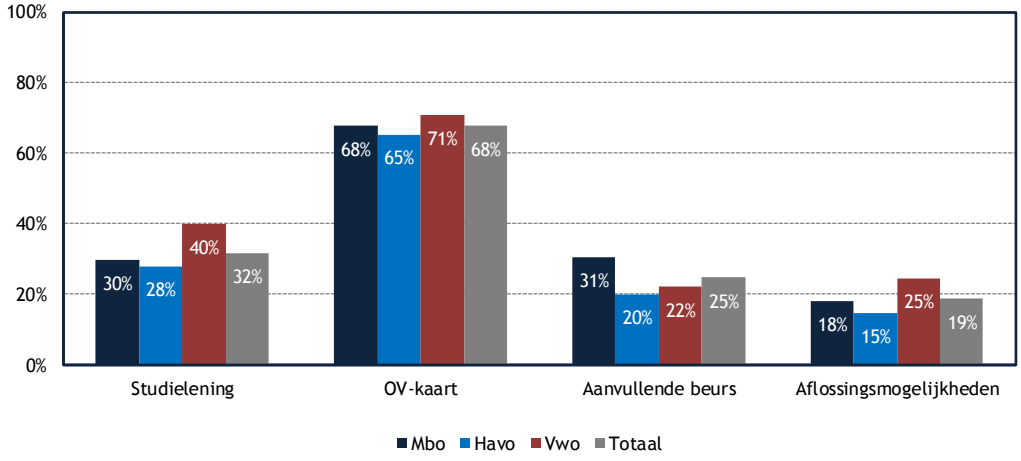

Figuur 9.1: Kennis over aspecten van studiefinanciering naar onderwijsniveau (% veel tot zeer veel kennis)

Allereerst valt op dat de aspirant-studenten relatief goed op de hoogte zijn van de ov-kaart (gemiddeld 68% heeft daarover veel tot zeer veel kennis) en minder kennis hebben over leningen (32% met veel kennis), aanvullende beurs (25% met veel kennis) en aflossingsmogelijkheden (19% met veel kennis). Over het algemeen is de kennis van havisten iets minder dan die van mbo-studenten of vwo-scholieren. Scholieren uit eerstegeneratiegezinnen hebben ten opzichte van de andere scholieren meer kennis over de aanvullende beurs. Op de andere aspecten zien we geen verschil (zie figuur 9.2).

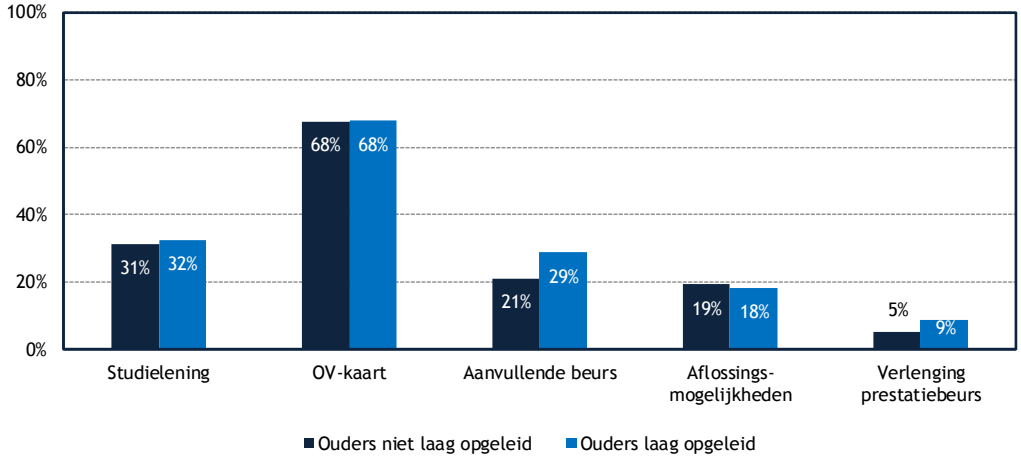

Figuur 9.2: Kennis over aspecten van studiefinanciering van scholieren uit eerstegeneratiegezinnen en overige scholieren (% veel tot zeer veel kennis)

Voorts is aan de scholieren gevraagd hoe hun houding is ten aanzien van het afsluiten van een studielening (figuur 9.3). Hiervoor is een variabele 'leenaversie' aangemaakt. Uit de analyses komen significante verschillen naar voren tussen de onderwijsniveaus en tussen de groepen onderscheiden naar eerstegeneratiegezinnen en overige groepen. De minste leenaversie zien we bij de vwo-scholieren (27%); de leenaversie is het grootst bij mbo-studenten (54%). Daarnaast kunnen we concluderen dat de leenaversie bij jongeren uit eerstegeneratiegezinnen groter is dan bij de jongeren van wie ten minste een van de ouders hoger opgeleid is. Mannen hebben minder leenaversie dan vrouwen. Eveneens als studenten die aangeven meer kennis te hebben over aflossingsmogelijkheden voor een studielening.

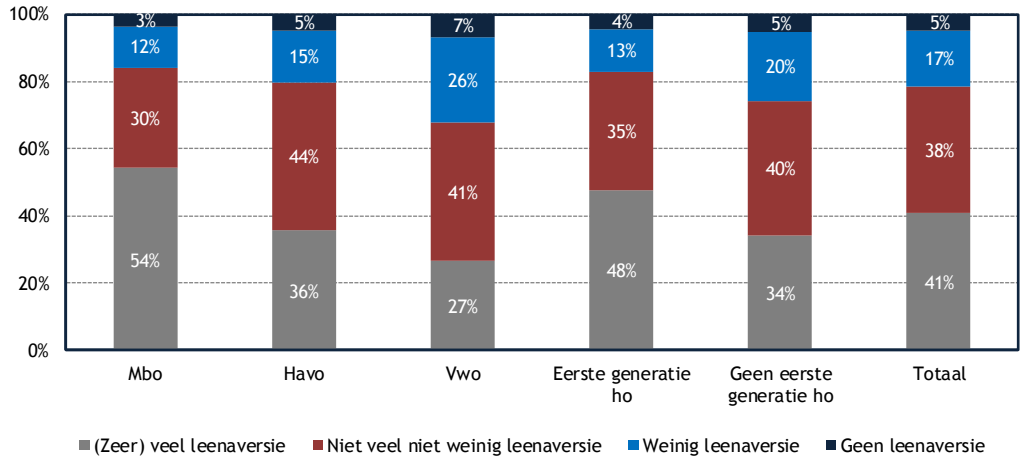

Figuur 9.3: Leenaversie naar achtergrondkenmerken

In een andere analyse is gekeken naar de relatie tussen leenaversie en kennis over lenen en aflossing (tabel 9.2). Hieruit komt naar voren dat mbo-studenten, mannen en eerstegeneratiestudenten meer leenaversie hebben. De mate van kennis over aflossingsmogelijkheden hangt ook significant samen met leenaversie; des te meer kennis over aflossingsmogelijkheden, des te minder angst voor het afsluiten van een studielening.

Tabel 9.2: De relatie tussen leenaversie en achtergrondkenmerken, kennis over lenen en aflossingsmogelijkheden (regressieanalyse)

	B	S.E.	Bèta	Sig.
Havo (ref.= mbo)	**-,35**	**,07**	**-,10**	**,00**
Vwo (ref. = mbo)	**-,55**	**,06**	**-,19**	**,00**
Geslacht (ref = vrouw)	**-,21**	**,05**	**-,09**	**,00**
Belemmering als gevolg van beperking (ref. = nee)	-,09	,10	-,04	,33
Medische verklaring voor beperking (ref. = nee)	,17	,10	,06	,09
Ouders hoog opgeleid (ref. = ja)	,15	,05	,07	,04
Sociale ladder (1-10)	,01	,01	,01	,72
Migratieachtergrond (ref. = nee)	,07	,08	,02	,35
Kennis studielening (1-5)	-,04	,02	-,05	,06
Kennis aflossingsmogelijkheden (1-5)	**-,08**	**,02**	**-,09**	**,00**
Constant	3,82	,12		,00

Alle respondenten (n=2.227)

9.4 De kans om door te stromen van mbo naar hbo

Aan de eindexamenkandidaten is allereerst gevraagd aan te geven of ze van plan zijn het komend studiejaar hun onderwijsloopbaan te vervolgen aan een universiteit of hogeschool (figuur 9.4). Mbo-studenten en havo en vwo-leerlingen konden aangeven of ze zeker wel of zeker niet door gaan studeren in het hoger onderwijs en of ze nog twijfelen hierover.

Zeven van de tien jongeren in de steekproef geven aan zeker door te gaan studeren in het hoger onderwijs na het behalen van het diploma. Er zijn weinig verschillen tussen havo en vwo-leerlingen wat betreft hun intentie om te gaan studeren: een grote meerderheid (resp. 86% en 87%) geeft aan zeker een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs. Dit geldt niet voor mbo-studenten; zij geven significant vaker aan niet de onderwijsloopbaan te zullen vervolgen in het hoger onderwijs of twijfelen hier significant meer over. Het hebben van een arbeidsmarktkwalificatie en de groeiende arbeidsvraag speelt (mogelijk) een verklarende rol voor dit verschil. In paragraaf 9.5 gaan we verder in op de motieven die ten grondslag liggen aan doorstroomintenties.

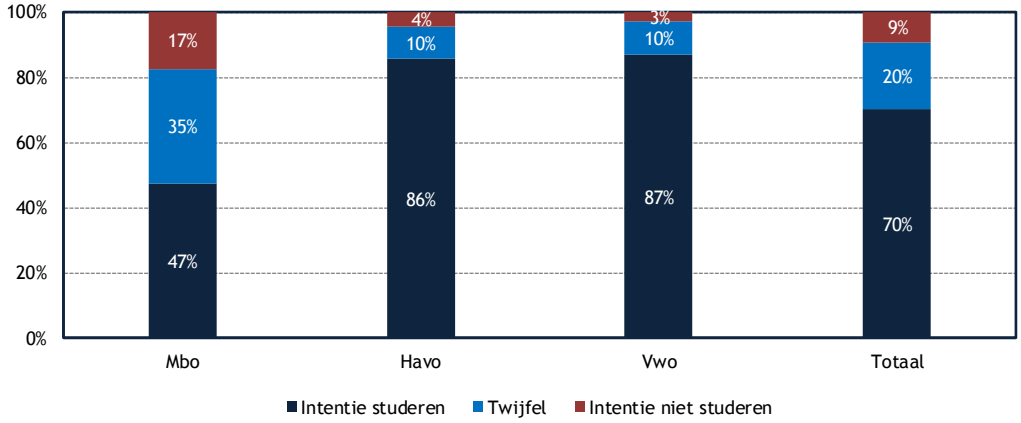

Figuur 9.4: Intentie om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs

Omdat de intentie om door te stromen bij havisten en vwo-scholieren vrij hoog is, zijn er geen verdere analyses uitgevoerd voor deze twee groepen. Wel is nagegaan of er voor de totale groep (gewogen voor steekproefafwijkingen) een bivariate relatie is tussen de doorstroomintentie en een aantal achtergrond- en studiefinancieringskenmerken. Figuur 9.5 geeft de intentie weer om door te stromen naar het hoger onderwijs onderscheiden naar een aantal achtergrondkenmerken. Hiervoor zijn de verschillende onderwijsniveaus samengevoegd en is gewogen voor de verdeling van de jongeren over de onderwijsniveaus. Nadere analyses op de totale groep wijzen uit dat jongeren met hoger opgeleide ouders vaker overwegen in te stromen in het hoger onderwijs (77%) dan jongeren met laagopgeleide ouders (64%). Dit verschil is significant. Wat verder opvalt is dat het aandeel dat aangeeft zeker te gaan studeren groter is onder jongeren die geen belemmering bij schoolactiviteiten als gevolg van een beperking ervaren (72%) dan bij jongeren die wel belemmeringen ervaren (65%). Ook dit verschil is significant. Het onderscheid naar migratieachtergrond en geslacht laat geen noemenswaardige verschillen zien.

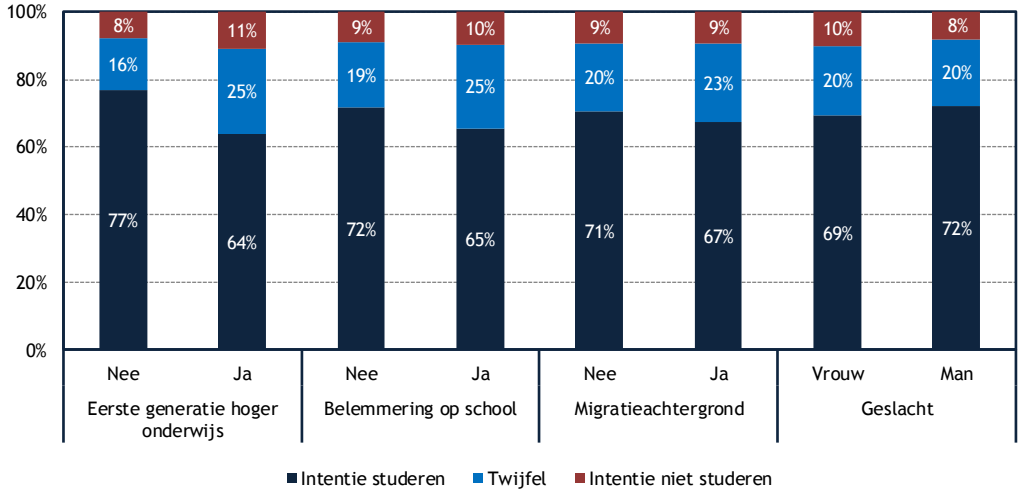

Figuur 9.5: Intentie om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar achtergrondkenmerken

Figuur 9.6 geeft de doorstroomintentie weer onderscheiden naar de (eigen) inschatting van het sociale milieu waaruit men afkomstig is, studiefinancieringskenmerken en schoolprestaties. Ook de inschatting die studenten zelf maken van hun sociale afkomst vertoont een (significante) relatie met de doorstroomintentie. Jongeren die hun sociale herkomst als bovengemiddeld typeren (een score van 7 of meer op een schaal van 1-10) hebben meer intentie om door te stromen. Heeft men een bovengemiddelde leenaversie, dan is de intentie tot doorstroom naar het hoger onderwijs minder. Ook dit is significant. De kennis over studielening en aflossingsmogelijkheden en de schoolprestaties laten slechts een zwak verband zien met de doorstroomintentie.

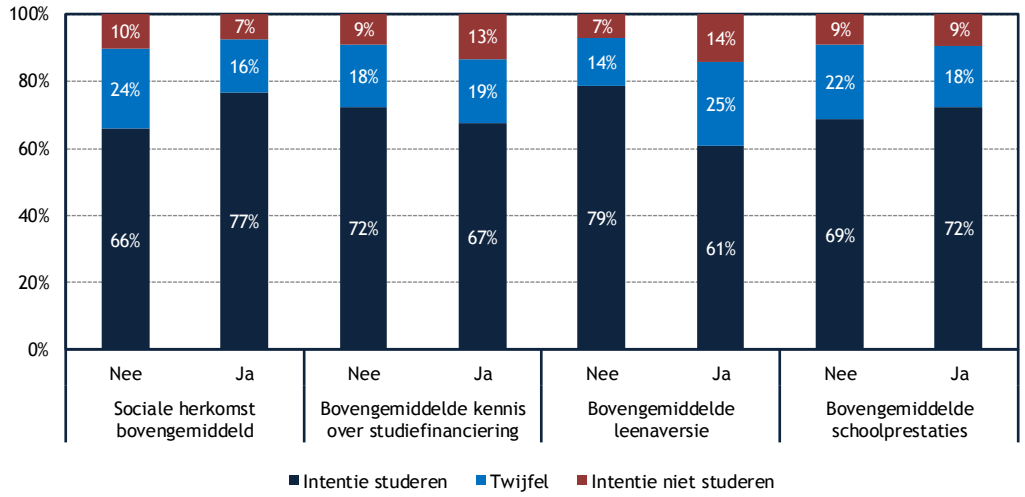

Figuur 9.6: Intentie om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar sociale ladder en schoolresultaten ten opzichte van klasgenoten

Omdat de groep die vanuit havo of vwo doorstroomt naar het hoger onderwijs relatief groot is en de doorstroomintentie van deze leerlingen weinig verschilt naar sociale achtergrondkenmerken, is in een nadere analyses de focus gelegd op de doorstroom van mbo naar hbo. Hiervoor hebben we de geschatte kans op doorstroom berekend met behulp van een logistische regressieanalyse om te bepalen in hoeverre achtergrondkenmerken in samenhang de kans op doorstroom van mbo naar hbo beïnvloeden. Met behulp van logistische regressie analyses is de kans geschat dat studenten wel versus geen doorstroom of twijfel over doorstroom weergeven. Deze analysemethode wordt gebruikt om het verband tussen een dichotoom uitkomstvariabele (wel-geen doorstroom) met één of meerdere onafhankelijke kenmerken te bestuderen (zoals bijvoorbeeld het hebben van een functiebeperking, het ouderlijk opleidingsniveau, leenaversie etc.). Logistische regressieanalyse geeft inzicht in welke (achtergrond)kenmerken van belang zijn, en de mate waarin elk kenmerk en rol speelt bij het al dan niet doorstromen naar het ho. Het logistisch model gaat uit van kansen; zogenoemde kansverhoudingen (ofwel de oddsratio). Toegepast op dit onderzoek betreft de odds de kans om wel door te stromen (P_{wel}) gedeeld door de kans om niet door te stromen (P_{niet}).In het vervolg van dit hoofdstuk wordt de interpretatie van de oddsratio's verder toegelicht. Het significantieniveau geeft aan of de berekende kansen op toeval berusten; we hanteren een grens van 0,05 en lager. Dit houdt in dat met 95% zekerheid kan worden aangenomen dat de gevonden kansverhouding niet op toeval berust.

Tabel 9.3 laat de resultaten van deze logistische regressie zien. Uit de analyses komt naar voren dat vier van de genoemde verklarende indicatoren een (unieke) relatie vertonen met de kans om door te stromen naar het hoger onderwijs: het opleidingsniveau van de ouders, leenaversie en de kennis die de jongeren hebben over de ov-kaart en de aanvullende beurs. 'Unieke relatie' houdt in dat het de kans betreft gecontroleerd voor alle andere kenmerken. Om de resultaten inzichtelijk te maken zijn de geschatte of voorspelde kansen (predicted probability) van de indicatoren met een significante inbreng in figuren weergegeven.

Tabel 9.3: De invloed van achtergrondkenmerken voor de kans op doorstroom van mbo naar hbo (logistische regressie)

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Geslacht (ref. = vrouw)	0,17	0,11	2,12	0,15	1,18
Belemmering als gevolg van beperking (ref. = nee)	0,12	0,24	0,26	0,61	1,13
Medische verklaring voor beperking (ref. = nee)	-0,06	0,24	0,06	0,80	0,94
Ouders hoger opgeleid (ref. = ja)	**-0,39**	**0,12**	**10,47**	**0,00**	**0,68****
Migratieachtergrond (ref. = nee)	0,28	0,18	2,43	0,12	1,33
Kennis studielening (1-5)	-0,07	0,06	1,51	0,22	0,93
Kennis ov-kaart (1-5)	**0,17**	**0,06**	**9,52**	**0,00**	**1,19****
Kennis aanvullende beurs (1-5)	**-0,17**	**0,06**	**8,37**	**0,00**	**0,85****
Kennis aflossingsmogelijkheden (1-5)	-0,01	0,06	0,01	0,93	0,99
Sociale ladder (1-10)	0,04	0,03	1,43	0,23	1,04
Leenaversie (1-5)	**-0,30**	**0,05**	**33,95**	**0,00**	**0,74****
Constant	0,94	0,38	6,22	0,01	2,56

Alleen mbo-studenten; N=2.115.

Figuur 9.7 laat zien dat ten opzichte van studenten met hoger opgeleide ouders jongeren uit eerstegeneratiegezinnen minder kans hebben op doorstroom naar het hbo (56% vs. 44%).

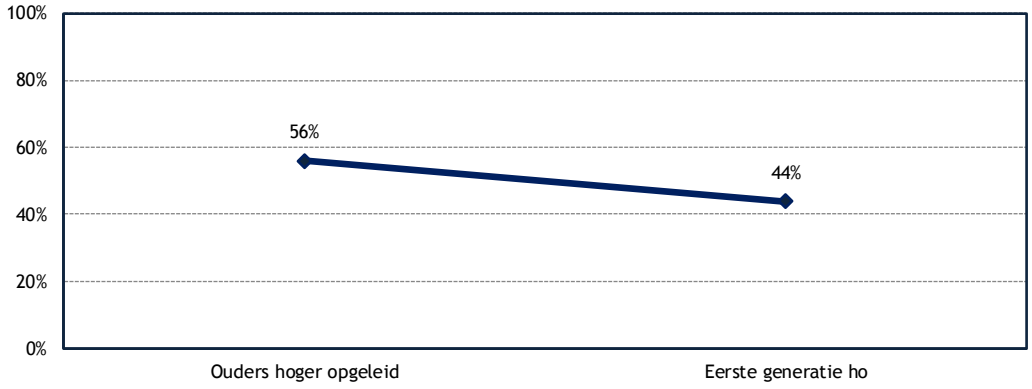

Figuur 9.7: Voorspelde kans (predicted probability) dat mbo-studenten de intentie hebben om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar opleiding ouders, gecorrigeerd voor de invloed van overige kenmerken

Vervolgens blijkt uit figuur 9.8 dat de kans dat mbo-studenten zonder leenaversie aspireren om in het hoger onderwijs te studeren (65%) significant groter is dan mbo-studenten met zeer veel leenaversie (37%). Leenaversie speelt weliswaar ook een rol bij havo en vwo leerlingen maar is daar niet evenzeer van belang voor de keuze om de onderwijsloopbaan voort te zetten in het hoger onderwijs.

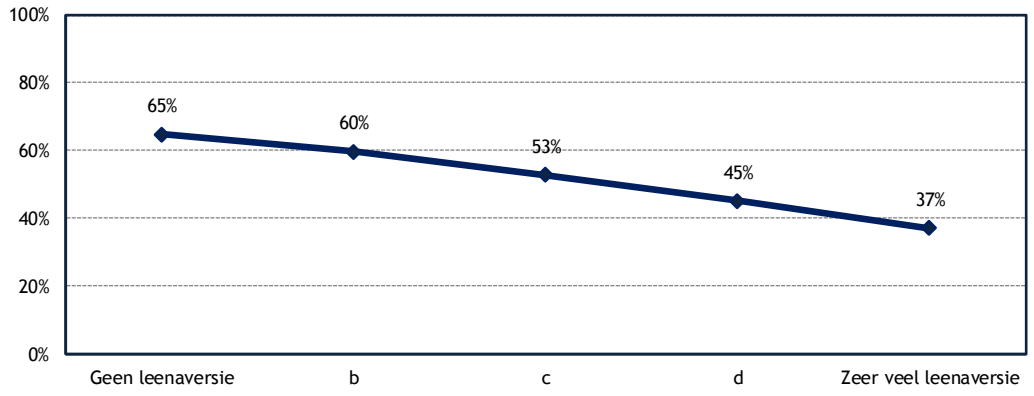

Figuur 9.8: Voorspelde kans (predicted probability) dat mbo-studenten de intentie hebben om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar leenaversie, gecorrigeerd voor de invloed van overige kenmerken

Er zijn twee kennisaspecten wél van invloed: de kennis die jongeren hebben van de ov-kaart (figuur 9.9) en van de aanvullende beurs (figuur 9.10). De relatie met deze kennisindicatoren en de doorstroomintentie is zwakker dan van de sociale achtergrond en de leenaversie. Van de studenten die zeer weinig kennis hebben van de ov-kaart heeft 42 procent de intentie om naar het hbo te gaan; van degenen de veel kennis hebben, wil de helft doorstromen naar het hbo. Hiermee wordt niet gezegd dat er een causale relatie is tussen het gebrek aan kennis en de doorstroomintentie; studenten zonder doorstroomintentie zullen doorgaans minder actief op zoek zijn gegaan naar informatie over studiefinanciering.

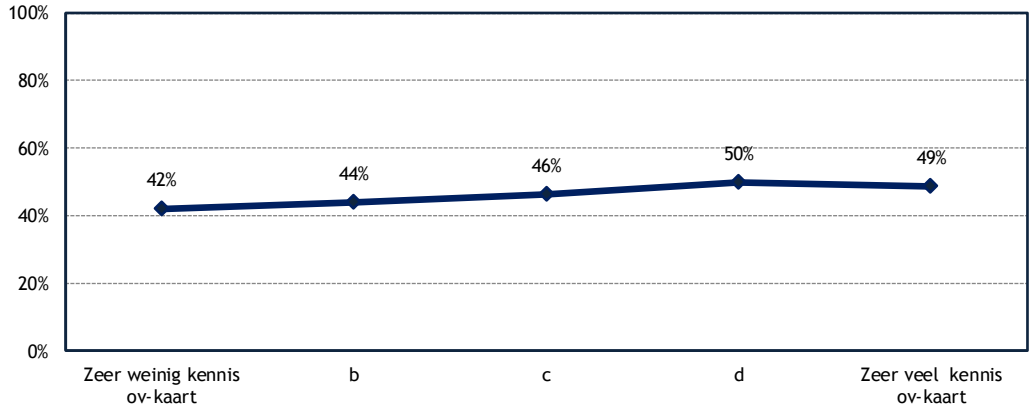

Figuur 9.9: Voorspelde kans (predicted probability) dat mbo-studenten de intentie hebben om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar kennis van de ov-kaart, gecorrigeerd voor de invloed van overige kenmerken

De relatie tussen kennis over de aanvullende beurs en de doorstoomintentie ligt andersom (figuur 9.10). Daar zien we dat de doorstroomintentie bij degenen die veel weten over de aanvullende beurs lager is (53%) dan bij degene die weinig kennis hebben van de aanvullende beurs (41%). Dit zou ook te maken kunnen hebben met een oriëntatie op de voorwaarden voor de aanvullende beurs en het afzien van doorstuderen in het hoger onderwijs als gevolg van een beperkt of geen recht op een aanvullende beurs.

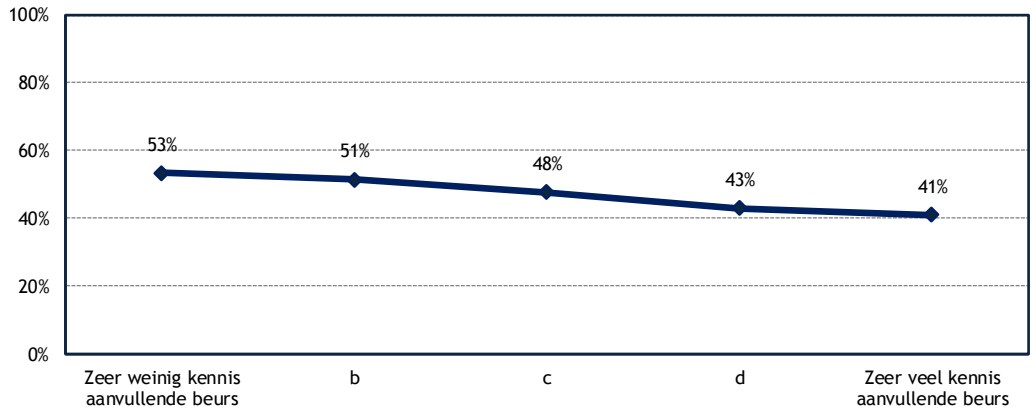

Figuur 9.10: Voorspelde kans (predicted probability) dat mbo-studenten de intentie hebben om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar kennis van de aanvullende beurs, gecorrigeerd voor de invloed van overige kenmerken

9.5 Motieven om door te stromen naar het hoger onderwijs

Studenten hebben verschillende redenen om door te stromen naar het hoger onderwijs. Allereerst is aan de respondenten gevraagd in een open vraag aan te geven waarom ze overwegen om te gaan studeren. Deze gegevens zijn geanalyseerd en weergegeven in onderstaande wordcloud.

Meteen aan het begin van de vragenlijst kregen de jongeren een open vraag voorgelegd waarin ze konden aangeven waarom ze wel of niet wilden gaan doorstuderen in het hoger onderwijs. Daarna kregen studenten ook een gesloten vraag voorgelegd. De antwoorden van de mbo-studenten zijn geanalyseerd omdat de verschillen in de intentie om te gaan studeren naar achtergrondkenmerken alleen zijn gevonden in het mbo. Tabel 9.4 laat de gerubriceerde antwoorden zien van de groep die wil doorstuderen en die twijfelt om door te studeren.

Tabel 9.4: (Hoofd)motieven van mbo-studenten om te studeren in het hoger onderwijs: analyse van open antwoorden (groepen: doorstuderen en twijfel)

Gerubriceerde motieven:	n	%
Wil doorstuderen (ervaring opdoen, nog niet willen werken, niet uitgestudeerd, kennis verbreden)	373	27%
Hoger loon en/of betere baankansen	304	22%
Aansluitende studie op hoger niveau (doorgroeimogelijkheden)	216	16%
Specifieke studie/baanwens	207	15%
Toekomstperspectief	193	14%
Verkeerde studiekeuze	37	3%
Sociale druk/status	20	1%
Overig	33	2%
Totaal	1.385	100%

Mbo-studenten die gaan doorstuderen (of nog twijfelen) onderbouwen hun keuze met een verscheidenheid aan redenen. De redenen die ze noemen, kunnen gegroepeerd worden naar enkele 'hoofdmotieven'. Ongeveer één derde van de mbo-studenten met een doorstudeerwens geeft aan nog niet 'uitgeleerd' te zijn. Deze studenten willen graag hun kennis verbreden en voelen zich niet genoeg uitgedaagd in het mbo om hun capaciteiten optimaal te benutten. Een groot deel van deze studenten zegt nog over onvoldoende kennis (al dan niet binnen hun vakgebied) te beschikken om de arbeidsmarkt te betreden. Zo zegt een student:

> Ik vind het leuk om te studeren en heb op dit moment nog heel erg het gevoel dat ik niet genoeg heb geleerd om aan het werk te gaan (..) en ik wil graag doorstuderen omdat ik denk meer uit mezelf te kunnen halen en nog niet van plan ben om nu al te gaan werken.

Daarnaast voelen sommigen zich nog te jong om te werken (waaronder sommigen bang zijn om door hun jonge leeftijd niet serieus genomen te worden:

> (..)Helaas wordt er in mijn branche erg veel waarde aan leeftijd gehecht. De leeftijd om serieus genomen te worden heb ik nog niet bereikt. Bovendien heb ik het gevoel nog net niet helemaal klaar te zijn om me op de arbeidsmarkt te mengen met mensen met meer ervaring. Ik wil eerst zelf meer kennis en ervaring opdoen.).

Anderen zijn van mening dat ze op latere leeftijd geen kans meer zullen hebben om verder te leren:

> Nu kan ik nog doorleren. Later als je ouder bent, wil je nog wel maar doe je het meestal niet meer. Ook wil graag nog doorleren omdat ik nu nog geen vaste lasten heb.

Het vooruitzicht op een hoger salaris en betere arbeidsmarktkansen na het behalen van een hbo-diploma motiveert een groot aandeel (22%) van de studenten om verder te studeren:

> Ik wil mijn kansen op de arbeidsmarkt vergroten, mijzelf naar een hoger niveau tillen en van een goed salaris genieten.

Dit wordt grotendeels beïnvloed door de aanname dat bedrijven en werkgevers vaker zoeken (ook binnen hun vakgebied) naar werknemers met een hbo-werk- en denkniveau. Dit beeld wordt versterkt door de moeite die sommige mbo-studenten ervaren met het vinden van een stageplek:

> (..) Ik word nu al belemmerd in stage mogelijkheden waar op sommige functies geen mbo-studenten worden aangenomen.

Ook hebben studenten in de praktijk ervaren dat het moeilijk is om een baan te vinden na het afronden van hun mbo-opleiding en gaan terug naar het onderwijs:

> Mijn mbo niveau 4 heb ik behaald, Sociaal Maatschappelijke Dienstverlening, maar helaas kan ik geen werk vinden.

Daarnaast aspireert een aandeel een hbo-opleiding te volgen omdat dit goed aansluit op hun vooropleiding(srichting). Deze studenten geven aan meer specifieke kennis te willen vergaren en vaardiger te worden in het beroep dat ze later willen uitvoeren of omdat het vakgebied op hbo-niveau meer doorgroeimogelijkheden geeft. Veel verpleegkundestudenten geven aan zich genoodzaakt te voelen een vervolgopleiding op hbo-niveau te volgen door de wijziging in de beroepsprofielen van verpleegkundigen:

> Als mbo-verpleegkundige heb ik in het jaar 2020 andere taken en verantwoordelijkheden in vergelijking met nu. Als hbo-verpleegkundige kan ik de huidige taken behouden en krijg ik juist meer verantwoordelijkheden.

Anderen studenten zijn door hun stagebedrijf aangeraden om verder te studeren in hun vakgebied omdat dit meer doorgroeikansen zou geven of omdat ze een leidinggevende functie aspireren.

Verder geeft een deel (15%) aan een specifieke beroepswens of studiewens te hebben en dit alleen met een hbo-opleiding te kunnen verwezenlijken. Het beroep dat ze later willen uitoefenen vereist een hbo-diploma. Een bijna even groot aandeel is van mening dat een hbo-diploma zal bijdragen aan een goed toekomstperspectief. Later zonder zorgen kunnen rondkomen, een stabiele baan hebben en een voorbeeld kunnen zijn voor hun (toekomstige) kinderen motiveert deze studenten om de studieloopbaan te vervolgen:

> Mijn kennis verbreden en zorgen dat ik onafhankelijk ben. Ook om mijn kind te kunnen bieden wat ik zelf heb moeten missen in mijn jeugd. Een goed voorbeeld zijn voor mijn kind en trots op mijzelf kunnen zijn..

Een klein deel (3%) zegt een verkeerde studiekeuze te hebben gemaakt op het mbo en een hbo-opleiding te willen gaan doen die beter past bij hun interesses en ambities. Ook geeft een aantal studenten specifiek aan te willen stijgen op de sociale ladder en in de toekomst in een beter sociaal milieu te willen verkeren dan hun ouders. Deze studenten hopen met een hbo-opleiding en functie meer sociale status te verwerven en van hun 'mbo-stigma' los te komen:

> Omdat veel mensen op je neer kijken als je alleen maar een mbo opleiding hebt afgerond .

Hierna kregen de jongeren een (gesloten) vraag om aan de hand van een groot aantal verschillende redenen aan te geven in hoeverre deze een rol spelen bij de intentie die zij hebben om te gaan studeren in het hoger onderwijs. De zeven belangrijkste redenen zijn:

- inhoudelijke interesse (94%);
- motivatie (77%);
- specifieke beroepswens (66%);
- baankansen (65%);
- financieel perspectief (61%);
- zelfstandigheid (60%);
- vanzelfsprekend (54%).

Grofweg kunnen we deze motieven indelen in vijf aspecten die jongeren kunnen bewegen de onderwijsloopbaan in het hoger onderwijs te vervolgen. Zij kunnen worden gemotiveerd door:

- financiële aspecten van het studeren, zoals aantrekkelijke voorwaarden voor een studielening of vinden de aanwezigheid van financiële ondersteuning van het ouderlijk milieu en de mate van financiële onafhankelijkheid belangrijk bij hun overweging;
- de steun die ze ontvangen uit de sociale omgeving waaronder het advies van naasten en de vanzelfsprekendheid (sociale norm) om te studeren vallen.
- door intrinsieke motivatie om de onderwijsloopbaan voort te zetten; interesse en motivatie om te studeren of de mogelijkheid om een specifieke beroepswens te realiseren spelen een rol bij de keuze om een studie te gaan volgen in het hoger onderwijs;
- gunstige baanperspectieven op de lange termijn: met een studie in het hoger onderwijs trachten ze hun baankansen en financieel perspectief op de lange termijn te verbeteren;
- de behoefte aan zelfstandigheid en het studentleven: aspirant studenten hebben zin in zelfstandigheid en het 'studentenleven' in het algemeen.

Door middel van een factoranalyse zijn de onderliggende vragen geclusterd. Figuur 9.11 geeft de percentages weer van de jongeren voor wie de motieven een grote tot zeer grote rol spelen bij de intentie om door te stromen naar het hoger onderwijs.

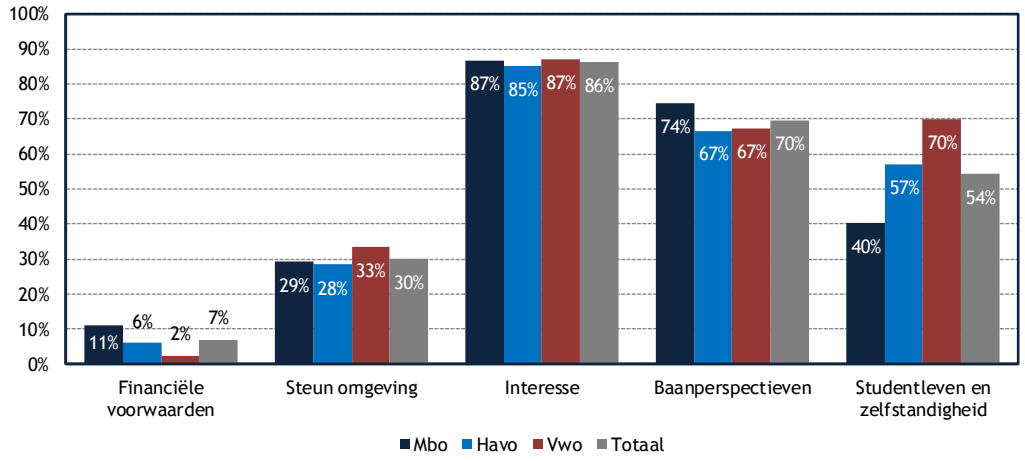

Figuur 9.11: Motieven om door te stromen naar hoger onderwijs naar onderwijsniveau

In het algemeen is de inhoudelijke interesse de grootste drijfveer om een studie te gaan volgen. Daarnaast spelen ook baanperspectieven en de behoefte aan een studentleven een belangrijke rol. Financiële aspecten spelen voor mbo-studenten een belangrijkere rol dan voor havo- en vwo-scholieren. Ook baanperspectieven worden door mbo-studenten belangrijker gevonden. Deze verschillen zijn significant. Behoefte aan zelfstandigheid en een studentleven speelt met name bij vwo-scholieren.

We vinden slechts kleine verschillen in de motieven die men heeft om door te stromen naar het hoger onderwijs:

- voor jongeren met laagopgeleide ouders spelen financiële voorwaarden en baanperspectieven een grotere rol, en het studentleven en steun uit de omgeving een kleinere rol dan voor jongeren waarvan een van de ouders hoogopgeleid is;
- jongeren die belemmerd zijn tijdens school door een functiebeperking laten zich minder leiden door baanperspectieven dan jongeren die geen beperking hebben;
- inhoudelijke interesse speelt meer bij vrouwen dan bij mannen, baanperspectieven zijn voor mannen belangrijker dan voor vrouwen;
- jongeren met bovengemiddelde kennis over studiefinanciering laten zich vaker leiden door financiële aspecten en baankansen dan jongeren die minder kennis hebben over studiefinanciering;
- voor jongeren met een grote leenaversie spelen financiële aspecten een grotere rol en spelen interesse en het studentleven een kleinere rol dan voor jongeren met weinig leenaversie;
- overwegen de scholieren om een numerusfixusopleiding te gaan volgen, dan onderscheiden zij zich door meer intrinsieke en inhoudelijke motieven en door een groter belang dat zij hechten aan een studentleven.

9.6 Motieven om niet door te stromen naar het hoger onderwijs

Ook is aan jongeren die aangaven niet te gaan studeren in het hoger onderwijs gevraagd naar de redenen die ten grondslag liggen aan deze keuze. Allereerst kon men door middel van een open vraag aangeven wat de belangrijkste belemmering was om door te stromen naar het hoger onderwijs. Onderstaande wordcloud geeft een korte impressie van de antwoorden. Opvallend hierin is de term ‘weet’ die vaak voorkwam en refereert aan het feit dat studenten niet weten welke opleiding ze moeten gaan doen, geen keuze kunnen maken.

Ook de antwoorden van mbo-studenten die niet willen doorstuderen zijn geanalyseerd. Tabel 9.5 laat de gerubriceerde antwoorden zien.

Tabel 9.5: (Hoofd)motieven van mbo-studenten om niet te studeren in het hoger onderwijs: analyse van open antwoorden

Gerubriceerde motieven:	n	%
Wil werken, geld verdienen, gezin stichten	86	25%
Te hoge studiekosten, leenaversie e.d.	74	21%
Geen motivatie om verder te studeren	59	17%
Niveau te hoog/ hbo niet afgerond	33	10%
Tevreden met diploma en toekomstperspectief	30	9%
Tussenjaar, sparen en daarna studeren, nog geen keuze gemaakt	16	5%
Geen toegevoegde waarde	14	4%
Wil werken en bijscholen	8	2%
Geen aansluiting met vooropleiding	6	2%
Eerst werken en ervaring opdoen	4	1%
Overig	16	5%
Totaal	346	100%

Een kwart van de mbo-studenten dat niet wil doorstuderen in het hoger onderwijs geeft als reden toe te zijn aan werken. Veel voelen zich meer thuis in de praktijk en willen geld verdienen, om zelfstandig te worden of om in de toekomst een gezin te kunnen stichten. Sommigen hebben al een baan of hebben deze gekregen van hun stageplek. De meesten zijn van mening dat praktijkervaring meer waardevol is dan een hbo-studie:

> Ik wil graag mezelf ontwikkelen door te werken in mijn branche. Dit is voor mij de beste optie omdat ik er veel meer ervaring in opdoe dan uit boeken.

Een op de vijf studenten geeft aan zich weerhouden te voelen door het nieuwe sociale leenstelsel. Een nieuwe studie kost veel geld; een groot aandeel geeft aan dit niet te kunnen betalen of willen absoluut niet lenen omdat het opbouwen van een studieschuld hen afschrikt. Ook studenten die heel graag willen doorstuderen worden weerhouden door het vooruitzicht om te lenen:

> Omdat ik daar geen geld voor heb, mijn studieschuld is al zo hoog dat ik 4 jaar studeren, plus geld lenen niet kan/wil betalen. Als ik een basisbeurs zou krijgen zou dat anders zijn.

Verder geven veel studenten aan geen motivatie/zin meer te hebben om verder te studeren. Soms ligt (een) slechte ervaring(en) ten grondslag aan dit motivatiegebrek:

> Ik ben het leren en de slechte organisatie die scholen altijd met zich meebrengen gewoon zat.

Een kleiner aandeel (6%) wil graag nog verder studeren maar wil eerst werkervaring opdoen, een tussenjaar nemen om te reizen of wil tijd om na te denken welke studie ze willen volgen. Sommige studenten geven aan eerst te willen sparen om de studie te kunnen bekostigen, om zo niet te hoeven lenen.

Een op de tien mbo-studenten die niet doorstromen denkt het niveau in het hoger onderwijs niet aan te kunnen. Sommigen zijn al begonnen aan een hbo-studie maar hebben deze niet kunnen afronden door het niveauverschil of persoonlijke omstandigheden. Sommige studenten met een beperking geven aan het niveau niet aan te kunnen vanwege hun beperking of dat het onderwijs onvoldoende is aangepast om rekening te houden met de mogelijke belemmering die ze kunnen ervaren waardoor ze het werktempo niet aankunnen:

> Helaas ben ik bang met mijn concentratieproblemen en dyslexie dat een hbo studie niet gaat lukken en naar jou als student met een beperking wordt niet geluisterd, je moet overal zelf achteraan terwijl je juist om ondersteuning vraagt.(..) Ik kan een hbo opleiding niet volgen omdat het niet in een tempo kan wat past bij iemand met concentratieproblemen, terwijl je het niveau wel hebt.

Ongeveer een op de tien mbo-studenten is tevreden met hun mbo-niveau-4 diploma en de baanmogelijkheden en het toekomstperspectief dat dit diploma biedt. De studenten die tevreden zijn hebben niet de ambitie of behoefte aan een hogere functie of hebben al een goede baan (in het vooruitzicht). Verder vinden ze de baanmogelijkheden die een hbo-opleiding mogelijk maakt niet passen bij hun persoonlijke interesses en competenties:

> Ik wil buiten aan het werk gaan, met een hbo opleiding verklein je de kansen op buiten werken en vergroot je de kan op binnen werken, wat ik dus niet wil.

Een klein deel ziet geen toegevoegde waarde van een hbo-studie binnen hun branche omdat ze dezelfde verantwoordelijkheden kunnen uitvoeren met een mbo-diploma:

> (..) voor mijn vakgebied is ervaring voor de meeste bedrijven een zwaardere afweging dan het feit of ik een hbo diploma heb ja of nee.

Anderen noemen dat er geen goede hbo- vervolgopleiding is die aansluit op hun vooropleiding en/of in het vakgebied/branche waar ze in de toekomst werkzaam willen zijn:

> De overgang van MBO Transport & Logistiek Management naar HBO Transport & Logistiek voldoet niet naar mijn interesse/werk doeluiteinde.

Wederom hebben de jongeren (na de open vraag) ook bij een gesloten vraag aangegeven welke aspecten een rol spelen bij de intentie om niet te gaan studeren in het hoger onderwijs. De volgende redenen zijn hierbij het meest belangrijk:

- wil geen studielening (51%);
- wil werken (43%);
- terugbetalen studielening (40%);
- onaantrekkelijke voorwaarden studielening (38%);
- duurt lang (31%);
- baankans (30%);
- geen zin in studeren (30%).

Ook deze beweegredenen zijn gegroepeerd naar vier verschillende aspecten die studenten kunnen weerhouden hun studieloopbaan te vervolgen in het hoger onderwijs. De redenen zijn als volgt ingedeeld:

- redenen die betrekking hebben op het hebben van een ongunstige financiële situatie (zoals het gebrek aan financiële ondersteuning door de ouders), weerstand in het afsluiten van een studielening of het moeten terugbetalen van een studieschuld na de studie;
- redenen die verwijzen naar een gebrek aan steun uit de sociale omgeving ofwel het niet vanzelfsprekend zijn om door te studeren in het hoger onderwijs;
- een gebrek aan (inhoudelijke) interesse of geen zin om verder te studeren;
- redenen die betrekking hebben op werk en beroep; afgestudeerden hebben zonder opleiding in het hoger onderwijs ook goede baankansen en goede financiële perspectieven.

Figuur 9.12 geeft de scores op deze geclusterde argumenten om niet door te stromen uitgesplist naar onderwijsniveau. De verschillen zijn klein en slechts weinig redenen worden expliciet genoemd. Voor mbo-studenten springen er twee redenen uit. Enerzijds vormen aspecten van studiefinanciering een belangrijke belemmering (terugbetalen studielening, wil geen studielening, voorwaarden studielening, financiële verplichtingen, geen financiële steun ouders en weerstand tegen schulden); anderzijds stromen mbo-studenten niet door naar het hoger onderwijs vanwege redenen die te maken hebben met werk en beroep (financieel perspectief, baankans, specifieke beroepswens en de wens om te gaan werken).

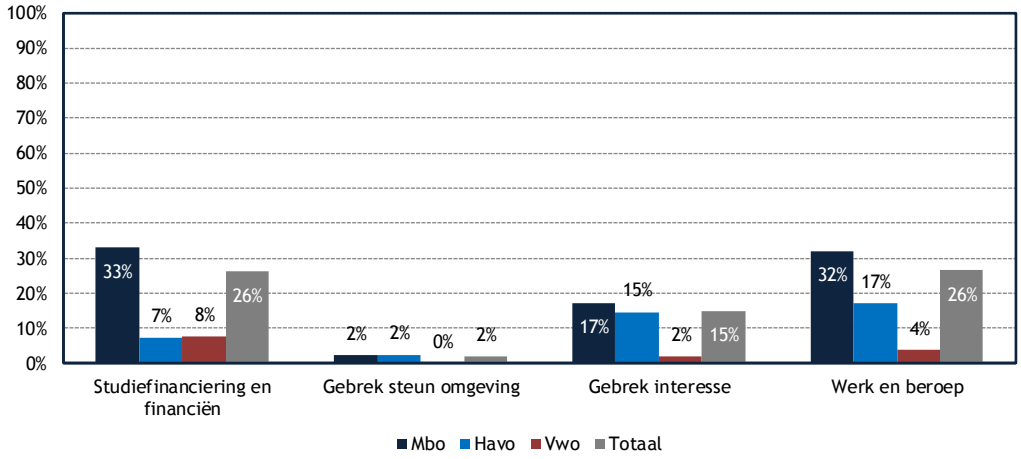

Figuur 9.12: Redenen om niet door te stromen naar hoger onderwijs naar onderwijsniveau

Verder verschillen de redenen om niet door te stromen naar een aantal achtergrondkenmerken:

- financiële redenen, waaronder studiefinanciering, wegen veel zwaarder voor jongeren uit eerstegeneratiegezinnen en voor jongeren met een lagere sociale herkomst;
- eerstegeneratiestudenten geven vaker aan niet geïnteresseerd te zijn om door te stromen en noemen vaker redenen die te maken hebben met (willen) werken en het beroep;
- studenten met en zonder functiebeperking verschillen niet in de mate dat ze bepaalde redenen belangrijker vinden bij de keuze niet door te stromen naar het hoger onderwijs (ondanks dat ze vaker dan studenten zonder functiebeperking aangeven wel zeker te gaan studeren in het hoger onderwijs);
- mannen geven vaker aan niet door te willen studeren vanwege argumenten die betrekking hebben op (willen) werken en het beroep dan vrouwen;
- financiële redenen, waaronder studiefinanciering, zijn vaker een argument om af te zien van een opleiding in het hoger onderwijs als er sprake is van veel leenaversie;
- de schoolprestaties hebben geen invloed op de keuze om geen opleiding te gaan doen in het hoger onderwijs.

9.7 De keuze voor een numerusfixusopleiding

In de enquête is ook gevraagd of de jongeren de intentie hebben om een numerusfixusopleiding te gaan volgen. Met ingang van 15 januari 2017 (het komende studiejaar) is het systeem van gewogen loting afgeschaft en worden de studenten uitsluitend nog toegelaten door middel van decentrale selectie. Wederom is nagegaan of jongeren met bepaalde sociale kenmerken aantoonbaar vaker of minder vaak overwegen zich aan te melden voor een fixusopleiding. Aan studenten is letterlijk gevraagd of ze ooit wel eens hebben overwogen een numerusfixusopleiding te volgen waarop ze met *ja, nee* en *weet ik niet* konden antwoorden. Voor de analyse is de laatstgenoemde antwoordcategorie buiten beschouwing gelaten.

De studenten en leerlingen van de verschillende onderwijsniveaus lijken niet aantoonbaar te verschillen in de mate dat ze overwegen een numerusfixusopleiding te volgen (tabel 9.6). Vwo-leerlingen geven relatief het vaakst aan te overwegen om een selectieopleiding te doen. Vwo-leerlingen (54%) verschillen significant van mbo-studenten (45%) in de mate waarin ze dit overwegen, maar zij verschillen niet van havoleerlingen (49%). Havoleerlingen en mbo-studenten verschillen onderling niet significant van elkaar. Na controle voor enkele achtergrondkenmerken zijn de gevonden verschillen tussen de onderwijsniveaus verwaarloosbaar.

Tabel 9.6: Het overwegen van een numerusfixusopleiding naar onderwijsniveau

	Mbo		Havo		Vwo		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Ja	279	45%	303	49%	273	54%	855	49%
Nee	347	55%	320	51%	231	46%	897	51%
Totaal	626	100%	622	100%	504	100%	1.753	100%

Er zijn logistische regressieanalyses toegepast om te toetsen of bepaalde studenten significant vaker een numerusfixusopleiding overwegen dan anderen. Zo blijkt dat vrouwen veel vaker dan mannen overwegen een numerusfixusopleiding te gaan volgen. De gemiddelde kans dat vrouwen dit overwegen is 55 procent, de gemiddelde kans dat mannen een numerusfixusopleiding overwegen is beduidend lager: 40 procent. Verder valt op dat eerstegeneratiestudenten minder vaak nadenken over het volgen van een numerusfixusopleiding dan studenten met hoger opgeleide ouders (figuur 9.13). Overige achtergrondkenmerken hebben weinig tot geen invloed op de intentie om een numerusfixusopleiding te gaan volgen.

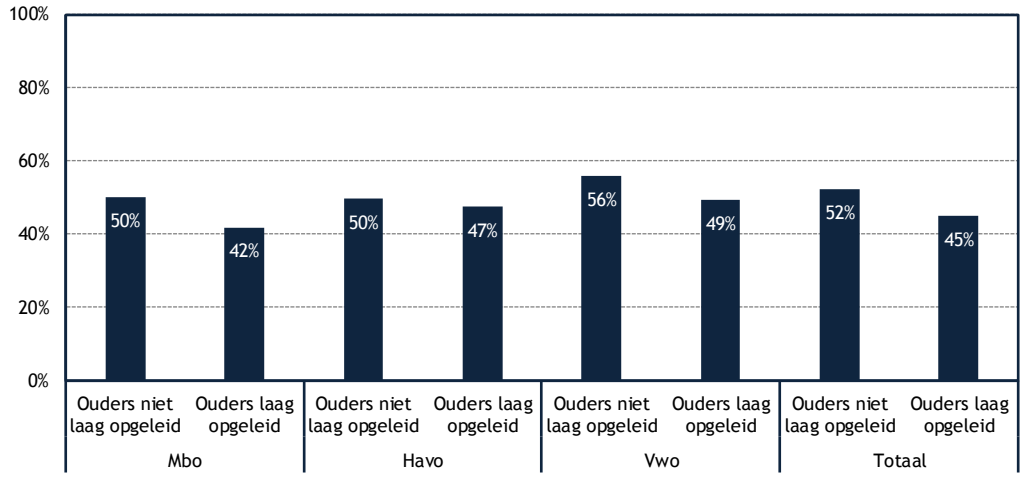

Figuur 9.13: Intentie tot het volgen van een numerusfixusopleiding naar opleidingsniveau ouders

9.8 Motieven om al dan niet door te stromen naar een numerusfixusopleiding

Daarnaast is specifiek aan studenten die een *numerusfixusopleiding* overwegen, gevraagd welke motieven ze hebben om deze keuze te maken. Figuur 9.14 geeft de percentages respondenten voor wie de motieven een belangrijke rol spelen. Van alle afzonderlijke motieven zijn de onderstaande vijf het belangrijkste:

- denk dat ik aan de selectiecriteria voldoe (65%);
- heb me goed voorbereid op de selectie (57%);
- verwacht dat ik wel door de selectieprocedure zal komen (49%);
- studenten die deze opleidingen doen, zijn gemotiveerder (39%);
- (toevallig) numerus fixus en een selectie (39%).

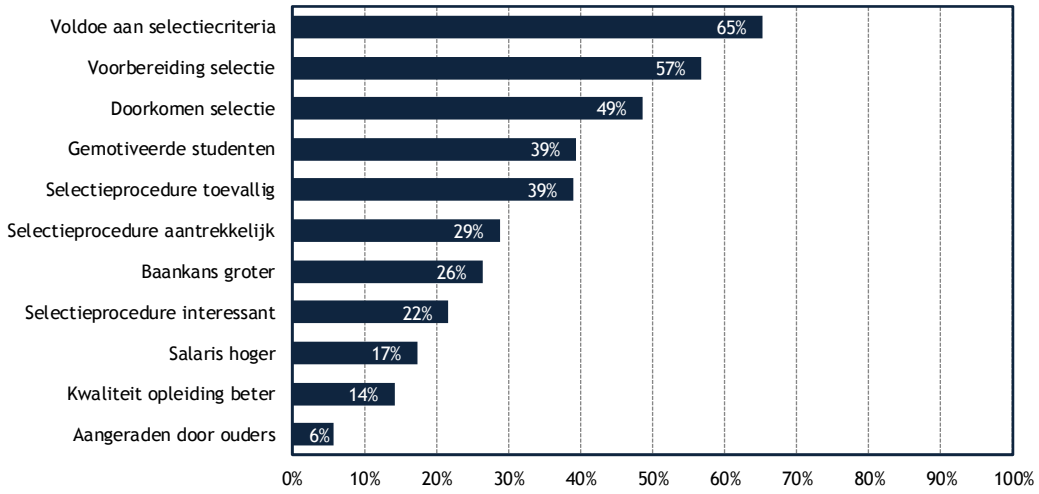

Figuur 9.14: Redenen om mee te doen aan de decentrale selectie bij numerusfixusopleidingen

Er is een aantal kleine verschillen geconstateerd in de motieven een numerusfixusopleiding te overwegen.

- jongeren die last hebben van een functiebeperking geven veel minder vaak aan dat zij zeker zijn dat zij door de selectieprocedure heenkomen;
- mannen geven vaker dan vrouwen aan dat zij verwachten door de selectieprocedure te komen, dat ze voldoen aan de selectiecriteria, dat ze er belang aan hechten dat dergelijke opleidingen gemotiveerde studenten aantrekken, dat ze opleidingen met een selectieprocedure interessant vinden en dat zij van mening zijn dat deze opleiding betere baankansen biedt;
- vrouwen geven vaker dat mannen aan dat zij zich goed hebben voorbereid op de selectie;
- jongeren met een hogere sociale afkomst geven aan dat zij meedoen omdat ze denken zich goed te hebben voorbereid op de selectie (er zijn overigens geen verschillen die te maken hebben met het opleidingsniveau van de ouders);
- respondenten met goede leerprestaties hechten er meer belang aan dat zij studeren in een omgeving met gemotiveerde studenten dan de overige respondenten.

Er is daarnaast aandacht besteed aan de redenen waarom de scholieren niet kiezen voor een numerusfixusopleiding (figuur 9.15). De belangrijkste reden is dat de opleiding van de voorkeur geen selectie toepast. Daarnaast speelt het feit dat men alle tijd wil besteden aan het behalen van het diploma van de huidige opleiding. Tussen veertien en achttien procent twijfelt of men door de selectie zou komen.

- opleiding die ik wil doen heeft (toevallig) geen selectie (28%);
- Ik besteed mijn tijd en energie liever aan het behalen van het diploma (20%);
- bang dat ik niet goed genoeg ben om door selectie te komen (18%);
- betwijfel of ik een selectieprocedure succesvol kan afronden (14%);
- weet niet uit welke onderdelen de selectieprocedure bestaat (13%).

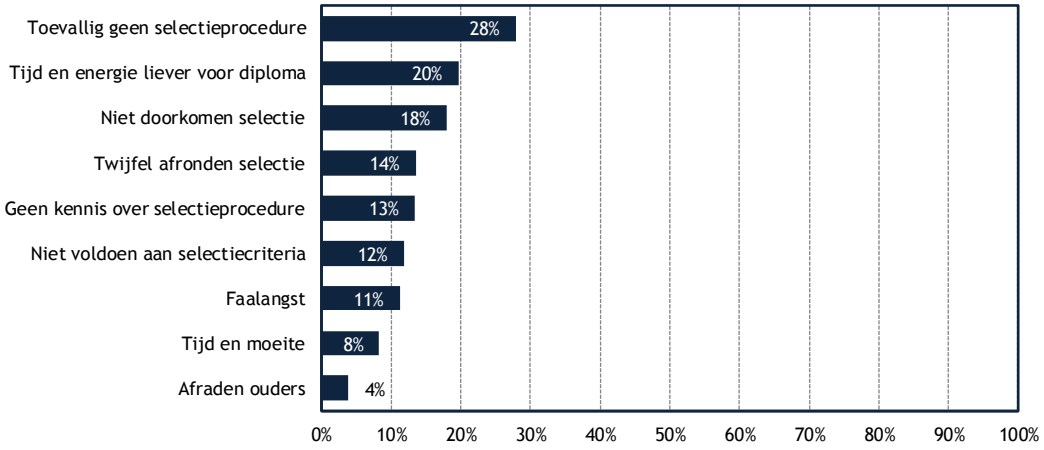

Figuur 9.15: Redenen om niet te kiezen voor een opleiding die decentraal selecteert

Uit de resultaten van subgroepen valt vooral op dat:

- voor studenten met een beperking die hen belemmert bij schoolactiviteiten en die afzien van de keuze voor een numerusfixusopleiding nagenoeg alle redenen een grotere rol spelen dan voor studenten zonder beperking;
- vrouwen hebben meer twijfels aan het succesvol doorlopen van de selectieprocedure dan mannen;
- respondenten die aangeven dat de eigen leerprestaties bovengemiddeld zijn geven veel minder vaak aan dat zij twijfels hebben over het succesvol kunnen doorlopen van de selectieprocedure.

9.9 Niet studeren.. en dan?

Aan de ruim 800 jongeren in de steekproef (30%) die hebben aangegeven dat zij het aankomend jaar geen opleiding gaan volgen in het hoger onderwijs of ernstig twijfelen is gevraagd wat hun alternatieve plannen zijn (figuur 9.16).

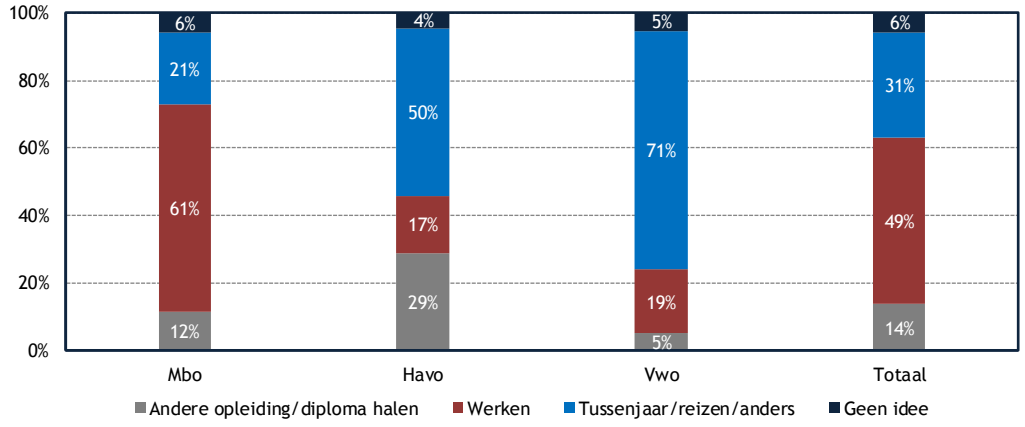

Figuur 9.16: Plannen van mbo-studenten en havo- en vwo-eindexamenscholieren die niet kiezen om rechtstreeks door te stromen naar het hoger onderwijs

De plannen die studenten hebben, verschillen naar onderwijsniveau. Een overtuigend deel van de studenten in de groep die niet gaat doorstuderen is afkomstig van het mbo (73%) en hebben een arbeidsmarkt-kwalificatie. Zij geven relatief het vaakst (61%) aan te gaan werken in loondienst of in een eigen bedrijf na het behalen van hun diploma. Havoleerlingen noemen vooral (29%) dat zij een (andere) vervolgopleiding willen gaan doen (vwo of een opleiding buiten het hoger onderwijs. Een groot deel van de niet-doorstromende havoleerlingen neemt een tussenjaar (50%). Het merendeel (71%) van de vwo-leerlingen die niet doorstromen neemt een tussenjaar (om te reizen of na te denken over toekomstige studieplannen).

9.10 Functiebeperking: kennis en informatie over voorzieningen

Deze paragraaf heeft betrekking op de doorstroomintentie van en informatievoorziening voor studenten die belemmerd worden door een functiebeperking. Deze gegevens zijn op twee momenten verzameld: allereerst in december (deelonderzoek 1: n=663 studiekiezers die belemmerd worden door een functiebeperking) en vervolgens met een verdiepend vervolgonderzoek in maart (deelonderzoek 2: n=328 studenten die belemmerd worden door een functiebeperking). Figuur 9.17 laat zien dat de doorstroomintentie op beide meetmomenten niet wezenlijk van elkaar verschilt. Hiervoor is ook al vastgesteld dat jongeren die belemmerd worden door een functiebeperking niet noemenswaardig verschillen van andere jongeren in hun intentie om door te stromen. Omdat de doelgroep die in deze paragraaf wordt onderzocht relatief klein is, worden de resultaten niet uitgesplitst naar deelkenmerken.

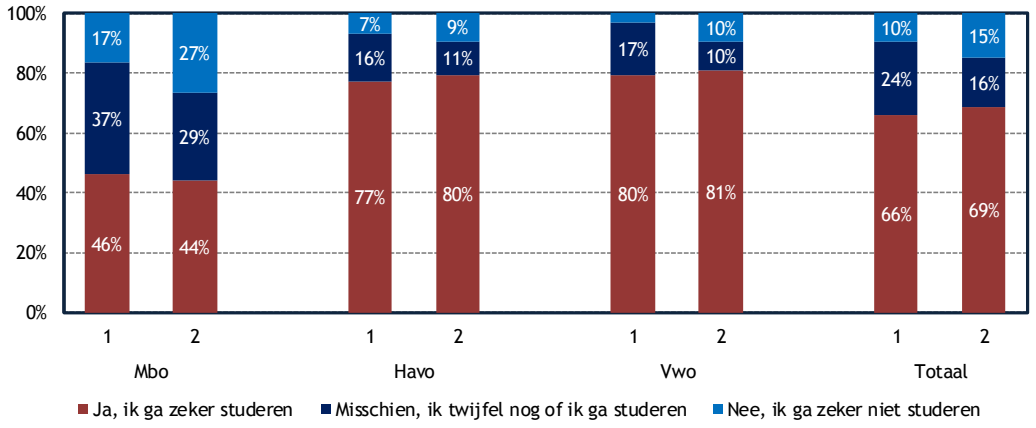

Figuur 9.17: Intentie om een studie te gaan doen in het hoger onderwijs: alleen mbo-studenten en havo- en vwo-eindexamenscholieren die belemmerd worden door een functiebeperking

Op basis van een concrete vraag naar de mate waarin de beperking een rol heeft gespeeld in de doorstroomintentie blijkt dat voor één op de tien jongeren hun beperking een grote rol speelde; voor 58 procent speelde het helemaal geen rol (figuur 9.25). Verder valt op dat bij degenen met een psychische en fysieke beperking het aandeel waarbij de beperking helemaal geen rol speelde, het kleinst is (35% à 38%).

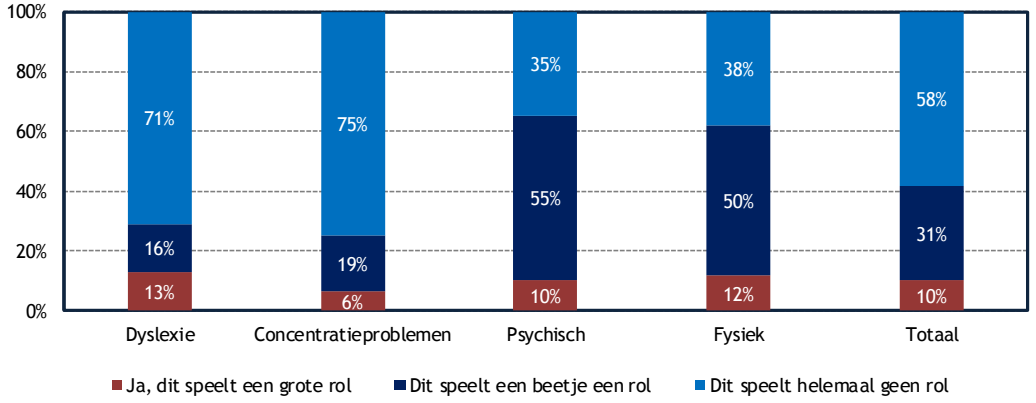

Figuur 9.18: In hoeverre speelt het feit dat men belemmerd wordt door een beperking een rol bij het afzien van een studie in het hoger onderwijs of bij twijfels hier over

Studenten met een functiebeperking kunnen in aanmerking komen voor verschillende hulpvoorzieningen vanuit de onderwijsinstelling, DUO en de gemeente om de studie goed te kunnen doorlopen. Hiervoor is aan degenen zonder doorstroomintentie gevraagd in hoeverre studenten hiervan op de hoogte zijn.
Bijna acht van de tien jongeren hebben weinig tot zeer weinig kennis over voorzieningen voor studenten met een functiebeperking.

Er is geen (significant) verschil tussen degenen die de intentie hebben om te gaan studeren en degenen die deze intentie niet hebben. Met andere woorden: of men al dan niet op de hoogte is van voorzieningen maakt weinig verschil. Studenten met een officiële verklaring voor hun functiebeperking (en die tevens belemmering ervaren) geven vaker aan veel tot zeer veel kennis te hebben (8,3%) versus studenten zonder verklaring (3,5%).

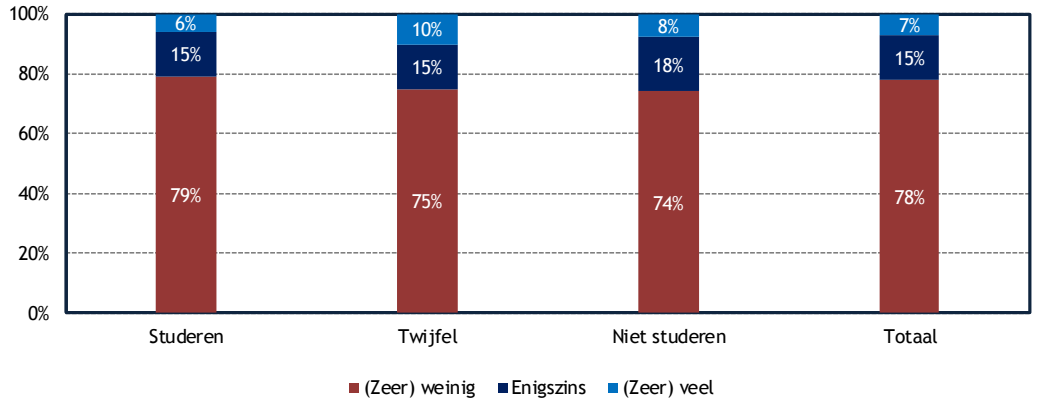

Figuur 9.19: Kennis over ondersteuningsmogelijkheden voor studenten met een functiebeperking (potentiële ho-studenten die belemmerd worden door een functiebeperking)

Als in de vorm van een open vraag aan de jongeren (die niet van plan zijn om door te stromen of nog twijfels hebben) wordt gevraagd of zij weten welke voorzieningen worden aangeboden, kan bijna geen enkele respondent aangeven om welk soort voorzieningen het gaat. Zes respondenten beantwoorden deze vraag met een 'ja'. Zij noemen maatregelen in de studiefinanciering of begeleiding door instellingen en extra tijd bij examens.

De respondenten kregen een aantal instanties voorgelegd met de vraag: 'Waar kan je volgens jou informatie vinden over voorzieningen voor studenten met een ziekte, aandoening of beperking?'. Figuur 9.20 toont de resultaten. Nagenoeg twee derde zou informatie inwinnen bij de decaan van de huidige school (63%), gevolgd door DUO (54%) of de hogeschool of universiteit (48%). De stichting Handicap+Studie wordt door een op de drie studenten aangekruist. Andere instanties, zoals Nibud en de overheidswebsites studiekeuze123 en startstuderen worden nauwelijks genoemd.

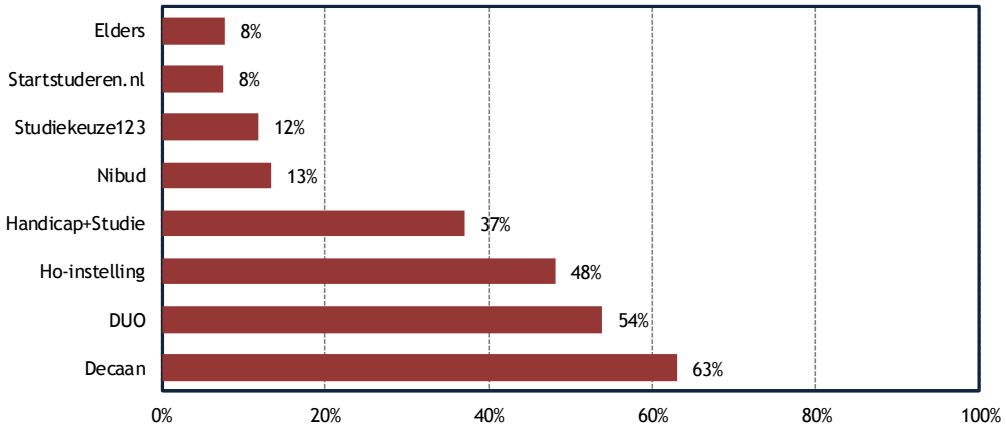

Figuur 9.20: Antwoord op de vraag waar studenten die belemmerd worden door een beperking informatie zouden kunnen vinden over studeren met een beperking (alleen studenten zonder doorstroomintentie of met twijfel over doorstuderen)

Hierna is aan de jongeren gevraagd om van een aantal voorzieningen aan te geven hoe goed men hiervan op de hoogte is. De volgende voorzieningen zijn (voorzien van onderstaande uitleg) voorgelegd.

- Sociale terugbetaalvoorwaarden: het is van belang dat studenten weten dat bij terugbetaling van de studieschuld, wordt gekeken naar het inkomen. Na de studie volgen eerst twee aanloopjaren waarin sowieso niet hoeft te worden terugbetaald. Daarna mag de terugbetaling over 35 jaar worden uitgesmeerd, en is de rente gunstig, wat leidt tot lage maandlasten. Zolang oud-studenten onverhoopt geen baan vinden, of minder verdienen dan het wettelijk minimumloon, hoeven zij niets terug te betalen. Van elke euro boven het wettelijk minimumloon, hoeven zij maximaal 4% te benutten voor aflossing van de studieschuld. Terugbetaling mag gedurende 5 jaar worden opgeschort (de zogeheten jokerjaren) en na 35 jaar wordt een eventuele restschuld kwijtgescholden. Daarmee is een studielening ook voor studenten met een functiebeperking een veilige manier om de studie te financieren.
- Aanvullende beurs: mochten de ouders van deze studenten geen hoog inkomen hebben, dan is er de aanvullende beurs. Van belang is dat ook deze groep studenten zich realiseert dat die is blijven bestaan, en met de invoering van het studievoorschot zelfs is verhoogd. De maximale aanvullende beurs bedraagt ruim €380 per maand.
- Verlenging prestatiebeurs: als de student als gevolg van zijn handicap of chronische ziekte niet in staat is het afsluitend examen met goed gevolg af te ronden binnen de nominale duur die geldt voor de opleiding, kan hij DUO verzoeken de prestatiebeurs met een jaar te verlengen. Ook nu de basisbeurs in het hoger onderwijs is vervangen door de mogelijkheid om te lenen, is deze voorziening relevant: de aanvullende beurs en de reisvoorziening vallen immers ook onder de prestatiebeurssystematiek.
- Verlening diplomatermijn: om de prestatiebeurs in een gift te laten omzetten, geldt de vereiste dat studenten binnen 10 jaar afstuderen. Echter, als de student als direct gevolg van bijzondere omstandigheden van structurele aard (o.a. functiebeperking), niet in staat is binnen de diplomatermijn (10 jaar) met goed gevolg het afsluitend examen te behalen, kan de student DUO verzoeken de diplomatermijn met 5 jaar te verlengen.
- Omzetting van de prestatiebeurs in een gift: als de student als direct gevolg van bijzondere omstandigheden van structurele aard niet in staat is binnen de (verlengde) diplomatermijn met goed gevolg het afsluitend examen te behalen, kan de toegekende prestatiebeurs worden omgezet in een gift.
- Nieuwe aanspraak op studiefinanciering: als de student als direct gevolg van een tijdens de studie verworven handicap, ten gevolge van een zich tijdens de studie verergerde handicap of ten gevolge van een zich tijdens de studie manifesterende chronische ziekte genoodzaakt is de opleiding te beëindigen, kan hij bij de keuze voor een andere, passender opleiding nieuwe aanspraak op studiefinanciering krijgen.
- Kwijtschelding: een student die een jaar extra prestatiebeurs toegekend heeft gekregen en binnen de diplomatermijn met goed gevolg de desbetreffende bachelor- of masteropleiding heeft afgerond, wordt een bedrag van ruim € 1.200 kwijtgescholden.
- Individuele studietoeslag: omdat het voor jongeren met een functiebeperking lastig kan zijn hun opleiding te combineren met een bijbaan, is er in de Participatiewet een studieregeling opgenomen. Het betreft de individuele studietoeslag die als doel heeft om studenten en scholieren met een beperking een financieel steuntje in de rug te geven. Gemeenten kunnen de individuele studietoeslag verlenen als aan een aantal wettelijke voorwaarden wordt voldaan. Zo moet de belanghebbende studiefinanciering of een bijdrage op grond van de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS) ontvangen, geen in aanmerking te nemen vermogen hebben en moet vastgesteld zijn dat de belanghebbende niet in staat is tot het verdienen van het wettelijk minimumloon, doch wel mogelijkheden tot arbeidsparticipatie heeft. Gemeenten stellen op grond van de Participatiewet omtrent het verlenen van een individuele studietoeslag, bij verordening aanvullende regels op. Deze regels moeten in ieder geval betrekking hebben op de hoogte van de toeslag en frequentie van uitbetaling. In de beantwoording van eerdere Kamervragen op dit punt heeft de staatssecretaris van SZW aangegeven dat de gemeenten de beleidsvrijheid hebben om, binnen het wettelijk kader van de Participatiewet, de individuele studietoeslag in te passen in het eigen re-integratie- en armoedebeleid, zodat zij hun beleid kunnen afstemmen op de lokale omstandigheden. Hierdoor kunnen beleidskeuzes op dit punt, als gevolg van het lokale democratisch proces, van gemeente tot gemeente verschillen.
- Profileringsfonds: studenten die vertraging oplopen als gevolg van hun beperking, hebben recht op financiële ondersteuning uit het profileringsfonds, tot €862,50 per maand.
- Begeleiding door de instelling: hogeronderwijsinstellingen bieden diverse vormen van begeleiding aan voor studenten met een beperking. Dit is ook vastgelegd in de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, waarin op een aantal plaatsen rekening wordt gehouden met studenten met een beperking:
  - Accreditatie: zowel bij de instellingstoets als bij de uitgebreide opleidingsaccreditatie en toets nieuwe opleiding zijn de voorzieningen die de toegankelijkheid en studeerbaarheid voor studenten met een functiebeperking bevorderen expliciet onderdeel van de beoordeling.
  - Onderwijs- en examenreglement (OER): de instelling moet in zijn onderwijs- en examenreglement de wijze opnemen waarop studenten met een handicap of chronische ziekte redelijkerwijs in de gelegenheid worden gesteld de tentamens af te leggen.
  - Bindend studieadvies (BSA): de universiteit of hogeschool moet bij het afgeven van een (bindend) studieadvies rekening houden met de persoonlijke omstandigheden van de student (functiebeperking is één van de persoonlijke omstandigheden).
  - Regeling specifieke onderwijsvoorzieningen: studenten die door hun beperkingen specifieke voorzieningen nodig hebben om aan het onderwijs deel te nemen (bijvoorbeeld een doventolk, speciale vervoersvoorziening of braille leesregel), kunnen deze hulpmiddelen aanvragen bij het UWV. Dit is geregeld in het Uitvoeringsbesluit onderwijsvoorzieningen voor jongeren met een handicap, gebaseerd op de Wet overige OCW-subsidies.
  - Medezeggenschap: het is een taak van de universiteitsraad/medezeggenschapsraad om te waken tegen discriminatie, o.a. op grond van functiebeperking.

Figuur 9.21 laat de resultaten zien. Doorgaans is men slecht op de hoogte van voorzieningen. Uitzondering is kennis over de aanvullende beurs. Slechts zeven procent is hiervan *niet* op de hoogte. Ook overige aspecten van studiefinanciering zijn redelijk bekend. Van het profileringsfonds is nagenoeg geen enkele potentiële student op de hoogte. Dit geldt in iets mindere mate ook voor individuele studietoeslag.

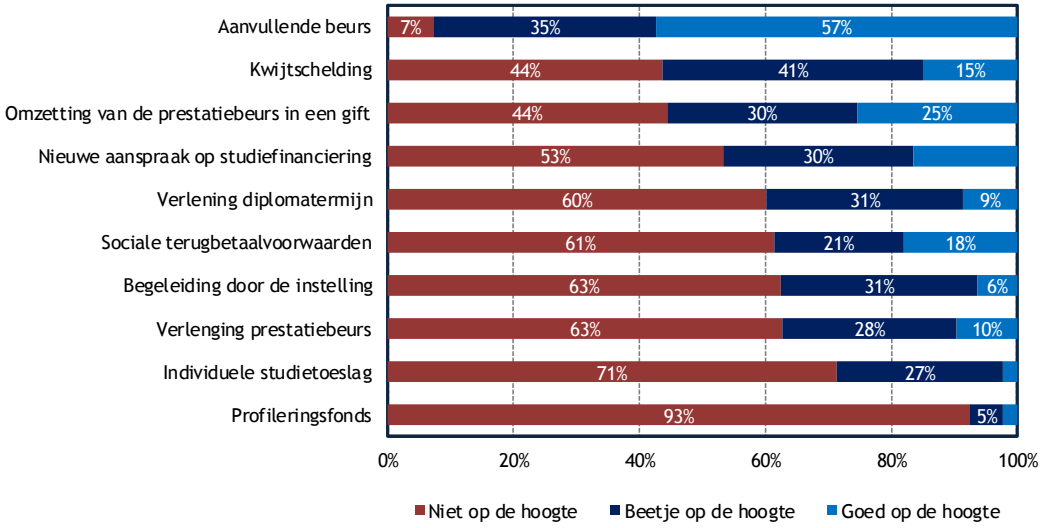

Figuur 9.21: Antwoord op de vraag 'Kan je van de volgende voorzieningen aangeven in hoeverre je er tot nu toe van op de hoogte was?' (alleen studenten zonder doorstroomintentie of met twijfel over doorstuderen)

Uit figuur 9.22 komt naar voren dat (voor jongeren die belemmerd worden door een functiebeperking) met name financiële maatregelen in het kader van studiefinanciering (kwijtschelding schuld, aanvullende beurs, omzetting prestatiebeurs in een gift) de beste motivator zouden zijn om te gaan studeren. De sociale terugbetalingsvoorwaarden, verlening van diplomatermijn en het profileringsfonds zijn in veel mindere mate voorzieningen die studenten kunnen motiveren om te gaan studeren.

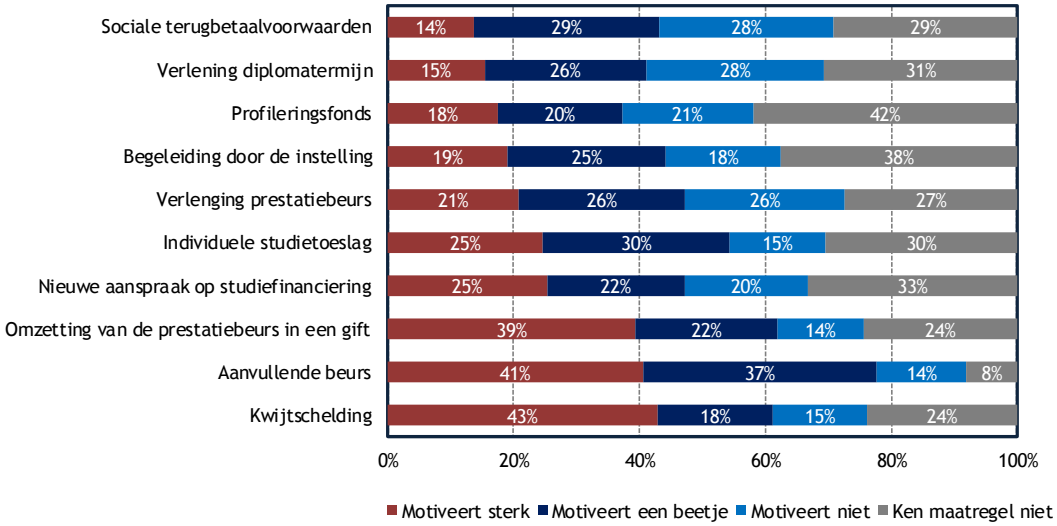

Figuur 9.22: Antwoord op de vraag 'Kan je van deze voorzieningen aangeven in hoeverre deze je zouden helpen of motiveren om toch te gaan studeren in het hoger onderwijs?' (alleen studenten zonder doorstroomintentie of met twijfel over doorstuderen)

In een open vraag is aan de respondenten gevraagd wat hen over de streep zou trekken om toch te gaan studeren. Deze spontane antwoorden zijn inhoudelijk geanalyseerd. Hieruit komt naar voren dat voor 35 procent, zowel bij de groep die twijfelt (35%) als bij de groep die zeker niet gaat studeren (37%), aspecten die te maken hebben met het niet willen lenen, studiefinanciering en kosten het belangrijkst zijn in de overweging die men heeft gemaakt. Overigens blijkt uit een vergelijking van de leenaversie van studenten met en zonder functiebeperking, dat deze niet van elkaar verschillen. De leenaversie onder degene die willen gaan studeren is lager dan voor de overige groepen; dit is niet anders voor jongeren met en zonder functiebeperking. Bij beide groepen, maar met name bij de twijfelende groep (23%), speelt bovendien dat men niet weet wat te gaan studeren (17%). In de groep die afziet van een studie in het hoger onderwijs speelt het keuzeprobleem minder een rol (11%). Daarnaast noemen jongeren baanperspectieven als een belangrijke bepalende factor (10%). In deze groep geeft ook 30 procent aan dat niets hen zou kunnen overhalen om te gaan studeren. Tot slot spelen aspecten die te maken hebben met de functiebeperking een rol (10% van de twijfelaars en 8% van degenen die afzien van studeren noemen dit). Goede voorzieningen en goede begeleiding zouden het verschil kunnen maken bij zeven procent (6% van de twijfelaars en bij 8% van degenen die hebben besloten niet te gaan studeren).

Aan jongeren die zeker gaan studeren in het hoger onderwijs is gevraagd welke van deze aspecten hen hebben gemotiveerd (figuur 9.23). Dan zien we dat (aspecten die een grote of enigszins een rol speelden opgeteld) vooral sociale terugbetaalvoorwaarden, de aanvullende beurs, nieuwe aanspraak op studiefinanciering, begeleiding door de instelling en kwijtschelding van een deel van de schuld een rol hebben gespeeld bij de keuze van studenten die belemmerd worden door een beperking om de studieloopbaan voort te zetten in het hoger onderwijs. Ook hier speelde het profileringsfonds niet of nauwelijks een rol.

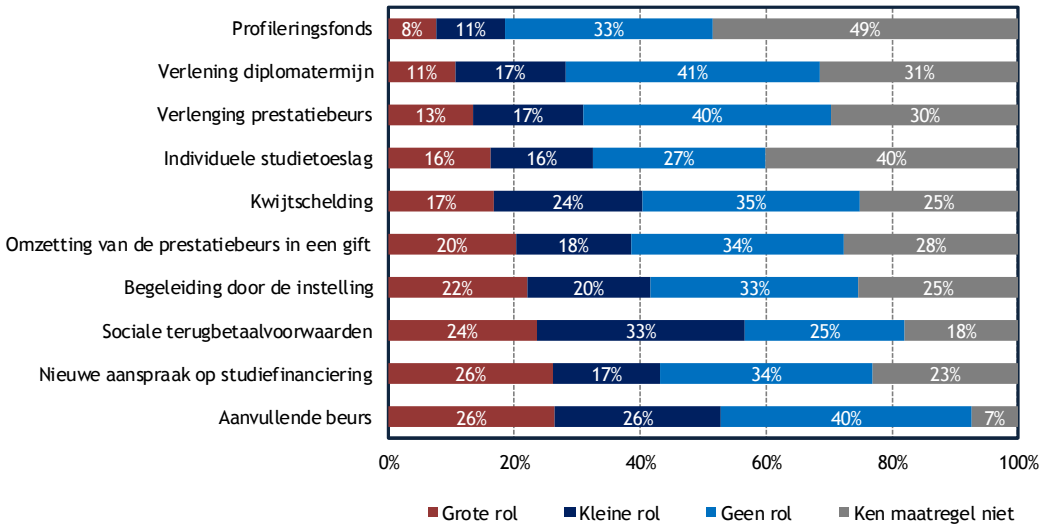

Figuur 9.23: Antwoord op de vraag 'Kan je van de volgende voorzieningen aangeven of deze een rol spelen in jouw keuze om een studie aan een hogeschool of universiteit te gaan volgen?' (alleen studenten met doorstroomintentie die belemmerd worden door een functiebeperking)

Figuur 9.24 toont het percentage dat contact heeft gehad over beschikbare ondersteuning voor studenten met een functiebeperking. Twee van de drie jongeren met een functiebeperking hebben *geen* contact opgenomen over ondersteuning of wisten niet dat ondersteuning mogelijk was, los van hun doorstroomintentie. Over het algemeen heeft een groot aandeel (35%) studenten met een functiebeperking *geen* contact gehad met (onderwijs)instellingen over beschikbare ondersteuning bij het studeren tegen een kleiner aandeel (13%) dat *wel* contact heeft opgenomen. Er zijn geen noemenswaardige verschillen als we kijken naar de doorstoomintentie. De rest heeft (nog) geen contact opgenomen (21%) of wist niet dat er contact mogelijk was (31%).

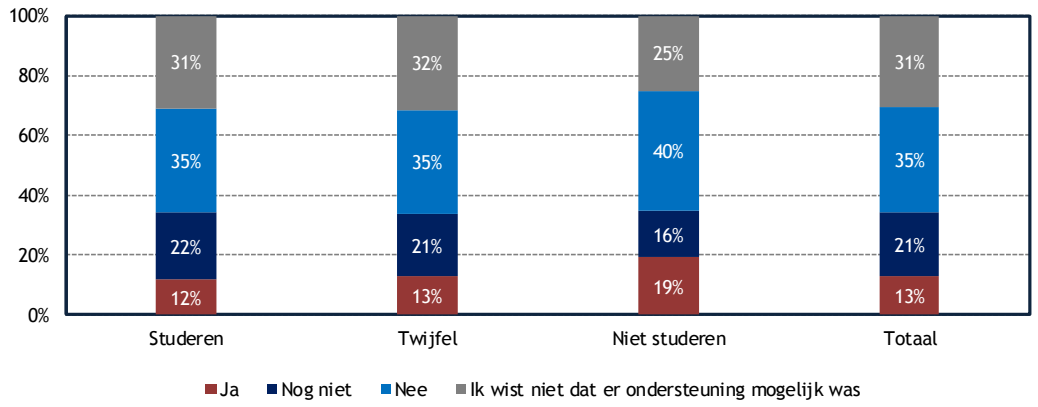

Figuur 9.24: Percentage jongeren dat dat contact heeft gehad over beschikbare ondersteuning (alleen degenen die daadwerkelijk belemmering ervaren als gevolg van een functiebeperking)

Jongeren met dyslexie (ook dyscalculie en overige taalstoornissen) hebben het vaakst contact opgenomen om te informeren naar ondersteuningsmogelijkheden (figuur 9.25). Uit nadere analyses blijkt bovendien dat naarmate men meer kennis heeft over ondersteuningsmogelijkheden er ook vaker contact wordt gezocht. Met uitzondering van de groep die niet wist dat er ondersteuning mogelijk was, geldt voor de drie andere groepen (ja, nog niet, nee) dat degenen met verklaring voor hun functiebeperking meer op de hoogte waren van ondersteuningsmogelijkheden en ook vaker contact hebben gezocht dan degenen zonder officiële verklaring voor hun functiebeperking.

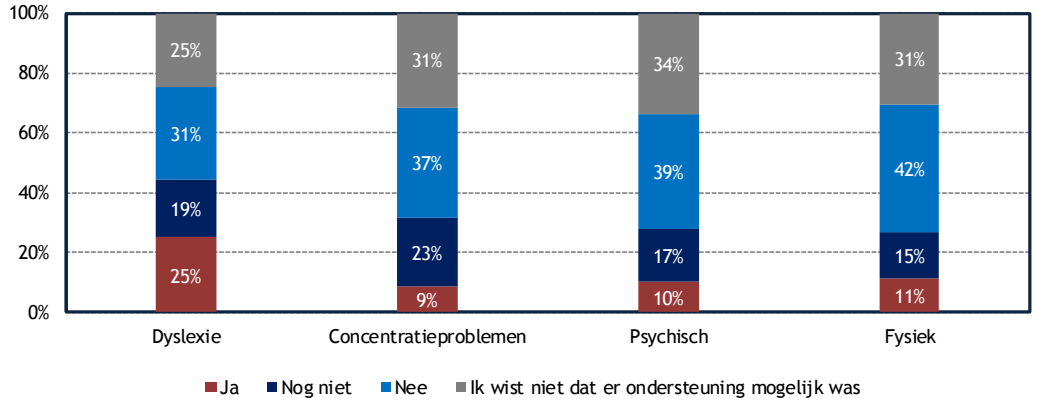

Figuur 9.25: Percentage jongeren dat dat contact heeft gehad over beschikbare ondersteuning naar type beperking (alleen degenen die daadwerkelijk belemmering ervaren als gevolg van een functiebeperking)

Een gebrek aan kennis over voorzieningen hangt samen met het al dan niet opnemen van contact hierover. Respondenten die geen contact hebben opgenomen of niet wisten dat er ondersteuning mogelijk was, kampen met een duidelijk gebrek aan kennis. Figuur 9.26 laat zien dat van hen respectievelijk 85 procent en 96 procent een gebrek aan kennis heeft over voorzieningen. Ter vergelijking: in de groep die wel contact heeft gezocht, heeft 43 procent weinig kennis.

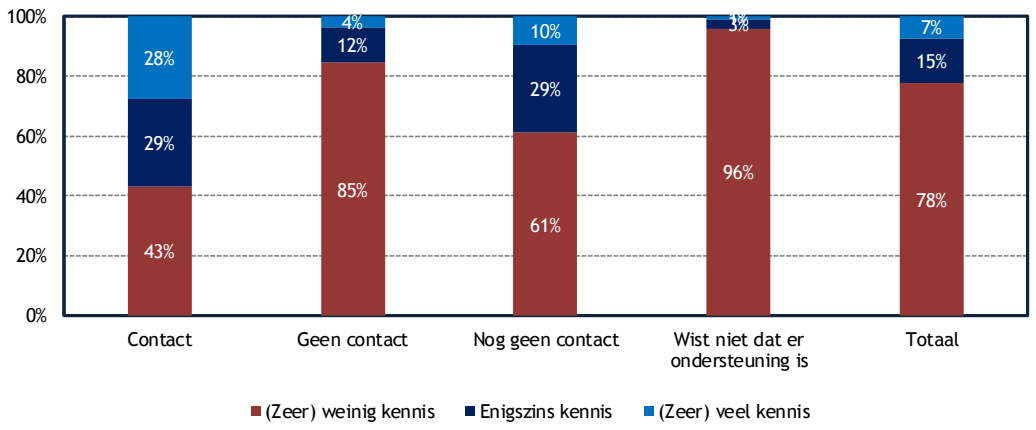

Figuur 9.26: Relatie tussen het kennisniveau over voorzieningen en contact hierover met opleidingen of onderwijsinstellingen (studenten die belemmerd worden door een functiebeperking, ongeacht hun doorstroomintentie)

In hoeverre jongeren personen of instanties gesproken hebben over hun twijfels en in hoeverre men hulp heeft gehad van school hierbij is weergegeven in figuur 9.27. Het betreft hier alleen de jongeren die twijfelen over doorstroom naar het hoger onderwijs. Omdat het om kleine aantallen gaat, zijn alleen de percentages van de totale groep weergegeven. Meer dan de helft sprak met iemand over hun twijfels; 30 procent had dat wel gewild, maar heeft geen gesprekken gevoerd hier over. De gesprekken die zijn gevoerd, zo bleek uit de antwoorden op een open vraag, hadden in bijna de helft van de gevallen betrekking op de directe omgeving (ouders, partner, vrienden, familie). In 20 procent van de gevallen zijn de twijfels breed besproken (zowel in de directe omgeving als op school). Bij de overige groep (32%) betrof het gesprekken op school of met hulpverlenende instanties. Uit figuur 9.27 zien we ook dat een op de drie twijfelaars (38%) hulp heeft gehad van school bij de beslissing om te gaan studeren aan een hogeschool of universiteit. Opvallend is dat voor bijna de helft hulp wel gewenst is, maar dat men deze niet heeft gekregen.

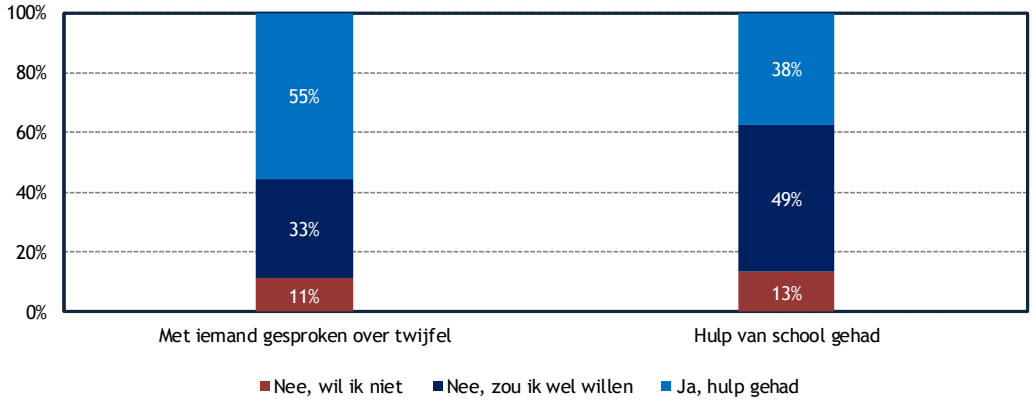

Figuur 9.27: Percentage jongeren dat met iemand gesproken heeft over twijfels ten aanzien van doorstuderen en percentage jongeren dat hulp heeft gehad bij de beslissing over wel of niet studeren (alleen twijfelende jongeren die belemmering ervaren als gevolg van een functiebeperking)

9.11 Samenvatting

Dit hoofdstuk doet verslag van een onderzoek naar de intentie om door te stromen van mbo, havo en vwo naar het hoger onderwijs in het algemeen en naar numerusfixusopleidingen in het bijzonder. In het laatste geval zullen deze studenten in het voorjaar van 2017 een decentrale selectieprocedure moeten doorlopen. Met ingang van het studiejaar 2017-2018 worden nieuwe studenten niet meer toegelaten met een systeem van gewogen loting maar door middel van een selectie die door de opleiding wordt uitgevoerd. Dit onderzoek volgt dit proces van de intentie tot deelname aan deze decentrale selectie tot de selectieprocedure, de uitkomst ervan en het accepteren van de plaatsing. In de periode december 2016-januari 2017 is een vragenlijst uitgezet onder een grote groep mbo-studenten en scholieren die deel uitmaken van een panel van jongeren dat ResearchNed beheert. In totaal hebben ruim 2.900 jongeren die in het laatste jaar van mbo, havo of vwo zitten de vragenlijst ingevuld. Ruim 72 procent was afkomstig uit het mbo, twaalf procent uit het havo en zestien procent uit het vwo. Alle gegevens zijn gewogen voor steekproefafwijkingen.

Aan de hand van de geformuleerde onderzoeksvragen worden in deze samenvatting de belangrijkste resultaten kort beschreven.

Zijn aspirant-studenten goed op de hoogte van de mogelijkheden van het studievoorschot (studielening, ov-kaart, aanvullende beurs, mogelijkheid verlenging prestatiebeurs bij vertraging als gevolg van een functiebeperking, aflossingsmogelijkheden e.d.)?

De meeste kennis hebben de jongeren over de ov-kaart. Ruim twee derde van de scholieren geeft aan dat zij hier veel tot zeer veel kennis van hebben. De kennis over leningen, aanvullende beurs en aflossingsmogelijkheden is minder aanwezig (tussen 20% en 30% heeft hierover veel kennis). Bij jongeren uit eerstegeneratiegezinnen is de kennis over de aanvullende beurs beter dan bij jongeren met hoger opgeleide ouders. Ook de houding tegenover lenen is onderzocht. Hieruit komt naar voren dat van de mbo-studenten meer dan de helft weerstand heeft tegen het afsluiten van een studielening. Ter vergelijking: bij vwo-scholieren heeft 27 procent een aversie tegen lenen. De leenaversie is hoger bij jongeren uit eerstegeneratiegezinnen en is minder naarmate de kennis over aflossingsmogelijkheden beter is.

Hoeveel aspirant-studenten overwegen om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs?

Van de totale groep heeft 70 procent de intentie om door te studeren in het hoger onderwijs. Dit percentage ligt ongeveer gelijk voor havo- en vwo-scholieren (bijna 90%) en ligt veel lager voor mbo-studenten (47%).

Jongeren met hoger opgeleide ouders zijn eerder geneigd om door te stromen dan jongeren uit eerstegeneratiegezinnen. Daarnaast hebben jongeren die bij schoolactiviteiten hinder ervaren van een functiebeperking minder de intentie om na het behalen van hun diploma door te stromen naar het hoger onderwijs. Wat verder opvalt is dat weerstanden tegen lenen belemmerend werken als het gaat om de intentie om de schoolloopbaan te vervolgen in het hoger onderwijs.

Omdat de doorstroomintentie van mbo-studenten afwijkt van die van havo- en vwo-scholieren, zijn daarnaast separaat multivariate analyses uitgevoerd op de groep mbo-studenten. Daaruit komt naar voren dat van alle achtergrondkenmerken de leenaversie het sterkste effect laat zien. Een voorbeeld: van mbo-studenten met weinig tot geen leenaversie is 66 procent van plan om door te stromen naar het hbo; van mbo-studenten met veel leenaversie is dit 38 procent. Naast leenaversie speelt het opleidingsniveau van de ouders een belangrijke rol (de doorstroomintentie is 54% bij hoger opgeleide ouders en 45% bij laagopgeleide ouders). Leenaversie hangt, zoals gezegd, samen met de kennis over aflossingsmogelijkheden en is groter bij mbo-studenten en bij jongeren uit eerstegeneratiegezinnen. Waardoor leenaversie verder bepaald wordt en wat de rol van het milieu van herkomst en de sociale omgeving hierbij is, is niet uit dit onderzoek af te leiden en vergt een nadere verkenning.

Welke motieven geven aspirant-studenten aan om wel of niet door te stromen naar het hoger onderwijs en verschillen deze motieven naar achtergrondkenmerken?

Verreweg de meeste motieven die de jongeren hebben om door te stromen hebben te maken met interesse voor de opleiding en motivatie om te studeren, en met het beroep en de financiële perspectieven. Motieven die te maken hebben met het beroep en financiële perspectieven wegen voor mbo-studenten zwaarder dan voor de havo- en vwo-scholieren, meer voor jongeren met laagopgeleide ouders, meer voor mannen dan voor vrouwen en minder voor jongeren die belemmerd worden door een functiebeperking. Jongeren die door willen stromen en die weerstand voelen tegen lenen, kenmerken zich in hun motieven eveneens door een accent op beroep en financiële perspectieven. Opteert men voor een numerusfixusopleiding, dan prevaleren inhoudelijke motieven.

De belangrijkste redenen om niet te kiezen voor een opleiding in het hoger onderwijs is het feit dat men moet gaan lenen (en de voorwaarden voor een studielening). Daarnaast spelen ook het willen gaan werken en de duur van de studie een rol. Uit de open antwoorden kwam verder nog naar voren dat jongeren vaak kampen met problemen om een opleiding te kiezen. Respondenten met een functiebeperking laten geen andere antwoorden zien dan andere respondenten. Voor mbo-studenten springen er twee argumenten uit: zij zien meer dan anderen op tegen financiële verplichtingen die zij moeten aangaan (kosten, leningen) en ze geven vaker aan te willen werken. De mate waarin men zich laat weerhouden door deze financiële argumenten is sterker voor jongeren uit eerstegeneratiegezinnen.

Hoeveel aspirant-studenten overwegen om een numerusfixusopleiding te volgen?

Ongeveer de helft van de aspirant-studenten die willen doorstromen naar het hoger onderwijs heeft belangstelling voor een numerusfixusopleiding. Dit is iets meer dan de aanmeldingen die dit voorjaar via Studielink zijn gedaan: per 15 januari meldden zich bijna 50.000 nieuwe studenten aan voor een numerusfixusopleiding (ruim 40% van de instroom).

De belangstelling voor een numerusfixusopleiding is het hoogst bij vwo-scholieren (54%) en het laagst bij mbo-studenten (45%). De belangstelling voor een numerusfixusopleiding is groter bij vrouwen (55%) dan bij mannen (40%). Ook zijn er significante verschillen in de intentie om een numerusfixusopleiding te gaan volgen tussen respondenten met laagopgeleide ouders en studenten met hoger opgeleide ouders. In de eerste groep heeft van degenen die een studie in het hoger onderwijs willen gaan doen 45 procent belangstelling voor een numerusfixusopleiding tegenover 52 procent bij de jongeren met hoger opgeleide ouders.

Welke motieven geven aspirant-studenten aan om wel of niet te kiezen voor een numerusfixusopleiding en verschillen deze motieven naar achtergrondkenmerken?

Studenten kiezen vooral voor een numerusfixusopleiding omdat zij denken een goede kans te maken bij de selectie (tussen de 50% en 65% van de respondenten hebben antwoorden gegeven die hiermee te maken hebben). Daarnaast speelt het feit dat men denk dat deze opleidingen meer gemotiveerder studenten aantrekken een rol. Voor vier op de tien studiekiezers met belangstelling voor een numerusfixusopleiding speelt dat zij niet speciaal hiernaar gekeken hebben, maar dat dit berust op toeval.

Het gedrag van mannen en vrouwen ten aanzien van de aanmelding voor opleidingen die een selectie toepassen, verschilt op een aantal punten. Mannen zijn zelfverzekerder over hun kansen; vrouwen bereiden zich naar eigen zeggen beter voor. Mannen hechten meer belang aan de status en baankansen van deze opleidingen. Jongeren die belemmerd worden door een functiebeperking hebben vaker twijfels over het succesvol kunnen doorlopen van de selectieprocedure.

Dat men niet kiest voor een numerusfixusopleiding is voor 28 procent van de scholieren toeval. Ook wil een op de vijf jongeren hun energie liever steken in het behalen van het diploma. Vrouwen laten zich meer dan mannen weerhouden omdat ze twijfelen aan het succesvol kunnen doorlopen van de selectieprocedure.

Twijfels over een succesvol selectietraject spelen veel minder vaak als men zelf aangeeft bovengemiddelde schoolresultaten te behalen. Voor jongeren die last hebben van een functiebeperking spelen alle redenen die genoemd zijn een grotere rol. Zij laten zich meer dan anderen weerhouden van het kiezen van een numerusfixusopleiding omdat zij twijfels hebben over de haalbaarheid en opzien tegen de inspanningen die zij hiervoor moeten verrichten.

Welke bezigheden hebben gediplomeerde scholieren en mbo-studenten die niet doorstromen naar het hoger onderwijs na het behalen van hun diploma?

Mbo-studenten die afzien van een studie in het hoger onderwijs geven in groten getale aan dat zij gaan werken (ruim 60%). Belangstelling voor een tussenjaar is er bij zeven van de tien vwo-scholieren die niet (direct) doorstromen naar het hoger onderwijs en bij de helft van de havo-scholieren. Havo-scholieren wijken ook vaker dan vwo-scholieren of mbo-studenten uit naar een opleiding buiten het hoger onderwijs.

In welke mate hebben aspirant-studenten kennis over voorzieningen voor studenten met een functiebeperking en in hoeverre heeft men contact opgenomen over de mogelijkheden die de instelling kan bieden voor studeren met een functiebeperking?

In dit hoofdstuk over doorstroom en doorstroomintentie is ook de focus gelegd op jongeren met een functiebeperking. Binnen de groep die een beperking heeft, is alleen gekeken naar degenen die belemmeringen ervaren als gevolg van de beperking. Er zijn twee deelonderzoeken uitgevoerd: in het eerste deelonderzoek is met name gekeken naar de intentie om door te stromen naar het hoger onderwijs en naar een numerusfixusopleiding. In het tweede deelonderzoek, dat specifiek is uitgevoerd onder de jongeren die belemmerd worden als gevolg van een beperking, is nader ingegaan op de kennis over voorzieningen en de mate waarin voorzieningen zouden kunnen helpen bij het volgen van een opleiding in het hoger onderwijs.

Allereerst is uit analyses gebleken dat de intentie om door te stromen naar het hoger onderwijs niet verschilt voor studenten met en zonder functiebeperking. Slechts een klein deel ziet af van een studie in het hoger onderwijs vanwege de beperking: voor tien procent van de jongeren die kampen met een beperking speelde de beperking een grote rol; voor 58 procent speelde beperking geen rol. Voor 30 procent speelde de beperking een kleinere rol. Open antwoorden naar wat deze groep over de streep zou kunnen helpen, laten zien dat in een van de tien gevallen studenten spontaan hun beperking noemen; zeven procent zegt dat goede voorzieningen zouden helpen. De grootste weerstand wordt veroorzaakt door financiële argumenten, studiefinanciering en leenangst. Deze weerstanden zijn niet anders voor studenten met en zonder functiebeperking.

De kennis over voorzieningen voor studenten met een beperking is onder de maat. Spontaan kan slechts een enkeling een voorziening noemen. Degene die iets weten van voorzieningen, melden maatregelen in studiefinanciering en extra begeleiding door de instelling. De belangrijkste informatiebronnen die men zou raadplegen voor hulp zijn de schooldecaan, DUO en de hogeronderwijsinstelling. Andere instanties, zoals Nibud en de overheidswebsites ‘studiekeuze123’ en ‘startstuderen’ worden bijna niet aangekruist. Met uitzondering van kennis over de aanvullende beurs, kunnen we verder concluderen dat jongeren die kampen met een functiebeperking en niet gaan studeren of hierover twijfelen, slecht op de hoogte zijn van voorzieningen. Met nam het profileringsfonds is onbekend. Studiekiezers zelf geven aan dat vooral financiële maatregelen (kwijtschelding van schulden of aanvullende beurs) hen zouden kunnen motiveren om wel te gaan studeren; 30 procent geeft aan dat niets hen over de streep had kunnen trekken. In de groep studenten met een functiebeperking die wel de intentie heeft om te gaan studeren, zien we eveneens dat, naast begeleiding die geboden wordt, voorwaarden van studiefinanciering (sociale terugbetaalvoorwaarden, aanvullende beurs, kwijtschelding e.d.) een positieve rol speelden bij de keuze om wel te gaan studeren. Jongeren met een functiebeperking hebben niet meer leenaversie dan jongeren zonder functiebeperking. Over de gehele linie is de leenaversie minder aanwezig bij degenen die de intentie hebben om te gaan studeren.

De voorlichting over studeren met een functiebeperking kan verbeterd worden. Twee van de drie jongeren met een functiebeperking, ongeacht of ze wel of niet de intentie hadden om door te studeren, namen *geen* contact op met de onderwijsinstelling over voorzieningen of wisten überhaupt niet dat er voorzieningen worden aangeboden. Slechts dertien procent van jongeren met een functiebeperking heeft *wel* contact gehad met een onderwijsinstelling over voorzieningen. Het opnemen van contact en het hebben van kennis, hangen duidelijk met elkaar samen. Jongeren met dyslexie zochten het vaakst contact. Ook is vaker contact gezocht door degenen die een officiële verklaring of diagnose hebben voor hun beperking.

Hebben jongeren die twijfelen over doorstroom hun twijfels besproken? Ruim de helft bracht hun aarzelingen ter sprake, in de meeste gevallen bij mensen uit de directe omgeving. Een op de drie studenten besprak het op school. Meer dan de helft van de twijfelaars had van school hulp gewenst bij hun overwegingen, maar kreeg deze hulp niet.

Overzicht van tabellen en figuren

Tabel 3.1: Bachelor diplomacohorten voltijd (bron: 1cHO 2006-2016) 53
Tabel 4.1: Aantal records (eerstejaars voltijd bachelors) verwerkt in de Studentenmonitor - ongewogen . 63
Tabel 4.2: Aantal records (voltijd) verwerkt in de Startmonitor - ongewogen 64
Tabel 5.1: Aantal records gebruikt voor uitvalanalyse (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) 78
Tabel 6.1: Aantal en aandeel tweede bachelors (volgtijdelijk) en sector tweede bachelor ten opzichte van alle ingeschreven bachelors excl. gelijktijdige tweede studie (bron: 1cHO 2006-2016) 99
Tabel 6.2: Aantal en aandeel tweede masters (volgtijdelijk) en sector tweede master ten opzichte van alle ingeschreven masters excl. gelijktijdige tweede studie (bron: 1cHO 2006-2016) 100
Tabel 6.3: Instellingscollegegeld (voltijd) hbo en wo 2016-2017 totalen naar type hoger onderwijs 102
Tabel 6.4: Instellingscollegegelden (voltijd) hbo 2016-2017 naar sector: het aantal opleidingen waarop de cijfers zijn gebaseerd, minimale, gemiddelde en maximale waarden én het aantal opleidingen waar het maximale bedrag gehanteerd wordt (bron: websites) 104
Tabel 6.5: Instellingscollegegelden (voltijd) wo 2016-2017 naar sector: het aantal opleidingen waarop de cijfers zijn gebaseerd, minimale, gemiddelde en maximale waarden én het aantal opleidingen waar het maximale bedrag gehanteerd wordt (bron: websites) 104
Tabel 7.1: Ongewogen steekproefaantallen Studentenmonitor Hoger Onderwijs 107
Tabel 7.2: Ongewogen steekproefaantallen Nationale Studentenenquête 107
Tabel 8.1: Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016); studenten die geen studiefinancieringsproduct afnemen 135
Tabel 8.2: Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016); studenten met studievoorschot 135
Tabel 8.3: Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016); studenten in de nominale fase (met basisbeurs) 136
Tabel 8.4: Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016); studenten in de leenfase (geen basisbeurs) 136
Tabel 8.5: Aantallen records gebruikt voor analyses studiefinanciering (Studentenmonitor) – ongewogen 137
Tabel 8.6: Type studiefinanciering in Studentenmonitor 2015-2016 137
Tabel 9.1: Verdeling van de respondentgroep naar achtergrondkenmerken 168
Tabel 9.2: De relatie tussen leenaversie en achtergrondkenmerken, kennis over lenen en aflossingsmogelijkheden (regressieanalyse) 170
Tabel 9.3: De invloed van achtergrondkenmerken voor de kans op doorstroom van mbo naar hbo (logistische regressie) 173
Tabel 9.4: (Hoofd)motieven van mbo-studenten om te studeren in het hoger onderwijs: analyse van open antwoorden (groepen: doorstuderen en twijfel) 176
Tabel 9.5: (Hoofd)motieven van mbo-studenten om niet te studeren in het hoger onderwijs: analyse van open antwoorden 179
Tabel 9.6: Het overwegen van een numerusfixusopleiding naar onderwijsniveau 182

Figuur 1.1: Stroomschema collegegeld tweede studies 16
Figuur 2.1: Omvang diplomacohorten en directe doorstroom havo/vwo/mbo (aantallen) vanaf eindexamenjaar 2006-2007 (bron: DUO stroomdata) 31
Figuur 2.2: Directe doorstroom vanuit havo/vwo/mbo naar het ho t.o.v. alle gediplomeerden (bron: DUO stroomdata) 32
Figuur 2.3: Gediplomeerden vwo (%) die direct zijn doorgestroomd naar hbo of wo t.o.v. alle gediplomeerden (bron: DUO stroomdata) 32
Figuur 2.4: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die direct en indirect zijn ingestroomd in het hoger onderwijs t.o.v. alle gediplomeerden (bron: DUO stroomdata) 33
Figuur 2.5: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die na één jaar zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs eindexamenjaar t.o.v. alle gediplomeerden (bron: DUO stroomdata) 33

Figuur 2.6: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die direct zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs naar geslacht t.o.v. gediplomeerden (bron: DUO stroomdata) 34
Figuur 2.7: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die direct zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs naar migratieachtergrond t.o.v. gediplomeerden (bron: DUO stroomdata) 34
Figuur 2.8: Bètarendement: gediplomeerden met bètaprofiel die kiezen voor een bètastudie (directe doorstroom) naar geslacht t.o.v. alle gediplomeerden met bètaprofiel die naar het ho gaan (bron: DUO stroomdata) 35
Figuur 2.9: Instroom in de bachelor (absolute aantallen, eerstejaars hoger onderwijs, voltijd, deeltijd en duaal, excl. associate degrees) (bron: 1cHO 2006-2016) 35
Figuur 2.10: Instroom (absolute aantallen) in deeltijdopleidingen en/of studenten ouder dan 30 (excl. februari-instroom; alleen hoofdinschrijvingen ho) (bron: 1cHO 2006-2016) 36
Figuur 2.11: Instroom in associate degrees (absolute aantallen) opleidingsvorm (betreft alleen nieuwe instroom in het hoger onderwijs, incl. februari-instroom((bron: 1cHO 2006-2016) 36
Figuur 2.12: Verdeling van de instroom in de voltijd bachelor naar geslacht (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2016) 37
Figuur 2.13: Verdeling van de instroom in de voltijd hbo-bachelor naar leeftijd (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2016) 37
Figuur 2.14: Verdeling van de instroom in de voltijd wo-bachelor naar leeftijd (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2016) 38
Figuur 2.15: Verdeling van de instroom in de voltijd hbo-bachelor naar vooropleiding (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2016) 38
Figuur 2.16: Verdeling van de instroom in de voltijd wo-bachelor naar vooropleiding vóór het ho (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2015) 39
Figuur 2.17: Percentage studenten met een migratieachtergrond in nieuwe voltijd bachelorinstroom (bron: 1cHO 2006-2016) 39
Figuur 2.18: Verdeling van de instroom in associate degrees naar geslacht (bron: 1cHO 2006-2016) 40
Figuur 2.19: Gemiddelde leeftijd van instroom in associate degrees (bron: 1cHO 2006-2016) 40
Figuur 2.20: Verdeling van de instroom in associate degrees naar vooropleiding (bron: 1cHO 2006-2016) ... 40
Figuur 2.21: Verdeling van de voltijd instroom in het hbo naar sector (%) (bron: 1cHO 2006-2016) 41
Figuur 2.22: Verdeling van de voltijd instroom in het wo naar sector (%) (bron: 1cHO 2006-2016) 41
Figuur 2.23: Ontwikkeling van de voltijd bachelorinstroom in de pabo naar vooropleiding (absolute aantallen) (bron: 1cHO 2006-2016) 42
Figuur 2.24: Ontwikkeling van de voltijd bachelorinstroom in de pabo naar geslacht (absolute aantallen) (bron: 1cHO 2006-2016) 42
Figuur 2.25: Gemiddelde havo en vwo-eindexamencijfers van de voltijd bachelorinstroom in de pabo (bron: 1cHO 2006-2016) 43
Figuur 2.26: Percentage bètadeelname (voltijd) naar geslacht (% t.o.v. totale instroom) (bron: 1cHO 2006-2016) 43
Figuur 2.27: Gemiddelde vo-eindexamencijfers van de voltijd bachelorinstroom uit het vwo naar soort ho en geslacht (bron: 1cHO 2006-2016) 44
Figuur 2.28: Aandeel buitenlandse studenten (instroom) voltijd bachelor (%) (bron: 1cHO 2006-2016) 44
Figuur 2.29: Aandeel buitenlandse studenten (instroom) voltijd bachelor (%) naar EER-regio (bron: 1cHO 2006-2016) 45
Figuur 2.30: Instroom van studenten (voltijd en deeltijd) met mbo en havo in het wo na één jaar hbo (naar instroomjaar in het wo) (absolute aantallen) (bron: 1cHO 2006-2016) 45
Figuur 2.31: Percentage eerstejaars hoger onderwijs dat aan het begin van het eerste studiejaar thuis woont (bron: Startmonitor 2009-2016) 46
Figuur 2.32: Percentage eerstejaars hoger onderwijs dat in mei van het eerste studiejaar thuis woont (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 46
Figuur 2.33: Belangrijkste reden van eerstejaars om thuis te blijven wonen naar opleidingsniveau ouders (Studentenmonitor 2015-2016) 47
Figuur 2.34: Percentage eerstejaars hoger onderwijs (onderscheiden naar vooropleiding) waarvan beide ouders geen ho-opleiding hebben (bron: Startmonitor 2009-2016 en CBS) 47

Figuur 2.35: Percentage eerstejaars hoger onderwijs met ouders met minder dan een modaal inkomen (bron: Startmonitor 2009-2016) 48
Figuur 2.36: Percentage nieuwe voltijd bachelors met een aanvullende beurs (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO/WSF 2006-2016) 48
Figuur 2.37: Percentage eerstejaars hoger onderwijs met een functiebeperking die hierdoor belemmerd worden bij onderwijsactiviteiten (bron: Studentenmonitor 2010-2016) 49
Figuur 2.38: Percentage eerstejaars hoger onderwijs met een (functie)beperking (bron: Startmonitor 2009-2016) 49
Figuur 3.1: Masterinstroom (excl. postmasters) naar soort hoger onderwijs in absolute aantallen (bron: 1cHO 2006-2016) 54
Figuur 3.2: Masterinstroom in het wo (excl. postmasters) naar soort hoger onderwijs (%) en vooropleiding vóór het hoger onderwijs (bron: 1cHO 2006-2016) 54
Figuur 3.3: Masterinstroom (%, excl. postmasters) in een meerjarige master t.o.v. totale masterinstroom (bron: 1cHO 2006-2016) 55
Figuur 3.4: Belangrijkste redenen van eerstejaars voltijdstudenten aan een éénjarige wo-master om niet te kiezen voor een meerjarige master (Studentenmonitor 2015-2016; n=1.059 en n=729) 55
Figuur 3.5: Instroom in eerstegraads lerarenopleidingen c.q. onderwijsmasters (absolute aantallen) (bron: 1cHO 2006-2016) 56
Figuur 3.6: Instroom in master (%, exclusief postmasters) van buitenlandse studenten ten opzichte van totale masterinstroom (bron: 1cHO 2006-2016) 56
Figuur 3.7: Instroom in master (%, exclusief postmasters) van studenten met een migratieachtergrond ten opzichte van totale masterinstroom (bron: 1cHO 2006-2016) 57
Figuur 3.8: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen (totaal en direct) naar een master naar soort ho bachelor ten opzichte van totale bachelor diplomacohort (bron: 1cHO 2006-2016) 57
Figuur 3.9: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen (direct en indirect) naar een master naar soort ho bachelor: studenten met een Nederlandse achtergrond en studenten met een migratieachtergrond (bron: 1cHO 2006-2016) 58
Figuur 3.10: Herkomst bachelor en bestemming master (bron: 1cHO 2006-2016) 58
Figuur 3.11: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen naar een hbo- of wo-master binnen dezelfde sector ten opzichte van alle doorstroom naar diplomajaar bachelor (bron: 1cHO 2006-2016) ..59
Figuur 3.12: Bachelorgediplomeerden voltijd die (direct) doorstromen naar een meerjarige hbo- of wo-master ten opzichte van alle doorstroom naar diplomajaar bachelor (bron: 1cHO 2006-2016) .59
Figuur 3.13: Bachelorgediplomeerden voltijd die direct doorstromen naar een meerjarige hbo- of wo-master ten opzichte van alle doorstroom naar diplomajaar bachelor naar herkomst (bron: 1cHO 2006-2016) 60
Figuur 3.14: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen naar een researchmaster t.o.v. alle doorstroom naar diplomajaar bachelor (bron: 1cHO 2006-2016) 60
Figuur 3.15: Bachelorgediplomeerden voltijd in bètadomein (%) die doorstromen naar een master in bètadomein naar soort ho in bachelor naar laatste bachelorjaar (bron: 1cHO 2006-2016) 61
Figuur 4.1: Aantal aanmeldingen per student bij Studielink, uiterlijk 1 mei (bron: Startmonitor 2014-2016) 67
Figuur 4.2: Redenen voor meer dan één aanmelding in Studielink (bron: Startmonitor 2014-2016) 67
Figuur 4.3: Percentage eerstejaars dat bewust voor studie koos (gemeten in september) (bron: Startmonitor 2009-2016) 68
Figuur 4.4: Percentage studenten dat een goede binding ervaart met de opleiding (bron: Startmonitor 2009-2016) 68
Figuur 4.5: Percentage studenten dat een goede binding ervaart, naar al dan niet bewuste studiekeuze (bron: Startmonitor 2009-2016) 69
Figuur 4.6: Acht belangrijkste geraadpleegde informatiebronnen bij studiekeuze eerstejaars (bron: Startmonitor 2009-2016) 69
Figuur 4.7: Percentage eerstejaars dat (zeer) tevreden is (score 4 en 5 samengenomen) over studiekeuzeinformatie door vo, ho en overheid (bron: Studentenmonitor 2015-2016) 70

Figuur 4.8: Belangrijkste keuzemotieven: aandeel voor wie de motieven een (grote) rol speelden (bron: Startmonitor 2009-2016) ... 70
Figuur 4.9: Mate waarin eerstejaars baankansen lieten meewegen bij hun studiekeuze naar geslacht (bron: Studentenmonitor 2015) ... 71
Figuur 4.10: Wijze waarop studenten hebben deelgenomen aan studiekeuzecheck-activiteiten (bron: Studentenmonitor 2014-2016) ... 72
Figuur 4.11: Percentage dat vindt dat SKC-/matchingsactiviteiten hebben bijgedragen aan goede studiekeuze (bron: Studentenmonitor 2014-2016) ... 72
Figuur 4.12: Percentage dat vindt dat SKC-/matchingsactiviteiten hebben bijgedragen aan goede studiekeuze, naar type activiteit (bron: Studentenmonitor 2014-2016) ... 73
Figuur 4.13: Uitslag studiekeuzecheck-advies (bron: Startmonitor 2014-2016) ... 73
Figuur 4.14: Percentage studenten dat goede match ervaart, naar uitslag advies studiekeuzecheck (bron: Startmonitor 2014-2016) ... 74
Figuur 4.15: Oordeel over aansluiting van studie met vooropleiding; % (zeer) tevreden: eerstejaars voltijd bachelors (bron: Startmonitor 2009-2015, decembermeting) ... 74
Figuur 5.1: Uitval/switch (%) t.o.v. alle eerstejaars (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 81
Figuur 5.2: Type uitval/switch (%) t.o.v. alle eerstejaars (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 81
Figuur 5.3: Type uitval/switch van vwo-gediplomeerden binnen of tussen hbo en wo (%) t.o.v. alle vwo-uitval/switch (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 82
Figuur 5.4: Uitval/switch onderscheiden naar gemiddeld eindexamencijfers (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 82
Figuur 5.5: Uitval/switch (%): situatie in jaar 2 t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 83
Figuur 5.6: Bestemming van studenten die op t+1 niet meer in het bekostigd ho zijn ingeschreven (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 83
Figuur 5.7: Uitval/switch naar vooropleiding (%) (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 84
Figuur 5.8: Type uitval/switch van hbo-studenten naar vooropleiding (%) t.o.v. alle eerstejaars in het hbo naar bestemming in jaar 2 (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 84
Figuur 5.9: Uitval/switch mbo-hbo bestemming in jaar 2 en sector mbo-diploma (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2008-2015) ... 85
Figuur 5.10: Uitval/switch havo-hbo bestemming in jaar 2 en profiel havodiploma (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2008-2015) ... 85
Figuur 5.11: Uitval/switch vwo-hbo bestemming in jaar 2 en profiel vwo-diploma (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2008-2015) ... 86
Figuur 5.12: Uitval/switch vwo-wo bestemming in jaar 2 en profiel vwo-diploma (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2008-2015) ... 86
Figuur 5.13: Percentage uitval/switch naar geslacht en soort hoger onderwijs (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 87
Figuur 5.14: Percentage uitval/switch naar bètastudies en soort hoger onderwijs (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 87
Figuur 5.15: Bètakeuze in t+1 van uitval/switch uit bètastudies naar soort hoger onderwijs in eerste jaar (%) (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2015) ... 88
Figuur 5.16: Percentage uitval/switch naar opleidingsniveau ouders en soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2009-2015) ... 88
Figuur 5.17: Percentage uitval/switch naar wel/geen aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (bron: 1cHO/WSF 2009-2015) ... 89
Figuur 5.18: Zes belangrijkste redenen van uitval/switch tijdens het eerste studiejaar (bron: Startmonitor 2009-2015) ... 89
Figuur 5.19: Verkeerde studiekeuze als reden voor studieuitval, naar soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2009-2015) ... 90
Figuur 5.20: BSA als reden voor studieuitval, naar soort ho (bron: Startmonitor 2010-2015) ... 90
Figuur 5.21: Percentage eerstejaars dat uitvalt of doorstudeert naar bewuste keuze voor studie (bron: Startmonitor 2009-2015) ... 91

Figuur 5.22: Percentage eerstejaars dat uitvalt of doorstudeert naar het ervaren van een goede match met de opleiding (bron: Startmonitor 2009-2015) 91
Figuur 5.23: Percentage eerstejaars dat deelgenomen heeft aan studiekeuzeactiviteiten, naar studieuitval of switch (bron: Startmonitor 2015)....92
Figuur 5.24: Studiekeuzeadvies naar studieuitval of switch (bron: Startmonitor 2015-2016) 92
Figuur 6.1: Aantal studenten (bachelor en master) dat een tweede studie volgt (totaal) (bron: 1cHO 2006-2016)....97
Figuur 6.2: Aandeel studenten (bachelor en master) dat een tweede studie volgt (totaal) t.o.v. de studentenpopulatie (bron: 1cHO 2006-2016)....97
Figuur 6.3: Aantal studenten (bachelor en master) dat een tweede studie is gestart na afronding van de eerste studie (volgtijdelijk) (bron: 1cHO 2006-2016) 98
Figuur 6.4: Aandeel studenten (bachelor en master) dat een tweede studie is gestart na afronding van de eerste studie (volgtijdelijk) t.o.v. de studentenpopulatie (bron: 1cHO 2006-2016) 98
Figuur 6.5: Aantal studenten met een tweede bachelor (volgtijdelijk) naar type overgang (bron: 1cHO 2006-2016) 99
Figuur 6.6: Instellingscollegegelden hbo 2016-2017 naar sector, minimale, gemiddelde en maximale (bron: websites)....102
Figuur 6.7: Instellingscollegegelden wo 2016-2017 naar sector, minimale, gemiddelde en maximale (bron: websites)....103
Figuur 7.1: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand (bron: Studentenmonitor 2013-2016)....109
Figuur 7.2: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand dat hierop aangesproken wordt (bron: Studentenmonitor 2013-2016) 109
Figuur 7.3: De ontwikkeling van bachelorrendementen in het hbo na 5 jaar (nominaal + 1) instroomcohorten 2002 t/m 2009 (bron: website Vereniging Hogescholen) 110
Figuur 7.4: De ontwikkeling van bachelorrendementen in het wo na 4 jaar (nominaal + 1) instroomcohorten 2002 t/m 2012 (bron: VSNU) 110
Figuur 7.5: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) (bron: Studentenmonitor 2011-2016)....111
Figuur 7.6: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar wel/geen last van functiebeperking (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 111
Figuur 7.7: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar herkomst(bron: Studentenmonitor 2011-2016) 112
Figuur 7.8: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar geslacht (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 112
Figuur 7.9: Studievoortgang van voltijd hbo-bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar vooropleiding (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 113
Figuur 7.10: Studievoortgang ten opzichte van programma: eigen inschatting student (bron: Studentenmonitor 2015-2016)....113
Figuur 7.11: Studievoortgang ten opzichte van eigen ambities: eigen inschatting student (bron: Studentenmonitor 2015-2016)....114
Figuur 7.12: Percentage voltijd bachelorstudenten met meer dan gemiddelde inzet (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 114
Figuur 7.13: Percentage voltijd bachelorstudenten met meer dan gemiddelde motivatie (bron: Studentenmonitor 2011-2016)....115
Figuur 7.14: Percentage voltijd bachelorstudenten en mate van motivatie (bron: Studentenmonitor 2011-2016)....115
Figuur 7.15: Tijdbesteding aan studie in uren per week van voltijd bachelorstudenten: alleen studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 116
Figuur 7.16: Tijdbesteding hbo-voltijdbachelors: contacturen en zelfstudie (uren p.w.): studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (bron: Studentenmonitor 2011-2016)..... 116
Figuur 7.17: Tijdbesteding wo voltijd bachelors: contacturen en zelfstudie (uren p.w.): studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (bron: Studentenmonitor 2011-2016)..... 117

Figuur 7.18: Uren contacttijd per week van eerstejaars voltijd bachelorstudenten (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 117
Figuur 7.19: Percentage eerstejaars voltijd bachelorstudenten dat meer dan twaalf uur contacttijd volgt (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 118
Figuur 7.20: Percentage voltijd bachelorstudenten met betaald werk (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 118
Figuur 7.21: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week: voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 119
Figuur 7.22: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week naar sector: voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor 2016) 119
Figuur 7.23: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week (gerubriceerd): voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 120
Figuur 7.24: Invloed baan op studie naar aantal uren werken per week van voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 120
Figuur 7.25: Studievoortgang (100=nominaal) van voltijd bachelorstudenten naar aantal uren werken per week (bron: Studentenmonitor 2015-2016) 121
Figuur 7.26: Percentage eerstejaars voor wie genoemde redenen om te werken belangrijk zijn (bron: Studentenmonitor 2013-2016) 121
Figuur 7.27: Oordeel over de opleiding; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE 2010-2016) 122
Figuur 7.28: Oordeel over de inhoud van de opleiding; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE 2010-2016) 122
Figuur 7.29: Oordeel over docenten; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE 2010-2016) 122
Figuur 7.30: Het oordeel over de studiebegeleiding; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE 2010-2016) 123
Figuur 7.31: Het oordeel over de mate waarin de studie uitdagend is; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 123
Figuur 7.32: Percentage voltijd bachelorstudenten dat bestuurswerk verricht (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 124
Figuur 7.33: Percentage voltijd bachelor- en masterstudenten met studiegerelateerde buitenlandervaring (bron: Studentenmonitor 2013-2016) 124
Figuur 7.34: Motieven van voltijd bachelor- en masterstudenten om naar het buitenland te gaan voor studiegerelateerde doeleinden (bron: Studentenmonitor 2016) 125
Figuur 7.35: Het aandeel (zeer) ambitieuze voltijd bachelorstudenten (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 125
Figuur 7.36: Het aandeel ambitieuze voltijd bachelorstudenten naar geslacht (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 126
Figuur 7.37: Het aandeel voltijd bachelorstudenten dat een honoursprogramma volgt (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 126
Figuur 7.38: Het aandeel voltijd bachelorstudenten waarvan programma grotendeels in niet-Nederlandse taal wordt verzorgd (bron: Studentenmonitor 2011-2016) 127
Figuur 7.39: Bekendheid met en oordeel over het profileringsfonds: alleen voltijd bachelors (%) (bron: Studentenmonitor 2016) 127
Figuur 7.40: Gebruik van het profileringsfonds (%): alleen voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor 2016) 128
Figuur 8.1: Verdeling studenten naar type studiefinanciering (bron: DUO-1cHO 2015-2016 en DUO-WSF sept. 2006 - dec. 2016) 139
Figuur 8.2: Aantal studenten naar type studiefinanciering (bron: DUO-1cHO 2015-2016 en DUO-WSF sept. 2006 - dec. 2016) 139
Figuur 8.3: Percentage studenten in 2016 naar type studiefinanciering, soort hoger onderwijs en type hoger onderwijs (alle studenten, excl. ad en incl. buitenlandse studenten en deeltijdstudenten) (bron: DUO-WSF sept-dec. 2016) 140

Figuur 8.4: Percentage studenten in studievoorschot t.o.v. alle ingeschreven studenten naar verblijfsjaar, soort en type ho (bron: DUO-WSF sept. 2015 - dec. 2016) 140
Figuur 8.5: Aantal studenten in studievoorschot naar verblijfsjaar, soort en type ho (bron: DUO-WSF sept. 2015 - dec. 2016) 141
Figuur 8.6: Percentage studenten een aanvullende beurs t.o.v. studenten met een basisbeurs of studenten binnen studievoorschot (verblijfsjaar ho 1-4) (bron: DUO-WSF sept. 2006 - dec. 2016) 141
Figuur 8.7: Studenten met een aanvullende beurs naar opleidingsniveau ouders (bachelor en master) (bron: Studentenmonitor 2011-2015) 142
Figuur 8.8: Percentage studenten met lening (incl. collegegeldkrediet) t.o.v. alle studenten en t.o.v. studenten met SF-recht (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 142
Figuur 8.9: Aandeel studenten met lening t.o.v. alle studenten naar type ho (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 143
Figuur 8.10: Percentage studenten (alle studenten) met een lening (2015) naar type studiefinanciering: (bron: 1cHO-DUO-WSF 2015-2016) 143
Figuur 8.11: Percentage eerstejaarsstudenten met een lening (alleen eerstejaars ho bachelor voltijd, studenten met basisbeurs of in 2015-2016 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016) 144
Figuur 8.12: Percentage eerstejaarsstudenten zonder lening (alleen eerstejaars ho bachelor voltijd, studenten met basisbeurs of in 2015-2016 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016) 144
Figuur 8.13: Leengedrag (t.o.v. alle studenten) naar croho-sector (2015-2016) (bron: 1cHO-DUO-WSF 2015-2016) 145
Figuur 8.14: Percentage studenten met een lening t.o.v. alle studenten naar geslacht (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 145
Figuur 8.15: Percentage studenten met een lening t.o.v. alle studenten naar vooropleiding vóór het ho (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 146
Figuur 8.16: Percentage studenten met een lening t.o.v. alle studenten naar eerstejaars en ouderejaars (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 146
Figuur 8.17: Percentage leners naar opleiding van ouders (hoger onderwijs vs. geen hoger onderwijs) (bron: Studentenmonitor 2011-2015) 147
Figuur 8.18: Percentage leners t.o.v. alle leners dat > 9 mnd. (in 2016 4 mnd.) maximaal leent excl. collegegeldkrediet (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 147
Figuur 8.19: Percentage leners t.o.v. alle leners dat structureel (>9 mnd. of - in 2016 - 4 mnd.) leent t.o.v. alle studenten met een lening (excl. collegegeldkrediet) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) . 148
Figuur 8.20: Leenbedragen per maand van studenten met een studielening (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 148
Figuur 8.21: Maandelijkse leenbedragen (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) naar type studiefinanciering (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 149
Figuur 8.22: Leenbedragen per maand naar geslacht en type studiefinanciering (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 149
Figuur 8.23: Leenbedragen per maand naar vooropleiding en type studiefinanciering (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 150
Figuur 8.24: Leenbedragen per maand naar wel/geen aanvullende beurs (collegegeld-krediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015) 150
Figuur 8.25: Leenbedrag (maand) van eerstejaarsstudenten met een lening (alleen eerstejaars ho bachelor voltijd, studenten met basisbeurs of in 2015-2016 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016): degenen die niet lenen zijn niet meegenomen 151
Figuur 8.26: Leenbedrag (maand) van eerstejaarsstudenten met een lening (alleen eerstejaars ho bachelor voltijd, studenten met basisbeurs of in 2015-2016 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO 2006-2016 en DUO-WSF sept. 2006 t/m dec. 2016): degenen die niet lenen hebben de waarde 0 gekregen 151

Figuur 8.27: Leenbedragen per jaar naar studiefinancieringsregime (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015): alleen studenten met een lening in desbetreffend jaar 152
Figuur 8.28: Leenbedragen per jaar naar studiefinancieringsregime (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015): alle studenten in desbetreffend jaar 152
Figuur 8.29: Leenbedragen per maand naar studiefinancieringskenmerken, studiejaar en type ho (collegegeldkrediet/rentedragende lening samen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)..... 153
Figuur 8.30: Percentage studenten met collegegeldkrediet ten opzichte van alle studenten) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)..... 153
Figuur 8.31: Percentage studenten met collegegeldkrediet ten opzichte van alle studenten naar type studiefinanciering: allen studenten met recht op studiefinanciering) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)..... 154
Figuur 8.32: Maandbedragen collegegeldkrediet naar studiejaar (alleen studenten die collegegeldkrediet hebben ontvangen) (bron: DUO-1cHO-WSF 2006-2015)..... 154
Figuur 8.33: Relatie tussen lenen en werken van bachelor en masters in nominale fase (excl. studievoorschot) (bron: Studentenmonitor 2010-2011 t/m 2015-2016)..... 155
Figuur 8.34: Relatie tussen lenen en werken van bachelor- en master-studenten in leenfase (excl. studievoorschot) (bron: Studentenmonitor 2010-2011 t/m 2015-2016)..... 155
Figuur 8.35: Relatie tussen lenen en werken naar studiefinancieringsstelsel (bron: Studentenmonitor 2015-2016) 156
Figuur 8.36: Redenen waarom studenten in de nominale fase afzien van een lening (bron: Studentenmonitor 2014-2015 en 2015-2016) 156
Figuur 8.37: Redenen waarom studenten in de leenfase afzien van een lenen (bron: Studentenmonitor 2014-2015 en 2015-2016)..... 157
Figuur 8.38: Redenen waarom studenten in afzien van lenen naar type studiefinanciering (bron: Studentenmonitor 2015-2016) 157
Figuur 8.39: Redenen om niet te lenen naar opleidingsniveau ouders en type studiefinanciering (bron: Studentenmonitor 2015-2016) 158
Figuur 8.40: Motieven van studenten om in de nominale fase te lenen (bron: Studentenmonitor 2014-2015 en 2015-2016) 158
Figuur 8.41: Motieven van studenten om in de leenfase te lenen (bron: Studentenmonitor 2014-2015 en 2015-2016)..... 159
Figuur 8.42: Motieven van studenten om te lenen naar type studiefinanciering (bron: Studentenmonitor 2015-2016)..... 159
Figuur 8.43: Motieven om te lenen naar opleidingsniveau ouders en type studiefinanciering (bron: Studentenmonitor 2015-2016) 160
Figuur 8.44: Studenten die op de hoogte zijn van de hoogte van hun studieschuld (bron: Studentenmonitor 2015-2016)..... 160
Figuur 8.45: Huidige studieschuld en verwachte studieschuld aan het einde van de studie naar type studiefinanciering (bron: Studentenmonitor 2016) 161
Figuur 8.46: Percentage studenten dat financiële moeilijkheden ervaart (bron: Studentenmonitor 2011-2015) 161
Figuur 8.47: De relatie tussen de ervaren financiële moeilijkheden en het leengedrag (bron: Studentenmonitor 2011-2012 t/m 2015-2016)..... 162
Figuur 9.1: Kennis over aspecten van studiefinanciering naar onderwijsniveau (% veel tot zeer veel kennis) 169
Figuur 9.2: Kennis over aspecten van studiefinanciering van scholieren uit eerstegeneratiegezinnen en overige scholieren (% veel tot zeer veel kennis) 169
Figuur 9.3: Leenaversie naar achtergrondkenmerken 170
Figuur 9.4: Intentie om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs..... 171
Figuur 9.5: Intentie om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar achtergrondkenmerken 171

Figuur 9.6: Intentie om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar sociale ladder en schoolresultaten ten opzichte van klasgenoten 172
Figuur 9.7: Voorspelde kans (predicted probability) dat mbo-studenten de intentie hebben om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar opleiding ouders, gecorrigeerd voor de invloed van overige kenmerken 173
Figuur 9.8: Voorspelde kans (predicted probability) dat mbo-studenten de intentie hebben om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar leenaversie, gecorrigeerd voor de invloed van overige kenmerken 174
Figuur 9.9: Voorspelde kans (predicted probability) dat mbo-studenten de intentie hebben om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar kennis van de ov-kaart, gecorrigeerd voor de invloed van overige kenmerken 174
Figuur 9.10: Voorspelde kans (predicted probability) dat mbo-studenten de intentie hebben om een opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs naar kennis van de aanvullende beurs, gecorrigeerd voor de invloed van overige kenmerken 175
Figuur 9.11: Motieven om door te stromen naar hoger onderwijs naar onderwijsniveau 178
Figuur 9.12: Redenen om niet door te stromen naar hoger onderwijs naar onderwijsniveau 181
Figuur 9.13: Intentie tot het volgen van een numerusfixusopleiding naar opleidingsniveau ouders 182
Figuur 9.14: Redenen om mee te doen aan de decentrale selectie bij numerusfixusopleidingen 183
Figuur 9.15: Redenen om niet te kiezen voor een opleiding die decentraal selecteert 184
Figuur 9.16: Plannen van mbo-studenten en havo- en vwo-eindexamenscholieren die niet kiezen om rechtstreeks door te stromen naar het hoger onderwijs 184
Figuur 9.17: Intentie om een studie te gaan doen in het hoger onderwijs: alleen mbo-studenten en havo- en vwo-eindexamenscholieren die belemmerd worden door een functiebeperking 185
Figuur 9.18: In hoeverre speelt het feit dat men belemmerd wordt door een beperking een rol bij het afzien van een studie in het hoger onderwijs of bij twijfels hier over 185
Figuur 9.19: Kennis over ondersteuningsmogelijkheden voor studenten met een functiebeperking (potentiële ho-studenten die belemmerd worden door een functiebeperking) 186
Figuur 9.20: Antwoord op de vraag waar studenten die belemmerd worden door een beperking informatie zouden kunnen vinden over studeren met een beperking (alleen studenten zonder doorstroomintentie of met twijfel over doorstuderen) 186
Figuur 9.21: Antwoord op de vraag 'Kan je van de volgende voorzieningen aangeven in hoeverre je er tot nu toe van op de hoogte was?' (alleen studenten zonder doorstroomintentie of met twijfel over doorstuderen) 188
Figuur 9.22: Antwoord op de vraag 'Kan je van deze voorzieningen aangeven in hoeverre deze je zouden helpen of motiveren om toch te gaan studeren in het hoger onderwijs?' (alleen studenten zonder doorstroomintentie of met twijfel over doorstuderen) 188
Figuur 9.23: Antwoord op de vraag 'Kan je van de volgende voorzieningen aangeven of deze een rol spelen in jouw keuze om een studie aan een hogeschool of universiteit te gaan volgen?' (alleen studenten met doorstroomintentie die belemmerd worden door een functiebeperking) 189
Figuur 9.24: Percentage jongeren dat dat contact heeft gehad over beschikbare ondersteuning (alleen degenen die daadwerkelijk belemmering ervaren als gevolg van een functiebeperking) 190
Figuur 9.25: Percentage jongeren dat dat contact heeft gehad over beschikbare ondersteuning naar type beperking (alleen degenen die daadwerkelijk belemmering ervaren als gevolg van een functiebeperking) 190
Figuur 9.26: Relatie tussen het kennisniveau over voorzieningen en contact hierover met opleidingen of onderwijsinstellingen (studenten die belemmerd worden door een functiebeperking, ongeacht hun doorstroomintentie) 191
Figuur 9.27: Percentage jongeren dat met iemand gesproken heeft over twijfels ten aanzien van doorstuderen en percentage jongeren dat hulp heeft gehad bij de beslissing over wel of niet studeren (alleen twijfelende jongeren die belemmering ervaren als gevolg van een functiebeperking) 191